

පාලිභාෂාවතරණය

තෙවැනි පොත

PALIBHASHAWATHARANAYA

Book Three

අග්ගමනා පණ්ඩිත දඹිනවිභාරද සාහිත්‍ය චක්‍රවර්ති

පොල්වත්තේ ශ්‍රී බ්‍රද්ධදත්ත

මහානායක සච්චිත

පටුන

ප්‍රථම පරිච්ඡේදය

82

අක්‍ෂරයන්ගේ උත්පත්තිස්ථානාදිය	1
විශේෂ සන්ධි	2

ද්විතීය පරිච්ඡේදය

විශේෂ ශබ්ද (පුංලිඛිතික විශේෂ ශබ්ද)	8
ස්ත්‍රීලිඛිතික විශේෂ ශබ්ද	14
නපුංසකලිඛිතික විශේෂ ශබ්ද	16
ත්‍රිලිඛිතික විශේෂ ශබ්ද	17
පළමුපොත්වල නොදැක්වූ සච්ඡාම	19
අම්භ-තුම්භ ශබ්ද ගැන කිවයුතු විශේෂ	23
සංඛ්‍යා ශබ්ද	24

තෘතීය පරිච්ඡේදය

ප්‍රථමා විභක්තෘන්ථි විභාගය	30
විතියා විභක්තෘන්ථි විභාගය	32
තෘතියා විභක්තෘන්ථි විභාගය	34
චතුර්ථි විභක්තෘන්ථි විභාගය	40
පඤ්චමි විභක්තෘන්ථි විභාගය	44
ෂ්ෂටි විභක්තෘන්ථි විභාගය	47
සප්තමි විභක්තෘන්ථි විභාගය	49
අනාවිභක්තීන්ගේ අථ්යන්ති යෙදෙන අනාවිභක්තිහු	54
තතියාව සමග යෙදෙන වචන කීපයක්	59
තෙමීම, තුමුම	60

චතුර්ථි පරිච්ඡේදය

ක්‍රියා පිළිබඳ විස්තර	
ගමු ධාතුකරූප-කර ධාතුකරූප	64
අස ධාතුකරූප - හු ධාතුකරූප	68

වද බාතුකරූප	71
ද බාතුකරූප	75
දිස බාතුකරූප	77
මු බාතුකරූප	79
ඤ - බාතුකරූප සු-බාතුකරූප	80
ගහ බාතුකරූප- ඉ බාතුකරූප	81
උ - සුර්ව පදබාතුකරූප	82
ලහ-වස-යා-හන බාතුත් පිළිබඳ විශේෂ	84
හර - හා - ජර- මර - බාතුත් පිළිබඳ විශේෂ	86
කම් කාරක ක්‍රියා	89
සු-බාතුහුගේ කම් කාරක රූප	91
රීජසාරී ප්‍රකාශක ප්‍රත්‍යයෝ	95
උපමානාර්ථ ප්‍රත්‍යයෝ	97
මා යෝගයෙහි අස්තනිය	100
අතීත්‍යාර්ථයෙහි හවිසාන්තිය	100

පඤ්චම පරිච්ඡේදය

ක්‍රියා කාරක සම්බන්ධය	101
-----------------------	-----

සවෙනි පරිච්ඡේදය

වාක්‍ය විවේචන	107
මිශ්‍රවාක්‍ය, අනන්‍යවාක්‍ය විභාගය	109
වාක්‍ය විවේචනය	115
ආඛ්‍යාත විස්තාර	118
ආඛ්‍යාත සුරණය	121

සත්තවෙනි පරිච්ඡේදය

නිපාතාර්ථ විභාගය	125
උපග්‍රන්ථය (අප්‍රකට වචන)	162
ගැටපදය	187
පාලි- සිංහල වචන මාලාව	202
වැදගත් වචන හා කුරුණුවල සුවිස	222

2. තවද ව්‍යාකරණයේ සිඵල - ධනික වශයෙන් බෙදනු ලැබෙති. ලිහිල්ව ශබ්දවේන අකුරු සිඵල නම් වෙති. ක ග ඩ, ව ඡ ඤ, ට ඩ ණ, ත ද න, ප බ ම, ය ර ල ව, ස හ ළ යන මොහුයි. අල්ප ප්‍රාණාක්ෂර යයි ද මොවුන්ට නමකි.

තදව ශබ්දවේන අකුරු ධනික නම් වෙති. බ ස, ඡ ඤ, ධ, ඵ, ට, ධ, ඵ, හ යන මොහුයි. මහාප්‍රාණාක්ෂර යයි ද මොවුන්ට නමකි,

කොස - අකොස වශයෙන් ද බෙදනු ලැබෙති. වැඩි හඬ ඇත්තාහු කොස නම් වෙති. ගසඬ, ජකඬඤ, ඩඵණ, දධන, බහම, යරල වහළ යන මොහුයි. අඩු හඬ ඇත්තාහු අකොස නම් වෙති: ක බ ව ඡ ට ඵ ක ට ප ඵ ස යන මොහුයි.

විශේෂ සන්ධි

3. නදී - පොකරණි ආදී ශබ්දයන් කෙරෙන් ඇතැම් විභක්ති වලට අයත් සවරයන් පරකල්පි රීතාරයට යකාර වූ පසු ද්‍යා-ණ්‍ය-ත්‍ය-කාරයන්ට පිළිවෙලින් ජ්ජ - ඤඤ - විව - ආදේශයේ වෙති.

නදී + යො = නද්‍යා + මී = නද්‍යො = නජ්ජො

නදී + නා = නද්‍යා + ආ = නද්‍යා = නජ්ජා

පොකරණි + යො = පොකරණ්‍යා + මි = පොකරණ්‍යො = පොකරණ්‍යඤ

පොකරණි + නා = පොකරණ්‍යා + ආ = පොකරණ්‍යා = පොකරණ්‍යඤ

ජාති + නා = ජාත්‍යා + ආ = ජාත්‍යා = ජච්චා

දිවාදිගණයෙහි කතීකාරක - යවිකරණය ද කම්කාරක ක්‍රියා සිඵිය පිණිස කරනු ලබන ය - ප්‍රත්‍යය ද යෙදුණු තැන්හිත්, ව්‍යා - න්‍යා - ද්‍යා - ධ්‍යා - භ්‍යා - ස්‍යා - ආදීන්ට පිළිවෙලින් විව - ඤඤ - ජ්ජ - ජ්ක ඛිහ - ස්ස ආදීහු වෙති:

පච්චි + ය + ති = පච්චාති - පච්චති . හන් + ය + ති = හන්‍යාති = හන්‍යති.

හිද්ද + ය + ති = හිද්දාති = හිද්දති . බුධි + ය + ති = බුධ්‍යාති = බුද්ධති.

දිස් + ය + ති = දිසාති = දිසාති . ලත් + ය + ති =
ලභාති = ලබාති

මන්නෙහි කම්කාරක ක්‍රියා විභාගය බැලිය යුතු.

4. යථා - තථා දෙකින් පරවූ එව - ශබ්දයාගේ එකාරයට
රිකාර වේ; පූර්වරයට හ්‍රස්ව වේ.

යථා + එව = යථරිව

තථා + එව = තථරිව.

පූර්වරලොපයෙන් සන්ධි වී යථෙව තථෙව කියා ද සිටිති.

5. ව්‍යාකෘත පරකල්හි පූර් - ශබ්දයාගේ අත්තයට කිසි තූනක
උකාර වේ.

පූර් + ජනො = පූර්ජනො

පූර් + භූතො = පූර්භූතො

6. එසේම අව උපසර්ගයට ඔකාර වේ.

අව + කාසො = ඔකාසො

අව + නධො = ඔනධො

අව + සානං = ඔසානං

අව + වදති = ඔවදිති.

7. එසේම පර ශබ්දදිය කෙරෙන් ඕ ආගම වේ.

පර + සනං = පරොසනං පර + සහසං = පරොසහසං

සරද + සනං සරදෙසනං

සංලක්ෂ්‍යය.

රූපසිඬි - බාලාවතාර යන ව්‍යාකරණ ග්‍රන්ථයන්හි 'අතිප්‍රගො
බො' යන උදාහරණයක් දක්වා අතිප්ප ශබ්දය කෙරෙන් ගකාර-
ඔකාරයන් ආගම වීමෙන් එය සිඬවේ යයි කියන ලදී. ශබ්දනීතිව්‍යා
කරණයෙහි 'පගො' යන්න 'පාතො' යන්නට සමාන නිපාතයකැයි කියන
ලදී. දික්සහි (පාඨය සූත්‍ර) අටුවාවෙහි වනාහි 'අතිප්‍රගො බොති අති
විය පාතො බො, න තාව කුලෙසු යාග්‍රහණං නිට්ඨිතනති' යි දක්වන
ලදී. 'අතිප්‍රගො බො යන්නෙහි අර්ථය නම් අතිශයෙන් උදෑසනය. ඒකාක්
ගහනයන්හි කැඳබන් පිස නොනිමියේය.' යනු ඒ පාඨයාගේ භාවයයි. මෙහි

අති-ශබ්දය හා පාතො - ශබ්දය දෙකක් කොට පැහැදිලි ලෙසම දැක්වූ බැවින් අතිපා - ශබ්දයක් නැත්තේ යයි පිළිගතයුතු වේ. පාලි පොත්වල කිසි තැනකත් අතිපා - ශබ්දයක් දක්නට නොලැබේ. එබැවින් ශබ්ද නීතියේ කීම අඩුවා ව හා ගැළපේ.

8. සිර පරකල්හි කිසි තැනක පුර යන මොහුගේ අත්තයෙහි ගකාරයක් ආගම වේ.

$$\text{පුර} + \text{එව} = \text{පුරවෙව}$$

පා-එව යන තැන ගකාරාගමය හා හ්‍රස්වය වී පවෙව යන්න සෑදෙයි කව්වායනාදියෙහි කියන ලදී. නමුත් එය ද යට කී 'පතෝ' නිපාතය හා 'එව' ශබ්දය සන්ධි කිරීමෙන් සෑදීම යොග්‍ය වේ. (නිපාතාර්ථ විභාගය බැලිය යුතු)

9. එසේම ගො - ශබ්දයාගේ භිකාරයට සමාසයේදී අව ආදෙශ වේ.

$$\text{ගො} + \text{එළක} = \text{ගවෙළක} \cdot \text{ගො} + \text{අසාවළව} = \text{ගවාසාවළව} \cdot$$

10. එසේම එක ශබ්දයෙන් පර වූ ඉඩ ශබ්දයාගේ ධිකාරයට දකාර වේ.

$$\text{එක} + \text{ඉඩ} + \text{අහ} = \text{එකමිදාහ} \cdot$$

11. සිරයක් හෝ වාඤ්ජනයක් පරකල්හි පති උපසර්ගයට පටි - ආදේශ වේ.

$$\text{පති} + \text{අග්ගි} = \text{පටි} + \text{අග්ගි} = \text{පටග්ගි}, \text{පති} + \text{හඤ්ඤති} = \text{පටි හඤ්ඤති}.$$

12. නිග්ගහිතයෙන් පරසිරය ලොප් කළ විට ඊට පසුව කිබේන සංයෝගයේ හල් අකුරු මැනේ.

$$\text{එව} \cdot + \text{අසා} = \text{එව} \cdot \text{සා} = \text{එව} \cdot \text{ස}$$

$$\text{පුළුඵ} \cdot + \text{අසා} = \text{පුළුඵ} \cdot \text{සා} = \text{පුළුඵ} \cdot \text{සා}$$

13. ලකාරය පරිකල්පිත නිගමනයට ලකාරාදේශ වේ.

සං + ලකෙති = සල්ලකෙති. පුං + ලිධං = පුලිලිධං.
සං + ලාපො = සල්ලාපො

14. සුබොධාරණය සඳහා ඇතුළු තුනක අක්ෂර ලොප විපයභාසාදිය කරනු ලැබේ.

අභිසූදය + සච්ඡිකන්ධා = අභිසූද සච්ඡිකන්ධා	} (අක්ෂර ලොප)
පටිසඬාය + යොනිසො පටිසඬා යොනිසො	
වන + පගුම්බො = වනප්පගුම්බො	} (විපයභාස)
සුඛං, දුක්ඛං, ජීවො = සුඛෙ, දුක්ඛෙ, ජීවෙ.	
බහු + ආබාධො = බන්වාබාධො = බවිභාබාධො (භ්-වි-පෙරැළිය)	
පරි + උදහාසි = පරිසුදහාසි = පයිරුදහාසි (ර්-ය්-පෙරැළිය)	
තං + ඉමිනා = තදමිනා (ඉකාරයට අකාරද බිත්තුවට දකාරද වේ.)	
මට්ටකුණ්ඩලි + ඉති + එව = මට්ටමකුණ්ඩලිකේව.	} (ඉකාරයට වකාරවේ.)
විලපති + එව = විලපත්තේව.	

15. ගාරාවන්තේ ඡන්දස් රැකීම පිණිස ද ලෝප - විපයභාසාදිය කරනු ලැබේ.

තනෙට්චපපතිං ඡමාය = තනෙට්ච පපතිං ඡමා (ථෙරගාරා)
පණ්ඩිතෙහි සහ + වසෙ = පණ්ඩිතෙහි සහා වසෙ (ථෙරිගාරා)
අකරමිහසෙ + තෙ කිව්වං = අකරමිහස තෙ කිව්වං (ජාතක)
අයොනිසො + සුඬිමන්වෙසං = අයොනි සුඬිමන්වෙසං (ථෙරගාරා)
බන්ති + පරමං = බන්ති පරමං. (ධම්මපද)

1. පහත දැක්වෙන ධකාරාදීන්ට පිළිවෙළින් හකාරාදීහු වෙති.
ධ-කාරයට හ-කාර වේ. සාධු + දස්සනමරියානං = සාහු
දස්සනමරියානං

ද - කාරයට ත - කාරවේ.	කුසිදෙ = කුසිතො
ත - කාරයට ට - කාර වේ	පහතො = පහටො. කතතතා කටතතා
ත්ත - කාරයට තු - කාරවේ	අත්තජො = අත්තජො ගොත්තභු = ගොත්තභු
ග - කාරයට ක - කාරවේ	කුලපගො = කුලපකො

රි-ද කාරයට රි ල - කාර වේ	මහාසාරෙ = මාසාලො
ච - කාරයට ඛ - කාර වේ	පට් + දහො = පට්ඨාහො
ඡ - කාරයට ය - කාර වේ	පරි + බොධො = පට්ඨොධො
න - කාරයට ක - කාරවේ	සීලවතං = සීලබ්බතං නිවාණං
න - කාරයට ච - කාරවේ	නිජංපුත්තං = නියං පුත්තං
ද - කාරයට දු - කාර වේ	නියතො = නියතො
ඡ - කාරයට ද - කාරවේ	භත්තො = භව්වො
ක - කාරයට ද - කාරවේ	භද්දෙ = භද්දො, ඉද්දියං = ඉද්දියං
ය - කාරයට ච - කාර වේ	පසෙනරී = පසෙනරී
ම - කාරයට ප - කාර වේ	සකත්ථපසුනො = සදත්ථපසුනො
ත්ථ - කාරයට ට්ඨ - කාර වේ	ආයුධං = ආවුධං දීසායු = දීසාවු
ප - කාරයට ඵ - කාර වේ	චිරමපවාසිං = චිරප්පවාසිං
ර - කාරයට ල - කාර වේ	අත්ථකථා = අට්ඨකථා
ණ - කාරයට න - කාර වේ	පිළනතෙථා = පිළනට්ඨො
	නිජපත්ති = නිජථත්ති.
	තරුණ = තදුන
	කරුණ = කදුණ
ඤ්ච - කාරයට ඤ්ණ-කාර වේ	පඤ්ච + වියති = පඤ්ණවියති.
	පඤ්ච + දස - පඤ්ණරස
ඤ්ඤ - කාරයට ඤ්ණ-කාර වේ	පඤ්ඤසා - පඤ්ණසා
ප්‍ර - කාරයට ප්‍රප-කාර වේ	අපි + ඵකචේව = අපොකචේව
	= අපොකචේව)

උදහරණ i

1. 'දක්ඛිණං සමුද්දං අජ්ඣොගහෙනො පච්චික්ඛාරිනො පච්චිමං දිසං පච්චති, අත්ථදෙව රාජා වක්ඛවත්ති' (වක්ඛවත්ති පුත්ත . දිස)
2. 'ඵකමිදහං ආවුසො සමයං පාවාය කුසිනාරං අද්ධාන මග්ගපට්ඨනො මහතා හික්ඛුසඤ්ඤාන සද්ධිං' (විනය අට්ටවා.)

3. 'පරොසහසාං හික්ඛුනං, සුගතං පයිරුපාසකි.'
(වංගීසපේර ගාථා)
4. 'පරිළාහො සමුවීරිත්තො, සිතිභුතාමිහි, නිබ්බුතා.'
(අභයමාතා පේරගාථා)
5. 'සො ව මෙ භගවා දිට්ඨො, වීභාරෙ ව සහ වසිං
බ්හුදෙව රත්තිං භගවා අබ්භොකාසෙ වීතිනාමයි.'
(සොණකුට්ඨකණ්ණපේර ගාථා)
6. 'පණ්ණවිසති වසානි යතො පබ්බජිතා අහං
න'වජරාසඨිසාතමන්තමපි වින්තස්ස'සම'ම ජිකංගං'
(අපඤ්ඤානා පේරි ගාථා)
7. 'වඩකමං අහිරුහනො නනෙව්ව පපතිං ඡමා.'
(හතුනෙව්ව ගාථා)
8. 'වණ්ණං - රූපෙන සම්පන්නා ධිතා මෙසස්ස අනුජා'
පත්ථිතා රාජපුත්තෙහි, සෙට්ඨිපුත්තෙහි' හිජ්ඣාතා'
(අනොපමා පේරි)
9. 'බ්‍රහ්මජච්චො පුරෙ ආසිං, උදිච්චො උහනො අනු'
(අභිතුලිමාල පේර ගාථා)
10. 'අථ ඛො තෙසං හික්ඛුනං එතදහොසි, අතිජ්ජගොඛො තාව
සාවත්ථියං පිණ්ඩාය වරිකුං'
(මහාදුක්ඛක්ඛන්ධ සුත්ත.)
11. 'තස්මා විනෙයා මචෙජරං දජ්ජා දනං මලාහිතු'
(දෙවතා සංයුක්ත.)
12. 'පච්චති මුනිනො භත්තං ථොක ථොකං කුලෙ කුලෙ.'
(ධම්මපද.)
13. 'අඤ්ඤාතො ඔනද්ධා, පඤ්ඤා න ගවෙස්සාථ?'
(ධම්ම පද.)

14. 'එවං වුත්තෙ රාජා පසෙකදි කොසලො හගවන්තං එකදවොව.'
(කොසල සංයුත්ත.)
15. 'එකවෙවා පුත්තලො නිවෙ කුලෙ පව්වාජානො හොති
..... යො ව හොති බව්භාබාධො කාණො වා කුණි වා'
(තමොකම සුත්ත.)
16. 'දෙණමිතෙ සුඛ - දුක්ඛෙ, නත්ථි භායන වඩ්ඪන්තෙ, නත්ථි
උක්කංසාවකංසෙ' (සාමඤ්ඤපල සුත්තං. අවසානයේ
තිබෙන අභ්‍යාස විවරණය)

ද්විතීය පරිච්ඡේදය.

විශේෂ ශබ්ද.

පූර්ව- ශබ්දයට වෙනස්ව වර්තනයෙන අකාරාන්ත පුල්ලිඨිතික
ශබ්දයන් අතුරෙන් අත්ත - රාජ - දෙක දෙවෙනි පොතෙහි දක්වන ලදී.
සඛ - බ්‍රහ්ම - සුච - පුම - ආදී වෙනස්ව වර්තනයෙන තවත් ශබ්ද
ඇත්තාහ.

17. පුල්ලිඨිත සඛ ශබ්දය.

එකවචන		බහුවචන
පද:	සඛා (= මිත්‍රයා)	සඛා, සඛිනො, සඛානො, සඛායො, සඛාරො
දුක්ඛ:	සඛං, සඛාරං, සඛානං	සඛිනො, සඛානො, සඛායො
තති:	සඛිනා	සඛාරෙහි, - හි - සඛෙහි, සඛෙහි
වතු:	සඛිනො, සඛිස්ස	සඛිනා, සඛාරානං, සඛානං
ජට්ඨි:		
පඤ්ච:	සඛාරාසමා, සඛිනා, සඛිමිහා, සඛිස්මා සඛමිහා, සඛස්මා	සඛාරෙහි-හි, සඛෙහි, සඛෙහි,

විශේෂ ශබ්ද

සහන:	සබ, සබ්මිහි, සබ්ස්මී.	සබාරෙසු, සබෙසු.
ආල:	(හෙ) සබ, සබා, සබ්, } සබෙ	(හෙ) සබ්නො, සබානො, සබයො, සබාරො

18. පුළුලිඬග බ්‍රහ්ම ශබ්දය.

	ඵකවචන	බහුවචන
පඨ:	බ්‍රහ්මා (බ්‍රහ්මතෙම)	බ්‍රහ්මා, බ්‍රහ්මානො
දුහි:	බ්‍රහ්මානං, බ්‍රහ්ම.	බ්‍රහ්මානො
තහි:		
පඤ්ච:	බ්‍රහ්මනා	බ්‍රහ්මෙහි - හි බ්‍රහ්මුහි, බ්‍රහ්මුහි
චතු:		
පට්ඨ:	බ්‍රහ්මුනො, බ්‍රහ්මස්ස	බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මුනං.
සහන:	බ්‍රහ්මහි	බ්‍රහ්මෙසු
ආල:	(හෙ) බ්‍රහ්ම, බ්‍රහ්මෙ	(හෙ) බ්‍රහ්මානො.

19. පුළුලිඬග යුව - ශබ්දය.

	ඵකවචන	බහුවචන
පඨ:	යුවා (= තරුණයා)	යුවානො, යුවා,
දුහි:	යුවානං, යුව.	යුවානෙ, යුවෙ
තහි:	යුවානා, යුවානෙන, } යුවෙන	යුවානෙහි-හි, යුවෙහි, යුවෙහි
චතු:		
පට්ඨ:	යුවානස්ස, යුවස්ස	යුවානානං, යුවානං.
පඤ්ච:	යුවානා, යුවානස්මා, } යුවානස්මා	යුවානෙහි, යුවානෙහි. යුවෙහි.
සහන:	යුවෙ, යුවමිහි, යුවස්මී. } යුවානෙ, යුවානමිහි, යුවානස්මී.	යුවානෙසු, යුවාසු, යුවෙසු
ආල	(හෙ) යුව, යුවාන	(හෙ) යුවානො

යුව - ශබ්දය මෙන් වර නැගෙන මසව - ශබ්දයක් ඇතැයි ඇතැම් ආචාර්යවරයෝ කියත්. තවත් කෙනෙක් එය ගුණවත්තු ශබ්දය මෙන් වර නැගෙන මසවත්තු - ශබ්දය ම යයි කියත්.

20. පුල්ලිඛිත ප්‍රම - ශබ්දය.

පඨ:	ප්‍රමා (= පුරුෂතෙම)	ප්‍රමානො
දුති:	ප්‍රමානං	ප්‍රමානෙ
තති:	ප්‍රමානා, ප්‍රමුනා, ප්‍රමෙන	ප්‍රමානෙහි, ප්‍රමානෙහි
චතු:ෂ්:	ප්‍රමුනො, ප්‍රමස්ස	ප්‍රමානං
පඤ්ච:	ප්‍රමානා, ප්‍රමුනා	ප්‍රමානෙහි, ප්‍රමානෙහි
සත්ත:	ප්‍රමානෙ, ප්‍රමෙ	ප්‍රමානෙසු, ප්‍රමාසු
ආල:	(හෙ) ප්‍රම, ප්‍රමං	(හෙ) ප්‍රමානො

මෙය 'ප්‍රමො' ආදී වශයෙන් පුරිස ශබ්දය මෙන් ද වර නැගේ.

21. කාලයෙහි හෝ මාතියෙහි වැටෙන පුල්ලිඛිත අඩ ශබ්දය

පඨ.	අඩා (= කාලය හෝ මාතිය)	අඩා, අඩානො
දුති.	අඩානං	අඩානෙ
තති.	පඤ්ච අඩුනා	අඩානෙහි, අඩානෙහි
චතු ජට්ඨි	අඩුනො	අඩානං
සත්ත	අඩති, අඩානෙ	අඩානෙසු
ආල	(හෙ) අඩු	(හෙ) අඩා, අඩානො

(එකාන්තාර්ථයෙහි වැටෙන 'අඩා' යන නිපාතයක් ද දිසී මාර්ගයෙහි වැටෙන අඩාන ශබ්දයක් ද තිබේ.)

22. පුල්ලිඛිත මුඛ ශබ්දය.

පඨ	මුඛා (= හිස, මුද්‍රන)	මුඛා, මුඛානො
දුති.	මුඛං	මුඛෙ, මුඛානෙ
තති	මුඛානා, මුඛනා	මුඛෙහි, මුඛෙහි
චතු.ෂ්	මුඛස්ස	මුඛානං
පඤ්ච	මුද්ධා, මුද්ධානා	මුද්ධානෙහි, මුද්ධානෙහි
සත්ත	මුද්ධති	මුද්ධානෙසු
ආල	(හෙ) මුද්ධ	(හෙ) මුද්ධා මුඛානො
	23. සන්පුරුෂාර්ථයෙහි	වැටෙන සත්ත - ශබ්දය
පඨ	සත්තො	සත්තො, සත්තො
දුති	සත්තං	සත්තෙ
තති.	සත්තා, සත්තෙන	සත්තෙහි, සත්තෙහි, සත්ති

විශේෂ ශබ්ද

චතු.ව.	සනෙ, සන්නස්ස	සනං, සන්නාන, සන්නාං
පඤ්ච.	සනා, සන්නා, සන්නම්භා සන්නසමා	සනෙහි, සනෙහි, සබ්බි
ආල.	(හෙ) සන්න	(හෙ) සන්නා, සනෙතා.

විද්‍යාමානාර්ථයෙහි වැටෙන සනෙ ශබ්දයක් ද වේ. එහි සංසබ්බි යන පද විද්‍යාමාන නොවෙයි. සන්නම් එකවචනයෙහි සති යන්නක් විද්‍යාමාන වේ.

24. අභිවෘද්ධි අර්ථ හවන්ත ශබ්දය

පඨ.	හවං, (= හවතා, පින්වතා)	හවනෙතා, හොනෙතා (හවන්හු, පින්වන්හු.)
දුකි.	හවන්තං	හවනෙත
තති.	හවතා, හොතා, හවනෙතන	හවනෙහි, හවනෙහි
චතු.ඡ.	හවතො, හොතො, හවන්තස්ස	හවතං, හවන්තානං
පඤ්ච	හවතා, හොතා	හවන්තෙහි, හවන්තෙහි
සන්න	හවතී, හවන්තෙ, හවන්තමිහි, හවන්තස්මි.	හවන්තෙසු
ආල	හො. හන්තෙ	
		හවන්තො, හොන්තො

ආලපනාර්ථයෙහි වැටෙන හො නිපාතයක් තිබේ. එය එකවචන බහුවචන දෙකෙහිම යෙදේ. හද්දන්තෙ යන්න - හදන්ත - ශබ්දයේ ආලපනයකි. හන්තෙ - හද්දන්තෙ යන දෙකම 'ඤාමීන් වහන්ස', 'පින්වතුන් වහන්ස' යන අර්ථ ඇත්තේයි. ස්ත්‍රීන්ට ආමන්ත්‍රණයෙහි පවත්නා 'සොදුර' යන අර්ථ ඇති හද්දෙ යන්නද හවන්ත ශබ්දයෙන් සෑදේයයි ඇතැම් ආචාර්යවරයෝ කියත්. ශබ්ද නීති ව්‍යාකරණයෙහි 'හන්තෙ හද්දේ' යන දෙකම ආලපනාර්ථයෙහි පවත්නා නිපාත පදයයි කියන ලදී.

25. ආකරාන්ත = පුල්ලිංගික සා - ශබ්දය

පඨ	සා (= බල්ලා)	සා. සානො (, බල්ලෝ)
දුකි.	සානං	සානෙ
තති.	සානා	සානෙහි, සානෙහි
චතු. ජට්ඨි	සාස්ස	සානං

පඤ්ච	සානා	සානෙහි, සනෙහි
සත්ත	සානෙ	සානෙසු
ආල.	(හෙ) සා	(හෙ) සානො.

රාජ ශබ්දය සමාසයෙහි යෙදී මහාරාජ දේවරාජ ආදී වශයෙන් සිටිකල්හි පූර්ව - ශබ්දය මෙන් ද රාජ ශබ්දය මෙන් ද වර නැගේ.

පඨ.	මහාරාජො, මහාරාජා	මහාරාජා, මහාරාජානො
දුකි	මහාරාජං, මහාරාජානං	මහාරාජො, මහාරාජානො
තති.	මහාරාජෙන, මහාරාජේ, මහාරාජිනා	මහාරාජෙහි, මහාරාජෙහි මහාරාජ්ඣි, මහාරාජ්ඣි

ස්ත්‍රීවාචක වූ මාතුගාමා, දර, ඔරොධා, ශබ්ද තුන පුල්ලිධියෙහි වේ. පූර්ව - ශබ්දය මෙන් වර නැගේ.

මාතුගාමො (= ස්ත්‍රී කොමෝ) මාතුගාමා (= ස්ත්‍රීහු)
 දරො, (= භායානිකොමෝ) දරා (= භායානිවෝ)
 ඔරොධො (අන්ත:පුර ස්ත්‍රිය) ඔරොධා (අන්ත:පුර ස්ත්‍රීහු.)

උදහරණ ii

1. 'නීති බො අනුරුද්ධ ධම්මෙහි සමනතාගතො මාතුගාමො කායස්ස හෙද පරමමරණං නිරයං උප්පස්සති.' (නිකංගුත්තර.)

2. 'අථ බො රඤ්ඤෙ උදෙනස්ස ඔරොධො රාජානං උදෙනං එතදවොච' (වුල්ලවග්ග පඤ්චසකික්ඛන්ධක.)

3. A. 'සවාහං ඉමං න බමාපෙස්සාමි මුඛා මෙ සත්තධා ඵලෙයා.' (චිත්තය අවුචා)

B. 'මුඛාපි තස්ස විපතෙයා.' (පාඨියසුත්ත . දී.ස.)

4. 'තෙ මං දාරෙහි සම්මුච්ඡ, සාවච වාරෙනති සුකරං.'
 (බ්‍රහ්මණ සංයුක්ත)

5. A. 'සො න කුමහිමුඛා පටිගණ්හානී, න යත්ථ සා උපට්ඨිතො හොති.' (නිකංගුත්තර)

B. යො සා යසස ඩසෙ පාදං තසස පාදං න සො ඩසෙ.

(රසවාහිති)

6. 'සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනි ධීනො, යථාපි පස්සෙ ජනනං සමන්තනො.' (මහාවග්ගපාලි)

7. 'අථ බො බ්‍රහ්මනො සහම්පතිස්ස එතදහොසි, (බ්‍රහ්ම සංයුක්ත)

8. 'එවං වුතෙන හගවා බ්‍රහ්මානං එතදවොච' (බ්‍රහ්ම සංයුක්ත.)

9. අද්දසා බො සො බ්‍රහ්මා තෙ බ්‍රහ්මානො දුරතොච ආගච්ඡන්තෙ, දිස්වාන තෙ බ්‍රහ්මානො එතදවොච' (බ්‍රහ්ම සංයුක්ත)

10. 'ආයුං පජානාමි තවා'හං බ්‍රහ්මේ' (බ්‍රහ්ම සංයුක්ත)

11. එවංහි සො හික්ඛවෙ තෙලප්පදීපො චිරං දීසමද්ධානං ජලෙය්‍ය' (සු.ති.)

12. 'සංවාසෙන බො මහාරාජ සීලං වෙදිතබ්බං, තං ච බො දීසෙන අඩුනා' (කොසල සංයුක්ත)

13. අනුචා මෙ සගාමෙය්‍යෙ, අනුචා මෙ පුරෙ සබ්බා' (බ්‍රහ්ම සංයුක්ත)

14. තස්මා සතං ච අසතං ච, නානා හොති ඉතො ගති
අසන්නො තීරයං යනති, සන්නො සංගපරායණං
සබ්බිහිරෙව සමාසෙථ සබ්බි කුබ්බිථ සත්ථවං' (දෙවනා සංයුක්ත.)

15. 'පට්ඨයාමෙ චත්තාරො මහාරාජා චතුද්දිසං එකොහාසං කරොත්තා සන්ථු උපට්ඨානං ආගමිංසු.' (ධ. අ. ජම්බුකාජිවක.)

16. යථා බලාකයොතිමිති න විජ්ජති පුමා සද්දං' (උපාලිකෙට්ඨපදාන)

17. 'ත්ථිං යුචා බලසම්පන්නො, කිං තයා හතිං කච්චාපි යථා බලං දනං දතුං න වට්ටකිති.' (ධ. අ. පණ්ඩිතසාමණේර)

18. 'සෙහි දරෙහි' සන්තුටෙයා දිසානි පරදරෙසු.
(පරාභව සුත්ත)
19. 'පුනෙතෙසු දරෙසු ව යා අපෙකබා
එකං දණං බන්ධනමාහු ධීරා.' (ධම්ම පද)
20. 'නිමබ්බොසස්ස උදකපාතට්ඨානෙ ධීතස්ස මාතුගාමස්ස
සුප්පපාතො වා මුසලාපාතො වා සරුපවාරො නාම.' (චිත්ත සූවා)
21. 'න බො පන මයං පස්සාම භොතො ගොතමස්ස යුගං වා
නඩගලං වා..... අථ ව පන භවං ගොතමො එවමාහ.' (බ්‍රාහ්මණය.)
22. 'මාතුගාමෙසු පන විගතච්ඡන්දනාය තස්සා සාලාය මාතුගාමානං
පත්ති නාදංසු.' (කුලාවක ජාතක.)
සංසරකම්ම, මාතුගාමෙ පහාරං දාතුං නාසකම්. (ධ.අ.)
23. දිසස්ස අටුනො අවචයෙන තස්ස මහානිරයස්ස පුරුෂථිමං
චාරං අවාපුරියති.' (දෙව දූත සුත්ත.)
24. සා ගද්දුලබ්දධො දණෙ බිලෙ වා එමිහෙ වා
උපතිබ්බො තමෙව එමිහං වා බිලං වා අනුපරියායති.' (බන්ධ සංයුත්ත)

ස්ත්‍රීලිංගික විශේෂ ශබ්ද

28. ඉකාරාන්ත රත්ති = ශබ්දය

පඨ:	රත්ති (= රෑ, රාත්‍රිය)	රත්ති, රත්තියෝ, රතොයා
දුති.	රත්තිං	රත්ති, රත්තියො, රතොයා
තති. පඤ්ච	රත්තියා, රතයා	රත්තිහි, රත්තිහි
වතු. ඡට්ඨි	රත්තියා, රතයා	රත්තිනං
සත්ත.	රත්තියා, රතයා, රත්තියං රතයං, රතොයා	රත්තිසු.
	(හෙ) රත්ති,	රත්ති රත්තියො, රතොයා.
ආල.	(හෙ) රත්ති,	රත්ති, රත්තියො, රතොයා

ස්ත්‍රීලිංගික විශේෂ ශබ්ද

භූමි - නාභි ශබ්දයෝ ද ඇතුළු වීට මෙසේ වර්තනයෙහි.
 'රත්නෝ' යන්නට සමාන පදයක් ඒවාට නැත්තේය.

29. ඊකාරාත්ත නදී ශබ්දය

පඨ. ආල.	නදී (= ගඟ)	නදී, නදියෝ, නපේජා
දුති.	නදිං	නදී, නදියෝ, නපේජා.
තති. පඤ්ච	නපේජා, නදියා	නදීහි, නදීහි
චතු. ජට්ඨි	නපේජා, නදියා	නදීනං.
සත්ත.	නපේජං, නදියං, නදියා	නදීසු.

පොකබරණී ශබ්දය

පඨ. ආල	පොකබරණී (= පොකුණ)	{ පොකබරණී, පොකබරණියෝ, පොකබරණෙකු } { පොකබරණී, පොකබරණියෝ, පොකබරණෙකු }
දුති	පොකබරණීං	
තති.	පොකබරණියා	{ පොකබරණීහි, -ණිහි }
පඤ්ච	පොකබරණෙකු	
චතු. ජට්ඨි.	පොකබරණියා, පොකබරණෙකු	පොකබරණීනං.
සත්ත	පොකබරණියා, පොකබරණෙකු	පොකබරණීසුං.
	පොකබරණියං, පොකබරණෙකුං	පොකබරණීසුං.

30. උකාරාත්ත ජම්බු ශබ්දය

පඨ. ආල	ජම්බු (= දඹ)	ජම්බු, ජම්බුයෝ
දුති.	ජම්බුං	ජම්බු, ජම්බුයෝ
තති.	ජම්බුයා	ජම්බුහි, ජම්බුහි

මේ ආදිය යාගු ශබ්දය මෙන් යෙදිය යුතු.

භූ-විඳු-සරභූ-සරභූ-විඳු ආදීහු ද ස්ත්‍රීවාචකවූ විදකුන් කතකුන් ආදීහු ද ජම්බු ශබ්දය මෙන් වර්තනයෙහි.

ඔකාරාත්ත ස්ත්‍රීලිංගික ශබ්ද නැත්තාහ. ආගා ශබ්දය ස්ත්‍රී ලිඛිතයෙහි ද ව්‍යවහාරික ඇතුළු කෙතෙක් කියත්.

නපුංසක ලිංගික විශේෂ ශබ්ද

31. අකාරාත්ත කම ශබ්දය චිත්ත ශබ්දයට වෙනස්ව
වර නැගේ

පද්:	කමං (= කමීය)	කමමා, කමමානි
දුති.	කමං	කමෙම, කමමානි
නති.	කම්මෙන, කම්මුනා, කම්මනා	කම්මේහි, කම්මේහි
චතු. ජට්ඨි.	කම්මුනො, කම්මස්ස	කම්මානං
පඤ්ච	කම්මුනා, කම්මමිහා, කම්මසමා	කම්මේහි, කම්මේහි
සත්ත.	කම්මෙ, කම්මනී කම්මමිහි, කම්මස්මි. }	කම්මේසු
ආල.	(හෙ) කම්ම	(හෙ) කම්මා,
කම්මානි.		

චම්ම-සම්ම-වෙස්ම-හස්ම- පංසු ශබ්දයන්ගේ චම්මනි-සම්මනි
වෙස්මනි-හස්මනි - පංසුති යන සත්තම් එකවචන දක්නා ලැබේ.

32. උකාරාත්ත-ගොත්‍රහු - ශබ්දය

පද්.	ගොත්‍රහු	ගොත්‍රහු, ගොත්‍රහුනි
දුති.	ගොත්‍රහං	ගොත්‍රහු, ගොත්‍රහුනි
නති.	ගොත්‍රහුනා	ගොත්‍රහුහි, ගොත්‍රහුහි
චතු. ජට්ඨි	ගොත්‍රහුනො, ගොත්‍රහුස්ස	ගොත්‍රහුනං
පඤ්ච	ගොත්‍රහුනා, ගොත්‍රහුමිහා ගොත්‍රහුසමා	ගොත්‍රහුහි, ගොත්‍රහුහි
සත්ත	ගොත්‍රහුමිහි, ගොත්‍රහුස්මි.	ගොත්‍රහුසු
ආල.	(හෙ) ගොත්‍රහු	(හෙ) ගොත්‍රහු= ගොත්‍රහුනි

ගොත්‍රහු නම් මාර්ග සිතට පළමු උපදනා සිතකි. පෘථග්ජන
ගොත්‍රය මැඩ පවත්වන බැවින් එය ගොත්‍රහු නම් වේ.

චිත්තසහහු - ශබ්දය ද මෙසේ වර නැගේ.

තපුංසක ලිංගික විශේෂ ශබ්ද

ත්‍රිලිංගික විශේෂ ශබ්ද

33. ස්වකීයාර්ථයෙහි පවත්නා ස - ශබ්දයක් තිබේ

එය පුල්ලිඛයෙහි:

සො, සා, සං, සෙ, සෙන, සෙහි, සෙහි ආදී වශයෙන් පුරිස ශබ්දය මෙන් ද, තපුංසකයෙහි:

සං, සා, සාති, සං, සාති, සෙ ආදී වශයෙන් විත්ත ශබ්දය මෙන් ද ස්ත්‍රීලිඛයෙහි වනිතා ශබ්දය මෙන් ද වර නැගේ.

සමපත්-අර්ථයෙහි පවත්නා ස ශබ්දය පුල්ලිඛ-තපුංසකලිඛයන්හි වේ.

34. කති - කතිපය ශබ්දයෝ තුන් ලිඛවෙහි ම බහු වචනයෙහි වෙති.

	පුල්ලිඛ	ඉන්ද්‍රලිඛ	තපුංසකලිඛ
පය	කති (පුරිසා) (= පුරුෂයෝ කී දෙනෙක්)	කති (ඉන්ද්‍රියෝ.) (ස්ත්‍රීහු කීදෙනෙක්)	කති (විත්තාති) (= සිත් කියක්)

දුති.	කති (පුරිසෙ)	කති (ඉන්ද්‍රියෝ)	කති (විත්තාති)
-------	--------------	------------------	----------------

කති පඤ්ච	කතීහි (පුරිසෙහි)	කතීහි (ඉන්ද්‍රීහි)	කතීහි (විත්තෙහි)
-------------	------------------	--------------------	------------------

වතු. පට්ඨ	කතීනං (පුරිසානං)	කතීනං (ඉන්ද්‍රීනං)	කතීනං (විත්තානං)
--------------	------------------	--------------------	------------------

සත්ත	කතීසු (පුරිසෙසු)	කතීසු (ඉන්ද්‍රීසු)	කතීසු (විත්තෙසු)
------	------------------	--------------------	------------------

කතිපය - ශබ්දය පුල්ලිඛයෙහි. පුරිස ශබ්ද- බහුවචන මෙන් ද ඉන්ද්‍රලිඛයෙහි වනිතා ශබ්ද-බහුවචන මෙන් ද තපුංසකයේ දී විත්තශබ්ද බහුවචන මෙන් ද වරනැගිය යුතු.

කතිපයා පුරිසා 'පුරුෂයෝ කීප දෙනෙක්' ආදී වශයෙන් අර්ථ දත යුතුයි.

35. වි-ශබ්දයට සමාන අර්ථ ඇති සර්වනාමික උභ-ශබ්දය හැම කල්හි බහු වචනාන්තයි.

පඨ:	උභො (දෙදෙන,)	වතු ජට්ඨි.	උහින්නං.
දුති	උභො	සඤ්චි.	උභොහි, උභොහි
තති	උභොහි, උභොහි	සත්තං.	උභොසු.

තුන් ලිඟුවෙහි ම සමාන ලෙස වරනැගේ.

උදහරණ iii

1. 'සෙහි දාරෙහි' සත්තුට්ඨො වෙසියාසු පදිස්සති' (පරාභවසුක්කං)
2. A. 'නෙව මං බාධයිස්සනති සමිහි ධම්මෙ පතිට්ඨිතං' (සං. නි.)
B. 'විජ්ජසන්නමනා සත්තා අධංසු සමිහි ආසනෙ.'
(ජනවසග. දීඝ)
3. සාමිකා යත්ථ යත්ථෙව සාති පස්සෙය්‍යං, තත්ථ තත්ථෙව සාති හරෙය්‍යං. (ම. i. 366)
4. 'තජ්ජො යථා තරගණසඨ්ඨසෙවිතා පුච්ච සවත්ති උපයන්ති සාගරං' (සොකපස්සිකං)
5. 'තෙන සමයෙන බුද්ධො භගවා උරුච්චොයං විහරති. තජ්ජො තොරඤ්ජරාය තීරෙ බොධි රුක්ඛමුලෙ' (විතයමහා වග්ග)
6. 'ආරාමචෙත්‍යා වනචෙත්‍යා පොකඛරඤ්ඤා සුනිමිමිතා මනුස්ස රාමණෙය්‍යස්ස කලං නාග්ගනති සොළසිං. (සක්කසංයුක්ත)
7. 'කම්මුතා වත්තනෙ ලොකො කම්මුතා වත්තනෙ පජා'
(සුත්තනිපාත)
8. 'අකම්මතා දෙවසෙට්ඨ, සක්ක, විඤ්ඤා යං සුඛං.' (සක්කසංයුක්ත)
9. 'උභො ඡණ්ණුකසන්ධිහි ජඨිසායො පපතන්තු මෙ' (පෙරගාථා)
10. 'මයං උභොපි භතීං කත්වා එකස්ස හිකං දසසාමානි වත්වා උභොපි ගෙහා නිකම්මත්වා භතිට්ඨානං අගමංසු.'
(ධ. අ. පණ්ඩිත සාමණේර)
11. 'තතො රත්‍යා වීචසානෙ සුරියුගගමනං පති ඉඤ්ඤ භුහමා ච ආගන්ත්වා මං නමස්සිංසු පඤ්ඡලී.'
(සුනිකපෙර ගාථා)
12. 'යථාපි භද්දෙ ආජඤ්ඤා ධුරෙ යුත්තො ධුරසසහො මථිතො අතිභාරෙන සං යුගං නාති වත්තති' (ගොදක්ක පෙර ගාථා)

13. අසමෙකඛිතකම්මනතං තුරිතාභිනිපාතිනං
සාති කම්මාති තප්පෙනති උණ්භංව'ජ්ඣෙධාහිතං මුඛෙ (සිංහලජාතක)
14. 'අලීනචිත්තං නිස්සාය පහට්ඨා මහතී චමු
කොසලං සෙන'සත්තුට්ඨං ජීවගාහං අගාහයි.' (අලීන චිත්තජාතක)
15. 'තෙසං දිවා ච රත්තෝ ව' සද පුඤ්ඤං පවඨ්ඨති.' (සංයුත්තති)
16. 'එකපණෙණා අයං රුකෙබ්බා, න භූමායා චතුරඨිගුලෝ'
(එකපණෙණ ජාතක)
17. 'කති ජාගරතං සුත්තා? කති සුත්තෙසු ජාගරා?
කතීහි රජමාදෙති? කතීහි පරිසුජ්ඣති?' (දෙවතාසං)
18. 'යං රාජතො හොති භයං මහනතං
සබ්බස්සාහරණාදිවධාදිකං ව,

අකතඤ්චඤාතා' සප්පුරිසෙන හොති.
තෙනෙව සො හෝ පරිචජ්ජතීයො.' (රසවාහිති)

19. 'චාරිං යථා සමමති සමමතත්තො
වාචාහිකංබාමී, සුතං පටිස්ස (වංගිසනෙපර ගාථා)
20. අප්පමත්තො උහො අනෙථ අධිගණ්හාති පණ්ඨිතො.'
(කොසල සංයුත්ත)
21. 'පරිසුස්සාති ඛිජ්පමීදං කලෙබරං
සුඤ්ඤං යථා පංසුති ආතපෙ කතං' (කායවිච්ඡේදකජාතක)
22. 'මානො හි තෙ බ්‍රාහ්මණ ඛාරිභාරො,
කොධො ධුමො: හස්මති මොසචජ්ජං' (පුණ්ණක සුත්තනිද්දෙස)

පලමු පොත්වල නොදැක්වූ සචි නාමයෝ

- උකාරාන්ත අමු- ශබ්දය (අමු-අසුවල්, අසවල්.) පුල්ලිච්චගයෙහි
- පඨ. අසු, අසුකො අමු. } අමු, අමුකා, අසුකා, (අසවල්ලු)
- අමුකො (-අසවලා) }
- දුති. අමු, අමුකං, අසුකං අමු, අසුකෙ, අමුකෙ.
- තති. අමුතා, අමුකෙන } අමුති, අමුති, අසුකෙහි, -හි, අමුකෙහි,
- අසුකෙන } අමුකෙහි
- චතු, ජට්ඨි. අමුතො, අමුස්ස } අමුසං, අමුසානං, අසුකානං,
- අමුකසස, අසුකස්ස } අමුකානං
- පඤ්ච. අමුතා, අමුමහා, අමුසමා, } අමුහි, අමුහි, අසුකෙහි, -හි,
- අමුකමහා, -සමා, } අමුකෙහි, අමුකෙහි
- අසුකමහා, අසුකස්මා }

සත්ත. අමුමිහි, අමුස්මිං, අමුකමිහි,
 අමුකස්මිං, අසුකමිහි, } අමුසු, අසුකෙසු, අමුකෙසු
 අසුකස්මිං.

ඉත්ථිලිඨිගයෙහි:

පඨ. අසු, අසුකා, අමු, අමුකා { අමු, අමුයො, අසුකායො, අමුකායො.

දුති. අමුං, අමුකං, අසුකං { අමු, අමුයො, අසුකායො, අමුකායො,

තති. පඤ්. අමුයා, අමුකාය, { අමුහි, අමුහි, අසුකාහි, අසුකාහි,
 අසුකාය { අමුකාහි, අමුකාහි, අමුකාහි.

චතු. ජඨි. අමුසා, අමුයා, } { අමුසං, අමුසානං, අසුකානං,
 අසුකාය, අමුකාය } { අමුකානං.

සත්ත අමුසාං, අමුයං, අමුයා,
 අසුකාය, අමුකාය, } අමුසු, අසුකාසු, අමුකාසු
 අසුකායං, අමුකායං.

නසුංසකයෙහි:

පඨ. දුති. අදුං, අසුකං, අමුකං, අදුති, අසුකාති, අමුකාති
 තති අමුතා, අමුකෙන, } අමුහි, අමුහි, අසුකෙහි-හි,
 අසුකෙන } අමුකෙහි - හි
 සෙස්ස පුල්ලිංගයෙහි මෙති.

37. නිගගහිතානත කිං - ශබ්දය.

පුල්ලිංගයෙහි:

පඨ.	කො (= කචරෙක්.)	කෙ.
දුති.	කං	කෙ.
තති.	කෙන	කෙහි, කෙහි.
චතු. ජඨි.	කසා, කිසස, කිසසසස	කෙසං, කෙසානං
පඤ්ච.	කමිහා, කස්මා	කෙහි, කෙහි
සත්ත.	කමිහි, කස්මිං, කිමිහි, කිසමිං	කෙසු

පළමු පොත්වල නොදැක්වූ සඵ නාමයෝ

ඉත්ථිලිංගයෙහි:

පඨ.	කා (= කවරියක්.)	කා, කායො
දුති.	කං	කා, කායො
තති.	කාය	කාහි, කාහි
චතු. ඡට්ඨි.	කසො කාය	කායං, කාසානං
පඤ්ච.	කසො, කාය	කාහි, කාහි
සත්ත.	කසො, කාය, කසොං, කායං	කාසු

නසුංසකයෙහි:

පඨ.	කං, කිං (කුමක්, කවරක්)	කානි
දුති.	කං, කිං	කානි

සෙස්ස පුලිංගයෙහි මෙති.

38. විභක්ඛානන වූ කිං ශබ්දය කෙරෙන් අනියමාථයෙහි වූ වී වන යන නිපාතයන් යෙදීමෙන් සිඬ වූ කෝචි කේවන ආදී පද ඇත්තාහ. මෙය වනාහි කිං ශබ්දයට පමණක් අයත් සිඬියක් සේ පෙනේ.

පුලිංගයෙහි:

පඨ.	කොචි	කෙචි, කෙවන.
දුති.	කඤ්චි, කිඤ්චි, කිඤ්චනං,	කෙචි, කෙවන
තති.	කෙනචි	කෙහෙචි
චතු. ඡට්ඨි.	කසොචි	කෙසඤ්චි
පඤ්ච.	(අවිද්‍යාමානයි)	කෙහිචි
සත්ත.	කිස්මිචි, කිසමිඤ්චි	කෙසුචි

ඉත්ථිලිංගයෙහි:

පඨ.	කාචි	කාචි
දුති.	කඤ්චි, කිඤ්චි	කාචි
තති. පඤ්.	කායචි, කසොචි	කාසඤ්චි
සත්ත	කායචි	කාසුචි

නසුංසකයෙහි:

පඨ. දුති.	කිඤ්චි	කානිචි
-----------	--------	--------

සෙස්ස පුලිභුවෙහි මෙති.

39. සඵ නාමයන් අතුරෙහි දක්වන ලද්දේ එක ශබ්දය පමණක් වුවත් එක ශබ්දයාගේ අථයන් අතුරෙන් 'ඇනැම්' යන අථයෙහි

වැටෙන - එකව - එකතිය එකවිචිය යන ශබ්ද තුනක් ද විද්‍යමාන වේ.

එකව - ශබ්දය.

පුලිංගයෙහි:

පඨ. එකවා (ඇතුමෙක්) එකව (ඇතුම් කෙනෙක්)
දුති. එකවං (-ඇතුමෙකු) එකව (ඇතුමුත්)
සෙස්ස පුරිස ශබ්දය මෙති. (ආලපනයක් නැති බව සැලකිය යුතු)

ඉන්ද්‍රියංගයෙහි:

පඨ. එකවවා එකවවා, එකව්වායො.
ආදී වශයෙන් වනිතා ශබ්දය මෙන් වර නැගී යුතු.

නපුංසකයෙහි:

පඨ. දුති. එකවං එකව්නි
ආදිය චිත්තශබ්දය මෙති.

එකවිචිය ශබ්දය

පුලිංග. පඨ. එකවිචියො (= ඇතුමෙක්) එකවිචියා
දුති. එකවිචියං එකවිචියෙ
ආදිය පුරිස - ශබ්දය මෙති.

ඉන්ද්‍රියංග එකවිචියා එකවිචියා,
එකවිචියායො

ආදිය වනිතා ශබ්දය මෙති.

එකතිය ශබ්දය

පුලි. පඨ. එකතියො (= ඇතුමෙක්) එකතියා.
දුති. එකතියං එකතියෙ.
සෙස්ස පුරිස ශබ්දය මෙති.

ඉන්ද්‍රියංග. එකතියා එකතියා, එකතියායො
වනිතාශබ්දය මෙති.

නපුංසක. එකතියං එකතියානි
චිත්ත ශබ්දය මෙති.

40. අමිහ - තුමිහ - ශබ්දයන් ගැන කියයුතු විශේෂ :-

අමිහ - ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා බහු වචනයෙහි නො ආදේශය ද තුමිහ ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි බො ආදේශය ද විද්‍යමාන වේ. ඒ ශබ්දයන්ගේ ද්විතීයා-තෘතීයා-සම්ප්‍රදාන-සම්බන්ධ විභක්තීන්හි ඒ ආදේශකයෝ පළමු පොතේ දක්වන ලදහ. මේ සියල්ලම වාක්‍යයක මැද හෝ අග මිස මුල නොයෙදිය යුතු.

‘නො ගාමං ගවේෂයාම’ යි යෙදීම යුතු නොවේ.

‘ගාමං නො ගවේෂයාම’ යෙදිය හැකිවේ.

ලදහරණ iv

1. ‘න විසසසෙ එකතියෙසු එවං.
අගාරිසු පබ්බජිතෙසු වාසි’ (සාරිපුත්තපෙර ගාථා)
2. ‘අජ්ජානං සච්චනාමො’ මිහි න නං හිංසාමි කිඤ්චනං’
(අංගුලිමාලපෙර ගාථා)
3. ‘සච්චංකිරෙවමාහංසු නරා එකච්චියා ඉධ;
කඨං උප්ලාවිතං සෙයොයා, නනෙව්චේ’ කච්චියො නරො’
(සච්චංකිර ජාතක.)
4. ‘ඉධාහං හික්ඛවෙ එකච්චං පුගගලං එවං වෙනසා වෙනො
පරිච්ච පජානාමි’ (සං. නි.)
5. ‘එකච්චෙ හික්ඛු සුසානං පක්කමිංසු පංසුකුලාය’ (විනය මහා වග්ග)
6. ‘න හික්ඛවෙ සුතචනො අරියසාවකස්ස එවං හොති’ කිත්තුබො
කිස්මිං අසති කිං න හොති, කිස්ස නිරෝධා කිං, නිරුප්ඤ්ඤිති
(සං. නි.)
7. ‘තසස මය්හං හික්ඛවෙ එතදහොසි; කිමිහි නු බො සති ජරා
මරණං හොති, කිම්පච්චයා ජරාමරණන්ති’ (නිදාන සං)
8. ‘පච්චිවසමුප්පාදං වො හික්ඛවෙ දෙසිස්සාමි, තං පුණොප් සාධුක
මනසිකරොප්’ (නිදාන සංයුක්ත)
9. ‘ඉධ මහාරාජ එකච්චො පුගගලො උචෙච් කුලෙ පච්ඡා ජානො
හොති’ (කොසලසංයුක්ත)
10. ‘යෙහි කෙච් මහාරාජ කායෙන දුච්චරිතං වරන්ති.....
තස්මා තෙසං අපජියො අත්තා.’ (කොසල සංයුක්ත)
11. ‘කිංසු ඡෙත්වා සුඛං සෙති? කිංසු ඡෙත්වා න සොචති?
කිස්සස්ස එකධමමස්ස වධං රොවෙසි ගොතම?’ (දෙවකාසංයුක්ත.)

තනි. } විසාය සතන. විසාය.
පඤ්ච. }

ඉතිරි ශබ්ද තුන ද මෙසේ වර්තැගේ.

42. සත - සහසා - ශබ්දදිය සාමාන්‍යයෙන් නපුංසක එක වචනයෙන් සිටින නමුත් ඔවුන්ගේ බහු වචන ද බොහෝ තැන්හි තිබෙත්. එබැවින් සත ශබ්දය මෙසේ වර්තැගිය යුතු :-

	එක:	බහු:
පඨ.	සත ¹	සතා, සතානි
දුති.	සතං	සතෙ, සතානි
තනි.	සතේන	සතෙහි, සතෙහි
චතු. ඡයි.	සතසාස	සතානං
පඤ්චම්.	සතා, සතමිහා, සතස්මා-	සතෙහි, සතෙහි
සතනම්.	සතෙ, සතමිහි, සතස්මිං-	සතෙසු

43. උසස් සංඛ්‍යාවෝ

සත සහසා, ලකබ	100000
දස ලකබ	1000000
කොටි	10000000
දස කොටි	100000000
පකොටි	100,000,000,000,000
කොටිපකොටි	100,000,000,000,000,000,000,
නහුන ¹	බිත්දු 29.
තිනනහුන	බිත්දු 36.
අකෙබාහිඡි	බිත්දු 43.
බිත්දු.....	බිත්දු 50.
අබිබුද.....	බිත්දු 57.
තිරබිබුද	බිත්දු 64.
අහහ	බිත්දු 71.
අබබ	බිත්දු 78.
අටට	බිත්දු 85.
සොග්ගඩක.....	බිත්දු 92.

¹ දසදහටද නහුන යයි නමකි.

උපාල	බිත්දු 99.
කුමුද	බිත්දු 106.
පුණ්ඩරික	බිත්දු 113.
පදුම	බිත්දු 120.
කථාන	බිත්දු 127.
මහාකථාන	බිත්දු 134.
අසංඛෙය්‍ය	බිත්දු 141.

පසුපසුව තිබෙන ගණන ලැබෙන්නේ මුලින් තිබෙන ගණන සියක් ලක්ෂයෙන් වැඩි කිරීමෙනි. අකෙටාහිණි ශබ්දය හැර ඉතිරි ශබ්දය සත-ශබ්දය මෙන් වර නැගිය යුතු.

44. එකුනව්සති ශබ්දය පටන් සංඛ්‍යා ශබ්දයන්ට නියත ලිංග ඇති හෙයින් ඔවුහු අන්‍ය ලිංගික ශබ්දයන්ට විශේෂණ වන විට ඒ විශේෂ පදයන්ගේ ලිංගය නොගෙන ස්වකීය ලිංගයෙන් සිටිත්.

1. 'යෙසං බො විසාබෙ සතං පියාති, සතං තෙසං දුක්ඛාති; යෙසං නවුති පියාති, නවුති තෙසං දුක්ඛාති; යෙසං අසීති පියාති..... යෙසං පඤ්ඤාසං පියාති..... යෙසං චන්තරිසං පියාති, යෙසං තිංසං පියාති, යෙසං වීසං පියාති..... යෙසං දස පියාති..... යෙසං නව පියාති..... යෙසං චන්තාරි පියාති..... යෙසං තිණි පියාති..... යෙසං ද්වෙ පියාති ද්වෙ තෙසං දුක්ඛාති.' උදානපාලි (විශාඛාවති, යමකුට ප්‍රියවස්තු සියයක් වේ නම් ඔහුට දුක්ද සියයක් වේ. යමකුට ප්‍රිය වස්තු අනුවක් වේ නම් ඔහුට දුක් අනුවක් වේ යනාදී වශයෙන් මේ වාක්‍යයාගේ අභි දන යුතුයි.)

මෙහි සතං යන එකවචනය 'පියාති', 'දුක්ඛාති' යන බහුවචනවලට විශේෂණ වේ. නවුති - අසීති-සතනති-සටඨි-පඤ්ඤාසං-චන්තාරිසං-තිංසං-වීසං යන මොහු ස්ත්‍රීලිංග එක වචනයෙන් සිට 'පියාති දුක්ඛාති' යන නපුංසක බහුවචනයන්ට විශේෂණ වෙති. 'දස-නව-සතන-ඡ-පඤ්ඤා' යන මොවුන් තුන් ලිභුවෙහි වැටෙන හෙයින් ද බහු වචනයෙන් පමණක් යුක්ත හෙයින් ද මෙහිදී නපුංසක බහුවචන වෙතියි දන යුතු. 'චන්තාරි - තිණි-ද්වෙ යන මොහු ද එසේම නපුංසක බහු වචන වෙති.

2. 'දස පි වීසතිමිපි තිංසමිපි දෙවතා සුබ්‍රමෙ සුබ්‍රමෙ අත්ත භාවෙ මාපෙත්වා අඨංසු' . (=දේවතාවෝ දස දෙනෙක් ද වීසි දෙනෙක් ද තිස්

දෙනෙක් ද සියුම් සියුම් අත් බැව් මවාගෙන සිටියහ. (මහා සමයුක්තවිධ කථා) මෙහි දස-ශබ්දය ස්ත්‍රී ලිංග බහු වචනානෙයි. 'වීසතිං-තිංසං' දෙක ස්ත්‍රී ලිංග එක වචනවැ සිට 'දෙවතා' යන බහු වචනයට විශේෂණ වේ.

3. සාපි ද්වන්තිංස සුණ්ඩායො පක්කෝසාපෙත්වා.....ඔවදි'. (=මි-බන්ධුලමල්ලිකා - දෙතිස් ලේලියන් කැඳවා..... අවවාද කළේය.) ධ.අ.

4. 'මනුස්සානං වාරෙනානං වාරෙන්තාංතං යෙව සට්ඨිසහස්සා බලවතාවො සට්ඨිසහස්සා ච ධෙනුයො නික්ඛන්තා' =මිනිසුන් වලක්වන කල්හිම හැට දහසක් දෙන්නු ද නික්මුණාහ) - විසාඛාවන්සු. මෙහි සට්ඨිසහස්සා යන නපුංසක බහුවචනය පළමුවර පුල්ලිංග බහුවචනයටද දෙවැනි වර ස්ත්‍රීලිංග බහුවචනයට ද විශේෂණ වේ.

5. 'මහාඑකසාටකො චතුසට්ඨියා සාටකයුගෙසු ද්වෙ අග්ගහෙසි. අයං පන බන්තිංසාය ලද්ධකාලෙ ද්වෙ අග්ගහෙසි' (=මහා එකසාටක තෙමේ වස්ත්‍ර ජෝඩු සිවු සැටක් ලැබුණු කල්හි දෙකක් ගත්තේය. මේ තෙමේ දෙතිස්සක් ලැබුණු කල්හි දෙකක් ගත්තේය) - චුලෙකසාටක. ධ. අ.

45. 6 'කොට්ඨතානං නවුතීනං අසීතියා ච කොට්ඨනං එතෙ ආසුං තයො ධානා විමලානං සමාගමේ'

(=රහතන් වහන්සේගේ සමාගමයෙහි සියක්කෝටියකගේ ද අනුකෝටියකගේ ද අසුකෝටියකගේ දැයි රැස්වීම් තුනක් විය.) - බුඩ්ධංග පාළි. මෙහි නවුතීනං යි නවුතිශබ්දයාගේ බහුවචනය පෙනේ.

7. 'එකතිංසෙ ඉතො කප්පේ යං ච මෙ සරණං අදා'
- (සරණාගමනියත්ථෙරාපදාන 359)

යනාදි වශයෙන් අපදානපාළියෙහි නොයෙක් තැන නවුතෙ තිංසෙ වීසෙ ආදී සත්තම් එකවචන දක්නා ලැබේ. එවැනි තැන්හි ලිංග විපයභීසයයි සැලකිය යුතු.

8. 'ථෙරො අත්තනො පඤ්චසත්තාය පරිසාය පරිවුතො රාජ ගහං ගතො' යන දික්සති අටුවා පාඨයෙහි පෙනෙන 'පඤ්ච සත්තාය' යන්න ලිංගවිපයභීසයි හෝ 'පඤ්චසත්තානි යසසා සා පඤ්චසතා' (=පන්සියයක් යමකට ඇත්ද ඒ පිරිස 'පඤ්චසතා' නම් වේ.) යනා කාරයෙන් සිඬවු බහුවිරිහි සමාසයයි හෝ සැලකිය යුතු.

උදහරණ V

1. 'ඉතො මාරිසා වසාසහසසාස අවවයෙන සබ්බස්ස ඛුඩො ලොකෙ උපාජජ්ජසති' (ඛුඩවංසවංකතා.)
2. 'තදා වීසනියා කොට්ඨසහසානං පඨමො ධම්මාගිසමයො අහොසි' (ඛුඩවංසවංකතා.)
3. 'පඤ්ඤාසාය හික්ඛුසු ද්වෙපි හික්ඛු එකොකාසෙ නාදදසංසු' (දීඝවංකතා 539)
4. පඤ්ඤාසතා අවුරායො රුක්ඛතො පුප්ඵානි ඔවිත්තනියො වච්ඡවා නිරයෙ උප්පන්නා' (දීඝවංකතා 539)
5. 'වත්තිංසාය පුත්තෙහි සද්ධිං සීසං ජීඤ්ඤිතවා ආහරථානි තෙන සද්ධිං අඤ්ඤපි සමතො යොධෙ පෙසෙසි' (විඛුඩ්ඛ ධ.අ.)
6. 'සට්ඨියා නගරසහසෙසසු නවනවුතියා දෙණමුඛ සහසෙසසු ඡන්තවුතියා පට්ටනකොට්ඨසනසහසෙසසු ඡප්පණණාසාය රතනා කරෙ සුති සකලජම්බුදීපෙ..... දෙවතා සත්තිපතිනා' (මහාසමසසුත්තවංකතා)
7. 'තාසං පරතො වීසති වීසති, තාසං පරතො තිංසති තිංසති, තාසං පරතො චන්තාරීසං චන්තාරීසං, තාසං පරතො පඤ්ඤාසං පඤ්ඤාසං, තාසං පරතො සට්ඨි සට්ඨි දෙවතා අවධංසු' (මහාපරිනිබ්බාණ සුත්තවංකතා)
8. 'අනෙකවිහිත, පුබ්බෙතිවාසං අනුසාරති, සෙයාට්ඨි? එකමිපි ජාතිං, වෙපි ජාතියො, තිසෙසාපි ජාතියො, චතසෙසාපි ජාතියො..... දසපි ජාතියො, වීංසපි ජාතියො, තිංසමිපි ජාතියො, චන්තාරිසමිපි, ජාතියො, පඤ්ඤාසමිපි ජාතියො, ජාතිසතමිපි, ජාති සහස්සමිපි අනෙකා නිපි ජාතිසතානි, අනෙකානිපි ජාතිසහසානි' (මුත්මජාල සු. 2)
9. 'අඤ්ඤං වසාසතං අප්පත්තා වීසතිං වා තිංසං වා චන්තාරිසං වා පණ්ණාසං වා සට්ඨිංවා වසාසතං ජීවති.... අනුරුද්ධ තෙරො පන වසාසතංවෙව පණ්ණාසං ච වසානි, ඛන්තූල තෙරො වසාසතං වෙව සට්ඨි ච වසානි ජීවි. (මහාපදනසුත්තවංකතා)
10. A. 'වීසනියා හික්ඛුසහසානමිපි වීසති විවරසහසානි අදංසු'
B. 'ඉතො වීසංයොජනසතමත්ථකෙ සාවත්ථි නාම නගරං' (මහකපජිතවස්ථු ධ. අ.)
11. 'සත්ත ච නනාතක සතානි චන්තාරිසා ච හරියා සාදිසියො අනෙකානි ච ඛන්තියහසානි..... අනුපබ්බජිසු' (මහාගොවිඤ්ඤාසුත්ත.)

46. ඇතැම් ශබ්දයන්ගේ විශේෂතා

A. අරහන්ත - මහන්ත - බ්‍රහන්ත ශබ්දයෝ ගවජන්ත ශබ්දය මෙන් වර නැගෙත්. ඔවුන්ගේ ප්‍රථමා එකවචනයෙහි අරහා, මහා, බ්‍රහා යන පද විද්‍යමාන වේ.

B. ජන්තු ශබ්දය ගරු ශබ්දය මෙන් වර නැගෙත් පඨමා දුතියා බහුවචනයන් හි ජන්තුනො, ජන්තුයො, යන පද දක්නා ලැබේ.

C. ආදී ශබ්දය අග්ගි මෙන් වර නැගෙත් සත්තම් එක වචනයෙහි ආදි ආදො යන පද ඇත.

D. බ්‍රහ්මචාරී ශබ්දය පක්ඛී ශබ්දය මෙන් වර නැගිය යුතුය. එහි පඨමා - දුතියා බහුවචන බ්‍රහ්මචාරීනො විය යුතු වුවත් ඇතැම් තැනක බ්‍රහ්මචාරයො යන පදය දක්නා ලැබේ.

E. දීප ශබ්දයේ - පඨමා දුතියා බහුවචන දීපයො යි සිටින නමුත් ඇතැම් තැනක දීපිනො යන්න දක්නා ලැබේ.

F. මනෝගණික ඇතැම් ශබ්දයන්ගේ ඔ-කාරාන්ත දුතියා එක වචනයක් පෙන්නේ. අයො, වෙනො, වචො, සිරො, ආදී වශයෙනි.

G. සෙය්‍යා ශබ්දය තුන් ලිඟුවෙහි වර නැගෙන විශේෂණ පදයකි. නමුත් හැම ලිංගයෙහිත් සංඛ්‍යාවන්හිත් වෙනස් නොවී යෙදෙන සෙය්‍යා යන්නක් ද පෙන්නේ. එය නිපාතයක් සේ ගත යුතු.

H. වර ශබ්දයද ගුණ වචනයකි. නමුත් ලිංගවිශේෂය නොසලකා වරං යි යෙදෙන පදයක් වේ. එයද නිපාතයකි.

උදාහරණ vi

1. 'අහං හි අරහා ලොකෙ, අහං සත්ථා අනුත්තරො.'
(චිත්තය මහා වග්ග.)
2. 'තථෙව ඉසයො හිංසං සක්කුතෙ බ්‍රහ්මචාරයො
අධම්මචාරී ඛතතියො සො සග්ගෙන චිරුජ්ඣති.'
(මහාබෝධි ජාතකය)
3. 'පුබ්බෙ දීපිනො එළකෙ බාදනති, අහම්පන එළකෙ දීපිනො
අනුබ්ඤ්චා මුරු මුරුති බාදනෙ අඤ්ඤං.' (මහාසුභිත ජාතකය)
4. 'සො පරසන්තානං පරපුග්ගලානං වෙනසා වෙනො පරිචච
පජානාති.' (දීඝ. සාමඤ්ඤපථ.)
5. බාලා කුමුදනාලෙහි පබ්බතං අභිමන්ථථ,
ගිරිං තබෙන ඛණ්ථ: අයො දනෙහි බාදථ. (මරාසං)
6. පසන්නනෙතො සුමුඛො බ්‍රහා උජ්ජ පතාපවා
මජ්ඣෙධ සමණසංඝසස ආදිච්චො ව විරොචති. (සු.නි. 108)

7. කසසපසස වවො සුත්වා අලාතො එතදබ්බවි. (මහානාරදකස්සපජා.)
8. 'සො ඛො පතා' යං අකඛාතො වෙසුල්ලො පබ්බතො මහා
උත්තරො ගිජ්ඣකුටසස මගධානං ගිරිබ්බජේ. (සං.ii 185)
9. 'වරමසසතරා දත්තා ආජානීය ව සිඤ්චා;
කුඤ්ජරා ව මහානාගා; අත්තදත්තො තතොවරං'
10. 'වරං තෙ හිකඬු තිණ්හෙන ගොවිකත්තෙන කුච්ඡි පරිකත්තො,
තතෙව යා රත්තත්තකාර-තිමිසායං කුච්ඡිහෙනු පිණ්ඩාය වරණං.
(ම.ii 449)
11. 'ගරහාව සෙයොයා විඤ්ඤනං, යංවෙ ඛාලප්පසංසනා.
(ගොදක්කපෙර ගාථා)
12. 'එකාහං ජීවිතං සෙයොයා විරියමාරහතො දල්හං. (ධම්ම පද 112)

තෘතීය පරිච්ඡෙදය

විභක්තෘථ විභාගය

1. ප්‍රථමා

47. පඨමා විභක්තිය උක්තාරීයෙහි වේ. උක්තාරීය නම් ආබ්‍යාතපදය විසින් දක්වන ලද ප්‍රථම පුරුෂාදිය හා එක වචනාදියයි.

'පුරිසො රුකඛං ඡිත්ඤ්ති' යන තැන 'ඡිත්ඤ්ති' යන්නේ ප්‍රථම පුරුෂත්වයෙන් ද එකවචනත්වයෙන් ද 'පුරිසො' යන්න උක්ත වේ. එබැවින් එහි ප්‍රථමාව යෙදේ. ඒ 'පුරිසො' යන්න උක්ත කතීෂ නැමැත්තේ ද වේ.

'පුරිසෙන රුකෙඛා ඡිත්ඤ්ති' යන තැන 'ඡිත්ඤ්ති' යන කම් කාරක ක්‍රියාවෙන් 'රුකෙඛා' යන කම් පදය උක්ත වේ. එබැවින් එහිත් ප්‍රථමාව යෙදේ. එය උක්ත කම් නැමැත්තේ ද වේ.

48. කතීෂ වනාහි (1) ශුද්ධ කතීෂය (2) හෙතු කතීෂය (3) කම්කතීෂය යි ත්‍රිවිධ වේ.

(1) තෙමීම ක්‍රියාව කරන්නේ 'ශුද්ධ කතීෂය' නම් වේ. 'පුරිසො රුකඛං ඡිත්ඤ්ති' යන්න උදාහරණයි.

(2) අන්‍යයකු ලවා කරවන්නේ 'හෙතු කතීෂ්' නම් වේ. සෙව්වි පුරිසං රුක්කං ඡෙදාපෙති' (සිටුතුමා පුරුෂයා ලවා ගස කප්පවයි) යන්නෙහි සිටුතුමා (පුරුෂයා ලවා කප්පවීම කරවන බැවින්) හෙතු කතීෂ්යි.

(3) තෙමීම අන්‍යකාරකයට පැමිණෙන්නේ 'කම් කතීෂ්' නම් වේ. හිස්සනෙ (-කොටුව බිඳේ), ඔදනො පව්වතේ' (-බත පැසේ)

1. අත් කිසිවක් හා සම්බන්ධයක් නැතිව 'මිනිහා', 'ලෝකය', 'ගස' ආදී වශයෙන් ශබ්දයක අර්ථය පමණක් කියයුතු කල්හිත් පදමාව යෙදේ. එයට ලිංගාර්ථය කියත්. මනුසෙසා, ලොකො, රුකෙබා, ආදිය උදහරණයි.

2. උඩ දැක්වූ උක්ත කර්තෘට හා උක්ත කම්යට විශේෂණව සිටින පද ද පදමාවෙන් යෙදෙත්. තෙන බොපන සමයෙන රාජා මාගධො අජාතසත්තු වෙදෙහිසුතනා තදහුපොසරො..... රාජාමච්චපරිටුනො උපරිපාසදවරගනො නිසින්නොහොති.' (දී. සාමඤ්ඤපථ)

මෙහි කතීෂ් රාජා යන්නයි, කළු අකුරෙන් දැක්වුණු ඉතිරි පද සහ එයට විශේෂණයි. ඒ සියල්ල පදමාවෙන් යුක්තයි.

3. ආලපනාථියෙහි ද පදමා විභක්තිය වේ.

ආලපනය නම් ආමන්ත්‍රණය (ඇමතීමයි) සි, ආමන්ත්‍රණය නම් අන්‍යයකු තමහට අභිමුඛ කිරීමයි. (මෙසේ අභිමුඛ කරවිය හැක්කේ ප්‍රාණින් පමණක් බැවින් ආලපනය සප්‍රාණිකයන්ට සීමා කටයුතු වුවත් අප්‍රාණික ද්‍රව්‍යයන් ද අද්‍රව්‍ය වූ චෛතසික ගුණාදියද ප්‍රාණින් මෙන් සලකා ඔවුන්ටත් ආලපනය යොදනු ලැබේ.)

ආමන්ත්‍රණය කොට අභිමුඛ වූ පසු ඔහුට 'යව, එව' ආදී කිසියම් විධානයක් කරනු ලැබේ. ආමන්ත්‍රණාවස්ථාවේදී ක්‍රියාවක් නොයෙදේ. එබැවින් මේ ආලපනය කර්තෘකාරකාදී කාරකයක ඇතුළත් නොවේ. (පදමා විභක්තිය ආලපනයෙහි යෙදුනත් ආලපනය වෙන් වූ විභක්ත මෙන් යොදා මේ පොතේ පෙන්වන බැවින් ආලපන රූපයන්ගේ වෙනස දැනගැනීම අපහසු නොවේ.)

දුතියා

48. දුතියා විහන්තිස කම්මාපියෙහි වේ.

'පුරිසො රුකං ජිත්ඤ්ඤි' යන වාක්‍යයෙහි 'රුකං' යන්න කම්මයයි, හේ ක්‍රියාව ලබන්නායි. ඒ කම්මය 'ජිත්ඤ්ඤි' යන්නෙන් කියන ලද්දේ නොවේ. ('ජිත්ඤ්ඤි' යන්න එකවචනය වූ නිසා 'රුකං' එක වචනය වූයේ නොවේ. 'රුකෙ ජිත්ඤ්ඤි' බහුවචනයද එහි යෙදිය හැකි වේ.) එබැවින් මෙය අනුක්‍රමික කම්මයයි කියනු ලැබේ. දුතියා විහන්තිස යෙදෙන්නේ අනුක්‍රමික කර්මයෙහි යයි දත යුතු.

'පුරිසෙත රුකො ජිත්ඤ්ඤි' (-පුරුෂයා විසින් ගසතෙම සිදිනු ලැබේ.) යන තැන 'ජිත්ඤ්ඤි' යන්න 'රුකො' යන කම්ම පදය අපේක්‍ෂා කරයි; එබැවින් ඒ කම්මපදය උක්ත යයි කියනු ලැබේ. ඒ උක්ත කම්ම දුතියාවෙන් නොව පටමාවෙන්ම යෙදිය යුතුයි. 'ජිත්ඤ්ඤි' යන්න 'රුකො' යන්න අපේක්‍ෂා කෙරේ යයි කෙසේ දත හැකිද යත්? 'රුකො ජිත්ඤ්ඤි' යි කම්මය බහු වචනයෙන් ද සිටුවීම මෙහි නො හැකිවේ. උක්ත කම්මය වූ 'රුකො' යන්න බහුවචනය වේ නම් ක්‍රියාවද 'ජිත්ඤ්ඤි' යි බහුවචනයෙන් සිටිය යුතුයි. එබැවින් කර්ම කාරකයේදී ක්‍රියාව කර්තෘ නොව කර්මය අපේක්‍ෂා කෙරේ යයි දත යුතු. 'පුරිසෙති රුකො ජිත්ඤ්ඤි' යන තැන කතෘ බහුවචනයෙන් සිටියත් ක්‍රියාව එය අපේක්‍ෂා නොකොට කම්මයම අපේක්‍ෂා කරන බැවින් එකවචනයෙන් ම සිටී.

49. කර්මය වනාහි (1) නිබ්බන්තිකමම (2) විකතිකමම
(3) පත්තිකමම යයි ත්‍රිවිධ වේ.

(1) 'වඨ්ඨකී රථං කරොති මාතා පුත්තං විජායති; ආහාරො සුඛං ජනෙති' යන මොහු නිබ්බන්තිකමමයට උදාහරණයි. (නිබ්බන්තිස නම් කලින් නොතිබුණු දෙයක් ඉපදවීමයි)

(2) 'කට්ඨමඛගාරං කරොති' (-කාෂ්ටය අඟුරු කරයි) යනු විකතිකමමයට උදාහරණයි. (විකෘතිය නම් අන්‍යාකාරයකට පැමිණීමයි)

(3) 'සො ගෙහං පට්ඨසති; වකබ්බමා රුපානි පසසති; සීලවා ධම්මං සුඤ්ඤාති; උපාසකා බුද්ධං නමස්සනති' යන මොහු පත්ති කමමයට උදාහරණයි. ('පත්ති' නම් පැමිණීමයි.)

1. අත්‍යන්තසංයෝගිද දුකියා වේ. අත්‍යන්ත සංයෝගය නම් කාල -මාර්ග දෙදෙනාගේ ද්‍රව්‍ය-ශුණ-ක්‍රියා වශයෙන් අතරක් නැතිව බැඳීමයි. 'අස්සො යොජනං ධාවි' යන තුන මාර්ගය මුළුල්ලම (අතර නොහැර) දිවු බැවින් අත්‍යන්තසංයෝග යයි. 'භගවා බොධිරුක්ඛ මූලෙ සත්තාහං එක පලලඬෙක නිසීදි' (විනය මහාවගග) යන තුන සත් දිනක් මුළුල්ලෙහි (අතර නොනැගිටම) වැඩහුන් බැවින් අත්‍යන්ත සංයෝගයයි. (පුරම උදාහරණය මාර්ග වශයෙනි. දෙවැන්න කාල වශයෙනි.)

2. ගම්මානපී ප්‍රකාශක ධාතුන්ගේ යෝගයෙහි දුකියාව වේ.

A. පුරිසො ගාමං ගට්ඨති.

B. රාජ භගවන්ත මුපසඬිකම්.

3. වාර ගණන දක්වන සංඛ්‍යාගබ්ඨයෝ ද දුකියාවෙන් යෙදෙත්:-
සො දුකියමිපි තතියමිපි තථෙ'ව යාථි.

4. අනු-පති-අධි-උප-අභි-ධි-අන්තරා-සමන්තා යන නිපාත හා උපසථියන්හින් දුකියාව වේ.

අනු: 'වතුරාසිති පාණසහසසාති..... විපස්සිං බොධිසත්තං..... පබ්බතං අනුපබ්බතීංසු (දි. මහාපදාන) අසුභාරදහසක් පුරුෂයෝ පැවිදි වූ විදර්ශී බෝසතුන් අනුව පැවිදි වූහ.

පති: 'සො අභමපි ගම්සසාම්, නගරංමිථිලංපති' (ථෙරි ගාථා 319)

අධි: 'අධි බ්‍රහ්මානං මයං භතෙන භගවතනං අසුචරිමහා' (-ස්වාමීනි, අධි බ්‍රහ්මයා ගැන භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විවාළෙමු.) (91 සූත්‍රය. මජ්ඣිම)

උප: එකං යෙව වතුදොණ්කං පිටකං උපනිසිදිත්වා වතුරංගනියා සෙනාය ජමමාසිකං හතනං අදාසි' (=ද්‍රෝණසතරක් දැමීය හැකි එකම භාජනයක් ළඟ හිඳ සිටුරහ සෙනඟට භයමාසයකට සැහෙන ආහාර දුන්නේය.) (මහාවග්ගපාළි)

අභි. "තං බොපන භවන්තං ගොතමං එවං කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුගගතො" (= ඒ භවත් ගෞතමයන් වහන්සේ පිළිබඳ මෙවැනි යහපත් කීර්තිරාවයක් පැන නැගේ වේ.) (අමබට්ඨ, දීඝ)

ධී: "ධි බ්‍රාහ්මණස්ස හන්තාරං" බ්‍රාහ්මණයකු නසන්නකුට නින්දා වේවා. (ධම්මපද 389)

අන්තරා : 'හගවා අන්තරාව රාජගහං අන්තරා ච නාලන්දං අද්ධානමග්ගපට්ඨනෙනා හොති.' (දී. බ්‍රහ්මජාල)

සමන්තා: 'එථ තුමෙහ භික්ඛවෙ, සමන්තා වෙසාලිං යථා මිත්තං..... වසසං උපෙථ' (දී. මහාපරිනි)

5. ක්‍රියා විශේෂණයෙහි ද දුකියාව වේ.

(1) 'පුබ්බෙ තථං ඔලම්බකං ඔතාරෙන්නා විය උජ්ඣමෙව ඵලානි පාහෙසි' (-පෙර දී තෝ ලඹයක් බස්වන්නා සේ කෙළින්ම ගෙඩි හෙළුවෙහි.) (කුරුංගමිහ ජාතක)

(2) 'තුමිහෙ ඉමස්මිං මනෙ යෙව පුබ්බං ජීවිස්සාථ, ජීවත්තේ තු දුක්ඛං ජීවථ' (-තෙපි මොහු මළ කලම සැපසේ ජීවත් වන්නේවි. (ඔහු ජීවත් වන කල්හි දුක්ඛයේ ජීවත්වනුය.) (ධ. අ. උදෙතවත්ථු....)

(3) දළ්භං පගගණ්ඨ විරියං 'මාතිවත්ත, අභික්කම' (-වියථිය දැඩි කොට ගනුව, තොනතුව ඉදිරියට යව.) (බුඩ්ධිංස පාළි)

තතියා

50. තතියාවිභක්තිය (1) කරණථියෙහිද (2) අනුක්ත කර්තෘ කෙරෙහිද (3) සහාර්ථයෙහිද (4) සහයෝගයෙහිද වේ. (සහයෝගය නම් 'සමග' යන අර්ථ ඇති නිපාතයන් හා යෙදීමයි; ඒ නිපාතයන්ගේ යෙදීමක් තැනිව් තතියාවෙන් පමණක් සමග යන අර්ථය ප්‍රකාශ කරන තැන සහාර්ථයයි දත යුතු)

(1) කරණ: පුරිසො ඵරපුනා රුක්ඛං ජිඤ්ඤි.

(2) අනුක්ත කර්තෘ: පුරිසෙන රුක්ඛා ජිත්ඤ්ඤි.

(3) 'සහ-සධිං-සමං' යන මොහු සහාර්ථයෙහි නිපාතයෝයි.

ඔවුන් හා යෙදීම සහයෝගයයි.

A. "සහ භණ්ඩකෙන වොරං චූළාය ගණහත්ති විය මං විපපකාරං පාපෙයා" (-බඩු සමග සොරහු කුඩිම්බයෙන් අල්වා ගන්නියක් මෙන් මා විකාරයට පමුණු වන්නේය.) (ධ. අ. අඤ්ඤකර භික්ෂු)

B. 'පඤ්චසතා හික්ඛු තෙන සද්ධිං මගගං පටිපජ්ජිංසු' (-පන්සියයක් හික්ඛු ඔහු සමග මගට පිළිපත්හ.) (ධ. ද. මහාධනවාසීය)

C. 'යං කරොමසෙ බ්‍රහ්මුතො සමංදෙවෙහි මාරිස තදජ්ජ කුයහං කය්‍යාම' (-පිත්වික දෙවියන් සමග අපි බ්‍රහ්මයාට යම් වැදීමක් කරමුද එය අද පිත්විතාට කරන්නෙමු.) (සක්කපඤ්ඤ. දීඝ)

සභාර්ථයෙහි :-

(1) 'සබ්බිරෙව සමාසෙට් පණ්ඩිතෙන'ත්ථදස්සිති' (-අපී දක්තා නුවණැති සත්පුරුෂයන් හාම ආශ්‍රය කරවි) (පෙරහාථා 4).

(2) 'පාපො කාසුරිසෙන සංගමො' (-අසත්පුරුෂයා හා එක්වීම ලාමකය) (පෙරහාථා 1018)

(3) 'සත්ථා ආනන්දපෙරෙන සච්ඡාසමණෙන තත්ථ අගමාසි' (-සච්ඡයන් වහන්සේ පසුව යන අනද මහකෙරුන් හා වැඩිසේක.) (ධ.ද.)

51. නානා - විනා-අලං-කිං - අඤ්ඤා යන නිපාත යෝගයෙහි ද සමාන - මිත්‍ර උපනාමයන්හිද හෙත්වර්ථයෙහිද කකියාව වේ.

නානා :- 'න ඛො මස්භෙවෙකස්ස සබ්බෙහෙව පියෙහි මනාසෙහි නානාභාවො' (පඤ්චකංගුත්තර) සියලු ප්‍රියමනාපයන් හා වෙන්වීම හුදකලා මට පමණක් ඇත්තේ නොවේ.

විනා: 'තෙන හා 'යස්මකා සභාපි විනාපි න සකකා ධම්ම සංගීතිං කාතුං' (-ඒ ආයුෂ්මතුන් සමග ද වෙන්ව ද ධම්මසංගීතිය කරන්නට නොහැකියි)' (විතය අට්ඨවා)

අලං: 'අලං තෙ ඉධ වාසෙන' (-තට මෙහි විසීමෙන් පමණය හෙවත් කම් නැති) (පාසිමොක්ඛ)

කිං: සම්ම: කිං තෙ නිගණ්ඨෙහි' (-මිත්‍රය තට නිවවුන්ගෙන් කම් කීම?) (ධ. ද. ගරුඤ්ජන)

අඤ්ඤා: 'අඤ්ඤාමුච්ච හගවතා අඤ්ඤා හික්ඛුස්සෙන උපොසට්ඨ කරිසාමි' (ධ. ද. දෙවදස්ස) භාගාවතුන් වහන්සේ ගෙන්ද, හික්ඛුසංඝයාගෙන් ද වෙන්ව උපොසථය කරන්නෙමි.

සමානාර්ථ: 'ඉමිනා අග්ගිනා සද්ධිසො අග්ගිනාමනන්ටි' (විසාඛාවස්සු.) මේ ගින්න හා සමාන ගින්නක් නම් නැත.

හෙත්වර්ථය: a 'න ජව්වා වසලො හොති' (-ජාති හේතුවෙන් වසලයෙක් නොවේ. 'කෙන තෙ තාදියො වණ්ණො' (-කවර හෙයකින් තාගේ මෙවැනි වණ්ණයෙක් වේද?)

මිශ්‍රාර්ථය: කළිරපනසාදිති මිස්සෙත්වා මංසං පවත්ති' (-කරවි කොස් ආදිය හා මිශ්‍ර කොට මස් පිසති)

උපනාර්ථය: 'ඉමං ද්විති උන පුරිස සහස්සං විනාසං පතතං' (-දෙදෙනෙකුගෙන් අඩු වූ මේ සොරුන් දහස විනාශයට පැමිණියේය.) (වෙදබ්බසා)

52. (1) ඉත්ථමිහුත (2) ක්‍රියාපටග්ග (3) අංගවිකාර (4) විශේෂණ (5) උපලක්ෂණාර්ථයන්හිද (6) කච්චාදිප්‍රත්‍යයෝගයෙහිද තතියාව වේ.

(1) ඉත්ථමිහුතාර්ථය නම් 'මේ ආකාරයට පැමිණියේ' යන අර්ථයයි. 'ත්වං දෙවසිකං සෙදෙහි මුට්ඨමානෙහි පිණ්ඩාය වරසි' (-තෝ දවස්පතා වැගිරෙන වහදියෙන් යුක්තව පිටු පිණ්ඩ හැසිරෙන්නෙහි) (මහිලාමුඛ ජාතක)

(2) ක්‍රියාපටග්ගය නම් ක්‍රියාව වහා නිෂ්ඨාවට පැමිණ වීමයි. 'විසාධා යපි පාසාදෙ කමමං නවති එව මාසෙහි නිට්ඨිතං' (-විශාඛාවගේ ප්‍රාසාදයෙහි කම්මාන්තය නව මසකින් නිමියේය.) (ධ.අ.)

ක්‍රියාවගේ වහා නිෂ්ඨාවට පැමිණවීමක් නැතත් අතර නොහැර පැවැත්ම ඇති කල්හිත් තතියාව යෙදෙන බව පෙනේ. 'සත්ථා නවති මාසෙහි වාරිකං වරින්වා පුන සාව්‍යපීං අගමාසි (ධ. අ. විසාඛා)

(3) අංගවිකාරය නම් ශරීරාවයවයක් ස්වභාවිකාකාරයෙන් වෙනස් ව පිහිටීමයි; පාදෙන බඤ්ජා (-පයින් කොරවූයේ) අකම්මනා කාණො (-ඇසින් කණවූයේ) මේ යෝගය දෙගනා පාළියක දකින්නට නොලැබුණේය. පරික්ෂණය කළයුතු.

(4) විශේෂණය නම් නාමයක්හුගේ විශේෂයක් දක්වන ගොත්‍රනාමශිල්ප ආදියයි. 'සිඨි හික්ඛවේ හගවා..... කොණ්ඩකුඤ්ඤ ගොතෙතන අහෝසි' (-මහණෙනි, සිඨි හාගාවකුත් වහන්සේ ගොත්‍රයෙන් කොණ්ඩිණ්ණ වූ සේක.) (මහාපදන දී.)

(5) 'උපලක්ෂණාර්ථය' නම් යුක්ත වූ යන අර්ථයයි. A 'කාය දුට්ඨවරිකෙන සමනනාගතො' (කායදුශ්චරිතයෙන් යුක්තවූයේ)

B 'හගවා මහතා බුද්ධානුභාවෙන නගරං පිණ්ඩාය පාවිසි' (-භාගාවතුන් වහන්සේ මහත් බුද්ධානුභාවයෙන් යුක්තව නුවරට පිඬු පිණ්ඩ ඇතුළු වූ සේක) (ධ. අ.)

C 'රාජා ආනතු, මහාසුදස්සනො ඉමහි චතුහි ඉඨිහි සමනතාගතො අහොසි' (ආනතුය, මහාසුදර්ශන රජමේ සාධි සතරින් යුක්ත විය) (සුදස්සන දීඝ)

(6) කිව්වාදිප්‍රත්‍යයෝ නම් තබබ - අනිය - ණය - රිච්ච යන මොහුයි.

A 'සො හරියං මෙ නිසසාය උප්පනෙන හයෙන හවිතබ්බංති විනෙතතවා' හෙතෙම 'මාගේ භාය්‍යාව නිසා උපත් හයක් වියයුතුය' යි සිතා (ධ. අ. කුමුදප්පල)

B. "අඤ්ඤෙහි චිහි වොරෙහි හවිතබ්බං" (වෙදබ්බ ඡා.) අන්‍ය සොරුන් දෙදෙනෙකුත් සිටිය යුතුය.

C. "සබ්බෙහි විනාසං පනෙනහි හවිතබ්බං" (-සියල්ලත් විනාශයට පැමිණියා විය යුතුයි.) (වෙදබ්බ ඡා.)

D "ඉදංකෙ යාවජීවං අකරණියං" (විනය මහාවග්ග) මෙය තා විසින් ජීවිතාන්තය දක්වා නොකටයුතුය.

මෙහි තනියාව වන්නේ මේ ප්‍රත්‍යයන් භාවකම් දෙකේහි යෙදෙන බැවිනි. භාවාචිතමාථියන්හි කළ අන්‍යප්‍රත්‍යයන්ගේ යෝග්‍යෙහි ද තනියා වේ.

53. A යමක් මිලදී ගැනීමේදී දුන් මිල ගණන ද
B යම් මගකින් යේ නම් ඒ මග ද තනියාවෙන් සිටී.
A සතසහසෙසන මෙ කීතං" (අපදාන)
B ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාහි.

54. ක්‍රියාවිශේෂණ තනියාවෙන් ද සිටින බව පෙනේ.

A 'සමමාසමබුද්ධසස සනතිකෙ මයහං පබ්බජ්ජා, සා ච පන මෙ දුක්ඛෙන ලද්ධා' = (මාගේ පැවිද්ද සමමා සම්බුද්ධත්වයෙන් සම්පයෙහිය, එය ද මා විසින් දුක්ඛසේ ලද්දීය.) නිග්‍රොධමග්ග

B 'කිවිජෙන මෙ අධිගතං, හලං දානි පකාසිතුං' (-මා විසින් මේ ධම්මය අපහසුවෙන් අවබෝධ කරන ලදී. එය දැන් ප්‍රකාශ කිරීම ඕනෑ නොවේ.) (විනය මහාවග්ග)

C 'ඉදානි පන මෙ චිත්තං නිබ්බුතං හවිසසති, සුඛෙන ච සයිතුං ලභිසසාමි' (-දැන් චිත්තානි මාගේ සිත් නිව්‍යාස් වන්නේය. සැපයේ ද නිදන්ව ලැබන්නෙමි) (ධ. අ. උදෙතවස්සු)

උදහරණ vii

1. 'උපකට්ඨායා පචාරණාය සබ්බෙවසහපට්ඨමිහිදුහි අරහත්තං පාපුණිංසු' (ධ. අ. වස්සුපාල)
2. 'ඉමෙහි ලක්ඛණෙහි සමනනාගතො නාම අගාරමජ්ඣෙධි වසනො රාජා හොති චක්කවත්ති' (ධ. අ. අග්ගසාවක)
3. 'සා උදකඛිත්දුහි පග්ගරත්තෙහෙව අච්චුල්ලිබ්බෙහි කෙසෙහි වෙගෙනාගන්ත්වා තුවටං බො අය්‍යපුත්ත, ආගවෙජ්ජය්‍යා සීති ආහං' (ධ. අ. තතුකෙර)
4. 'අවසෙසං ලොකිකඛිත්දුහි පග්ගරත්තෙහි කාජෙනාදාය දාරකෙ තොසෙත්තො සරං අගමාසි.' (කණ්ඩක ජාතක)
5. 'විසාඛා චත්තාරො මාසෙ අනෙතොවිහාරෙ බුද්ධපමුඛස්ස සංඝස්ස දානං අදාසි.' (ධ. උ. විසාඛා)
6. A. 'තෙමාසං වායමන්තො මහාසමන්තං වා.... උප්පාදෙතුං නාසකඛි' B. 'බග්ගහජෙවා නියාමරත්තිං ආරක්ඛං ගහෙත්වා ධීතකොච අරුණං උට්ඨාපෙසි. (අප්පණ්ණකජා)
7. 'තසමිං කිර නගරෙ අනුසංචර්ණං විවටනකඛන්තං. නාම හොති.' (ධ. අ. විසාඛා)
8. 'සො තං ආදාය සාවත්ථිං එකරත්තිවාසෙන ගච්ඡන්තො එකං ඵාසුකට්ඨානං ගන්ත්වා නිවාසං ගණ්හි.' (ධ. අ. විසාඛා)

9. "රාජා පසෙනදි කොසලො..... මහත්තේන රාජානුභාවෙන නගරං පදකඛිණං කරොති" (ධ. අ. කුමුදුප්පලානික)
10. 'කිත්තෙ ජටාහි දුමෙමධ? කිත්තෙ අජිනසාටියා'?
(හොධාජා. ධම්මප අ. 394)
11. 'සුඤ්ඤාදධ..... අහං තෙ අපරිමිතං ධනං දස්සාමි..... අලංමෙ බුද්දෙධන, අලංමෙ ධමෙමන, අලංමෙ සඛෙසනාති වදෙහි.' (උදානවිඨකපා)
12. A. 'න ස තත්ථ මයා විනා වසිසසති;
B. 'තෙ කාය විනාච ගෙහං ගන්තවා (කක්කජානක)
13. මහාදුග්ගතො ගාල්හං කච්ඡං බන්ධිතවා මහුසසාහප්පත්තො වාසිං පහාය ඵරස්සංගණෙනො ඵරස්සං පහාය වාසිං ගණෙනො දුරුති ඵාලෙති.' (ධ. අ. පණ්ඩිත සාමණේර)
14. 'අධිවත්තමානෙ ජරාමරණේ කිමසස කරුණිං අඤ්ඤත්‍ර ධම්මචරියාය සමචරියාය කුසලකිරියාය' (කෝසලසංයුක්ත)
15. විපස්සී හික්ඛවෙ අරහං සම්මාසම්බුද්දො ඛත්තියො ජාතියා අහොසි..... කොණ්ඩඤ්ඤෙ ගොක්කෙන.' (දීඝ. මහාපදාන)
16. හතෙන අයොන සමානනාමකො තිසෙසා නාම හවිසසති.
17. 'සචෙ තෙ උෂං කාමෙහි, අහං පරිපූරයාමි තෙ' (මහාගොවිඤ්ඤ දීඝ.)
18. 'ආයසමා අඛලිමාලො හින්තෙන සීසෙන ලොහිතෙන ගලන්තෙන, හින්තෙන පක්කෙන, විජ්ජාලිතාය සංඝාටියා යෙන හගවා තෙනුපසඨකම්' (ම. අංගුලිමාලසූත්ත)
19. 'රාජා ආදිත්තං වෙණුවිතං විය පකඛිත්තලොණං උදධනං විය ච රොසෙන තට්ඨතවායත්තො චෙගෙන සපරිචාරං සාමාවතිං පක්කෝසථාති ආහ.' (අංගුත්තරවිඨකපා)
20. 'සා.....යාවතිකා යානසස භූමි යානෙන ගන්තවා යානා පච්චෝරොහිතවා පතතිකාච සත්ථාරං උපසඨිකම්මිතවා වඤ්ඤිතවා එකමනනං අට්ඨාසි.' (ධ. අ. විසාඛා)

චතුර්ථ

55. යමකුට දෙනු කැමති ද යමකුට රුචිවේද එහි චතුර්ථ විභක්තිය වේ.

A 'මම අයෝ උපසඬ්ඛම්භවා තෙසං දානං දෙහි' (=මාගේ ආයතියන්වහන්සේලා කරා එළඹ උන් වහන්සේලාට දන් දෙව) (ධ. අ. ගරභදිත්ත)

B 'මා ආයස්මත්තානම්පි සංඝභෙදො රුචිවිත්' (=ආයුෂ් මතුන්ටත් සංඝභෙදය රුචි නොවේවා) 'අත්තනො රුචිවත්තක වෙලාය ගෙහං ගවජති' (=තමන්ට කැමති වෙලාවක ගෙට යයි)

(1) අතිකකු සඳහා දැරීමෙහි (2) ඊෂ්ඨාකිරීමෙහි (3) කෝප වීමෙහි (4) ප්‍රිය වීමෙහි හෝ අප්‍රිය වීමෙහි (5) දැනුම්දීමෙහි (6) ඒ සඳහා යන අවියෙහි (7) යොග්‍යාථයෙහි (8) ප්‍රතික්ෂෙපයෙහි (9) නමො-සොත්ථි-ස්වාගන් අලං යොග්‍යෙහි (10) කර-දුහ ධාතුයොග්‍යෙහි (11) පති-ආ පුච්ඡි පු-ධාතුයොග්‍යෙහි ද (14) පතිණයොග්‍යෙහිද චතුර්ථය වේ.

(1) අතිකකු සඳහා දැරීමෙහි

'ජාතසස ඛො පත විපසස්සස කුමාරස්ස සෙනච්ඡත්තං ධාරයිත්' (දි. මහාපාදන) උපන් විදර්ශිකුමරුට සුදු කුඩයක් දරනු ලැබීය.

(2) ඊෂ්ඨා කිරීමෙහි:

'කා උසුයා විජානතං' (මහාවග්ග විනය) විශේෂයෙන් දන්තවුන්ට කිනම් ඊෂ්ඨාවක් ද?

(3) කෝපවීමෙහි:

'මා මෙ කුප්ඤ්ඨ මහාචර' (ථෙරිගා. 293) මහාචරයන් වහන්ස: මට නොකිපුණු මැනවි.

(4) A. ප්‍රියකිරීමෙහි:

'දෙවා පි තෙසං පිභයනති සමබුද්ධානං සතිමතං' (ධම්මපද 181)

B. අප්‍රිය වීමෙහි: 'ගෙහෙ ඉත්ථිතම්පි පුත්තධිතානම්පි අමච්ච-බ්‍රාහ්මණ - ගහපතාදීනම් අප්පියො අමනාපො අහොසි.'

(මහාපිඨකල ජා.)

(5) දැනුම්දීමෙහි හෙවත් ආරෝචනයෙහි:

‘නෙ අත්තනා ලඤ්ඤං තථාගතස්ස ආරොචෙසුං’ (ධ. අ.) ඒ හික්කුහු තමන් ලත් ඉණය බුදුරදුන්ට සැලකලහ.

(6) ‘ඒ සඳහා, ඒ පිණිස’ ආදී අර්ථයන්හි යෙදෙන චතුර්ථිය බොහෝ සේ ආයාදෙශයෙන් යුක්තවන බව පෙනේ:

‘තිට්ඨතු සුගතො කප්පං බහුජනහිතාය බහුජනසුඛාය ලොකානු-කම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුසසානං.’ (දී. මහපරිනි.) සච්ඡන්දෙමේ බොහෝ දෙනාට හිත පිණිස, බොහෝ දෙනාට සැප පිණිස, ලෝකයාට අනුකම්පා පිණිස, දෙවිමිනිසුන්ට වැඩ පිණිස, හිත පිණිස සැප පිණිස, කල්පයක් මුළුල්ලේ වැඩ සිටිවා!.

(7) යෝග්‍යාත්මයෙහි:

‘නයිදං දෙවදත්තස්ස අනුවඡවිකං; සාරිපුත්තථෙරස්ස අනුවඡවිකං.’

(ධ. අ. දෙවදත්ත.)

(8) ප්‍රතික්ෂෙපයෙහි:

A මය්හං ඵවරුපාය ජට්ඨාය කිට්ඨං නත්ථි. (ධ. අ.)

B ‘අලං මෙ ඉමාය; තවමෙව හරියං ගණහ.’ (ඡා.)

(9) ‘නමො නෙ පුරිසාජ්ඣෙ, නමො නෙ පුරිසුත්තම.’

(ථෙරගාථා 629)

B. සොත්ථියෝගයෙහි:-

‘සොත්ථි හදන්තෙ හොතු රඤ්ඤෙ සොත්ථි ජපනදස්ස.’ (දී. අම්බවය) පින්වත්ති, රජුට යහපතක් වේවා, ජනපදයට යහපතක් වේවා!.

C. සාධාගතයෝගයෙහි:-

‘තස්සා නෙ සාධාගතං හද්දෙ, අථො නෙ අදුරාගතං’ (ථෙරගාථා 337) සොළුර ඒ තිට ශුභාගමනයක් වේවා; තවද තිට නපුරු ගමනක් නොවේවා.

D. අලංයෝගයෙහි:-

‘දෙස්සා ව මෙ අලං මෙ, ආපුච්ඡා’හං ගම්ඝසාමි’ (ථෙරිගා. 416) ‘මට අප්‍රියය, මට ඕනෑ නැත. මම විචාරා යන්නෙමි.’

10. A. කර-යෝගයෙහි:-

‘සා මය්හං කරං නාම උපඥං න කරෙය්හ’ (සා.අ.)

B. දුගයෝගයෙහි:-

යසො කිත්තිං ච පපෙපාති යො මිත්තානං නදුහති’ (මිත්තානිසංසං)
යමෙක් මිත්‍රයන්ට ද්‍රෝහ නොකෙරේ නම් හෙතෙම යශස්වත් කීර්තියවත්
පත්වේ.

(11) පති+ආ+සු යෝගයෙහි:-

‘හදන්තෙති තෙ හිකඬු හගවතො පච්චසෙසාසුං; හගවා එතදවොච.’

(දී. මහාසතිපට්ඨාන) සචාමීන්වහන්සැ’යි ඒ හිකඬුහු භාග්‍යවතුන්වහන්සේට
ප්‍රතිචචන දුන්හ.

(12) උප+ඨායෝගයෙහි:-

A. ‘සෙට්ඨිපුතො දිවසස්ස තිකඛත්තුං රඤ්ඤ උපට්ඨානං
ගච්ඡති.’ (ධ. අ. මහාධනසෙට්ඨි)

B. ‘අපපමනො අයාස්ස උපට්ඨානං කරොති’ (සා.)

13. චූටහිමෙහි:-

‘දිසාපි මෙ න පකඛායනති’ (දී. මහාපරිනි)

මට දිශාවෝ ද නො චූටහෙත්.

14. පහිණයෝගයෙහි:-

‘පිතරා මෙ තුමහාකං පණ්ණං පෙසිතං.’ (ධ. අ. උදේත)

(15) කිම් අථිචන් ධාතුන්ගේ යෝගයෙහි:-

A. ‘පුත්තස්ස තෙ පඤ්චමහානිධිං ආචිකඛාති.’ (ධ. අ. ආනන්දසෙට්ඨි.)

B. ‘මය්හං අකථෙතවා කස්ස කථෙසි තාත?’ (සා.)

16. පොහෝනා අථියෙහි:-

‘තුය්හං ච මය්හං ච පහොනකං කරවා පචාමි.’ (ධ. අ.
මච්ඡරියකොසිය)

17. පහළවීමේ අථියෙහි:-

A. ‘රඤ්ඤ මහාසුද්දසසනස්ස දිබ්බං චක්කරතනං පාතුරහොසි’
(දී. මහාසුද්දසන)

B. 'අථ ඛො සාලවතියා ගණිකාය එතදහොසි' (විනයමහාවග්ග) ඉක්බිති සාලවතී ගණිකාවට මෙවැනි සිතක් පහළ විය.

උදාහරණ viii

1. 'අයං කුටතාපසො මං රාජකුමාරං අගණෙත්වා කිරිවජාන ගතානං සමමානං කරොති' (සම්මංකිර ජාතක)

2. අහං ඤාතකානං ආරොචෙත්වා රතතසාලියො ආහරා පෙත්වා දාතුං සකෙකාමි' (සම්මකිරජාතක)

3. 'සතං හි සො පියො හොති අසතං හොති අපපියො'. (ධම්ම පද)

4. 'තෙ මාණවා එකදිවසං දාරුආහරණ්ණමාය අරඤ්ඤං ගන්ත්වා දරුති උද්ධරිංසු'. (වරණජාතක)

5. 'හො පුරිස, ඉමිනා මග්ගෙන ගවජ; මය්හං පන වසනධ්මානං මා කසසථි ආචිකඛ (සීලවතාගරාජ ජා.)

6. යං ලොකෙ බ්‍රාහ්මණාදයො බිපිත්වා පකඛලිත්වා නමො මහාබ්‍රහ්මනොති වදන්ති, සො එස මහාබ්‍රහ්මා'. (ධ. අ. ජම්බුකාජිවක.)

7. වරථ හිකඛවේ වාරිකං බහුජනහිතාය, බහුජනසුඛාය, ලොකානුකම්පාය, අත්තාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං'. (මාරසංයුක්ත)

8. 'අනංගණස්ස පොසස්ස, නිව්චං සුචිගවෙසිනො

වාලග්ගමත්තං පාපස්ස අබහාමත්තං'ව ඛායති'. (පෙරහාථා 1001)

9. 'නරාධමා අත්තානං උපකාරකානං හිතෙසීනං සපපුරිසානං අනත්මෙව කරොන්ති'. (රසවාහිනී)

10. 'පුරොහිතස්ස දහරිත්ථියා උපධ්මානං කුරුමානා වසාමි'.

(අණතුක ජා.)

11. 'අත්තඤ්ඤස්ස පොසස්ස මෙනතිං යො න කරිස්සති,

කස්ස මෙනතිං හි සො කසිරා? තමානු වරියං බුධා'

(රසවාහිනී)

12. 'එවං දෙවාති ඛො සො මහාමත්තො රඤ්ඤො මාගධස්ස සෙණියස්ස බිම්බිසාරස්ස පටිසුත්තවා ආයස්මතො පිලිඤ්චවචස්ස පඤ්චා රාමිකසනාති පාදුසි'. (විනයමහාවග්ග)

13. 'සපත්තරාජා ආගන්ත්වා.....රජං වා දෙනු යුදධං වා ති රඤ්ඤා සාසනං පෙසෙසි' (ජා. අ.)

14. 'බන්ධුමා රාජා විපස්සිස්ස කුමාරස්ස ධාතියො උපට්ඨපෙසි'.

15. 'විපස්සී කුමාරො බහුනො ජනස්ස පියො අහොසි මනාපො'.

(දීඝ. මහාපදාන)

17. 'ස්වාගතං හත්තෙ හගවතො. චිරස්සං ඛො හත්තෙ හගවා ඉමං පරියායමකාසි' (පාඨකසුත්ත දීඝ)

18. 'කිං පන හත්තෙ හගවා අරහත්තස්ස මච්ඡරායතීති?'
(පාඨකසුත්ත දීඝ.)

පඤ්චමි.

පඤ්චමිය ප්‍රධාන වශයෙන් යොදනු ලබන්නේ වෙන්වීමක් ප්‍රකාශ කිරීම සඳහායි.

A. ගෙනා නිකඛමති. B. රුක්ඛමිහා ඵලං පතති. C. අස්ස පිට්ඨකො ඔතරි. යානා ඔරුහි යන උදාහරණයන්හි මුල් දෙක නොසෙල්වෙන ද්‍රව්‍ය බැවින් අවලාපදන යයි ද පසු දෙක සෙලවෙන ද්‍රව්‍ය බැවින් වලාපදන යයි ද කියත්.

(1) හයවීමෙහි (2) වැළැක්වීමෙහි (3) විරමණයෙහි (4) දුරාවීමෙහි (5) සම්පාදීමෙහි (6) කාලය හෝ මාසීය ප්‍රමාණ කිරීමෙහි (7) දිශාවෙහි (8) හෙත්වීමෙහි (9) මිදී යාමෙහි (10) ප්‍රචාරී-පරාවීයන්හි (11) ප්‍රමාණාවීමෙහි (12) තෙක් -දක්වා අවීමෙහි (13) අඤ්ඤා, ආරක්ෂා, ඔරං, උඩං, අධො යන නිපාතයෝගයෙහි (14) පටන් යන අවීමෙහි (15) ඊට වඩා යන අර්ථයෙහි (16) උ+ඨ-ධාතු යෝගයෙහි (17) ආකාරාර්ථයෙහි ද පඤ්චමිය වේ.

(1) හයවීමෙහි :- 'න මෙ පියො ආසි අකණ්ණනෙත්තො භායාමි පච්චාගමනාය තස්ස' (240 මහාපිඨකල ජාතක) කළු නොවූ ඇස් ඇති හෙතෙම මට ප්‍රිය නොවීය. මම ඔහුගේ හැරීළුමට හය වෙමි.

(2) වැළැක්වීමෙහි:-

'පාපා චිත්තං නිවාරයෙ' (ධම්මපද 116) පාපයෙන් සිත වළක්වන්නේය.

(3) විරමණයෙහි:-

A. 'ආරති විරති පාපා මජ්ඣපානා ව සඤ්ඤමො'

B. 'බෙත්තවත්ථුපටිග්ගහණ පටිවිරතො හොති.' (දී සාමඤ්ඤ) හෙතෙම කුඹුරු හා වතු පිළිගැන්මෙන් වෙන්වූයේ වෙයි.

(4) දුරාරථයෙහි:-

‘කිවදුරේ ඉතො සාවතථි?’ (ධ. අ.) සැවත් නුවර මෙනැනිත් කොපමණ දුර ද?

(5) සම්පාරථයෙහි:-

‘සො කිර සාවතථිතො අවිදුරෙ එකං ඛෙත්තං කසති.’

(6) මාගීය ප්‍රමාණ කිරීමෙහි:-

‘රාජගහතො පඤ්චවත්තාළිසයොජනමත්ථකෙ සාවතථි. (ධ. අ.)

B. කාලය ප්‍රමාණ කිරීමෙහි:-

‘ඉතො තිණ්ණං මාසානං අවටයෙන තථාගතො පරිනිබ්බායිසසති.’

(දී. මහාපරිනි.) මිත් තුන්මසක් අවුරුදු පිරිනිවෙන්නේය.

(7) දිශාපථයෙහි:-

‘දකඛිණතො නගරස්ස හගවතො සරිරං කඛාපෙස්සාමි.’ (දී.

මහාපරිනි.) නුවරට දකුණෙන් භාග්‍යවතුන්ගේ ශරීරය දවන්නෙමු.

(8) භෙත්තථයෙහි:-

A. ‘කාමතො ජායතී සොකො; කාමතො ජායතී හයං’

(ධම්මපද. ගා. 215) කාමභේතුවෙන් ශොකය උපදී; හය උපදී.

B. ‘කස්මාන තුමහං දහරා න මීයරෙ? (මහාධම්මපාල සා.)

තුමක් හෙයින් තොපගේ ලදරුවෝ නො මැරෙත්ද?

(9) මිද්දියාමෙහි:-

A. ‘මුත්තො සො මාරඛ්ඤනා.’ (ථෙරගා. 680)

B. ‘මුත්තො’ හං සබ්බපාසෙහි, යෙ දිබ්බා යෙ ච මානුසා.’ (සංග

106) දිව්‍යමය වූ ද මනුෂ්‍යමය වූ ද සියලු පාශයන්ගෙන් මිදුනේ වෙමි.

(10) A. සුචාරිථයෝගයෙහි : ‘න මෙ දිට්ඨෝ ඉතො පුබ්බො’ (ධ.

අ. යමක පාටිභාරිය)

B. පරාත්ථයෝගයෙහි:- ‘තතො පරං පට්ඨන්තිමා ජනපදා’ (=ඉන්

එහා ප්‍රත්‍යන්ත ජනපදයෝ වෙති.) (සාතකනිදාන)

(11) ප්‍රමාණාර්ථයෙහි:-

‘ගම්භීරතො ගාචුතං, පුටුලතො ද්වෙ ගාචුතා දෙව.’ (ධ. අ.

මහාකප්පින) දේවයන්වහන්ස, (මේ ගහ) ගැඹුරෙන් ගව්වකි, පලමින් දෙගව්වකි.

(12) තෙත්-දක්වා අත්ථියන්හි:-

A. උඩං පාදතලා අධො කෙසමන්ථනා තවපරියන්තං පුරං නානපපකාරස්ස අසුචිනො පට්ඨවෙකඛති.) (දී. සතිපට්ඨාන) පාතලයෙන් උඩ, කෙස් අගින් යට, සම කෙළවරකොට (මේ සිරුර) නොයෙක් අසුචියෙන් පිරුණු සැටි සලකා බලයි.

B. 'යාව භ්‍රෂ්මලොකා සද්දෝ අබ්බගගව්ඨ'

(13) A. අඤ්ඤායෝගයෙහි:-

'සො..... අඤ්ඤා උච්චාරපස්සාවකමමා අඤ්ඤා නිද්දකි ලමථපට්ඨිනොදනා..... වසසන්තං ගන්ත්වා.' (දෙවපුත්තසං) හෙතෙම මලමුත්‍ර පහකරණ වේලාවත් හැර නිදීම හා වෙහෙස දුරු කරන කාලය හැර අවුරුදු සියයක් ගමන් කොට.

B. ආරකා යෝගයෙහි:-

'ආරකා හොති සද්ධම්මා නහසො පඨවී යථා' (ථෙරගා. 1078) අහසින් පොළොව දුරවන්නාසේ හෙතෙම සද්ධම්මයෙන් දුරුවේ.

C. ඔරං-යෝගයෙහි:-

ඔරං මෙ ඡහි මාසෙහි කාලකිරියා හට්ඨසකි.'

D. උඩං-අධො යෝගය මෙහි 12 වෙනි අංකයෙහි ද පෙනේ.

(14) පටන් අථියෙහි:-

'අරුණුගගමනකො පට්ඨාය යාව මණ්ඩනතිකසමයා' අරුණ නැගීම පටන් මධ්‍යාහ්ණය දක්වා.

(15) ඊට වැඩි අර්ථයෙහි:-

A කතොමලා මලතරං අවිජ්ජා පරමං මලං' (ධම්මපද 244) ඒ මලයට වඩා අවිද්‍යාව බලවත් මලයකි. එය ඉතා නපුරු කිලුවකි.

B. 'අසත්තරුසා තිරවජානගතෙහිපි ගුණභීතාති වෙදිතබ්බා' (රසවාහිති කාණ්ඩසාල) අසත්තරුෂයෝ තිරිසනුන්ටත් වඩා ගුණයෙන් භීතයෝයයි දතයුත්තාහ.

(16) උ+ඨා-යෝගයෙහි:-

A. 'චුට්ඨාසි ච හගවා කම්භා ආබාධා' (බොජ්ඣංග සං.) භාගාවත් තෙමේ ඒ ආබාධයෙන් නැගිසේක.

B. 'සායණහසමයං පනිසලලානා චුට්ඨිනො.' (සං. එම.) සවස් කාලයෙහි හුදකලා විවේකයෙන් නැගී සිටියේ.

(17) අකාරාර්ථයෙහි:-

‘යො සුඛං දුක්ඛතො’දාකඛි. (සං සං 207) යමෙක් සුප්පය දුක්ඛයෙන් දැක්කේද.

(18) කාරණාර්ථයෙහි:-

‘වතුනනං භික්ඛවෙ ධම්මානං අනනුබොධා අප්පට්ඨො ඵවම්මං දීඝමද්ධානං..... සංසර්තං මමං වෙව තුම්භාකං ව’ (අං. වතු)

‘මහණෙනි, ධම් සතරක් අවබෝධ නොකිරීම නිසා, ප්‍රතිවේධ නොකිරීම නිසා මා විසිනුත්, තොප විසිනුත් මේ දීඝිකාලය සසර ඇවිදින ලදී.

(19) ‘සහ පරිනිබ්බාණා ආයසමා ආනන්දෙ ඉමං ගාථං අභාසි’ (දී. මහාපරිනි) පිරිනිවීම සමගම ආනන්ද සථවිරතෙමේ මේ ගාථාව කියේය. මේ වාක්‍යයෙහි යෙදී තිබෙන්නේ සහයෝගයෙහි පඤ්චමියයි කියත්.

ජට්ඨි

57. යමකුගේ සම්බන්ධය හෝ අයිතිය ප්‍රකාශ කිරීමේදී ජට්ඨි විභක්තිය යෙදේ.

සම්බන්ධවන දෙය ශරීරය පිළිබඳ දෙයක් හෝ ඉන් පිටත් දෙයක් විය හැක. ශරීරය පිළිබඳ දෙය ද ද්‍රව්‍යයක් හෝ ගුණයක් විය හැක.

- (1) පූරිසසස හතෙථා (සිරුර පිළිබඳ අවයවයකි)
- (2) හගවතො ගුණසොසො (පුද්ගලයා පිළිබඳ ගුණයකි)
- (3) සෙට්ඨිතො පුතො (සිරුරෙන් පිටත් දෙයකි)

58. සම්බන්ධය වනාහි (1) සමීප සම්බන්ධය (2) සමුහ සම්බන්ධය (3) ක්‍රියා සම්බන්ධය (4) ප්‍රමාණ සම්බන්ධය (5) භාවසම්බන්ධය (6) භාග සම්බන්ධය (7) දිශා සම්බන්ධය (8) ස්ථාමිසම්බන්ධයයි නානාවිධ වේ.

1. සමීපසම්බන්ධය:

A. අම්බවනසස අවිදුරෙ B. ‘නිබ්බාණයෙසව සන්තිකේ’

2. සමුහසම්බන්ධය:

A. භික්ඛුනං සමුහො B. විහිනං රාසි

3. ක්‍රියා සම්බන්ධය:-

A. හත්ථසස සමම්ඤ්ජනං (අත හැකිලීම)

B. බන්ධානං පාතුභාවො (සකකියන්නේ පහළ වීම)

4. ප්‍රමාණ සම්බන්ධය:-

A. තිලානං මුට්ඨි, (තලමිටක්) B. සිප්පිකානං සතං (සිප්පි කටු සියයක්)

5. භාවසම්බන්ධය:-

A. රූපසස ලහුතා, (රූපයාගේ සැහැල්ලු බව) B. 'තෙසං අනොතරණභාවං ඤාතවා' (ඔවුන් නොබසින බව දැක)

6. භාග සම්බන්ධය:-

A. කප්පාසස තතියො භාගො (කල්පයාගේ තෙවෙනි කොටස)
B. 'උභින්නං ගෙහානං මජ්ඣෙකං' (ගෙවල් දෙක මැද)

7. දිශා සම්බන්ධය:-

A. දකඛිණතො තගරස්සා' (නුවරට දකුණෙන්)
B. 'උත්තරෙන උත්තරං තගරස්සා හරිතවා' (තගරයාගේ උතුරෙන් උතුරට ගෙනගොස්) (දී. මහාපරිනී)

8. ස්වාමිසම්බන්ධය:-

A. සකෙකා දෙවානම්භෙදෙ B. 'අහු රාජා විදෙහානං'

9. කාලසම්බන්ධය:-

'ඉතො තිණණං මාසානං අවටයෙන තථාගතො පරිනිබ්බා යිසසති.' (දී මහාපරිනි)

59. අනාදරයෙහි ද නිධාරණාර්ථයෙහි ද දක්ෂාර්ථයෙහි ද ඡට්ඨිය යෙදේ.

අනාදරය නම් අත්‍යයන්ගේ ක්‍රියා ගැන නො සැලකීමයි. නිර්ධාරණය නම් සමූහයක් අතුරෙන් එකක් වෙන් කොට තෝරා ගැනීමයි.

1. අනාදරාර්ථයෙහි:-

'සමණො ඛලු හො ගොතමො අකාමකානං මානාපිතුනං අසසුමුඛානං රොදෙනකානං.... පබ්බතො' (දී. සොණදණ්ඩ) හවත් ශ්‍රමණගෞතමතෙමේ නොකැමැති මවුපියන් කඳුලු මුහුණින් යුක්තව හඬන කල්හි (ඔවුන් ගැන නොසලකා) පැවිදි විය.

11. නිර්ධාරණාර්ථයෙහි:- A. 'අක්කුතරො බො පනායසමා සුභඥෙ අරහතං අහොසි.' (දී මහාපරිනි) ආයුෂ්මත් සුභද්‍රුතෙමේ රහතන්ගෙන් එක් නමක් විය.

B. 'සො තෙසං සබ්බපච්ඡතො ගච්ඡන්තං සත්තියා පහරිත්වා මාරෙත්වා.' (ධ. අත දෙවදත්ත) ඔවුන් (ගේ) සියල්ලට පසුව යන (ඇතා) ශස්ත්‍රයෙන් ඇන මරා.

12. දක්ෂාර්ථයෙහි:-

'කුසලො අහං දිට්ඨමමිකානං අත්ථානං' (දී. මහාගෙවීඤ) මම මෙලොව කටයුතුවලට දක්ෂයෙක්මි.

13. අන්තරේන යන නිපාත යෝගයෙහිත් ඡට්ඨිය යෙදෙන බව පෙනේ:-

'ඉධස් මෙ ත්වං ආනන්ද අන්තරේන යමකසාලනං උත්තර සීසකං මඤ්චං පක්කදපෙති' (දී. මහාපරිනි) දැන් ආනන්දය, මා සඳහා බද්ධසල්ගස් අතරෙහි උතුරට හිස දැමූ ඇඳක් පිළියෙල කරව.

14. එක් ත්‍රියා සිඨියක් පවත්නා කල්හි තවත් ත්‍රියා සිඨියක් වේ නම් පළමු සිඨිය ඡට්ඨියෙන් යොදනු ලැබේ.

සාකුණිකස්ස ගුමබ්බො ජාලං මොවෙනත්ස්සේ ව විකාලො ජාතො' : (සම්මොදමානසා) පක්ෂිවැද්දා කටු පළුරෙන් දැල මුදන කල්හිම විකාලය විය.

සත්තනම්

60. යමක් යමකට ආධාර වේ නම් ඒ ආධාර වන දෙය සත්තමියෙන් යෙදේ.

'පිඨෙ නිසීදති' යි කී කල පුටුව හිඳීමට ආධාර වේ. එබැවින් පුටුව සත්තමියෙන් යෙදේ.

ආධාරය වනාහි (1) මපසිලෙසික (2) සාමිසික (3) වෙසයික (4) ව්‍යාපිකයයි සිව්වැද්දැමි වේ.

(1) මපසිලෙසිකාධාරය නම් හැපී ඇළි පවත්නා ආධාරයයි. 'මඤ්ච සයති. වාටියං පවති' ඊට උදහරණයි.

(2) සාමිපිකාධාරය නම් සමීපාර්ථය ප්‍රකාශකරන ආධාරයයි. සාවත්ථියං විහරති ජෙනවිනෙ (-සැවත්තුචර සමීපයෙහි ජෙනවනයෙහි වසනසේක) 'ලභෙය්‍යාම මයං හනෙන හගවතො සත්තිකෙ පබ්බජ්‍යං' (අපි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ සමීපයෙහි පැවිද්ද ලබන්නෙමු.)

3. වෙසසිකාධාරය නම් විෂයකොට පවත්නා ආධාරයයි. ආකාසෙ සකුතා වරත්ති. (-අභසෙහි පක්ෂිහු හැසිරෙත්) බ්‍රහ්මසාසනෙ පසත්තො (-බුදුසස්තෙහි පැහැදුණේ). 'ගාමෙ වරති' (-ගමෙහි හැසිරේ)

4. ව්‍යාපිකාධාරය නම් තල ඇටයේ තෙල් ඇටය සැම තැනම පැතිරී පවත්නා සේ ආධෙය්‍යයෙන් පැතිර පවත්නා ආධාරයයි, (යථොක්ක නිදහීනයෙහි තල ඇටය ආධාරයයි, තෙල ආධෙය්‍යයයි) 'බීරෙ ජලං' (-කිරෙහි ජලය;) දධිමහි සප්පි (-දීකිරෙහි ගිතෙල්) යනු උදාහරණයි.

61. 1. කාලාර්ථයෙහි හා කාලයෙහි ද, 2. නිමිත්තාර්ථයෙහි ද, 3. අධිපති අර්ථයෙහි ද, 4. නිර්ධාරණාර්ථයෙහි ද, 5. දක්ෂාර්ථයෙහි ද, 6. අනාදරාර්ථයෙහි ද, 7. උපලක්ෂණාර්ථයෙහි ද සත්තම් වේ.

1. කාලාර්ථයෙහි:-

A. 'අනුසසනෙන යෙව බුඬෙ (-බුදුරදුන් නුපත් කල්හිම)

B. 'බ්‍රහ්මදක්කෙ රජ්‍යං කාරෙතෙන' (= බඹදත් රජු රාජ්‍යය කරවන කල්හි)

1. කාලයෙහි:-

A. අපරහාගෙ මහාකාලො උපසම්පදං ලභිත්වා' (ධ. අ.)

B. 'අපේකා කුලධිතා..... සායණිහයමයෙ අමිලාතා අකිලනතා කාලමකාසි.' (ධ. අ. චූළකාළ මහාකළ) ඉක්බිති එක් කුලද්‍රවක් නොමැලවුනී නො වෙහෙසුනීම හවස් කාලයෙහි කලුරිය කළාය.

2. නිමිත්තාර්ථයෙහි:-

'සමපජානමුසාවාදෙ පාවිතියං' (=දැන දැන බොරු කීමෙහි හෙවත් බොරුකීම නිමිති කොට පාවිත්තිය ඇවැත සිදුවේ.)

3. අධිපති අර්ථයෙහි :-

'අත්ථබාලොසිති මහාරාජ.... චිත්ත රටෙට්ඨ රජ්‍යං කාරෙසි; පඤ්ඤ පන තෙ මඤ්ඤි.' (ධ. අ. කුමුදුපපලානිකං) මහරජ, අඤානාවෙහි; කාශි - කෝශල දෙරටෙහි; රාජ්‍යය කෙරෙහි; නමුත් ඔබගේ ප්‍රඥාව මදය.)

4. නිර්ධාරණයෙහි :-

නිර්ධාරණය කුමක්දැයි ජට්ඨියෝගයේදී විස්තර කරන ලදී.

තෙසු ඡසු බතතියෙසු..... අනුරුඬො සුවෙන පරාරීතො සුවත්ථාය පතිණි. (ධ. අ. දෙවදත්ත2) ඒ කෘත්‍රියයන් සදෙන අතුරෙන් අනුරුඬතෙමේ කැවුම්වලින් පැරදුනේ කැවුම් ගෙන ඒම පිණිස පණිවිඩ යැවීය.

5. දක්ෂාර්ථයෙහි:-

A. 'සොසකො කිර ගුළකීළාය ඡෙකො' (ධ. අ. උදෙන)

B. 'ගවෙසමානො පසෙය්‍යා භුතවිජ්ජාසු කොවිදං' (උපාලිසෙරාපදාන) හෙතෙම සොයන්නේ භුතවිද්‍යාවන්හි දක්ෂයෙකු දකින්නේය.

C. 'තෙජොධාතුසු කුසලො මනුසසනාගො පි තත්ථ පජජලි' විභයමභාවත්ත) තෙජොධාතුවෙහි දක්ෂ වූ මනුෂ්‍ය ශ්‍රේෂ්ඨයා ද එහිදී දැල්වුණේය.

6. අනාදරාර්ථයෙහි:-

'සො තාය පාදෙ සමමිඤ්ඤිතෙ නිකඛම්ඤවා වෙගෙන විහාරං ගන්තවා..... පබ්බරී.' (ධ. අ. 169 වත්සු) ඇය පය හකුළා ගත් කෙණෙහි හෙතෙම ගෙයින් පිටවී වේගයෙන් විහාරයට ගොස් පැවිදි විය.

7. උපලක්ෂණාර්ථයෙහි:-

'අථ ඛො බ්‍රාහ්මණො පොකඛරසාති..... උක්කාසු ධාරී යමානාසු උක්කට්ඨාය නියාසි.' (දී. අම්බවය) ඉක්බිති පොකඛරසාති බ්‍රාහ්මණතෙමේ පන්දම් දරන කල්හි උක්කට්ඨානුවරින් පිටත් විය.

6. යමෙක් යමක් කිරීමෙහි බලවත් සැලකීමක් දක්වන්නේ නම් එහි ද සත්‍යමය වෙයි.

'අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී හොති, ආලොකිතෙ වීලොකිතෙ සම්පජානකාරී හොති.' (දී. මහාසකිප) හෙතෙම ඉදිරියට යාමෙහි පස්සට යාමෙහි නුවණින් ක්‍රියා කරන්නේ වෙයි. ඉදිරිය බැලීමෙහි හා හාත්පස බැලීමෙහි නුවණින් යුක්ත වෙයි.

62. ගෞරව කිරීම, ආදරය පෙන්වීම, වැදීම, අල්ලා ගැනීම, සිහීම, පහරදීම, ආශාවීම යන අර්ථවත් පදයන් හා යෙදීමේදීත් සත්‍යමය වේ.

A. ඇල්ලීම:- 'ගහපතිකො ඔතරිතවා කෙසෙසු ගහෙතවා නාමෙතවා කප්පරපභාරෙහි කොට්ටත්වා ගලෙ ගහෙතවා ආගත මගගාහිමුඛං බිපිත්වා පකකාමි' (ඉල්ලිය ජා) ගහපතියා කරත්තෙන් බැස කෙස්වලින් ඇල්වාගෙන නමා වැලඹිවිවලින් ඇත බෙල්ලෙන් ඇල්ලා ආ මගට අහිමුඛ කොට දමා ගියේය.

B. පහරදීම:- 'අසනිං පාතෙත්තො විය ඛන්ධෙ පහරිතවා රථං ආදාය අගමාසි' (ඉල්ලිය ජා.) හෙතයක් හෙළන්නා සේ පිටට ගසා රථය ගෙන ගියේය.

C. සිඹීම:- 'අථ නං සෙටඨි..... සියෙ චුම්භිත්වා..... තං අත්තනො ජෙට්ඨධිතුට්ඨානෙ ඨපෙසි.' (ධ. උදෙත) සිටුනෙම ඇඟේ හිස සිඹ ඇය දෙටු දු තනතුරෙහි තැබීය.

D. ආශාවීම :- 'පාපසමිං රමනී මනො' (ධම්මපද භා. 116)

E. ගෞරව කිරීම 'කෙසු අසස සාගරවො.' (සං. 1, 178)

උදහරණ ix

1. 'බොධිසත්තෝ ඉදනෙ'ස හත්ථිපිට්ඨා පතිත්වා මරිය්ඤාතිති හත්ථිනො අපතනත්ථං භිමසෙනං යොත්තෙන පරිකබ්චිත්වා ගණ්හි.' (භිමසෙන ජා.)

2. 'ඉතො පන වීසං යොජනසතමත්ථකෙ ගන්ධාරරට්ඨෙ තක්කසිලා-නගරං නාම අත්ථි, තත්ථ ගතතුං සකෙකාත්තො ඉතො සත්තමෙ දිවසෙ රජ්ජං ලච්ඡසි.' (කෙලෙපත්ත ජා.)

3. 'මනුසසාපි ථෙරං නිසසාය මහාදුක්ඛතො මුත්තමහා'ති තුසසිංසු.' (ධ.අ.)

4. 'පුරස්ථිමනො නගරස්ස මකුට්ඨකිනං නාම මලලානං චෙතියං, තත්ථ භගවතො සරීරං කුට්ඨාපෙසසාමි.' (දීඝ මහාපරිනි)

5. 'ථෙරෙහි පුරෙතරමෙව එකපසෙසන ගත්තවා සිරිවඩ්ඨකසස නිවෙසනද්වාරෙ අට්ඨාසි' (අත්ථකාචක ධ. අ.)

6. 'රාජගහනො අවිදුරෙ උපතිසසගාමො කොලිතගාමො'ති ද්වේ බ්‍රාහ්මණගාමා අහෙසුං' (ධ. අ. අග්ගසාවක)

7. 'දීඝනො තිංසයොජනං, වින්ථාරනො පණ්ණරසයොජනං අසාමං මාපෙති.' (ජාතකතිදාන)

8.A. ලද්ධාන විතං න දදන්ති මොහා' (ථෙර ගා. 784)

B. 'තස්මා හි පඤ්ඤ ව ධනෙන සෙය්‍යො.' (ථෙර ගාථා 776)

9. A 'කුටුම්භිකස්ස තෙ ගෙහෙ භතතං භුඤ්ජන්තො වරතරං මිලුහං බාදිතුං' B 'ආම ජම්බුක; අහං බ්‍රහ්මුනාපි අතිබ්‍රහ්මා.' (ධ. අ. ජම්බුකාජීවක)

10. 'පිතා පතසස දානාදීනං පුඤ්ඤානං කතන්තා දෙවලොකෙ සකෙකා හුන්වා නිබ්බන්ති.' (ඉල්ලීස ජාතක)

11. 'අථ බො ආයසමා මහාකස්සාපො තසස සත්තාහස්ස අවියෙන තමහා සමාධිමහා උඨාසි' (ධ. අ. ම, 427)

12. 'දසති ව ලොකධාතුහි දෙවතා යෙහුයොන සත්තිපතිතා හොන්ති' (දීඝ ii, 253)

13. 'අථ බො අහං..... උක්කඨායං සුභගවනෙ සාලරාජමුලෙ අන්තර්ගිතො අවිහෙසු දෙවෙසු පාතුරහොසිං' (දීඝ. මහාපදාන)

14. 'එවං නිසින්තෙ තසමිං ආයසමන්තෙ මහාකස්සපතෙරො හිකඛු ආමන්තේසි.' (විනය අට්ටවා)

15. 'පචින්තති නු බො මෙ දානග්ගං උදුහු නොති ආවජ්ජන්තො තසස ව අප්පවන්තිං පුත්තස්ස ව කුලවංසං නාසෙත්වා..... එක්කසෙස'ව සුරං පිච්චනභාවඤ්ච දිසවා.' (ඉල්ලීස ජාතක.)

16. රඤ්ඤා පන අපරෙපි තයො පුත්තා අහෙසුං, තෙසු ජෙට්ඨස්ස පඤ්චයොධසතානි පරිවාරා.' (ධ අග්ගසාවකවක්ඛු)

17. 'පච්චෙකඛුද්ධස්ස ජාතස්සරං මරුස්ස නභායන්තස්ස තීරෙ
 ඤාපිතෙසු කාසාවෙසු චීවරං ථෙතෙත්වා තෙසං භන්තිනං ගමනාගමන
 මග්ගෙ සසීසං පාරුපිත්වා නිසීදති.' (ධ. අ. දෙවදත්ත)

18. 'සත්ථා තිණ්ණං ගමනානං අඤ්ඤාතරෙන ගමෙනෙන
 ධම්මසභං ගන්ත්වා.' (අ. ධ.)

19. 'තාවතකෙසු පුත්තනත්ත - සහසෙසසු එකොපි අත්තරා මරණ
 පතෙනා නාම නාහොසි.' (ධ. අ. විසාඛාවත්ථු)

20. 'තථාගතො අතීතෙ බුද්ධෙ ජාතිතොපි අනුස්සරති නාමතොපි.....
 ගොත්තතොපි..... අයුප්පමාණතොපි අනුස්සරති.' (දීඝ. ii, 10)

21. 'යො ඉමෙසං සොළසන්තං මහජනපදානං පහුත සත්තර
 තනානං ඉස්සරියාධිපච්චං රජං කාරෙය්‍ය.' (තිකංගුත්තර)

22. 'අතීතෙ බාරාණසීයං බ්‍රහ්මදත්තෙ රජජං කරෙන්නෙ බොධි
 සත්තො සබ්බසිප්පෙසු නිපථතිං පතෙනා තස්සෙව අච්චෝ අහොසි.'
 (මහාසාරජාතක)

23. 'අහං හි භො එතරහි රාජා ච රඤ්ඤං, බ්‍රහ්මා ච බ්‍රාහ්මණානං,
 දෙවතාච ගහපතිකානං.' (මහාගොවින්ද සුත්තාදීඝ)

24. 'මාතාපිතුන්තං අපස්සන්තානං යෙව බහි ගන්ත්වා පබ්බජිස්සාමි.'
 (ධ. අ. 169 වත්ථු)

අන්‍ය විභක්තින්ගේ අථයන්හි යෙදෙන විභක්තිහු

63. දුකියාවිභක්තිය තකියා - චතුර්ථි - ඡට්ඨි - සත්තමීන්ගේ
 අර්ථයන්හිද වේ.

තෘතියාර්ථයෙහි: 'සචෙ මං සමණො ගොතමො ආලපිස්සති
 අහමිපි තං ආලපිස්සාමි.' (=ඉදින් ශ්‍රමණ ගෞතම තෙමේ මා හා කථා
 කරන්නේ නම් මම ද ඔහු හා කථා කරන්නෙමි.) (බ්‍රාහ්මණ සංයුක්ත)

'අහමිහතෙත්ත' තිණ්ණ සරණානි විනා වතතිතුං න සකෙකාමි.'

(=සුවාමිනි, මම තුන්සරණින් වෙන්ව වසන්ට නොහැක්කේ වෙමි.) (බුදු වංසවිය කථා)

සමයාර්ථයෙහි: (මෙය 'අනතරා' ආදී නිපාත කීපයකගේ යෝග්‍ය යෙහිදී පමණකි.) 'අනතරා ව රාජගහං අනතරාව නාලන්දං අද්ධාත මඟ්‍යපටිපනෙනා හොතු' (= රාජගහවට ද නාලන්දාවට ද අතරෙහි දීර්ඝ මාතීයට පිළිපත්තේ වේ) (බුද්ධචරිත සුක්ක)

සමයාර්ථයෙහි: A. 'අථ බො හගවා සුඛිකණ්ණසමයං නිවා සෙවො රාජගහං පිණ්ඩය පාවිසි.' (= ඉක්බිති භාග්‍යවතුන්වහන්සේ පෙරවරු කල්හි (සිවුරු) හැඳ රජගහවට පිටු පිණ්ඩය පිවිසි සේක.) B. 'එකං සමයං හගවා සාව්‍යථියං විහරති.'

64. තතියා විභක්තිය දුතියා - පඤ්චමි-සත්තමිත්තේ අර්ථයන්හි ද වේ.

ද්විතියාර්ථයෙහි: 'සචේ හවං රෙණු රජං ලහෙථ, සංවිහරෙථ නො රජ්ජෙන' (= ඉදින් හවත් රෙණු තෙමේ රාජ්‍යය ලබන්නේ නම් අපට ද රාජ්‍යය බෙදා දෙනු මැනවි.) (මහාගොවින්ද දීඝ)

මෙවැනි යෙදීම් දුර්ලභ වෙති.

පඤ්චමාර්ථයෙහි : 'අලං ආවුසො මා සොච්ඡත්ථ. මා පරිදෙව්ඡත්ථ, සුමුත්තා මයං තෙන මහා සමණෙන (=අවුත්ති, පමණය, ගෞතම නොකරව්, විලාප නොකියව්, අපි ඒ මහා ශ්‍රමණයාගෙන් මනා කොට මිදුණෙමු.) (පරිනිබ්බාණ දීඝ)

'සමයාර්ථයෙහි: A. තෙන සමයෙන බුද්ධො හගවා චෙරසුඤ්ඤාං විහරති.' B. 'කාලෙන ධම්මසවණං' (=යොග්‍ය කාලයෙහි ධම් ශ්‍රවණය) C. 'යෙන හගවා තෙනුපසංකම්' (භාග්‍යවතුන් වහන්සේ යම් තැනෙකහි ද එතැනහි එළඹියේය.)

65. ජට්ඨිවිභක්තිය දුතියා-තතියා-පඤ්චමිසුසත්තමිත්තේ අර්ථයන්හි ද වේ.

ද්විතියාර්ථයෙහි (දතා, ලාභී' ආදී කිත්තපදයෝගයෙහි මෙය බෙහෝ සේ පෙනේ.) A. 'අමකස්සදාතා' (අමෘතය දෙන්නා) B. 'ලාභිනී බොධිසත්ත මාතා හොති පඤ්චන්තං කාමශුණානං' (=බෝසත් මව

පස්කම් සැප ලබන්නී වේ.) C. 'නත්ථි චන්දිමසුරියා නං දසසාවි' (-චන්ද්‍ර සුයඝ්‍යන් දක්නෙක් නැත)

D න නිං තාත රට්ඨපාල, කස්සචි දුක්ඛස්ස ජානාසි')- දරුව රට්ඨපාල, තෝ කිසි දුකක් නොදන්නෙහි) (රට්ඨපාල සුක්ක ෧)

කෘතියාවියෙහි: A 'පුරති බාලො පාපස්ස' (-අඥනයා පාපයෙන් පිරේ. B. 'අද්දසා..... විපසසී..... කුමාරො නානාරතනානං දුස්සානං විලානං කයිරමානං' (-විදර්ශිකුමාරතෙමේ නානාවර්ණවත් වස්ත්‍රවලින් කරන තුම්බයක් දුටුවේය). (මහාපදාන. දීඝ)

පඤ්චමාර්ථයෙහි: A. 'බ්‍රාහ්මණ, කුසලො නිං රාජගහගාමීස්ස මග්ගස්ස?' (බමුණ, තෝ රජගහවට යන මාගීයෙහි දක්ෂවෙහිද?) (107 සුත්‍රය ෧)

66. සත්තම්චිහත්තිය දුතියා-චතුත්ථිත්තේ අර්ථයන්හිද වේ.

ද්විතියාර්ථයෙහි: 'නාරදෙ රත්තිං නික්ඛමනෙතා තස්ස ජටාසු අක්කම්.' (= නාරද තෙම රාත්‍රියෙහි නික්මෙන්නේ ඔහුගේ ජටාවන් පැතුටුවේය.)

චතුර්ථාර්ථයෙහි සංඝෙ ගොතම් දෙහි, සංඝෙ තෙ දිත්තෙ අභංඤ්චෙව පුජිතො භවිස්සාම්' (=ගෞතමය, සංඝයාට දෙව, සංඝයාට දුන් කල්හි මමද පුදන ලද්දේ වන්නෙමි.)

(දක්ඛිණා විභංග. මජ්ඣිම)

භවමත්ථු භවත්තං ජොතිපාලං මාණවං (භවත් ජොතිපාල මාණවකයාට අභිවෘද්ධියක් වේවා) යන ගොවිඤ්ඤ සුත්‍රයේ ඇතුළත් වාක්‍යයෙහි දුතියා විභතතිය චතුර්ථියගේ අර්ථයෙහි යැයි කියයුතු වේ. මෙවැනි තැන් දුර්ලභ වේ.

67. චතුර්ථිය දුතියාවගේ අර්ථයෙහි යෙදී තිබෙනු කලාතුරකින් දක්නා ලැබේ.

'අප්පො සග්ගාය ගච්ඡති' = ස්වල්ප පිරිසක් සවතීයට යති.

(ධම්මපද)

උදහරණ X

1. 'තෙන ඛො පන සමයෙන ආයසමා මහාකස්සපො පාවාය කුසිනාරං අද්ධානමග්ගපටිපත්තො හොති මහතා භික්ඛු සංඝෙන සධිං' (මහාපරිනිබ්බාණ)

2. 'පථව්‍යා එකරජ්ජෙන සග්ගස්ස ගමනෙන වා සබ්බලොකාධිපච්චෙන සොතාපත්තිඵලං වරං' (ධම්මපද 178)

3. 'කො නුඛො හො පහොති ඉමං මහාපඨවිං උත්තරෙන ආයතං දක්ඛිණෙන සකට මුඛං සත්තධා සමං සුචිහත්තං විහරීතුං.' (මහාගොච්ඡද දීඝ)

4. තෙසු ආයසමා හද්දියො තෙනෙව'ත්තරවස්සෙන තෙච්ඡො අහොසි. (ධ. අ. දෙවදත්ත 27)

5. 'චිත්තං ගෙහානමනතරෙ උභතො දීඝං ආවාටං බණ්ණාපෙත්වා ගුප්ඵකලලස්ස පුරාපෙසි.' (ධ. අ. රෙහදිත්ත)

6. තත්‍ර'ස්ස දෙවාරිකො..... මෙධාවි අඤ්ඤානානං නිවාරෙනා ඤානානං පච්චෙසෙනා.' (මහාපරිනිබ්බාණ දීඝ)

7. 'රඤ්ඤ ඉමං පාටිහාරියං පස්සත්තස්ස ජීනියා නිරන්තරං චුටසරිරස්ස අඤ්ඤාපිට්ඨපග්ගහෙත්වා ධිතස්සෙ'ව මහාබොධි මූල සතෙන සුචණ්ණකවාහෙ පතිට්ඨාසි.' (විතය අ.)

8. 'මයං මරණස්ස අභායනකසතෙනා නාම ත්‍යජිති කඤ්ඤිමහාති.' (ධ. අ. ධම්මික උපාසක)

9. සො ඉමමෙව කායං උඨං පාදනලා අධො කෙසමත්ථකා තචපරියතනං පුරං නානාපපකාරස්ස අසුචිනො පච්චචෙකබ්බි.' (මහාසතිපට්ඨාන)

10. A. 'සො තත්ථ ලාභී හොති අත්තස්ස පානස්ස මාලාලංකාරස්ස.

B. 'සො ලාභී හොති දිබ්භන්තං පඤ්චකාමගුණානං'

(දසකංගුත්තර)

11. 'චක්කාරි'මානි ආනඤ්ඤා සද්ධස්ස කුලපුත්තස්ස දස්සනියානි
යානානි.' (දීඝ මහාපරිනිබ්බාණ)

12. 'රාජා දිසම්පති හෝතො ජොතිපාලස්ස මාණවස්ස
දස්සනකාමො.' (දීඝ)

13. 'සො එවං පබ්බතො සමානො..... අද්දස හගවන්තං
අත්තරාව නාලන්දං අත්තරා ච රාජගහං බහුපුත්තකෙ වෙතියෙ
නිසින්නං.' (කස්සපසංයුත්ත)

14. 'අථ ඛො පුණ්ණාසාකා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා උද්දානං තිණස්ස
ච භුසස්ස ච යාව මුඛතො පුරෙසුං.' (උදාන)

15. 'එසො මහාරාජ මං ජවාසු ච ගීවායං ච අක්කමි; නා'හං
එතං කුට්ඨං ඛමාපෙමි.' (ධ. අ. පුළුලකිස්සපෙර)

16. 'අමතං තෙසං භික්ඛවෙ අපරිභුතතං යෙසං කායගතා සති
අපරිභුතතා.' (අංගුත්තර)

17. 'තස්ස පිට්ඨං අභිරුහිත්වා සිංගෙ ගණ්හිත්වා ඔලම්බන්තො
නඬිගුට්ඨෙ ගහෙත්වා දෙලායන්තො කිළි.'

18. 'අද්ධා හි නුත මිගරාජ, පුට්ඨකම්මස්ස කොවිදො.'

(මහීසුජාතක)

19. 'විචිත්ත-වත්තාහරණ ආමුත්තමණිකුණ්ඩලා
කුසලා නවවග්ගිකස්ස සක්කස්ස පරිවාරිකා.'

20. 'උක්කාසු ධාරියමානාසු රාජගහමිහා නියාසි මහවවා
රාජානුභාවෙන.' (සාමඤ්ඤපලදීඝ)

තනියාව සමග යෙදෙන වචන නිපයක්

68. සක්කා යන්න 'හැකි' යන අර්ථ ඇති නිපාතයකි. එය සමග තනියාව යෙදේ:-

'අම්භෙහි ඉමසම්. ධානෙ වසිතුං න සක්කා' (-අප විසින් මෙතැන නොවිසිය හැක) යනාදී වශයෙනි.

69. වට්ඨනි යන්න 'වට්' යන අර්ථ ඇති ක්‍රියා පදයකි. එය යෙදිය හැක්කේ තනියාව සමගය:-

70. ලබ්භා යන්න 'ලැබිය හැක' යන අර්ථවත් නිපාතයකි. එයත් තනියාව හා යෙදේ. 'තං කුපේත්ථ ලබ්භා' (=එය මෙහිදී කොහෙන් ලැබිය හැකිද?) මෙහි අධ්‍යාහාර කටයුතු කතීෂ පදය තුම්භෙහි විය යුතුය.

න ලබ්භා තයා ගත්තුං (= තා නො යායුතුය; නොහොත් තට යන්ට නොලැබේ.)

මේ හැම උදහරණයන්හිම තුං-ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයක් යෙදී තිබේ. වාක්‍යයේ කතීෂපදය වන්නේ ඒ පදයයි. 'අප විසින් මෙහි විසීම නො හැකිය' යන තැන 'නොහැකි වන්නේ කුමක්ද?' විසීමයි. එබැවින් එය කතීෂපදය සේ ගතයුතු. අන් උදහරණයන්හිත් එසේ විමසා බැලිය යුතු.

තනියාවක් යෙදී තිබුණත් මේ වාක්‍ය කම්කාරකයෙහි නොවෙත්. අම්භෙහි වසිතුං න සක්කා යන තැන හොඳි යන ක්‍රියා පදය අධ්‍යාහාර කටයුතුයි. එවිට 'අප විසින් මෙහි විසීම නොහැකි වේ යන අර්ථය ලැබේ. වට්ඨනි යන්න ක්‍රියාවක් ම බැවින් එය යෙදී ඇති වාක්‍යයකට තවත් ක්‍රියාවක් ඕනෑ නොවේ. එය ද කම්කාරක ක්‍රියාවක් නොවන බව සැලකිය යුතු. ගත්තුං වට්ඨනි = 'යන්ට වට්' යයි අර්ථ කීවත් නියම අර්ථය වශයෙන් ගත යුත්තේ 'යැම වට්' යන්නයි.

උදහරණ xi

1. 'න සක්කා සෙට්ඨනා චිරකාලං අම්භාකං හරණං පොසනං කාතුං' (ධ. අ. විකාඛාවස්ථු)

2. 'සකකා චකුමනා කුලපුතෙනන ඉමං උත්තරං ගහෙත්වා දාරාහරණං වා කාතුං, කම්මනෙන වා පයොජෙතුං.' (වුල්ලසෙට්ඨි ජාතකය)

3. 'තං කුතෙ'න්ථ ආනඤ්ඤා ලබ්භා, යං මෙ පරො අනගිරතිං විනොදෙත්වා අගිරතිං උප්පාදෙය්‍යා.' (මහාපරිනිබ්බාණ සූත්ත)

4. 'තං කුතෙ'න්ථ ආනඤ්ඤා ලබ්භා, යං තං ජාතං භුතං සංඛතං පලොකධම්මං, තං වත මා ගිජ්ජති.' (මහාපරිනිබ්බාණ සූත්ත)

5. 'කතඤ්ඤානා මෙ භවිතුං වට්ටනීති එකං සතසහස්සං ගහෙත්වා වුල්ලසෙට්ඨිස්ස සම්පං ගතො.' (වුල්ලසෙට්ඨි ජාතක)

6. 'සබ්බෙහි එකප්පහාරතෙව නිසීදිතුං වට්ටති.'

(ධ. අ. ගරභදිත්ත වත්ථු)

තෙමෙම: තුමුම

71. 'හෙතෙම එය තමාම කළේය' යන වාක්‍යයෙහි තමාම යන්න පාලියෙන් අත්‍යන්තා යි යෙදිය යුතු වේ.

'ඔවුහු එය තුමුම කළහ' යන බහුවචන යුත් වාක්‍යයෙහි තුමුම යන්න යෙදෙන්නේත් අත්‍යන්තා යන එකවචනයෙනි.

උදහරණ xii

1. 'යන්ත්‍රිනා'හං අත්තනාව අත්තනො අනගිරතිං විනොදෙත්වා අගිරතිං උප්පාදෙය්‍යා.' (සං i 184)

2. 'අත්තනා ච පාණාතිපාතී හොති , පරංච පාණාතිපාතෙ සමාදපෙති.' (අං i. 289)

3. 'එතතකෙ නාම භොගෙ විජජමානෙ තෙ'ව අත්තනා පරිභුක්ඛි, තං..... පුඤ්ඤකම්මං අකාසි.' (ධ.අ. v 79 අපුත්තක සෙට්ඨිවත්ථු)

4. 'කථං හි නාම අත්තනා අගණ්භන්තා මයාමිපි අදාපෙත්වා පක්කම්ය්‍යන්ති.' (බ්‍රහ්මසංයුත්තවිධ කථා)

චතුර්ථ පරිච්ඡේදය

ක්‍රියා පිළිබඳ විස්තර

73. යාමෙහි වැටෙන ගමු-දාතුවගේ අන්තයට හැම ආබ්‍යාත විභක්තීන් පරකල්හි ව්‍යංග්‍යය වේ. ඒ ආදේශය නොවී සෑදෙන පද ද විද්‍යාමානවන නමුත් වනිමානයෙහි ගමනි-ගමනිකි ආදී පද නොපෙනෙත්. අනිත-අනාගත කාලයන්හි දෙයාකාරයෙන්ම යුත් රූප විද්‍යාමාන වෙත්.

භූවාදිගණික-ගමුධාතූරූප

කත්තුකාරකපද පමණක් දක්වනු ලැබේ.

ව්‍යාකෘතා පරස්ප පද

සො ගව්‍යති
තථි ගව්‍යසි
අහං ගව්‍යාමි

තෙ ගව්‍යන්ති
තුමිහෙ ගව්‍යථ
මයං ගව්‍යාම

අතතනො පද

සො ගව්‍යතෙ.
තථි ගව්‍යසෙ
අහං ගව්‍යෙ

තෙ ගව්‍යන්තේ
තුමිහෙ ගව්‍යවිහෙ
මයං ගව්‍යාමිහෙ

පඤ්චමී, පරස්ප පද

සො ගව්‍යතු
තථි ගව්‍ය, ගව්‍යාහි
අහං ගව්‍යාමි

තෙ ගව්‍යන්තු
තුමිහෙ ගව්‍යථ
මයං ගව්‍යාම

අතතනො පද

සො ගව්‍යතං
තථි ගව්‍යස්සු
අහං ගව්‍යෙ

තෙ ගව්‍යන්තං
තුමිහෙ ගව්‍යවිහො
මයං ගව්‍යාමසෙ

සත්තමී, පරස්ප පද

සො ගව්‍යෙ, ගව්‍යෙය්‍ය,
තථි ගව්‍යෙය්‍යාසි,
අහං ගව්‍යෙය්‍යාමි,

තෙ ගව්‍යෙය්‍යං
තුමිහෙ ගව්‍යෙය්‍යාථ
මයං ගව්‍යෙය්‍යාම

අත්තනො පද

සො ගවෙජථ,	නෙ ගවෙජරං
තථං ගවෙජථො,	තුම්හෙ ගවෙජයාවිහෙ
අහං ගවෙජයාං,	මයං ගවෙජයාමිහෙ

පරොක්කා, පරසස පද

සො ගච්ඡි: ජගාම,	නෙ ගච්ඡ, ජගමු.
තථං ගවෙජ, ජගමෙ,	තුම්හෙ ගච්ඡන්ථ, ගඤ්චන්ථ,
	ජගමිත්ථ
අහං ගවෙජ, ගං ජගම,	මයං ගච්ඡමිහ, ගඤ්චමිහ,
	ජගමිමිහ

අත්තනො පද

සො ගච්ඡන්ථ, ගඤ්චන්ථ, ජගමිත්ථ,	නෙ ගච්ඡරෙ, ජගමිරෙ
තථං ගච්ඡන්ථො, ජගමිත්ථො,	තුම්හෙ ගච්ඡවිහො, ජගමිවිහො
අහං ගච්ඡං, ගඤ්චං, ජගමි.	මයං ගච්ඡමිහෙ, ජගමිමිහෙ

භියත්තනි, පරසස පද.

සො අගච්ඡි, අගමා, අගා,	නෙ අගච්ඡ, අගමු.
තථං අගච්ඡො,	තුම්හෙ අගච්ඡන්ථ
අහං අගච්ඡං, අගච්ඡං,	මයං අගච්ඡමිහා

අත්තනො පද

සො අගච්ඡන්ථ	නෙ අගච්ඡන්ථං
තථං අගච්ඡෙ	තුම්හෙ අගච්ඡවිහං
අහං අගඤ්චං, අගච්ඡං	මයං අගච්ඡමිහෙ

අජ්ඣතනි, පරසස පද

සො අගච්ඡ, ගච්ඡ, අගඤ්ච, ගඤ්ච, අගමි, ගමි, අගමාසි,
 නෙ අගච්ඡං: ගච්ඡං, අගමුං, ගමුං, අගච්ඡංසු, ගච්ඡංසු, අගමංසු,
 ගමංසු, අගමංසු.
 තථං අගච්ඡො, ගච්ඡො, අගච්ඡි, ගච්ඡි, අගඤ්ච, ගඤ්ච අගමො, ගමො
 අගමි, ගමි.

ක්‍රියා පිළිබඳ විස්තර

තුම්හෙ අගවර්ත, ගවර්ත, අගඤ්ඤ, ගඤ්ඤ, අගම්, ගම්, අගමු, ගමු, අගම, අගම.

අහං අගවර්ත, ගවර්ත, අගඤ්ඤ, ගඤ්ඤ, අගම්, ගම්, අගමායි.

මයං අගවර්තම, -මහා, ගවර්තම, මහා අගඤ්ඤමහා-මහා ගඤ්ඤම, -මහා, අගමම, -මහා, ගමම, ගමම.

අනන්තො පද

සො අගවර්ත, ගවර්ත, අගම්, ගම්, අගවර්ත, අගම, ගම, අගඤ්ඤ: ගඤ්ඤ

තෙ අගවර්ත, ගවර්ත, අගම, ගම, අග.

තං අගමසෙ, අගවර්තසෙ

තුම්හෙ අගවර්තම, අගමම

අහං අගම, ගම, අගවර්ත, ගවර්ත, අගවර්ත.

මයං අගවර්තම, ගවර්තම.

හවිසානති පරස්ස පද

සො ගවර්තසති, ගමස්සති

තෙ ගවර්තසනති, ගමස්සනති

තං ගවර්තසසි, ගමස්සසි

තුම්හෙ ගවර්තසප, ගමස්සප

අහං ගවර්තසාමි, ගමස්සාමි

මයං ගවර්තසාම, ගමස්සාම

අනන්තො පද

සො ගවර්තසනෙ, ගමස්සනෙ

තෙ ගවර්තසනෙන, ගමස්සනෙන

තං ගවර්තසසෙ, ගමස්සසෙ

තුම්හෙ ගවර්තසවිනෙ, ගමස්සවිනෙ

අහං ගවර්තසෙ, ගමස්සෙ

මයං ගවර්තසාමිනෙ

කාලාතිපත්ති පරස්ස පද

සො අගවර්තස, -ස්සා, අගමසස, -ස්සා, ගවර්තස: -ස්සා, ගමසස, -ගමසසා

තෙ අගවර්තසංසු, ගවර්තසංසු, අගමසසංසු, ගමසසංසු

තං අගවර්තසෙස, ගවර්තෙස, අගමසෙස, ගමස්සෙ

තුම්හෙ අගවර්තසප, ගවර්තසප, අගමසප, ගමසප

අහං, අගවර්තසං, ගවර්තසං, අගමසං, ගමස්සං

මයං අගවර්තසමහා, ගවර්තසමහා, අගමසමහා, ගමස්සමහා

අත්තනො පද

සො අගච්ඡිස්සථ, ගච්ඡිස්සථ, අගමිස්සථ, ගමිස්සථ
 තෙ අගච්ඡිස්සංසු, ගච්ඡිස්සංසු, අගමිස්සංසු, ගමිස්සංසු
 ත්වං අගච්ඡිස්සසෙ, ගච්ඡිස්සසෙ, අගමිස්සසෙ, ගමිස්සසෙ
 තුම්හෙ අගච්ඡිස්සච්ඡිහෙ, ගච්ඡිස්සච්ඡිහෙ, අගමිස්සච්ඡිහෙ, ගමිස්සච්ඡිහෙ.
 අහං අගච්ඡිස්සං, ගච්ඡිස්සං, අගමිස්සං, ගමිස්සං
 මයං අගච්ඡිස්සාමිහසෙ, ගච්ඡිස්සාමිහසෙ, අගමිස්සාමිහසෙ.
 ගමිස්සාමිහසෙ

74. කර ධාතුරූප

(කර ධාතුව තනාදිගණයෙහි වේ)

සො කරොති; කඛඛති; කයිරති
 තෙ කරොන්ති; කුඛඛන්ති; කයිරන්ති
 ත්වං කරොසි; කුඛඛසි; කයිරසි
 අහං කරොමි; කුඛඛාමි; කයිරාමි
 මයි කරොම; කුඛඛාම; කයිරාම

අත්තනො පද

සො කරුතෙ; කුඛඛතෙ	තෙ කුඛඛන්තෙ
ත්වං කරුසෙ; කුඛඛසෙ	තුම්හෙ කරුච්ඡිහෙ; කුඛඛච්ඡිහෙ
අහං කරෙ; කුඛඛෙ	මයං කරුමිහෙ; කුඛඛමිහෙ

පඤ්චමී පරස්ස පද

සො කරොතු; කුඛඛතු; කයිරතු	තෙ කරොන්තු; කුඛඛන්තු
ත්වං කරොති; කුඛඛති	තුම්හෙ කරොථ; කුඛඛථ
අහං කරොමි; කුඛඛාමි	මයං කරොම; කුඛඛාම

අත්තනො පද

සො කරුතං; කුඛඛතං	තෙ කුඛඛන්තං
ත්වං කරස්සු; කුඛඛස්සු; කරුස්සු	තුම්හෙ කරුච්ඡිහො; කුඛඛච්ඡිහො
අහං කරෙ; කුඛඛෙ	මයං කරොමසෙ; කුඛඛාමසෙ

ක්‍රියා පිළිබඳ විස්තර

සත්‍යතම, පරස්ප පද

සො කරෙ: කරෙයා: කයිරා:	නෙ කරෙයා: කුබ්බෙයා:
කුබ්බෙ: කුබ්බෙයා	කයිරු:
නව: කරෙයායායි: කුබ්බෙයායායි	කුමිහෙ කරෙයායායා: කුබ්බෙයායායා
අහ: කරෙයායාමි: කුබ්බෙයායාමි	මය: කරෙයායාම: කුබ්බෙයායාම

අනන්තො පද

සො කයිරායා: කුබ්බෙයා	නෙ කුබ්බෙයා
නව: කුබ්බෙයා	කුමිහෙ කුබ්බෙයායායා
අහ: කුබ්බෙයායා: කරෙ: මය: කරෙයායාමිහෙ, කුබ්බෙයායාමිහෙ, කරෙයායා	

හියන්තනි, පරස්ප පද

සො අකා: අකරා	නෙ අකරු
නව: අකරො	කුමිහෙ අකරනව: අකරනව: අකරොයා
අහ: අකර, අක	මය: අකරමිහා: අකමිහා

අනන්තො පද

සො අකරනව	නෙ අකරනව
නව: අකරුයෙ	කුමිහෙ අකරනව
අහ: අකරි:	මය: අකරමිහයෙ

අජන්තනි, පරස්ප පද

සො අකරි: කරි: අකරි: කරි: අකායි
නෙ අකරු: කරු: අකරි: කරි: අක: අක: අකායා
නව: අකරො: කරො: අකරි: කරි
කුමිහෙ අකරනව: කරනව: අකායායා
අහ: අකරි: කරි:
මය: අකරමිහ: කරමිහ: අකරමිහා: කරමිහා

අනන්තො පද

සො අකරා: කරනව: අකරනව	නෙ අකරු
නව: අකරයෙ	කුමිහෙ අකරනව
අහ: අකර	මය: අකරමිහෙ

භවිස්සනති, පරස්ස පද

සො කරිස්සනි: කාහනි: කාහිති
 තෙ කරිස්සනති: කාහන්ති: කාහින්ති
 ත්ථං කරිස්සි: කාහසි: කාහසි
 තුම්හෙ කරිස්සථ: කාහථ
 අහං කරිස්සාං: කස්සාං: කාහාමි
 මයං කරිස්සාම: කස්සාම: කාහාම

අත්තනො පද

සො කරිස්සතෙ: කාහතෙ	තෙ කරිස්සන්තෙ: කාහන්තෙ
ත්ථං කරිස්සසෙ: කාහසෙ	තුම්හෙ කරිස්සවිහෙ, කාහවිහෙ
අහං කරිස්සෙ: කාහෙ	මයං කරිස්සමිහෙ: කාහමිහෙ

කාලාතිපත්ති පරස්ස පද

සො අකරිස්සා: අකරිස්ස	තෙ අකරිස්සංසු
ත්ථං අකරිස්සෙ	තුම්හෙ අකරිස්සථ
අහං අකරිස්සං	මයං අකරිස්සමිහා

අත්තනො පද

සො අකරිස්සථ	තෙ අකරිස්සිංසු
ත්ථං අකරිස්සසෙ	තුම්හෙ අකරිස්සවිහෙ
අහං අකරිස්සං	මයං අකරිස්සාමිහසෙ

පරොක්ඛා, පරස්ස පද

සො කර	තෙ කරු
ත්ථං කරෙ	තුම්හෙ කරිත්ථ
අහං කරිං	මයං කරිමිහා

අත්තනො පද

සො කරිත්ථ	තෙ කරිරෙ
ත්ථං කරිත්ථො	තුම්හෙ කරිවිහො
අහං කරි	මයං කරිමිහා

මෙහි කථ අකුරෙන් දැක්වෙන ක්‍රියා කිහිපයක් ආබාසන විභක්තීන්හි වෙන්දැයි කිය යුතු.

1. 'අප්පාය වත මෙ බුඩො, නදිං තෙරස්සරං අගා' (නදීකස්සප තෙර)

(සප්පදාසක්පෙර)
2. 'කථංහි සිකඛං පච්චකඛ, කාලං කුබ්බෙන පණ්ඩිතො?' (සප්පදාසක්පෙර)

(සප්පදාසක්පෙර)
3. 'න ලහෙ පිණ්ඩං, කථ මහං කස්ස?' (තෙකිවජාකාති තෙරො)
4. පුඤ්ඤං වෙ පුරිසො කයිරා කයිරාඨේ' තං පුනප්පුනං තමිහි ඡන්දං කයිරාඨ පුබ්බො පුඤ්ඤස්ස උච්චයො. (බමමපද)
5. 'සො'හං නුත ඉතො ගන්තවා, යොතිං ලද්ධාන මානුසිං වදන්ත්සුසිලසම්පන්නො, කාතාමි කුසලං බහුං' (රේවති විමානවස්සු)
6. 'ගණමිහා වුපකට්ඨො සො, අගමාසි වනනතරං' (441 විහිතකම්ඤ්ජීය හෝ මහානාගපෙරාපදාන)
7. 'මා'කාසි පාපකං කම්මං, ආවි වා යදි වා රහො' (පුණ්ණාපෙරි)
8. 'සමාදියාහි සිලාති, තං තෙ අප්පාය හෙතිකි' (පුණ්ණාපෙරි)
9. කාහිත්ති බු තං කාමා, ඡතා සුනඛං' ව වණ්ඩාලා. (සුමෙධාපෙරි)
10. 'අඤ්ඤනෙව තාති චතුරාසිතිපබ්බජිතසහස්සාති අගමංසු අඤ්ඤන විපස්සි බොධිසත්තො' (මහාපදාන)
11. 'ගහකාරක දිට්ඨොසි' පුන ගෙහං න කාහසි' (උදානපාලි)
12. 'තිහච්ච ඡාණුං වන්දිතවා, සම්මුඛා අක්ඛරිං අකං' (කුණ්ඩලකෙසාපෙරි)

(කුණ්ඩලකෙසාපෙරි)
13. A 'තස්සා'හං සත්තිකෙ ගව්ණං සො මෙ සප්පා හවිස්සති. (වාජාපෙරි)

(වාජාපෙරි)

B 'ආපුච්ඡතුන ගව්ණං මතුරියෙ, පබ්බජිස්සං වා' (ඉසිදාසිපෙරි)
14. A 'අසජ්ජමානා අගමා: භූමියම්පි නමුක්ඛ්ථ: අහිජ්ජමානෙ උදකෙ අගක්ඛ්ථි මහියා යථා'

B 'සුගත්තෙ විය ලොකං සා ජාලාමාලාකුලං අකා.' (මහා පජාපති අපාදන)
15. 'හො පබ්බජිත, අම්මාකං ගෙහමගමන්ඨාති? ආම බ්‍රාහ්මණ, අගමම්මාති.' (විතය අප්පවා)
16. 'යාදිසං කුරුතෙ මිත්තං, යාදිසං වුපසෙවති, ස වෙ තාදිසකො හොති: සහවාසො හි තාදිසො' (ඉතිවුක්කක)

17. A 'දුද්දදං දදමානානං, දුක්කරං කම්ම කුබ්බතං.
අසන්නො නානුකුබ්බන්ති; සතං ධම්මො දුරන්තයො.'
- B 'සබ්බිරෙව සමාසෙථ; සබ්බිකුබ්බෙථ සන්ථවං' (දෙවනානං)
18. A 'යාමුතා ධනරට්ඨා ච ආගු නාගා යසස්සිනො
ඵරාවනො මහානාගො සො පා'ග සම්භිං වනං'
- B 'නිම්මාණරතිනො ආගු අඨා'ගු වසවන්තිනො'
- C 'තෙ ච ආතසසමකරුං සුත්වා බුද්ධස්ස සාසනං'
- (මහාසමය දීඝ)
19. 'පදුමුත්තරබුද්ධස්ස ආජානියමදාස'නං:
නියයාදෙව්වාන සම්බුද්ධං අගමාසිං සකං සරං' (ඔපවස්සසේරාපදාන)
20. A 'ඉමම්හි බුද්ධථුපම්හි කස්සාම කක්ඛුකං මයං'
- B අහම්පි කාරං කස්සාමි ලොකනාථස්ස තාදිනො'
- (උපවානසේරාපදාන)
21. හිසං මුලාලං ගණ්හිත්වා අගමං බුද්ධසන්නිකං' (හිසදායකසේරාපදාන)
22. මනුස්සා චේව දෙවා ච බුද්ධථුපං අකංසු තෙ' (උපවානසේරාපදාන)

75. අස-ධාතුරූප (භූවාදිගණිකය)

කත්තුකාරක - පරස්පපද පමණකි

චතත්මානා

සො අත්ථි (= ඇත්තේය)	තෙ සන්නි (=ඇත්තාහ)
ත්වං ආසි (=වෙහි)	තුම්හෙ අත්ථි (=වච්චි)
අහං අසමි; අම්හි (=වෙමි)	මයං අස්ම; අම්හ (=වෙමු)

පඤ්චමි

සො අත්ථු (=වේවා)	තෙ සත්තු (=වෙත්වා)
ත්වං ආහි (=වෙහිවා)	තුම්හෙ අත්ථි (වච්චිවා)
අහං අස්මි; අම්හි (=වෙමිවා)	මයං අස්ම; අම්හ (=වෙමුවා)

සත්තමි

සො සියා, අස්ස (=වන්නේ නම්)	තෙ සියුං; අස්සු; (=වන්නාහුනම්)
ත්වං අස්ස (=වන්නෙහි නම්)	තුම්හෙ අස්සථ (=වන්නෙව් නම්)
අහං අස්ස (=වන්නෙමි නම්)	මයං අස්සාම (=වන්නෙමු නම්)

හුධාතුරූප

අප්පකතී

සො ආසී (-විය)
 තචං ආසී (-වුයෙහි)
 අහං ආසී (-විමි)

තෙ ආසීංසු (-වුහ)
 තුමිහෙ ආසීතථ (-වුවහු)
 මයං ආසිමිහ (-විමු)

අන්‍ය විභක්තිකරූප ද අත්තනො පද ද දුර්ලභ වෙති

76. හු ධාතුකරූප (භූවාදිගණිකය)
 කතීකාරකරූප පමණක් ඇත්තෙයි.

චතතමානා

හොති; හොනති; හොසී හොථ හොමී; හොම

පඤ්චමී

හොතු; හොත්තු, හොහි; හොථ; හොමී; හොම.

සතතමී, පරස්ස පද

සො හුවෙයා; හෙයා (=චන්තේ නමි)	තෙ හුවෙයාං, හෙයාං (=චන්තාහු නමි)
තචං හුවෙයාසි; හෙයාසි (=චන්තෙහි නමි)	තුමිහෙ හුවෙයාථ; හෙයාථ (=චන්තාහු නමි)
අහං හුවෙයාමී; හෙයාමී (=චන්තෙමි නමි)	මයං හුවෙයාම; හෙයාම (=චන්තෙමු නමි)

අත්තනො පද

සො හුවෙථ; හෙථ	තෙ හුවෙරාං; හෙරං
තචං හුවෙථො; හෙථො	තුමිහෙ හුවෙයාචිහො; හෙයාචිහො
අහං හුවෙයාං; හෙයාං	මයං හුවෙයාමිහෙ; හෙයාමිහෙ

භියතතනි, පරස්ස පද

සො අහුවා	තෙ අහුවු
තචං අහුවො	තුමිහෙ අහුවතථ
අහං අහුවං	මයං අහුවාමිහෙ

අත්තනො පද

සො අහුවතථ	තෙ අහුවතපුං
තචං අහුවසෙ	තුමිහෙ අහුවචිහ
අහං අහුවිං	මයං අහුවමිහසෙ

අස්තනී, පරස්ස පද

සො අහොයි: අහු (-විය)	තෙ අහුං: අහෙසුං: (-වුහ)
තථං අහුවා: අහොයි (=වුයෙති)	තුම්හෙ අහුවන්: අහොයින් (-වුහු)
අහං අහොයිං: අහුං: අහුවිං:	මයං අහුම්හා: අහොයිම්හා (-විමු)
අහුවායි. (-විම්)	

අත්තනො පද

සො අහුවා	තෙ අහුවු
තථං අහුවසෙ	තුම්හෙ අහුවිහං
අහං අහුව, අහුං	මයං අහුවිම්හා

හවිසානනී, පරස්ස පද

සො හෙස්සති: හෙහිති: හොහිති: හෙහිස්සති: හොහිස්සති
 තෙ හෙස්සනති: හෙහිනති: හොහිනති: හෙහිස්සනති: හොහිස්සනති
 තථං හෙස්සහි: හොහිසි: හෙහිසි: හෙහිස්සසි: හොහිස්සසි
 තුම්හෙ හෙස්සථ: හෙහිථ: හොහිථ: හෙහිස්සථ: හොහිස්සථ
 අහං හෙස්සාමි: හෙහාමි: හොහාමි: හෙහිස්සාමි: හොහිස්සාමි
 මයං, හෙහිස්සාම, හෙහාම, හොහාම, හෙහිස්සාම, හොහිස්සාම

අත්තනො පද

සො හෙස්සතෙ: හෙහිස්සතෙ: හොහිස්සතෙ
 තෙ හොස්සන්තෙ, හෙහිස්සන්තෙ: හොහිස්සන්තෙ
 තථං හෙස්සසෙ: හෙහිස්සසෙ: හොහිස්සසෙ
 තුම්හෙ හෙස්සවිහෙ: හෙහිස්සවිහෙ: හොහිස්සවිහෙ
 අහං හෙස්සං: හෙහිස්සං: හොහිස්සං
 මයං හෙස්සාමිහෙ: හෙහිස්සාමිහෙ: හොහිස්සාමිහෙ

කාලාතිපත්ති

සො අහුවිස්සා	තෙ අහුවිස්සංසු
තථං අහුවිස්සෙ	තුම්හෙ අහුවිස්සථ
අහං අහුවිස්සං	මයං අහුවිස්සම්හා

අත්තනො පද

සො අහුවිස්සථ	තෙ අහුවිස්සංසු
තථං අහුවිස්සසෙ	තුම්හෙ අහුවිස්සවිහෙ
අහං අහුවිස්සං	මයං අහුවිස්සාමිහසෙ

වද වච ආදී ධාතුරූප

77. කීමෙහි වැටෙන වද-ධාතුකරූප
වත්තමානා පරස්ස පද

සො වදනි: වදෙනි: වජ්ජනි	තෙ වදන්ති, වදෙන්ති, වජ්ජන්ති
තථි වදසි: වදෙසි: වජ්ජසි	තුමිහෙ වදථ: වදෙථ: වජ්ජථ
අහං වදාමි: වදෙමි: වජ්ජාමි	මයං වදාම: වදෙම: වජ්ජාම

පක්කවිමි - පරස්ස පද

සො වදතු: වදෙතු: වජ්ජතු	තෙ වදන්තු: වදෙන්තු: වජ්ජන්තු
තථි වද: වදාහි: වදෙහි: වජ්ජාහි	තුමිහෙ වදථ: වදෙථ: වජ්ජථ
අහං වදාමි: වදෙමි: වජ්ජාමි	මයං වදම: වදෙම: වජ්ජාම

සත්තමි - පරස්ස පද

සො වදෙ: වදෙයා: වජ්ජෙ: වජ්ජෙයා	තෙ වදෙයාහං, වජ්ජෙහං
තථි වදෙයාසි, වජ්ජාසි	තුමිහෙ වදෙයාථ, වජ්ජෙහං
අහං වදෙයාමි: වජ්ජාමි	මයං වදෙයාම, වජ්ජාම

සත්තමි - අත්තනො පද

සො වදෙථ	තෙ වදෙරං, වජ්ජෙරං
තථි වදෙථො	තුමිහෙ වදෙයාචිහො
අහං වදෙයාහං, වජ්ජෙහං	මයං වදෙයාමිහෙ

අජ්ජත්ති පරස්ස පද

සො අවදි: වදී: අවදිත්ථ: වදිත්ථ	තෙ අවදිං: වදිං: අවදිංසු:
වදිංසු	
තථි අවදො: වදො: අවදි: වදි	තුමිහෙ අවදිත්ථ: වදිත්ථ
අහං අවදිං, වදිං	මයං අවදිමිහ: වදිමිහ:
අවදිමිහා:	
වදිමිහා	

78. කීමෙහි වැටෙන වච ධාතුකරූප

‘වචති, වචන්ති’ ආදී වචධාතුවගේ ශුද්ධකතීය ක්‍රියාපද දුර්ලභ වෙති. නමුත් ‘වාචෙති (=කියවයි) වාචෙන්ති (කියවත්) ආදී හෙත්ථිත්වපද සුලභ වෙති. වද=ධාතුවගේ ‘වාදෙති, වාදෙන්ති ආදී පද විද්‍යමාන වෙයි. නමුත් ඒ පද බෙහෝසේම කියවීම අර්ථයෙහි නොව බෙර ආදිය වාදනය කිරීමෙහි වැටෙති.

මේ වැඩිමෙහි හෙවත් වාදනය කිරීමෙහි වැටෙන 'වද' ධාතුව චුරාදිගණයෙහි වේ. එබැවින් 'වාදෙති' යනාදි පද භූවාදිගණිකවද ධාතුවගේ හෙත්විජර්පද නොව චුරාදිගණික වදි-ධාතුවගේ ශුද්ධ කර්තෘක ක්‍රියාපද ම යයි දක්වනු. මෙසේ භූවාදිගණිකවද-ධාතුවගේ හෙත්විජර්පත් චුරාදිගණික වද-ධාතුවගේ ශුද්ධ ක්‍රියාරූපත් සමාන ලෙස සිටින බැවින් කියවීමේ අර්ථයෙහි 'වාදෙති' යනාදිය ව්‍යවහාරයට නොගෙන 'වාචෙති' අංදී වච-ධාතූරූපම ගන්නා ලදැයි සිතිය හැක.

භීයතකතී, පරස්ස පද

සො අවචා	තෙ අවචු
ත්වං අවචො	තුමිහෙ අවචුත්ථ
අහං අවචං	මයං අවචම්හ

අත්තනො පද

සො අවචත්ථ	තෙ අවචත්ථුං
ත්වං අවචසෙ	තුමිහෙ අවචචිහං
අහං අවචිං	මයං අවචම්හසෙ

අප්පකතී, පරස්ස පද

සො අවචි, අවචාසි	තෙ අවොචු, අවිසිංසු
ත්වං අවොචො, අවචො	තුමිහෙ අවොචුත්ථ
අහං අවොචිං	මයං අවොචම්හා

අත්තනො පද

සො අවොච	තෙ අවොචුං
ත්වං අවචසෙ	තුමිහෙ අවොචිචිහං
අහං අවොචිං	මයං අවොචම්හෙ

හවිස්සන්තියෙහි වච-හට වක්ඛාදෙශ වේ

පරස්ස පද	අත්තනො පද
(සො) වක්ඛති; වක්ඛිස්සති	වක්ඛතෙ; වක්ඛිස්සතෙ (=කියන්නේය)
(තෙ) වක්ඛන්ති; වක්ඛිස්සන්ති	වක්ඛන්තෙ; වක්ඛිස්සන්තෙ (=කියන්නේය)
(ත්වං) වක්ඛසි; වක්ඛිස්සසි	වක්ඛසෙ; වක්ඛිස්සසෙ (=කියන්නෙහිය)

මෙසේ ඉතිරි පද ද යොදා ගත යුතු

මේ වච්ඡානුගේ වර්තමාන-කර්තෘකාරක-ප්‍රථම පුරුෂ එක වචනයෙහි චන්ති යන පදයක් විද්‍යාමාන වේ. කම්කාරකයේදී වච ධාතුවගේ චකාරයට වුකාර වී 'වුවචි, වුවචන්ති' ආදී පද ද චකාරයට උකාර වී 'උචචි' ආදී පද ද සෑදෙති.

උදහරණ xiv

(වද-වච-අස-හු-ධාතුරූප)

1. 'නගරෙ බන්ධුමනියා, වෙරජා ආසිං සුසිකවිනෝ' (කෙකිවජාකානිපේරාපදන)
2. A 'තනෝ මෙ ආසි සංවෙගො, අබිභුතෝ ලොමහංසනෝ' (උරුවෙලකස්පතේරො)
B 'පස්සිය වරපුඤ්ඤලකබ්ණං, චකුචු ආසි යනා පුරාණකං' (සුභාපේරි)
3. A 'නගන්තරෙ විටපිසමො සයිස්සං,
තං මෙ මුදු හෙහිති තුලසන්තිහං'
B 'තපො නිමිත්තං විමනෝ න හෙස්සං'
C 'දායාදකො හෙහිසි අග්ගවාදිනෝ' (කාලපුටො පේරො)
4. 'අනුචා මෙ සගාමෙය්‍යා, අනුචා මෙ පුරෙ සබා' (දෙවකා සංයුක්ත)
5. 'බ්‍රහ්මචරිචො පුරෙආසිං, උදිවෙවා උභතො අහු' (අංගුලිමාලතේරො)
6. 'අනුබුද්ධස්ස දායාදො හිකුචු හෙසකලාවනේ' (සිගාලෙකස්පේරො)
7. 'උප්පක්කයො-මං අවචාසි: ඉතො ගච්ඡාමි සීවක' (සිවකතේරො)
8. 'දුග්ගතා'හං පුරෙ ආසිං චිතා මිත්තෙහි ඤාතිහි' (චඤාපේරි)
9. කල්‍යාණමිත්තෙ හජමානො, අපි බාලො පණ්ඩිතො අසස' (කිසාගොතමිපේරි)
10. 'සියා බො පන හිකබ්වෙ එකහිකුචස්සාපි කච්චා වා විමති වා..... පුච්ඡා හිකබ්වෙ, මා පච්ඡා විජ්ජාපිසාරිනො අනුච්ඡා: 'සමමුඛිභුතො නො සන්ථා අහොසි, න මයං සකබ්බිහ හගචන්තං සමමුඛා පටිපුච්ඡන්ති. එවං වුත්තෙ තෙ හිකුචු තුණ්හි අහෙසුං.' (මහාපරිනිබ්බාණ සුක්ක)
11. A 'තෙසු අසස සගාරවො..... තෙ ව'හුසු සාධු පුජිතා.' (බ්‍රාහ්මණ සංයුක්ත)
B. 'එවං වාදිනො හිකබ්වෙ අඤ්ඤාතිත්ථියා පරිබ්බාජිකා එවමස්සු වචනියා' (මහාදුක්ඛන්ධ සුක්ක)
12. 'අහං හදන්තෙ ආනුචාසිං පුබ්බෙ,
සුමේධනාමසස ජිතසස සාවකො' (අනෙකවණ්ණවිමාන වන්දු)
13. 'සො'හං අජජ කථං චජ්ජං අහං නිවේවා'මිහි සසසනෝ' (මහාමොග්ගල්ලානපේරගාථා)

14. 'උපකො ආරීවකො හුවෙයා පාවුසොති ව්‍යථා සීසං මකම්පෙත්වා උම්මග්ගං ගහෙත්වා පකකාමි.' (භොවග්ගපාළි)
15. A 'සබ්බානිභූ සබ්බවිදු'හ'මස්මි' B 'මහාබ්‍යධන මුත්තො'ම්හි නිහතො ත්වි ම'සි අනතක' (භොවග්ගපාළි)
16. 'එහි සාරථී, ගච්ඡාහි රථං නියාතයාහි මං; අරොග්‍යං බ්‍රාහ්මණිං චජ්ජා, පබ්බජීතො'ද්නි බ්‍රාහ්මණො' (සුත්තදර්පෙරි ගාථා)
17. A 'වඤ්ඤානංදනි චජ්ජාසි ලොකනාථං අනුතතරං' B 'වඤ්ඤානංදනි තෙ චජ්ජං ලොකනාථං අනුත්තරං' (වාපාපෙරි)
18. 'අහං තථ වසානුගො සියං, යදි විහරෙමසෙ කානනනතරෙ' (සුභා පෙරි)
19. A 'මාතා පුත්තො පිතා බ්‍රාහ්මණා අයාකා ච පුරෙ අහං' B 'තදා'හ හංසවතියං ජාතා'මචචකුලෙ අහං' (භොපජාපනී ගෝතමී)
20. 'එහි හද්දෙති-මං අවචං සා මෙ ආසු'පසම්පද' (හද්ද කුණ්ඩලකො)
21. 'තස්ස ධම්මෙසු දායාදො මරසො ධම්මනිම්මිතො සාරිපුත්තොති නාමෙන හෙසසසි සත්ථුසාවකො' (සාරිපුත්තපෙරාපදාන)

උද්ගරණ XV

(වද-වච-අස-හු ධාතුරූප)

1. 'අරුණකා සත්ත ජනා වකකවතනී මහබ්බලා ජනනිංසනිම්හි ආසිංසු කප්පමිහි මනුජාධිපා' (ව්‍යථදායකපෙරාපදාන)
2. පබ්බජ්ජා වා හෙතීති, මරණං වා, න වෙච්ච වාරෙය්‍යං'
3. 'න තාව ආහාරං ආහරියාමි ගහට්ඨා; මරණවසං ගතාව හෙසසාමි' (සුමෙධා පෙරි)
4. 'තුම්හෙ..... ඉමසම් අධිකරණෙ නො සහායකා අනුච්ඡං' (විනය අ.)
5. 'නමො තෙ බුද්ධචරිත්‍යු, විපපමුත්තො'සි සබ්බධි' (උජ්ජයො පෙරො)
6. 'නොති පඨමං අවචා'හං හනෙන, පච්ඡා තෙ වචනං තපේව'කාසිං' (ජත්තමාණවකවිමානවත්ථු)
7. 'යං හි කසිරා තංහි වදෙ; යං න කසිරා න තං වදෙ' (හාරිකත්තපෙරො)
8. A 'අථ බො කොසිතාරකා මලලා ආයසමන්තං අනුරුද්ධං එතදවොචුං' B 'ඉදමවොච හගවා, ඉදං චත්වා සුගතො උට්ඨායා සනා විහාරං පාවිසි.'
9. 'නා,හං සකෙකාමි විත්ථාරෙන ධම්මං දෙසෙතු; අපි ච තෙ සංඛින්නෙන අත්ථං චක්ඛාමිති.'

වද වච ආදී ධාතුරූප

10. 'අප්‍යං වා බහුං වා භාසස්ස, අත්ථකෙඤ්ඤව මෙ බුද්ධිං. අත්ථෙනෙව මෙ අත්ථො, කිං කාහසි වාසැජ්ජනං බ්හුං.' (වි. මහාවග්ග)
11. A 'තුම්හෙ හියො අම්භාකං ගෙහෙ කිඤ්චි අලද්ධායෙව ලභිම්භාති අචොචුත්ථං' B 'අත්ථං පටිසත්ථාරං උපාදාය එව මචොචුම්භාති.' (විතස අට්ඨවා)
12. 'සා..... තුම්හෙති දිට්ඨධම්මසස භාගිනී අසසංති පත්ථනං අකාසි.' (විමානවත්ථු අවධකථා)
13. 'සාධු භනෙන හිකචු යාවජීවං ආරක්ඤකා අසස්ස, පිණ්ඩ පාතිකා.' (දෙවදත්ත ව. ධ. අ.)
14. 'සුත පි යකඛ චජාසි යා පස්සසි එදිසං' (වතසංයුක්ත)
15. 'සියා වස්ස කායෙ බලමත්තා; තස්ස එවමසා; අහං බො පුබ්බෙ ආබාධිකො අහොසිං,..... න ච මෙ ආසි කායෙ බලමත්තා; සොම්හි එතරහි තම්භා ආබාධා මුත්තො..... අත්ථි ච මෙ කායෙ බලමත්තා' (සුභසුත්ත දීඝ)
16. 'තත්‍ර චෙ තුම්හෙ හිකඛචෙ අසසථ කුපිතා වා අනත්ත මනා වා තුම්භං යෙචස්ස තෙන අනත්තරායො.' (බ්‍රහ්මජලසුත්ත)

79. ද-ධාතුරූප (ද-දීමෙහි; භූවාදි)

වත්තමානා; පරස්ස පද

සො දදති; දෙති (=දේ)	(තෙ) දදන්ති; දෙන්ති (=දෙන්)
(ත්වං) දදාසි; දෙසි (=දෙහි)	(තුම්හෙ) දදාම; දෙට (=දෙව්)
(අහං) දදමි; දෙමි; දම්මි (=දෙමි)	(මයං) දදාම; දෙම; දම්ම (=දෙමු)

පඤ්චමී පරස්සපද

(සො) දදතු; දෙතු (=දේවා)	(තෙ) දදන්තු; දෙන්තු (=දෙන්වා)
(ත්වං) දදහි; දෙහි	(තුම්හෙ) දදාම; දෙට
(අහං) දදමි; දෙමි; දම්මි	(මයං) දදාම; දෙම; දම්ම

සත්තමී - පරස්සපද

(සො) දදෙ; දදෙයා; දදා; දදෙයා (දෙන්තේය)
(තෙ) දදෙයා; දෙයා; දදා; දදෙයා (දෙන්තාහු නම්)
(ත්වං) දදෙයාසි; දෙයාසි; දදාසි; දදෙයාසි
(තුම්හෙ) දදෙයාම; දදාම; දදෙයාම
(අහං) දදෙයාමි; දදාමි; දදෙයාමි
(මයං) දදෙයාම; දදාම; දදෙයාම

සත්තම් අත්තනො පද

(සො) දදෙථ: දජ්ජෙථ	(නෙ) දදෙරං, දජ්ජෙරං
(තථං) දදෙථො, දජ්ජෙථො	(තුම්හෙ) දදෙයාවිහො, දජ්ජවිහො
(අහං) දදෙයාං, දජ්ජං	(මයං) දදෙයාමිහෙ; දජ්ජාමිහෙ

විනය මහාවග්ග පාලියේ හෙසස්සකඛ්ඛකයෙහි වූ 'සවෙසි මෙ අයාසුත්තා වෙසාලිං සාහාරං දජ්ජෙයාථ, නෙව දජ්ජං තං හත්තං' (-ඉදින් ආයාසීසුත්තයෝ අයබදු සහිත විශාලා නුවර දෙන්නාහු නමුත් මම ඒ බත නොදෙන්නෙමි.) යන වාක්‍යයෙහි ද එහිම විවරකඛ්ඛකයෙහි වූ 'යදා අරොගා අහොසි, තදා යං ඉච්ඡෙයාසි තං දජ්ජෙයාසි ති' (-යම් කලක නිරෝගීන් වෙහි ද එකල යමක් කැමති වන්නෙහි නම් එය දෙන්නෙහිය) යන වාක්‍යයෙහි ද දජ්ජෙයාසි, දජ්ජෙයාථ යන සත්තම්යට අයත් පද දක්නා ලැබේ. නමුත් ශබ්දනීතියෙහි එවැනි පද අනුග්‍රහ පිළි නොගන්නා ලදී.

භියත්තනී: පරස්පථ පද

(සො) අදදා: අදා (-දුන්නේය)	(නෙ) අදදු: දදු (-දුන්නාහ)
(තථං) අදදෙ: අදෙ	(තුම්හෙ) අදදත්ථ: අදත්ථ
(අහං) අදදං: අදං	(මයං) අදදමිහා: අදමිහා

භියත්තනී: අත්තනො පද

(සො) අදදත්ථ: අදත්ථ	(නෙ) අදදත්ථුං: අදත්ථුං
(තථං) අදදසෙ	(තුම්හෙ) අදදවිහං
(අහං) අදදිං	(මයං) අදදමිහසෙ

අජ්ජනනී: පරස්පථ පද

(සො) අදදි: දදි: අදාසි (දුන්නේය)	(නෙ) අදදිංසු: දදිංසු: අදංසු: අදදුං (-දුන්නාහ)
(තථං) අදදෙ: අදෙ: අදාසි	(තුම්හෙ) අදදත්ථ: අදත්ථ
(අහං) අදදිං: දදිං: අදාසිං	(මයං) අදදිමිහා-මිහ: දදිමිහා-මිහ: අදසිමිහ: අදමිහ

හවිස්සනනී පරස්පථ පද

(සො) දදිස්සනි: දස්සනි (-දෙන්නේය)	(නෙ) දදිස්සනනි: දස්සනනි (-දෙන්නාහ)
(තථං) දදිස්සසි: දස්සසි	(තුම්හෙ) දදිස්සථ: දස්සථ
(අහං) දදිස්සාමි: දස්සාමි: දස්සං	(මයං) දදිස්සාම: දස්සාම

80. (දැක්මෙහි හෝ බැලීමෙහි) දිස-ධාතුව

පසුබිම් (=බලය;) දකුණු (දකුණු හෝ බලය)

(අනං) අද්දකඛිං; අපසසං (මයං) අද්දකඛිමිහා; අපසසමිහා

(අනං) අපස්සිං; පස්සිං; අදදකඛිං; (මයං) අපපස්සිමිහ; පස්සමිහ;
දකඛිං; අදදසාසිං; අදදසං අදකඛිමිහ; දකඛිමිහ

ආදිය යෙදිය යුතු වේ.

(၃-ငိုဗ်-ဝါသုဘက္ကံ)

- 77

- තනො පක්කං ගහෙත්වාන අමබං සමධුක්කං අදං.
(අමිබදාසකපෙරාපදාන)
3. තථා මචචු කරිසසාමී, න මෙ මගගමයි දකබ්බි. (වංගිසත්ථෙරො)
4. දිවාචිහාරා නික්කමම ගිජ්ඣකුටමිහි පබ්බතෙ
අද්දසං චිරජං බුද්ධං හික්ඛු සඨස්සුරක්කන්. (කුණ්ඩලකෙසා ථෙරි).
5. A අනිච්චං අනිච්චකොද්දකචුං. දුක්ඛමද්දකචු දුක්ඛතො
(වකුක්කංගුත්තර)
6. පඤ්චකාමගුණං එතෙ ඉත්ථිරුපමිහි දිසසරෙ. (සබ්බකාමො ථෙරො)
7. බුද්ධො ච මෙ චරං දජ්ජා, සො ච ලබ්බිතේථ මෙ චරො.
(ලකුණට්ඨකභද්දියො)
8. A අද්දස බ්‍රාහ්මණෝ බුද්ධං විප්පමුත්තං නිරුපධිං. (සුඤ්චි ථෙරි)
B සො අද්දසාසි සම්බුද්ධං දෙසෙනතං අමතං පදං. (වාපාථෙරි)
9. යත්තක්කං කුලිතා එසා කුය්හං ධිතා අනොපමා
තනො අට්ඨගුණං දසාං හිරිඤ්ඤං රත්තානි ච. (අනොපමා ථෙරි)
10. අථද්දසාසිං සම්බුද්ධං සත්ථාරං අකුතොගයං. (අනුරුද්ධො ථෙරො)
11. තදනො පරිසායං තෙ වාදීදසාපභාරිතො
යෙ තෙ දක්ඛන්ති වදනං ධඤ්ඤා තෙ නරපුංගව.
(ගොතමී ථෙරි අපදන)
12. එතාහං භනෙත වෙච්චනං උය්‍යානං බුද්ධපමුඛස්ස සංඝස්ස දම්මී.
(විනය මහාවග්ග)
13. A අථ බ්‍රාහ්මණො යන්ත්‍රනාහං යං මෙ තීහි මාසෙහි දන්තබ්බං සියා
තං සබ්බං එක්ඛිට්ඨෙතෙව දදෙය්‍යාති චිත්තෙත්වා 'අධිවාසෙකු මෙ භවං
ගොතමොති ආදිමාහ. B සො ගෙහං ගන්ත්වා පුච්ඡි: තස්ස පබ්බජිතස්ස
කිඤ්චි අද්දසාති? න කිඤ්චි අදම්භාති.
(විනය අට්ඨවා)
14. දිබ්බගන්ධං පවායතතං යො මෙ පුප්ඵග්ගිසං අදා.
(වුත්ථෙරාපදාන)
15. ධම්මාගදං ගවෙසනෙතා අද්දකම්භිං සක්ඛාසාසනං
අගගං සබ්බෙසාසනානං තං සබ්බසලලවිතොදනං. (උපාලි කේරාසාන.)
16. A ඉතො පට්ඨාය එචරුපානං මම පුත්තස්ස සන්තික්කං උපසඨකම්භං.

මා'දක් B 'කොණ්ඩකෙකු.....අසංසයං එස භුදෙධා හවිසසනි'ති
එකමෙව ගතිං අද්දස. (ඡාන්දකදිග)

17. A' අදංසු තෙ මමො'කාසං සොධෙතුං අකුප්පං තදා.
B විචිතනෙනා තද දක්ඛිං දුතියං සීලපාරමිං. (බුද්ධවංස)
18. 'විමලො සුරියො හොති, සබ්බා දියසන්ති තාරකා. (බුද්ධවංස)
19. 'කිමෙම වොරෙහි..... වාණිජසස සකුඤ්ඤං දසසාමිති.
20. 'න තථ අඤ්ඤා මනුසෙසසු පඤ්චමං දෙවදූතං පාතුභුතනනි? සො
එවමාන: නාඤ්ඤං හනෙනති. (දෙවදූතසුත්තං)
21. 'යෙ පි හි කෙච් හික්ඛවෙ අනාගතමද්ධානං සමණා වා බ්‍රාහ්මණා
වා යං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, තං අභිච්චතො දක්ඛිනති,
දුක්ඛතො දක්ඛිනති, අනත්තතො දක්ඛිනති. (තිදුතසං ii 110)
22. 'සතං එකෙ සහසසානං, අමනුසසානමද්දසුං
අපෙකෙ'නත්තමද්දකමුං, දියා සබ්බා චුටා අහු.
(මහාසමයසුත්තං. දීඝ)

81. බ්‍රූ-ධාතුරූප

බ්‍රූ ධාතුව කීමෙහි වැටේ. (හවාදිගණිකයි)

ව්‍යාකරණයෙහි:

(සො) බ්‍රූති: බ්‍රුවීති: බ්‍රුවීති (= කියයි) (තෙ) බ්‍රුවන්ති (= කියත්)
(තථ) බ්‍රූසි (තුමිහෙ) බ්‍රූථ
(අහං) බ්‍රූමි (මයං) බ්‍රූම
පඤ්චමියෙහි: බ්‍රූතු: බ්‍රුවන්තු: බ්‍රූහි: බ්‍රූථ: බ්‍රූමි: බ්‍රූම' ආදිය ද
සත්තමියෙහි: බ්‍රූවෙ: බ්‍රූවෙයා: බ්‍රූවෙයාසු: බ්‍රූවෙයාසි: බ්‍රූවෙයාථ
ආදිය ද යෙදිය යුතුය.

පරොක්ඛාවෙහිදී බ්‍රූ-හට ආහ-ආදෙශ වේ.

(සො) ආහ (=කියේලු) (තෙ) ආහු: ආහංසු (කීවෝලු)
(තථ) බ්‍රුවෙ (තුමිහෙ) බ්‍රුව්ථ
(අහං) බ්‍රුවං (මයං) බ්‍රුවිමිහ

හිස්තර්තයෙහි

අබ්‍රවා: අබ්‍රවු: අබ්‍රවො: අබ්‍රව්ථ: අබ්‍රවි: අබ්‍රවිමිහා ආදිය වේ.

අයුත්තර්තයෙහි:

අබ්‍රවි: අබ්‍රවු: අබ්‍රවො: අබ්‍රව්ථ, අබ්‍රවිං, අබ්‍රවිමිහා ආදිය වේ.

හව්සසන්තියෙහි:

බ්‍රව්සසති: බ්‍රව්සසන්ති: බ්‍රව්සසථ ආදිය වේ.

82. ඤා-ධාතුකරූප

(ඤා-ධාතුව අවබෝධයෙහි හෙවත් දැනගැනීමෙහි වේ.)

මෙය කියාදිගණික බැවින් ධාතුවටත් විභක්තියටත් අතරෙහි නා-විකරණය වේ. ඤ-හට ජා-ජං-නා යන ආදේශ ද වෙති.

ව්‍යාකරණයෙහි

ජානාති, (-දතී) ජානනති: ජානාසි, ජානාථ: ජානාමි, ජානාම ආදිය වේ.

සත්‍යමයෙහි ඤා-ධාතුවෙන් පරවු එයා හට 'ඉයා-ඤා-' ආදේශයෝ වෙති.

(සො) ජාතියා: ජඤඤා: ජානෙයා	(නෙ) ජානෙය්‍යං
(ත්වං) ජානෙයාසි	(තුමිහෙ) ජානෙයාථ
(අහං) ජානෙයාමි	(මයං) ජානෙයාම: ජානෙමු

අජ්ජත්තියෙහි දී අනුමිටිට නා-විකරණයට ලොප් වේ.

(සො) අජාති: ජාති: අඤඤාසි	(නෙ) අඤඤාසුං: අජාතිංසු
(ත්වං) අජානො: ජානො	(තුමිහෙ) අජාතිත්ථ: ජාතිත්ථ
(අහං) අජාතිං: ජාතිං: අඤඤාසිං	(මයං) ජාතිස්සාම: ඤස්සාම

83. සු-ධාතුකරූප

භවිදිගණික සු-ධාතුව ශ්‍රවණයෙහි හෙවත් කනිත් ඇසීමෙහි වැටේ. භවිදිගණික ධාතුව කෙරෙන් 'ඡු-ඡා-උඡා' යන විකරණ වෙති. සු-ධාතුව කෙරෙන් ඡු-ඡා-දෙක පමණකි.

ව්‍යාකරණයෙහි:

(සො) සුඡොති: සුඡාති	(නෙ) සුඡොනති: සුඡානති
(ත්වං) සුඡොසි: සුඡාසි: සුඡාසි	(තුමිහෙ) සුඡොථ: සුඡාථ: සුඡාම
(අහං) සුඡොමි: සුඡාමි	(මයං) සුඡොම: සුඡාම

පඤ්චමියෙහි ද යෝග්‍යාකාරයෙන් යෙදිය යුතු.

සත්‍යමයෙහි:

සුඡො: සුඡොයා: සුඡොය්‍යං: සුඡොයාසි: සුඡොයාථ: සුඡොයාමි: සුඡොයාම.

අස්තනියෙහි

- (සො) අසුණි: සුණි: අසෙසාසි (තෙ) අසුණි:සු: සුණි:සු: අසෙසාසු:
 (තථ) අසුණො, සුණො: අසෙසාසි. (තුම්භෙ) අසුණිතථ: සුණිතථ
 (අනං) අසුණි: සුණිං: අසෙසාසිං (මයං) අසුණිමිහ: සුණිමිහ: අසසුමිහ

හවියසනනියෙහි:

සුණියසනි, සුණියසනති, සුණියසසි ආදිය වේ.

84. ගහ-ධාතුකරූප

ගැනීමෙහි වැටෙන ගහ-ධාතුව කියාදිගණයෙහි වේ. එය 'ගහාදිගණ' යන විශේෂ ගණයක් ලෙස ද ඇතැම් වෛය්‍යාකරණයෝ දක්වත්. මේ ධාතුව කෙරෙන් කතෘකාරකයෙහි ණහා ප්‍රත්‍යය වේ.

'ගණහාති, ගණහනති: ගණහාසි: ගණහාථ: ගණහාමී: ගණහාම' ආදිය වේ.

අස්තනියෙහි:

- (සො) අගණිහි: ගණිහි: අගහි: අගහෙසි (=ගත්තේය)
 (තෙ) අගණිහි:සු: ගණිහි:සු: අගහෙසුං: අගහනුං
 (තථ) අගණිහො: ගණිහො: අගහි: අගහිහෙසි
 (තුම්භෙ) අගණිහිතථ: ගණිහිතථ: අගහිතථ: අගහෙසිතථ
 (අනං) අගණිහිං: ගණිහිං: අගහිං: අගහෙසිං
 (මයං) අගණිහිමිහ: ගණිහිමිහ: අගහිමිහ: අගහෙසිමිහ

85. ඉ-ධාතුකරූප

භූවාදිගණික ඉ-ධාතුව ගමනාර්ථයෙහි වේ. මොහුගේ පරොක්කා-භීයතනනි-අස්තනනි රූප නොදක්නා ලැබෙත්. එසේම උපසගී - විප්‍රක්ත රූපද නොපෙනේ. එහි යන්න ආ-පුච්චි ඉ-ධාතු වෙන් සිඬවූයේ පෙනේ. එය මෙසේ වරතැගේ:-

වක්‍රමානා, කතෘකාරක-පරස්ප පද

සො	එහි	තෙ	එනති
තථ	එසි	තුම්භෙ	එථ
අනං	එමි	මයං	එම

සත්තම් පරසස පද

සො	එය්‍ය	නෙ	එය්‍යං
තථි	එය්‍යාසි	තුම්හෙ	එය්‍යාථ
අහං	එය්‍යාමි	මයං	එය්‍යාම

භවිසසනති පරසස පද

සො	එස්සති; එහිති	නෙ	එස්සන්ති; එහිනති
තථි	එස්සසි; එහිසි	තුම්හෙ	එස්සථ
අහං	එස්සාමි	මයං	එස්සාම

ඉ-ධාතුචෙන් සිද්ධවන අන්‍යරූප නම්

උ+ඉ+අ+ති	=උදෙති	(උදාවේ; හටගනී)
උප+ඉ+අ+ති	=උපෙති	(සමීපයට පැමිණේ)
අප+ඉ+අ+ති	=අපෙති	(පහව යේ)
අනු+ඉ+අ+ති	=අන්වෙති	(අනුවයයි; ලුහුබඳී)
සං+උප+ඉ+අ+ති	=සමුපෙති	(යුක්ත වේ)
සං+ඉ+අ+ති	=සමෙති	(ගැලපේ; සමාන වේ)
අහි+සං+ඉ+අ+ති	=අහිසමෙති	(අවබෝධ කෙරේ)

86. (උ-පූථි-) පද ධාතුකරූප

පද-ධාතුව දිවාදිගණයෙහිසි. එය යාමෙහි වැටේ. එහෙත් උ පූථි වූ විට ඉපදීමෙහි වැටේ. දිවාදිගණික-ධාතූන් කෙරෙන් ය-විකරණය වේ.

උ-පූථි පද-ධාතුහුගේ ප-කාරයට චිත්ථ වේ. දකාරය හා ය-ප්‍රත්‍යයට ජ්‍ය-ආදේශ වේ. එවිට උ+පද+ය+ති යි තිබුණු තැන 'උප්පජති' යි සිද්ධ වේ.

'උප්පජති' (=උපදී), 'උප්පජනති' (=උපදින්) මේ ආදිය යෙදිය යුතු. 'උප්පජති' ආදී පද ද විද්‍යමාන වෙති.

භීයතනතියේ දී පූථි ප-කාරයට ද -කාරවී උදපජ්ජා ආදී පද සෑදෙති.

භීයතනති, කත්තුකාරක-පරසස පද

සො	උදපජ්ජා	නෙ	උදපජ්ජං
තථි	උදපජ්ජාසි	තුම්හෙ	උදපජ්ජාථ
අහං	උදපජ්ජාමි	මයං	උදපජ්ජාම

අක්ෂර, කත්තුකාරක-පරස්ප පද

සො	උදපජ්ජි: උදපාදි	කෙ	උදපජ්ජි: උදපාදුං
භවිං	උදපජ්ජේ: උදපාදො	කුම්භෙ	උදපජ්ජිතථ: උදපාදිතථ
අභං	උදපජ්ජි: උදපාදිං	මයං	උදපජ්ජිමිභා: උදපාදිමිභා

ආ+පද+ය+ති	=ආපජ්ජති	(පැමිණේ)
සං+ආ+පද+ය+ති	=සමාපජ්ජති	(සමවදී: ඇතුල්වේ)
පටි+පද+ය+ති	=පටිපජ්ජති	(පිළිපදී)
සං+උ+පද+ය+ති	=සමුපාපජ්ජති	(හටගනී)

යන මේ පද ද මේ ධාතුවෙන් සිදුවෙති.

උදහරණ xvii

(බුදු-කුසු ගත-ඉ-පදධාතුවෙන් පිළිබඳයි)

1. 'එවං විලපමානං තං ආනන්දං ආහ ගොතමී:
ත සුත්තං සොචිතුං පුත්ත, භාසකාලෙ උපට්ඨිතේ.'
(මහාපජාපකී අපදාන)
2. 'චුට්ඨනිකා සමාධිමහා සත්ථා ලොකෙ අනුත්තරො
මම කමමං පකිත්තෙතො ඉදං වචනමබ්බුට්ඨිං' (සුභුතිනෙපරාපදාන)
3. 'තං වෙ දෙවා තාවතිංසා ආහු සප්පුරිසො ඉති' (කුලාවකජාතක)
4. A 'හගවා එථ හික්ඛවේ'ති හත්ථං පසාරෙසි'
B සුද්දොදන මහාරාජා..... පුත්තං මෙ ගණ්ණිකවා එහිති ආහ.
(ජාතක නිදාන)
5. 'සම්මොදමානා ගච්ඡන්ති ජාලමාදාය පකඨිතො
යදා ව විචදිසසන්ති තදා එහිනති මෙ වසං' (ජාතකපාළි)
6. A 'තත්ථ පායාසමග්ගස්ස තෙරඤ්ජරමුපෙහිති'
B 'පට්ඨසත්ත-වරමගෙගත බොධිමුලං හි එහිති' (බුද්ධචංස)
7. අලලවත්ථා අලලසිරා සබ්බෙව පඤ්ඤාලිකතා
බුද්ධස්ස පාදෙ නිපතිත්ථා ඉදං වචනමබ්බුට්ඨිං' (උපාලිනෙපරාපදාන)
8. 'ආගතො වදන්තං සෙට්ඨො, ධම්මං සොසායාම තං මයං'
(පිණ්ඩොලභාරවාජ අපදාන)
9. 'හගවා.....ආචර්ජිත්ථා චිත්තං අඤ්ඤාසි' (ජාතක නිදාන)
10. 'අථ තෙසං ගච්ඡන්තානං අකාලමෙසො උදපාදිං' (ධ.අ.)
11. 'තව රතනවරසස ධම්මං සුත්වා
කරිසසාමීති බුද්ධස්ස ජනෙනා' (විමානව)
12. 'සවෙ එන්ති මනුස්සානතං දළිද්දෙ ජායරෙ කුලෙ' (මචෙජරසුත්ත සං.)

13. 'එවං වේතං ජනො ඡක්ඛා යතා ඡානාමී තං අහං
ආරක්ඛා පරිවජේය්‍යා ගුථංඨානං'ව පාටුසෙ.
(මහාමොග්ගල්ලානපෙරකාටා)
14. 'හිත්වා සතපලං කංසං සොවණ්ණං සතරාජිකං
අගගහිං මත්තිකාපතනං, ඉදං දුතියාහිසෙවිතං.' (හදදියපෙරො)
15. 'යං තථං කාමරති බ්‍රුසි, අරතී දති සා මම.' (සෙලාපෙරි)
16. 'අත්තානං වෙ පියං ඡක්ඛා, න තං පාපෙන සංයුජේ.
(කොසලසංයුත්ත)
17. A 'විපස්සියසා බොධිසත්තස්ස එවං වෙතසො පරිචිතකෙකා උදපාදි.
B අවිරපක්කන්තස්ස හගවතො අයමන්තරාකථා උදපාදි.
(දීඝතිකාය)
18. අස්සොසුං බො සෙනව්‍යකා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා සමණොබලු
භො කුමාරකස්සපො..... සෙනව්‍යං අනුප්පනෙතා.... ති.' (දීඝමහාවග්ග)
19. 'අවටයෙන අහොරත්තං පදුමුත්තරතාමකො
සබ්බං තමං විනොදෙත්වා ලොකෙ උප්පජ්ජී වක්ඛුමා.'
(උපාලිකෙරාපදාන)
20. A 'සුචාරුරුපං දිස්වාන විතති මෙ උප්පජ්ජීට.' (ආනතුකෙරාපදාන)
B 'මා ජාතු කොචි ලොකස්මිං පාපිවෙජා උදපජ්ජථ.
(වුල්ලවග්ගපාළි)

ලහ-වස-ධා-හන-ධාතුන් පිළිබඳ විශේෂ

87. ලහ-ධාතුව කෙරෙන් අජ්ජනතී ඊ-ඉං විභතනින්ට තථ-
තථං ආදෙශ වෙති. ධාතුහුගේ අන්තයට ලොප් වේ.

(සො) අලත්ථ: අලහි: ලහි (-ලුබ්චිය) (තෙ) අලහිස්ස: ලහිස්ස (-ලුබ්භ)
(තථං) අලහි: ලහි (තුමිහෙ) අලහිත්ථ, ලහිත්ථ
(අහං) අලත්ථිං: අලහිං, ලහිං (මයං) අලහිමිහ, ලහිමිහ

හවිස්සානතියෙහිදී ස්‍යා-හට ඡ-ආදෙශ වේ: ධාතවන්තයට ව-කාරවේ.
(සො) ලවජනි: ලහිස්සනි: (ලබන්තේය) ලවජනති: ලහිස්සනති ආදිය
යොදා ගතයුතුය.

වස-ආස-ධාතුන් කෙරෙන් ද හවිස්සානතීයගේ ස්‍යා-හට ඡකාරාදෙශ
වේ: ධාතුහුගේ ස - කාරයට ව කාරවේ.

වවජනි: වසිස්සනි (වසන්තේය) වවජනති: වසිස්සනති
අවජනි, (-හින්තේය) අවජනති (-හින්තාහ)

ආදිය යෙදා ගත යුතු යි.

ලහ-වස-ආදී ධාතුරූප

88. ධා - ධාතුහට ඇතුළු තැනක තිබේ - ආදේශ වේ.

ව්‍යාකෘතා - පරස්ප පද

(සො) ධාති: තිබෙති (-සිටී)	(තෙ) ධනති: තිබෙති (-සිටිත්)
(නවං) ධාසි, තිබෙසි	(තුමිහෙ) ධාථ: තිබෙථ
(අහං) ධාමි, තිබෙමි	(මයං) ධාම: තිබෙම

සත්‍යමි, පරස්ප පද

සො තිබෙමි, තිබෙමියා	තෙ තිබෙමියුං
නවං තිබෙමියාසි	තුමිහෙ තිබෙමියාථ
අහං තිබෙමියාමි	මයං තිබෙමියාම

අප්පනති, පරස්ප පද

සො අවධාසි	තෙ අවධංසු
නවං අවධා: අවධාසි	තුමිහෙ අවධංථ
අහං අවධාමි	මයං අවධමි

හවිසසන්ති, පරස්ප පද

සො ධස්සති	තෙ ධස්සනති
නවං ධස්සසි	තුමිහෙ ධස්සථ
අහං ධස්සාමි	මයං ධස්සාම

අතීත-අනාගත-කාලයන්හි ධා-හට තිබේ-ආදේශ නොවන බව පෙනේ.

89. හන-ධාතුට වධ - සාත යන ආදේශ වෙති.

ව්‍යාකෘතා - පරස්ප පද

(සො) හනති: හනති: වධෙති: සානෙති: (-නසයි)	
(තෙ) හනන්ති: හන්ති: වධෙන්ති: සානෙන්ති (-නසත්)	
(නවං) හනසි: වධෙසි: සානෙසි	
(තුමිහෙ) හනථ: වධෙථ: සානෙථ	
(අහං) හනාමි: වධෙමි: සානෙමි	
(මයං) හනාම: වධෙම: සානෙම	

සත්‍යමි, පරස්ප පද

සො හනෙ, හනෙයා: හනෙයා: වධෙයා: සානෙයා	
තෙ හනෙයුං: හනෙයුං: වධෙයුං: සානෙයුං	
නවං හනෙයාසි: වධෙයාසි: සානෙයාසි	

ආදිය යෙදිය යුතු.

අජ්ජකනී, පරස්ස පද

සො අහනි: හනි: අවධි: වධි: අසානයි: සානයි
 නෙ අහනිංසු: හනිංසු: අවධිංසු: වධිංසු: සානයිංසු
 නචං අහනො: හනො: අහනි: හන: අවධො: අසානයො: සානයො
 කුම්භෙ අහනිත්ථ: හනිත්ථ: අවධිත්ථ: වධිත්ථ: අසානයිත්ථ
 අහං, අහනිං: හනිං: අවධිං: වධිං: අසානයිං: සානයිං
 මයං අහනිමිහා: හනිමිහා: අවධිමිහා: වධිමිහා: අසානයිමිහා: සානයිමිහා

හර-හා-ජර-මර-ධාතුන් පිළිබඳ විශේෂ

90. ගෙන යාමෙහි වැටෙන හර-ධාතුවගේ අජ්ජකනී රූපවල විශේෂයක් තිබේ. -

අජ්ජකනී, පරස්ස පද

සො අහරි: හරි: අහාසි නෙ අහරිංසු: හරිංසු: අහංසු
 නචං අහරො: හරො: අහරි: හරි කුම්භෙ අහරිත්ථ: හරිත්ථ:
 අහාසි අහාසිත්ථ
 අහං, අහරිං: හරිං: අහාසිං මයං අහරිමිහා: හරිමිහා:
 අහාසිමිහා, අහරිමිහා: හරිමිහා

91. මේ ධාතුව වි පුච්ච - වු කල වාසය කිරීමෙහි වැටේ.
 අජ්ජකනී-හවිසයන්ති දෙකෙහි විහර -මූලයාගේ විශේෂ දක්නා ලැබේ.

අජ්ජකනී, පරස්ස පද

සො විහරි: විහාසි නෙ විහරිංසු: විහංසු
 නචං විහරො: විහරි විහාසිත්ථ: විහාසිත්ථ
 අහං විහරිං: විහාසිං මයං විහරිමිහා: විහාසිමිහා

හවිසයනති - පරස්ස පද

සො විහරිසයති: විහස්සති නෙ විහරිස්සන්ති: විහස්සන්ති
 නචං විහරිස්සයි: විහස්සයි කුම්භෙ විහරිස්සත්ථ: විහස්සත්ථ
 අහං විහරිස්සාමි: විහරිස්සං: විහස්සං මයං විහරිස්සාම: විහස්සාම

සත්තම් උත්තම-බහුවචනයෙහි (විහරෙමු) යන්න ද සිඬවේ.

92. A දුරුකිරීමෙහි වැටෙන හ-ධාතුවෙන් 'ජහති, ජහනති' ආදී පද සිදුවෙති.

‘එක් ස්වරයක් ඇති ධාතුවක් ඇතුළු තැනක එක් වේ’ යන නියමයට අනුව හා-ධාතුවට එක් වේ. එක්වයට පැමිණි පසු මුලින් සිටි වණියට අභිභාසය යි කියනු ලැබේ. අභිභාසය දීර්ඝස්වරයකින් යුක්ත වේ නම් ඔහුට හ්‍රස්ව වේ. ‘හාහා’ යි නිවුණ තැන මුල් හා-කාරය හ්‍රස්වකොට නැවත ඒ හකාරයට ජකාරදෙශ කරනු ලැබේ. එවිට ‘ජහාති’ යි පදසිද්ධිය වේ.

B ජහාති ආදිරූප සෑදෙන්නේ භූවාදිගණික හා -ධාතුවෙනි. දිවාදිගණයෙහි වූ තවත් හා - ධාතුවක් වේ. එයින් පිරිහීම, ගෙවී යාමාදී අර්ථ කියවේ. ඒ ධාතුවෙන්

හායාති; හායනති; අහායි; හායි; හායිස්සති ආදි රූප සිද්ධ වෙති. හායති (=පිරිහේ)

93. දිරිමෙහි වැටෙන ජර-ධාතුවට ජීර-ජීය-ආදේශයෝ ද මැරිමෙහි වැටෙන මර -ධාතුවට මීය -ආදේශය ද වෙති.

- ජීරති; ජීයති (=දිරයි)
- අජීරී; ජීරී; ජීයි (=දිරුවේය)
- ජීරිස්සති, ජීයිස්සති (=දිරන්නේය)
- මරති; මීයති (මැරේ)
- අමරී; මරී; අමීයි; මීයි (=මළේය)
- මරිස්සති; මීයිස්සති (=මැරෙන්නේය)

ජීරති යන්නේ හෙත්වර්ථපදය වූ ජීරාපෙති යන්නෙන් කෑම දිරවීම අදහස් කරනු ලැබේ.

ජීරති යන්න ඇතුළුවීම අභිවෘද්ධි අර්ථය ප්‍රකාශ කෙරේයයි ද ‘අප්පසුතා’යං පුරිසො ඛලිවද්දෙව ජීරති’ යන්න ඊට උදාහරණයයි ද කියත්. ‘අල්පශ්‍රැත (=නුගත්) මිනිසා ගොණෙකු මෙන් වැඩේ’ යන්න එහි අර්ථය දී තිබේ. මේ අර්ථය දෙන අන්කිසි තැනක් දක්නට නො ලැබේ. එබැවින් මෙය ගාථාවේ අකුරක වැරදීමක් විය හැක. ජීරති යන්න ජීවති යයි ගතහොත් කිසි පැටලිල්ලක් නැතුව ගැළැපෙන අර්ථයක් ලැබේ.

උදහරණ xviii

ලහ-වස-ආස-ඨා-හන-හර-හා-ධාතූන් පිළිබඳ යි.

1. A ‘ආකඩකමානො ආනඤ්ඤා තථාගතො කප්පං වා තිට්ඨෙය්‍යා’
B ‘එවම්පි ඛො තථා ආනඤ්ඤා ත තථාගතං යාචි: කිට්ඨතු හගවා කප්පං..... ති’ (දී. මහාවංශය)

2. 'අලෙස්සං ඛො හික්ඛවෙ තානි චතුරාසීති පබ්බජිත සහස්සානි විපසසිසස හගවතො..... සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං' (ඵම)
3. 'තච ධම්මං සුඤ්ඤානස්ස අවධි චච්ඡපාලකො' (විමාන ව.)
4. 'සබ්බෙපි'මෙ ගාමවාසිනො මං භන්තු වා බන්ධන්තු වා' (විමාන අ.)
5. A 'න ච මෙ හිංසති කිංකරි' න වා; භං ඉසිදාසියා සහ චච්ඡං
(ඉසිදාසි පෙරි)
B 'පක්කම්සසං ච නාලාතො, කො'ධ නාලාය චච්ඡති' (වාපාපෙරි)
6. 'අලෙස්සං පරමං ජීතිං දිස්වා දන්තං ජුතිරිධරං'
(ආන්තසංසාවක-අපදාන)
7. A 'මහාබ්‍රහ්මා සෙනවුන්නං ධාරයමානො අවිඨාසි'
B දස්සහස්සවක්කවාලදෙවතා පත මහ සත්තස්ස ථුතියො වදමානා අට්ඨංසු' (ජාක්ක නිදන)
8. A 'න පාණො පාණිනං භන්ද්දෙ; පාණසානි හි සොචති'
(ධ අ. කුමුද්පලානික)
B 'සුසන්දකානං හි වවො නිසමම
ගජ්ජන්තමො සබ්බගුණෙසු අට්ඨාං' (මහිලා මුඛ ජා)
9. 'ජාතපද මත්‍රසායා බ්‍රහ් ලොණමිපි..... සක්ඛෙසු ආරොපෙත්වා අච්ඡන්ති.' (විනය මහාවග්ග)
10. A කුතොදති භන්තෙ ධාතුයො ලච්ඡාමාති'.....
B 'අද්ධා තස්මිං ධාතෙ ධාතුයො ලච්ඡසීති' (විනය අට්ඨවා)
11. 'කායෙ විසං න කමති, සත්ථානි න ච භන්ති මං' (පෙරාපදාන)
12. A 'අපි කිංකරි ලහිත්ථාති? ආම බ්‍රාහ්මණ, ලහිමිහාති'
B 'ඵකදිවසමිපි උඵකමන්තං වා යාගං කට්ඨිජුමන්තං වා භන්තං නාලස්ම' (විනය අට්ඨවා)
13. 'පාණං න භානෙ න ච, දින්න මාදියෙ,
මුසා න භාසෙ, න ච මජ්ජපො සියා.' (නික්ඛිගුත්තර)
14. 'යො ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ අප්පමන්තො විහෙස්සති,
පභාය ජාතිසංසාරං දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සති.' (අභිතුක්ඛෙරො)
15. 'කදන්තු' භං පබ්බතකතුරාසු
ඵකාකියො අද්දුතියො විහස්සං?' (කාලසුචොපෙරො)
16. A 'පක්ඛි උපාලහත්ථානි ආවෙලත්ථං අහංසු මෙ'
(අක්ඛිහත්ථියත්ථෙරාපදාන)
17. 'අනාගතමිති අද්ධානෙ ලච්ඡසෙ තං මනොරථං'
(වඩ්ඛිහත්ථෙරාපදාන)
18. තස්සාහං වචනං සුත්වා විහාසිං සාසනෙ රතො'
(සොණො කොළිවිසො)
19. A 'වෙපථමගමාසිං වොරමජ්ඣෙධ

තෙ මං තපථ වධිංසු හොගහෙතු.

B තෙ මයං පුනරෙව ලදධ මානුසත්තං.

පටිපන්නා විහරෙමු සීලවත්තො (ඡන්තමාණවක විමාන)

20. A තසස චක්කයුගං න විතොමි,
තෙන දුක්ඛෙන ඡන්තසසං ජීවිතං. (මට්ටකුණ්ඩලි විමාන)

21. පතිස්ස ධම්මං පවරිත්ථ සබ්බා
ලච්ඡාමසෙ භාසති යං අයං ලතා (ලතාවිමාන ව.)

22. ඵලං වෙ කදලිං හත්ති, ඵලං වෙථං, ඵලං තලං;
සකකාරො කාපුරිසං හත්ති ගබ්භො අසසතරිං යථා (බ්‍රහ්මසංයුක්ත)

කම්කාරක ක්‍රියා

94. මින් පෙර දැක්වූ ක්‍රියාවෝ කතීකාරකයෙහි වෙති. සකම්ක-ක්‍රියාවන්ට කම්කාරක පද ද විද්‍යමාන වෙති. අකම්ක ක්‍රියාවෝ ද බොහෝ විට උපසර්ගයන් හා යෙදීමෙන් සකම්ක වෙති.

කතීකාරකයෙහි ධාතුච්චත් ආධ්‍යාන විභත්තියටත් අතරෙහි වන අ-භු-ණා ආදී විකරණප්‍රත්‍යයෝ කම්කාරකයෙහි නො වෙති. එහි ඒ ස්ථානයෙහි ධාතුගණවගයෙන් විශේෂයක් නැතිව ය-ප්‍රත්‍යය වේ.

පරස්ප පද-අත්තනො පද වශයෙන් ආධ්‍යානවිභත්ති දෙ කොටසකි. මෙයින් පරස්මෙ පද විභත්තිහු කතීකාරකය සඳහාත්, ආත්මනෙපද විභත්තිහු කම්කාරය සඳහාත් පළමුවෙන් සම්පාදිත වූ නමුත් පසුකලක මේ දෙ වර්ගයම කතීක-කම්කාරකද්වයෙහි අවිශේෂයෙන් යොදන ලදී.

කම්කාරක ය-ප්‍රත්‍යය ධාතුව හා ගැලපෙන සැටි දෙවෙනි පොතේ ප්‍රතිසංස්කෘත මුද්‍රණයේ 108 වෙනි අඩකයෙහි (111 පිට) දක්වන ලදී.

95. පිසීමෙහි වැටෙන පටි-ධාතුව කම්කාරකයෙහි මෙසේ වර නැගේ.

චන්තමානා පරස්ප පද

සො. ඔදනො	පච්චති	තෙ ඔදනා	පච්චන්ති
ඤා. ඔදනො	පච්චසි	තුමෙහ ඔදනා	පච්චථ
අහං. ඔදනො	පච්චාමි	මයං. ඔදනා	පච්චාම

අක්කනො පද

සො ඔදනො	පච්චනෙ	තෙ ඔදනා	පච්චනෙත
තථි ඔදනො	පච්චසෙ	තුමෙහ ඔදනා	පච්චචිනෙ
අහං ඔදනො	පචෙච	මයං ඔදනා	පච්චාමෙහ

සංඤ්චම්-පරස්ස පද

සො ඔදනො	පච්චතු	තෙ ඔදනා	පච්චන්තු
තථි ඔදනො	පච්ච; පච්චාහි	තුමෙහ ඔදනා	පච්චථ
අහං ඔදනො	පච්චාමි	මයං ඔදනා	පච්චාම

අක්කනො පද

සො ඔදනො	පච්චනං	තෙ ඔදනා	පච්චනනං
තථි ඔදනො	පච්චස්සු	තුමිහෙ ඔදනා	පච්චචිහො
අහං ඔදනො	පචෙච	මයං ඔදනා	පච්චාමිසෙ

සත්තම් පරස්ස පද

සො ඔදනො	පචෙච; පචෙචයා	තෙ ඔදනා	පචෙචය්‍යු
තථි ඔදනො	පචෙචයාසි	තුමෙහ ඔදනා	පචෙචයාථ
අහං ඔදනො	පචෙචයාමි	මයං ඔදනා	පචෙචයාම

අක්කනො පද

සො ඔදනො	පචෙචථ	තෙ ඔදනා	පචෙචරං
තථි ඔදනො	පචෙචථො	තුමෙහ ඔදනා	පචෙචයාචෙහා
අහං ඔදනො	පචෙචයාං	මයං ඔදනා	පචෙචාමිහෙ

පරොක්කා පරස්ස පද

සො ඔදනො	පපච්ච	තෙ ඔදනා	පපච්චු
තථි ඔදනො	පපචෙච	තුමිහෙ ඔදනා	පපච්චත්ථ
අහං ඔදනො	පපච්ච	මයං ඔදනා	පපච්චිමිහ

අක්කනො පද

සො ඔදනො	පපච්චිත්ථ	තෙ ඔදනා	පපච්චිරෙ
තථි ඔදනො	පපච්චිත්ථො	තුමිහෙ ඔදනා	පපච්චිචිහො
අහං ඔදනො	පපච්චි	මයං ඔදනා	පපච්චිමිහෙ

භිසත්තනී, පරස්ස පද

සො ඔදනො	අපච්චා	තෙ ඔදනා	අපච්චු
තථි ඔදනො	අපච්චො	තුමිහෙ ඔදනා	අපච්චත්ථ
අහං ඔදනො	අපච්චි	මයං ඔදනා	අපච්චමිහා

කම්කාරක ක්‍රියා

අතනනො පද

සො ඔදනො	අපව්වත්	තෙ ඔදනා	අපව්වත්ථුං
තථං ඔදනො	අපව්වසෙ	තුම්හෙ ඔදනා	අපව්වචිතං
අහං ඔදනො	අපව්විං	මයං ඔදනා	අපව්වම්හා

අස්ඡනනී, පරස්ස පද

සො ඔදනො	අපව්වි; පච්චි	තෙ ඔදනා	අපව්විංසු; පච්චිංසු අපව්වුං; පච්චුං
තථං ඔදනො	අපව්වො; පච්චො	තුම්හෙ ඔදනා	අපව්විත්ථ; පච්චිත්ථ අපව්වි පච්චි
අහං ඔදනො	අපව්විං; පච්චිං	මයං ඔදනා	අපව්විම්හා; පච්චිම්හා

අත්තනො පද

සො ඔදනො	අපව්විත්ථ; පච්චිත්ථ	තෙ ඔදනා	අපව්වු; පච්චු
තථං ඔදනො	අපව්විසෙ; පච්චිසෙ	තුම්හෙ ඔදනා	අපව්විචිතං; පච්චිචිතං
අහං ඔදනො	අපව්ව; පච්ච	මයං ඔදනා	අපව්විම්හෙ අපව්වං; පච්චං

හවිසසනනියෙහි පදයෙදීම අපහසු නොවේ.

කාලාපත්ති, පරස්ස පද

සො ඔදනො	අපව්විස්සා	තෙ ඔදනා	අපව්විස්සංසු
තථං ඔදනො	අපව්විස්සෙ	තුම්හෙ ඔදනා	අපව්විස්සථ
අහං ඔදනො	අපව්විස්සං	මයං ඔදනා	අපව්විස්සම්හා

අත්තනොපද

සො ඔදනො	අපව්විස්සථ	තෙ ඔදනා	අපව්විස්සිංසු
තථං ඔදනො	අපව්විස්සසෙ	තුම්හෙ ඔදනා	අපව්විස්සචිතෙ
අහං ඔදනො	අපව්විස්සං	මයං ඔදනා	

අපව්විස්සාම්හසෙ

96. ඇසීමෙහි වැටෙන සු-ධාතුගේ කම්කාරකරූප සු-ධාතුවෙන් ය-ප්‍රත්‍යය වූ විට ධාතුවගේ උකාරයට දීර්ඝ වේ.

වත්තමානාහි: සුයති; සුයනති; සුයතෙ; සුයනෙන; ආදිය ද

පඤ්චමියෙහි: සුයතු; සුයතං ආදිය ද

සත්තමියෙහි: සුයෙයා; සුයෙථ ආදිය ද

අස්ඡනනියෙහි: අසුයී; අසුයීත්ථ ආදිය ද

හවිස්සනනියෙහි: සුයිස්සති; සුයිස්සතෙ ආදිය ද

යෙදිය යුතු

97. කම්කාරක ය-ප්‍රත්‍යය පරිකල්පි ඇතැම් ධාතූන්ගේ මුල් ණරය උ-කාර බවට පැමිණේ.

වච+ය+නි =වුචචනි (කියනු ලැබේ)

වභ+ය+නි =වුජ්භනි (පාවේ: උසුලනු ලැබේ)

වස+ය+නි =වුසසනි (වෙසේ: පිළිපදිනු ලැබේ)

98. ය-ප්‍රත්‍යය පරිකල්පි ආකාරාන්ත ධාතූන්ගේ ආකරය ඊ-බවට පැමිණේ:-

ධා+ය+නි =ධීයනි (දරනු ලැබේ)

ද+ය+නි =දීයනි (දෙනු ලැබේ)

භා+ය+නි =භීයනි (පිරිහේ)

උප+මා+ය+නි = උපමීයනි (උපමාකරනු ලැබේ)

මේ තැන්වල ය-කාරය ද්විත්ව කළ හොත් ඊ-කාරය භ්‍රෑයී බවට පැමිණේ:-

ද+ය+නි =දීයානි (දෙනු ලැබේ)

99. ය-ප්‍රත්‍යය චිත්ව නො කළවිට ධාතූන්තයෙහි වූ ඉ-උ- දෙදෙන දීර්ඝ වෙති:-

නි+ය+නි =නීයනි (ගෙන යනු ලැබේ)

චි+ය+නි =චීයනි (රැස්කරනු ලැබේ)

සු+ය+නි =සූයනි (ඇසේ)

උ ආකාරාන්ත ධාතූන් කෙරෙන් ය-ප්‍රත්‍යය වූ විට ණරයට කිසි වෙනසක් නොවේ:-

ලූ+ය+නි =ලූයනි (ගොයම් ආදිය - කපනු ලැබේ)

භූ+ය+නි =භූයනි (සිදුවේ)

100. බොහෝ ධාතූන් භා-ය ප්‍රත්‍යය යොදනු ලබන්නේ එයට මුලින් ඊ-කාරයක් යෙදීමෙනි.

කර+ඊ+ය+නි =කරීයනි (කරනු ලැබේ)

හර+ඊ+ය+නි =හරීයනි (ගෙනයනු ලැබේ)

හෙක්වර්ථපදයන් හා ය-ප්‍රත්‍යය යොදනු ලබන්නේ එයට මුලින් ඊ-කාරයක් යෙදීමෙනි.

කර+ආපෙ+ඊ+ය+නි =කාරාපීයනි (කරවනු ලැබේ)

පච්ච+ආපෙ+ඊ+ය+නි =පාචාපීයනි (පිසවනු ලැබේ)

කම්කාරක ක්‍රියා

101. ඇතැම් ධාතුන්ගේ කම්කාරක පද සිඬවන්නේ කර්තෘ කාරක-විකරණය සමග යෙදුණු ක්‍රියාමූලය හා ය-ප්‍රත්‍යය යෙදීමෙන් බව පෙනේ:-

ඡිද+ංආ=ඡිඤ+ථ්+ය+ති+ඡින්දියති (කපනු ලැබේ)
 හිද+ංආ=හිඤ+ථ්+ය+ති =හින්දියති (බිඳිනු ලැබේ)
 මුළු+ංආ=මුඤ්ච+ථ්+ය+ති=මුඤ්චියති (මුදනු ලැබේ)
 රුධ+ංආ=රුඤ්ච+ථ්+ය+ති=රුන්ධියති (හිරකරනු ලැබේ)
 ගහ+ණ්හා+ගණ්හා+ථ්+ය+ති=ගණ්හියති (ගනු ලැබේ)

102. (දෙවෙනි පොතෙහි දැක්වූ පරිදි) ය ප්‍රත්‍යය ධාතුවන්ගේ සමග විකාරයට පැමිණීමෙන් සෑදෙන කම්කාරක පද සමහරක් මෙසේයි:-

හිද+ය+ති=හිද්‍යති =හිජ්ජති (බිඳේ)
 දිස+ය+ති=දිස්‍යති =දිස්සති (පෙනේ)
 හන+ය+ති=හන්‍යති =හඤ්ඤති (නැසේ)
 ඡිද+ය+ති=ඡිද්‍යති =ඡිජ්ජති (කැපේ; සිඳිනු ලැබේ)
 මුළු+ය+ති=මුළ්‍යති =මුළුවති (මීදේ; නිදහස් වේ)
 චිහ+ය+ති =චිශ්‍යති (දැවේ)
 ගහ+ය+ති =ගශ්‍යති (ගනු ලැබේ)
 සුස+ය+ති =සුස්‍යති =සුස්සති (වියලේ)

චිශ්‍යති, ගශ්‍යති යන දෙකූන ය-හ දෙක මාරුවේ.

ලහ-ධාතුවෙන් ය-ප්‍රත්‍යයට හ-කාරවූවිට පූච්ඡි හ-කාරයට බ-කාරවීමෙන් ලබ්‍හති යි සෑදේ.

103. ඇතැම් ධාතුන්ගේ කම්කාරක පද දෙවිධියකින් සිටිත්:-

පව: පවියති; පවචති
 හන: හනියති; හඤ්ඤති
 බන්ධ: බන්ධියති; බන්ධ්‍යති
 ගහ: ගණ්හියති; ගහහති
 ඡිද: ඡිඤියති; ඡිජ්ජති
 මුළු: මුඤ්චියති; මුළුවති
 බාද: බාදියති; බාජ්ජති
 හිද: හිඤියති; හිජ්ජති
 තුද: තුදියති; තුජ්ජති

උදහරණ xix

1. 'තස්මිං බො පන බ්‍රාහ්මණ යඤ්ඤ තෙව ගාවො හඤ්ඤිංසු
.....; න රුක්ඛා ඡිජ්ජිංසු යුපතොය; න දබ්බා ලුයිංසු බරිහිසත්ථාය.'
(දී. කුටදත්ත)
2. A තස්ස මය්හං හතෙන චතුසු චාරෙසු දුතං දිසිත්
B 'දෙවස්ථ'ව බො දුතං දීයති; අම්භාකං දුතං න දීයති' (දෙවපුත්තයං)
3. අසෙසා'ව ජිණේණා නිබ්භොගො බාදනා අපනීයති.' (බ්‍රාහ්මණයං)
4. 'යථා බො මාරිසා නිමිත්තා දිසස්සන්ති, ආලොකො සඤ්ජායති,
මහාසො පාතුහවති, බ්‍රහ්මා පාතුහවිස්සති' (දී. ජතවසනං)
5. 'තමෙනං ජනො දිස්වා එවං වදෙය්‍ය අම්භො, කිමෙවිදං හරීයති
ජඤ්ඤ ජඤ්ඤං වියාති' (ම. i 147)
6. 'නයිදං භික්ඛවෙ බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති ජනතුහනත්ථං' (අ. 11.26)
7. 'දිට්ඨිබ්බතඛද්ධා තෙ තණ්හාසොතෙන වුය්හරෙ;
තණ්හාසොතෙන වුය්හනතා න තෙ දුක්ඛා පමුච්චරෙ (විසුද්ධිමග්ග 603)
8. 'අථ තෙ: 'මනුස්සසද්දෙවිය සුය්‍යති' ජාතිස්සාම නංති සද්දානු
සාරෙන ගන්ත්වා තං පුරිසං දිස්වා..... සරෙ සත්තස්භිංසු' (ඡා. vi 160)
9. A විනෙතන නීයති ලොකො විනෙතන පරික්ඛස්සති
B නිබ්බාණාභිරතො මචේවා සබ්බදුක්ඛා, පමුච්චති.' (දෙවකාසංයුත්ත)
10. අජේළකා ච ගාවො ච විවිධා යත්ථ හඤ්ඤරෙ
න තං සම්මග්ගතා යඤ්ඤං උපයනති මහෙසිනො' (කොසලසංයුත්ත)
11. 'මධුවා මඤ්ඤති බාලො යාච පාපංන පච්චති' (ධම්මපද)
12. 'නච්ජන්ති සො ජගතිපපදෙසො,
යත්ථට්ඨිනො මුඤ්ජෙය්‍ය පාපකම්මා' (ධම්මපද)
13. යො දෙනි සීලාදිගුණොදිතානං
සබ්බංදදෙ නාම පවුච්චතෙ සො' (බ්‍රහ්ම-සංකප්පා)

14. 'රූපඤ්ච හිදං හික්ඛවෙ අත්තා අභවිසස, නයිදං රූපං ආබාධාය සංවත්තෙයා ලබිහෙම ච රූපෙ; එවං මෙ රූපං හොතු, එවං මෙ රූපං මා අහොසී' ති' (අත්තකලක්ඛණ සුත්ත)
15. 'නපෙවි' මෙ චතුබ්බණ්ණා පබ්බජිතවා තචන්තිකෙ ජහන්ති පුරිමං නාමං බුද්ධපුත්තාති ඤායරෙ.' (සාරිපුත්තපෙරාපදාන)

 16. 'මතං ච අමම රොදනති, යො වා ජීවං න දිසසති.' (යක්ඛසංයුත්ත)
 17. 'තං තස්ස හොති අත්ථාය, නො ච යං තත්ථ ඩස්හති.'
(දෙවතා සංයුත්ත)
 18. 'විහඤ්ඤති ඛො අයං බ්‍රාහ්මණො සකෙන විනෙනන.'
(සො) ණදණ්ඩ දිසං)
 19. A 'චක්ඛුති තෙ නස්සන්තු වා හිජ්ජන්තු වා බුධසාසන මෙව ධාරෙහි, මා චක්ඛුති.'
B 'අපුබ්බං අවරිමං අක්ඛිති වෙව කිලෙසා ච පහිජ්ජිසු.'
(චක්ඛුපාලපෙර ධ. අ.)
 20. 'වොළං පිණෙධා රති බිඞ්චා යත්ති කිවෙජන ලබිහති.' (දෙවතාසං)

ඊජ්ජාථප්‍රකාශක ප්‍රත්‍යයයෝ

104. ධාතුචිත්ත යම් අථීයත් ප්‍රකාශ කෙරේ නම් එය කරනු කැමති බව මේ ප්‍රත්‍යයන් විසින් දක්වනු ලැබේ.

විකරණ ප්‍රත්‍යයන් මෙන් ධාතුචිත්ත ආබ්‍යාත විභක්තියටත් අතරෙහි යෙදෙන මේ ප්‍රත්‍යයෝ නම් ස, ඡ, ඛ, යන මොනුයි. මේ ප්‍රත්‍යයන් යෙදුණු විට ධාතුචිත්තේ මූලකුර චිත්ත බවට පැමිණේ. උචිත්ත යට පැමිණි විට ඒ දෙකෙන් පළමු එකට අභිභාස යයි කියනු ලැබේ.

A. චිත්ත වෙන විට මහාප්‍රාණාකාරය වෙනුවට අල්පප්‍රාණාකාරයක් යෙදේ:- භුජ යන්න බ්‍රහ්ම යි සිටී.

B. හ-කාරය චිත්ත වූ විට මුල් හ-කාරයට ජකාර වේ:- හා හා යි සිටි තැන ඡා හා යි සිද්ධව ඉන් පසුව මුල් ආකාරයට හුණු වී ජහායි සිටී.

C. සකාරය චිත්ව වු විට ද මුල් ස-කාරයට ජ-කාරවේ. සස-
ධාතුවේ ස-කාරයට ද්විත්ව වී සසස සිටි විට මුල් ස-හට ජකාර වීමෙන්
ජසස යි සිටී. ඒ ජකාරයේ ස්වරයට ඉකාරයක් වී නැවත ඡීසස යි සිද්ධ වේ.

A. ස-ප්‍රත්‍යය

1. සු (ඇසීමෙහි)+ස+ති යන තැන සු හට චිත්ව වු විට ස+සු+ස+
ති යි සිටී.

දෙවෙනි සකාරය චිත්ව කළ විට සුස්සුසති වේ.

සුස්සුසති-අසනු කැමති වේ.

2. ජී (ජය ගැන්මෙහි)ධාතුවෙන් ස-ප්‍රත්‍යය යෙදූ විට ජී හට ජී-
ආදෙශ වේ. ජී-හට චිත්ව කළ විට ජීජී-ස යි සිටී. චිතිය ජකාරයට ග-
කාර කළ විට ජීගි-ස වේ. ජීගි-සති-දිනනු කැමති වේ; ලබනු කැමති වේ.

3. බීමෙහි වැටෙන පා ධාතුවෙන් ස-ප්‍රත්‍යය වු විට පාහට පිවා
ආදේශ වේ.

පිවා+ස+ති=පිවාසති (බොහු කැමති වේ)

4. ස-ප්‍රත්‍යය යෙදූවිට මන ධාතුවට විමං ආදෙශ වේ:-

විමං+ස+ති විමසති (විමසයි; දැන ගනු කැමති වේ.)

B. ජ-ප්‍රත්‍යය

1. ජ-ප්‍රත්‍යය පරකල්හි රෝගාපහරණයෙහි වු කිත-ධාතුවට විකිචි
ආදේශ වේ.

විකිචි+ජ+ති = විකිචජති (පිළියම් කෙරේ)

ප්‍රථම වි-යන්නට-ත් කාරයක් වී තිකිචජති යි සිටිනු නොයෙක්
විට දක්නා ලැබේ.

2. ජ-ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ගුප-ධාතුවට චිත්ව වී ගුගුප+ජ යි සිටී.
ඉත්පසු මුල් ග්-කාරයට ජ-කාරයක් වී උකාරයට ඉ-කාර වීමෙන්
ඡීගුප+ජ යි සිටී. ධාත්වන්තය ලොප් වු පසු ජ-කාරයට විචීමෙන් ඡීගුචි+ජ
යි සිටී.

ඡීගුචි+ජ+ති=ඡීගුචජති (පිළිකුල් කෙරේ.)

3. කෑමෙහි වැටෙන සස-ධාතුවෙන් ජ-ප්‍රත්‍යය පර වු විට සස-
හට ඡීසස රූපය ලැබෙන සැටි මින් උඩ C අකුරෙන් දක්වන ලදී.

ඡීසස+ජ+ති යි සිටි තැන ස-කාරයට-ව කාරවීමෙන් ඡීසචජති
(කනු කැමති වේ.) යන්න සෑදේ.

C. බ ප්‍රත්‍යය

1. අනුභව කිරීමෙහි වූ භූජ-ධාතුවට බ-ප්‍රත්‍යය පරවූ විට එක්වී වී බුභූජ+බ යි සිටී. ධාතුවනන ජ-කාරයට ක්-වූ විට බුභුක්+බ+ති-බුභුක්බති (අනුභව කරනු කැමති වේ) යි සිද්ධ වේ.

2. ඉවසීමෙහි වූ නිජ-ධාතුව කෙරෙන් බ-ප්‍රත්‍යය වූ විට ති-කාරයට එක්වී වී නිනිජ+බ යි සිටී. ධාතුවනන ජ-භට ක්-වූ විට නිනික්+බ+ති-නිනික්බති යි සිද්ධ වේ.

උපමානාථ ප්‍රත්‍යයෝ

105. අන් දෙයක් හා සමාන කොට හැසිරීමක් දක්වනු කැමති විට ඒ උපමානය සඳහා ගනු ලබන නාමය කෙරෙන් ආය ර්‍ය යන ප්‍රත්‍යයෝ වෙති. ඒ ප්‍රත්‍යය සහිත නාමය ආබ්‍යාන මූලයක් සේ සලකා ඉන් පරව ආබ්‍යාන විභක්ති යොදනු ලැබේ.

A. පබ්බත+ආය+ති =පබ්බතයති (තමා පච්ඡයක් මෙන් කොට කම්පා නොවී හැසිරේ.)

B. පුත්ත+ර්‍ය+ති=පුත්තියති (පුත්‍ර නොවූවකු පුත්‍රයකු මෙන් සලකා ක්‍රියා කරයි.)

C. සමුද්ද+ආය+ති+=සමුද්දයති (තමා සමුද්‍රය මෙන් ගැඹුරු වූවකු සේ පෙන්වයි.)

D. ඡත්ත+ර්‍ය+ති=ඡත්තියති (ඡත්‍රයක් නොවූ දෙය ඡත්‍රයක් මෙන් සලකා පාවිච්චි කරයි.)

E. දෙලා+ආය+ති=දෙලායති (දේලාවක් මෙන් කෙරේ හෙවත් ඒමේ අත වැනේ.)

F. ධුම+ආය+ති=ධුමායති (දුම් දමයි; දුමක් මෙන් පෙන්වයි.)

106. තමා යමක් ලැබීමට කැමැති වේ නම් ඒ රිප්සිත වස්තුව කෙරෙන් ද ර්‍ය - ප්‍රත්‍යය වේ.

පත්ත+ර්‍ය+ති=පත්තියති =(පාත්‍රයක් ලැබීමට කැමති වේ.)

වත්ථ+ර්‍ය+ති=වත්ථයති =(වස්ත්‍රයක් ලැබීමට කැමති වේ.)

ධන+ර්‍ය+ති=ධනියති =(ධනය ලබනු කැමති වේ.)

107. යමකින් පිටින් හෝ ප්‍රමුද්ධ වේ නම් එහි ද ර්‍ය-ප්‍රත්‍යය යෙදෙන බව පෙනේ.

තණ්ණ+ර්‍ය+ති =තණ්ණියති (තෘෂ්ණාවෙන් මැඩේ.)

හිරි+රිය+ති =හිරියති (ලජ්ජාවෙන් මැඩේ.)
 දුක්ඛ+රිය+ති =දුක්ඛියති (දුකින් මැඩේ.)
 අට්ඨ+රිය+ති =අට්ඨියති (පිළිකුළින් මැඩේ)
 සුඛ+රිය+ති =සුඛියති (ප්‍රමුදිත වේ.)

අනුකරණ ශබ්ද ප්‍රකාශන ක්‍රියා

108. අනුකරණ ශබ්දයන් කෙරෙන් ආය-ප්‍රත්‍යය යෙදූ පසු ආබ්‍යාන්විභක්තිහු යෙදෙත්:-

තට+තට+ආය+ති=තටතටායති (තට-තට- යන ශබ්ද පවත්වයි)

විටි+විටි+ආය+ති=විටිවිටායති (විටි විටි යන ශබ්ද පවත්වයි)

විච්චි+විච්චි+ආය+ති=විච්චිවිටායති (විච්චි විටි යන ශබ්ද පවත්වයි)

ගල+ගල+ආය+ති=ගලගලායති (ගල ගල යන ශබ්ද පවත්වයි)

උදාහරණ XX

1. 'අහං හි ඛො බ්‍රාහ්මණ ජිගුච්ඡාමි කායදුච්චරිතෙන..... ජිගුච්ඡාමි අනෙකච්චිතානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා'

(අං.සඛ 178)

2. 'අපේ' කො ලොල-මකකටො රුක්ඛා ඔතරිත්වා තස්ස පිට්ඨිං අභිරුහිත්වා..... නංගුට්ඨං ගහෙත්වා දෙලායන්තො කීළි' (සා. ii 385)

3. 'ඉධු' රගානං පචරො පච්ඨො

සෙලස්ස වණ්ණෙන පමොක්ඛමිච්ඡං;

බ්‍රහ්මඤ්ච වණ්ණං අපවායමානො

බ්‍රහ්මකිංකරො නො විසභාමි හොත්තුං' (උරග ජා ii 14)

4. 'න නං යාවෙ යස්ස පියං ජිහිංසෙ:

දෙසෙසා හොති අනියාවනාය' (සා. ii 285)

5. 'දෙවො ච වස්සති, දෙවො ච ගලගලායති:

එකකො වා'හං හෙරවෙ ඛිලෙ විහරාමි.' (සම්බුලකච්චානවිජේරගාථා)

6. 'එකමිපි වෙ පාණ මදුට්ඨවිනො

මෙත්තායති කුසලී තෙන හොති.' (අං iv 151)

7. එස වාතාහත තාලපණණං විස නටනවායති, ඉමස්ස කථාය පරියන්තො යෙව නත්ථිති නින්දන්ති' (ධ. අ. iii 328)
8. 'දද්දභායති හද්දනෙත, යස්මිං දෙසෙ වසාම'හං' (සා. iii 77)
9. 'සො.....තතෙව'ව වසනෙතා තාව පණ්ඩිතං විමංසතුති අමච්චස්ස දුතං පටිපෙසෙසි.' (උම්මග්ගසාමක)
10. ඉමං බො අහං, කෙවට්ට, ඉඨිපාටිභාරියෙ ආදීනවං සමපසා මානො ඉඨිපාටිභාරියෙන අට්ඨියාමි, හරායාමි, ජිගුච්ඡාමි, (දි. කෙවට්ට සු.)
11. සො ගෙහා නිකබ්බිත්වා..... අකබ්බිති මෙ ධුමායන්තිති වත්වා නලාටෙ හත්ථං ධ්වජෙන්වා උද්ධං ඔලොකෙන්වා.' (ධ. අ. මහාකස්සප-පිණ්ඩපාතදින්න)
12. 'යො හවෙ බලවා සනෙතා දුබ්බලස්ස නිතිකබ්බි තමාහු පරමං බන්තිං; නිවචං බමති දුබ්බලො.' (සක්ක සංයුක්ත)
13. 'හයාහු මථවා සක්ක, දුබ්බලයා නො නිතිකබ්බි සුණනෙතා ඵරුසං වාවං සම්මුඛා චෙපචිත්තිතො?' (සක්ක සංයුක්ත)
14. 'අද්දසා බො හිකබ්බෙ චෙපචිත්ති අසුරිඤ්ඤා සක්කං දෙවානම්න්දං දුරතොච ආගච්ඡන්තං; දිස්වාන සක්කං දෙවානම්න්දං ඵතද්ධොච. නිතිච්ඡ මං දෙවානම්ඤ්ඤි' (සංක්ක සංයුක්ත)
15. '.....අඤ්ඤං චෙජ්ජං පකෙකාසිත්වා නිකිච්ඡාපෙහිති වත්වා..... නිකබ්බි.' (මට්ටකුණ්ඩලී ධ. අ.)
16. 'යථාපි ව්‍යාධිතො පොසො චිජ්ජමානෙ නිකිච්ඡනෙ න නිකිච්ඡාපෙති තං ව්‍යාධිං, න සො දෙසො නිකිච්ඡනෙ' (බුද්ධවංස පාළි.)
17. සෙය්‍යථාපි නාම ඵලොදිවසසන්නතො උදකෙ ඡකබ්බිතෙත්' විච්චිට්ඨායති, විච්චිට්ඨායති, සන්ධුපායති, සම්පධුපායති.' (ඉත්තමංසං.)
18. සෙය්‍යථාපි නාම දෙවෙ ගලගලනෙත් විජ්ජුල්ලතා නිවජ්ජති ඵවමස්ස මුඛතො ජිව්හාපි නිවජ්ජති.' (මාරසංයුක්ත)

19. 'ඉධානන්ද හික්ඛු සබ්බසංඛාරෙහි අවිච්ඡයති හරායති. ජිගුච්ඡති.'

(ශිරිමානන්ද දසංගුත්තර)

20. 'බාලො පුත්තනණ්භාය වෙච ධනනණ්භාය ච හක්ඛුති විහක්ඛුති, දුක්ඛියති.' (ධ. අ. ii 28)

109. මා යෝගයෙහි අස්පනතිය

මා-යන්න වැළැක්වීමෙහි (=ප්‍රතිෂේධාර්ථයෙහි) නිපාතයකි. එය හා අස්පනතික ක්‍රියාපද යෙදුණු විට ඒවායින් අනිකාර්ථය පමණක් නොව අන්‍යකාලයන්ගේ අර්ථ ද ප්‍රකාශ කරනු ලැබේ.

1. 'මය්හං පන වසනට්ඨානං මා කස්සචි ආචික්ඛි.'

= මා වසන තුන කිසිවකුට නොකියව. (සීලවතාං ජාතක)

2. 'මා මුනිකස්ස පිහයි: ආතුරන්නානි භුක්ඛන්ති.'

= මුනික තම් උරාට ප්‍රිය නොකරව; හෙතෙම ගිලන් අහර අනුභව කරයි. (මුනික ජාතක)

3. 'මා ආයස්මන්නානම්පි සංඝභෙදෙ රුච්චිස්ථ'

= ආයුෂ්මත්වරුන්ටත් සංඝභෙදය රුචි නොවේවා. (පාතිමොක්ඛ)

4. 'අසුකෙන මෙ තෙලං පුකකංති මාවදිස්ථ.'

= අසුවලා විසින් මට තෙලක් පිසින ලදැයි නොකිව මැනවි. (ධ. අ. වක්ඛුපාල)

110. අනිකාර්ථයෙහි හවිස්සනතිය

හවිස්සනති විභක්තිය ඇතැම් විට අනිකාර්ථයෙහින් වේ යයි රූප සිද්ධි ව්‍යාකරණයෙහි කියන ලදී. ශබ්ද නීති ව්‍යාකරණයෙහි වනාහි අස්පනතී - උත්තම - එකවචන ඉං-විභක්තියට ස්වං ආදේශ වේ යයි ද එය ගාථා විෂයෙහි පමණකැයි ද දක්වන ලදී.

1. 'අනෙක ජාතිසංසාරං සංඛාචිස්සං අනිබ්බිසං' = මම (ශරීරය මවන වඩුවා) සොයා ගත නොහැකිව බොහෝ ඉපදීම් ඇති සංසාරයෙහි ඇවිද්දෙමි. (උදානපාළි.)

2. 'උපොසථං උපච්ඡිස්සං සදා සීලෙසු සංවුත්තා' = මම අනාගතයේදී ශීලයන්හි සංවර ඇත්තී පෙහෙවස් වසන්නෙමි. (උත්තරා විමානවස්ථු)

මෙය ගාථා විෂයෙහි පමණක් නොවන බව දේවදුත සූත්‍රයෙහි පෙනෙන 'නාසක්ඛිස්සං හනෙන; සමාදස්සං හනෙන' යන වාක්‍යාවලින් පෙනේ.

1. 'එවං රූපානං මම පුත්‍රත්‍යස්ස සන්තිකං උපසංකම්තුං මාදන්ථ.'
(ජාතකනිදන්ත)
2. 'කුඩ්ඛමුලං ච තිස්සාය ආලොපං තං අභුඤ්ඡිසං.'
(මහාකස්සපපෙරණාපා)
3. 'අයොනිසො මනසිකාරා, මණ්ඩනං අනුසුඤ්ඡිසං.' (තත්තපෙරණාපා)
4. තත්ථ තං උපසංකම්ම, චන්දිස්සං පුරිසුත්තම්.' (සොපාකපෙරණාපා)
5. 'කාදිසං හිකඬු මා හනි: මානතානං ඛණි බ්‍රාහ්මණ.'
(මහාමොග්ගල්ලානපෙරණාපා)
6. 'කුචං ච හනෙත අනුකම්පකං විදුං.
උපෙච්ච චන්දිං කුසලං පුච්ඡිසං.' (උච්ඡුදායිකාවිමාන)
7. අනුචංකම්ප්පං චිරජං සබ්බසත්තාන මුත්තම්.' (සොපාකපෙරණාපා)
8. 'තත්ථිති මෙ චචනස්ස සචණං මා හොතු, හොජනුප්පත්තිසා
ජානනං මා හොතු තී පත්තනා කතා.' (ධ. අ. දේවදත්ත)
9. 'හිකඬුවෙ..... මා පමාදන්ථ: මා පච්ඡා විප්පට්ඨාරිතො අනුචන්ථ:
අයං වො අම්මාකං අනුසාසනී.' (පඤ්චකංගුත්තර)
10. 'තමෙනං හික්ඛුවෙ යමො රාජා එවමාහ: අම්මො පුරිස, තස්ස තෙ
විඤ්ඤස්ස සතො මහලලකස්ස න එතදහොසි: අහම්පි බොම්හි
ජාතිධමෙමා..... හඤ්භං කල්‍යාණං කරොමි කායෙන වාචාය
මනසානි? යො එවමාහ: නාසක්ඛිස්සං හනෙත: පමාදස්සං හනෙතති.'
(ම. දේවදුත 130)

පඤ්චම පරිච්ඡෙදය

ත්‍රියාකාරක සම්බන්ධය

111. කතීෂ් පදයක් හා ත්‍රියා පදයක් නැතිව වාක්‍යයක් සෑදිය නොහැකි බව යට කියන ලදී. නමුත් ඇතුළු තැනක 'ගච්ඡ, අමුම්හි ඔකාසෙ තිට්ඨාහි' (-යව අසච්ඡ තැන සිටුව,) 'ආගච්ඡාහි තී චක්කබ්බො' (-එව යි කිය යුතුය) යනාදී වශයෙන් කතීෂ් පද නොදැක් වුවත් අර්ථාවබෝධයට බාධා නැති බැවින් එසේ කියන ලදී. 'යව: සිටුව එව' යන ත්‍රියාවන් මධ්‍යම පුරුෂ එකච්චන බැවින් ඒවායේ කතීෂ්පදය නොදක්වන ලද්දේ නම් ත්‍රියා පදයේ පුරුෂයන් සංඛ්‍යාවන් බලා නොකියා හරන ලද කතීෂ් පදය (අධ්‍යාහාර කොට) යොදා ගත යුතුයි.

මෙසේම ත්‍රියා පද නොයෙදූ වාක්‍ය ද දක්නා ලැබේ. ධම්ම පදධ්ව කථාවේ චක්ඛුපාලවස්තුචෙහි දෙනුනකම 'තුම්හෙ පන හන්තේති' යන

වාක්‍ය පෙතේ. මෙහි තිබෙන්නේ කතෘ පදය පමණකි. එබැවින් 'කිං කරිස්සථ' යි කම්යත් ක්‍රියාවත් අධ්‍යාහාර කොට වාක්‍යය සම්පූර්ණ කළ යුතු වේ. 'ඔබ වහන්සේ වනාහි කුමක් කරන්නාහුදැයි' යි ඇසීම සඳහා මේ වාක්‍යය යොදා තිබේ. මෙසේ යම් තැනක ක්‍රියාව යොදා නැත්නම් එතැන්හි කතෘට අයත් පුරුෂය බලා ඊට ගැළපෙන ක්‍රියාවක් යොදා ගත යුතු.

112. එක් කතෘ පදයකට සම්බන්ධ කොට එකකට වැඩි ගණනක් ක්‍රියාපද යෙදිය හැක:

. 'පදුමරාජා බාරාණසියං රජං කාරෙති, සකලජම්බුදීපං සංඛොහෙන්වා දනං දෙති, සො තං දිස්වා කුස්සියසති, කුට්ඨො බහුං ධනං දස්සති' (වුල්පදුම ජාතක)

මෙහි 'කාරෙති, දෙති' යන ක්‍රියාවයට කතෘ වූයේ 'පදුමරාජා' යන්නයි. 'කුස්සියසති, දස්සති' දෙකට කතෘ වූයේ 'සො' යන්නයි. පදුමරාජා රජං කාරෙති, පදුමරාජා..... දනං දෙති සො..... කුස්සියසති, සො කුට්ඨො බහුං ධනං දස්සති' යි එක් එක් ක්‍රියාවට වෙන් වශයෙන් කතෘ පද යොදා අර්ථාවබෝධය කළ යුතු.

2. 'කිං හණෙ තිට්ඨං? ඉමං කුමාර ගණ්හථ, හනථ, පලාපෙට්' (ජාතකදිග)

මෙහි 'කුමිහෙ කිං තිට්ඨං? කුමිහෙ ඉමං කුමාරං ගණ්හථ: කුමිහෙ..... හනථ: කුමිහෙ..... පලාපෙට්' යි, කුමිහෙ යන කතෘ පදය ක්‍රියාවක් පාසා අධ්‍යාහාර කටයුතුයි.

3. 'හගවා නෙව තාසං වචනං මනසි අකාසි: න අකබ්භි උම්මිලෙන්වා ඔලොකෙසි:..... විවේකසුඛඤ්ඤථ අනුභවනෙතා තිසිදි' (ජාතකදිග)

4. 'අම්හෙ පන තිංසමනතා ජනා පාණං න හනාම: අදිනනං නාදියාම: මිච්ඡා න චරාම: මුසාවාදං න කපෙම: මජ්ඣං න පිට්ඨාම: මෙතනං භාවෙම: දනං දෙම: මග්ග සමං කරොම: පොකඛරණියො බණාම. සාලං කාරොම' (කුලාවක ජාතක)

මෙහි සියලු ක්‍රියාවන්ට 'අම්හෙ' යන්න කර්තෘ වේ.

113. කර්තෘ පද වෙන්ව සිටියත් ඔවුන්ගේ ක්‍රියාව එකක් වී නම් (කර්තෘ පද දෙකකට හෝ වැඩි ගණනකට) එක් ක්‍රියා පදයක් බහු වචනයෙන් යෙදිය හැක.

1. 'තසම්. බණ්ඩ මහාමොගගල්ලානක්පේරො ව ආනන්දන්පේරො ව විනෙහු.' (ධ. අ. 299)

මෙහි කර්තෘ පද දෙකක් ඒකවචනයෙන් සිටි නමුත් කර්තෘන් දෙදෙනාගේ සිතිම් ක්‍රියාව එකක්ම වූ බැවින් එක් ක්‍රියාපදයක් යොදන ලදී.

2. 'එකස්මිං පබ්බතපාදෙ සීහො ව වාග්ඝො ව එකිසායෙව ගුහාය වසන්ති.' (මාද්‍රක ජාතක)

3. 'සත්ථරි අගගාලවෙ වෙතියෙ විහරනෙහ බහු උපාසිකා ව හිකඛු නියො ව විහාරං ධම්මසවනාය ගව්ණන්ති:..... ගව්ණෙන පන කාලෙ උපාසිකා ව හිකඛුනියො ව න ගව්ණංසු, හිකඛු වෙව උපාසකා ව අහෙසු' (තිපල්ලක්ඛිත ජාතක)

මෙහි එක් එක් ක්‍රියාවට බහුවචනය වූ කර්තෘ පද දෙක බැගින් වෙති.

4. රාජා ව රාජපුත්තා ව ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසො ව හණ්ඩාගාරිකො ව අනුපුබ්බත කාලංකරවා සද්ධිං පරිසාය සගගෙ උප්පජ්ජිංසු' (තිරොකුච්චවණ්ණා)

මෙහි බහුවචනයක් ද ඒක වචන තුනක් ද 'උප්පජ්ජිංසු' යන එකම ක්‍රියාවට කර්තෘපදව සිටිති.

114. පුද්ගලයන් වශයෙන් බොහෝ දෙනෙකුත් වුවත් සමූහයක් වශයෙන් ගනු ලබන කල්හි කතෘ පදය එකවචනයෙන් සිටී. ක්‍රියාපදයත් එය අනුව යේ:

1. අථ ඛො රක්ඛෙඤ්ඤ උදෙනස්ස මරොධො යෙනා'යසමා ආනන්දෙ තෙනුපසඬකම්..... එකමනනං නිසින්තං ඛො රක්ඛෙඤ්ඤ උදෙනස්ස මරොධං ආයස්මා ආනන්දෙ ධම්මියා කථාය..... සම්පහංසෙසි. අථ ඛො..... මරොධො..... ආයස්මතො ආනන්දස්ස පඤ්ච උත්තරාසඬගසනාති පාදසි.' (වුල්ලවණ්ණපාළි)

මෙහි 'මරොධ' නම් අන්තර්ගත ස්ත්‍රීසමූහය යි. (මාතුගාම ශබ්දය මෙන් මෙයත් පුළුලිඛිතයයි.) උදෙතරජුගේ අන්තර්ගත ස්ත්‍රීසමූහය පන්සියයක් පමණ වූ නමුත් මෙහි සමූහවශයෙන් ගෙන එකවචනය යොදන ලදී.

2. 'තෙසු ගච්ඡන්තෙසු සක්ඛ්‍යස්ස පරිසා හිජ්ජි:..... ආරාමො තුවෙජා අහොසි.' (අග්ගසාවකවස්සු)

3. 'මහාජනො අත්තනො අත්තනො පුත්ත-ධිතු-ඤ්ඤිතං අත්ථාය පරිදෙවමානො මහාසද්දමකාසි.' (ධ. අ. 218)

115. බොහෝ දෙනෙකුගේ ක්‍රියාව එකක් වුවත් කර්තෘන් ගෙන් ඇතැම් කෙනෙකුත් 'සමග' යන්නෙන් සම්බන්ධකරනු ලැබුවහොත් ප්‍රථමාවෙන් සිටි පදය අපෙක්ෂාකොට ක්‍රියාව යොදනු ලැබේ.

1. 'අජ්ජාහං පඤ්චහි හික්ඛුසකෙහි සද්ධං විහාරෙයෙව නිසීදිස්සාමි' (-අද මම පන්සියයක් හික්කුන් සමග විහාරයෙහිම හිඳින්නෙමි.) (මච්ඡරියකොසියවස්සු.)

මෙහි පන්සියයක් හික්කුන්ගෙන්, අමිහ ශබ්දයෙන් වාචාවූ සථිඥයන් වහන්සේගෙන් හිඳීම එකක්ම වුවත් 'සද්ධං' යන්නෙන් සම්බන්ධකරනු ලැබූ බැවින් ප්‍රථමාවෙන් සිටි 'අහං' යන්න අනුව ක්‍රියාව යොදන ලදී.

2. 'සුරියකුමාරො අහමිපි භාතිකෙහි සද්ධං ගමිස්සාමි' ති තෙහි සද්ධං යෙව නික්ඛමි' (-සුරියකුමාරතෙමේ 'මමත් බැයන් සමග යන්නෙමි' යි ඔවුන් සමගම නික්මුණේය) (දොධම්මජාතකය)

සුරියකුමාරයාත් සොහොයුරෝත් එක් මගක එක්වම ගියාහුය, නමුත් බැයන් 'සමග' යන්නෙන් සම්බන්ධ කළ බැවින් 'සුරිය' කුමාරො' යන්න අනුව 'නික්ඛමි' යන්නත් 'අහං' යන්න අනුව 'ගමිස්සාමි' යන්නත් ඒකවචනයෙන් යොදන ලදී.

3. 'සත්ථා ආනතුරුප්පරෙත පච්ඡාසමණෙන පිණ්ඩාය වරත්තෝ තං පච්ඡතිං ආචික්ඛි' (-සර්වඥතෙමේ පසුව යන අනුදම්භතෙරුන් හා පිඬුපිණ්ඩ හැසිරෙන්නේ..... ඒ ප්‍රවෘත්තිය කිය) (ධ. ආනන්ද සෙට්ඨවස්සු)

4. 'තෙ අතතනො අනෙතවාසිකෙහි අඩ්ඨනෙයොහි පරිබ්බාජකසතෙහි සද්ධිං වෙඵචනං අගමංසු' (-ඔවුහු තමන්ගේ අතවැසිවූ දෙසියපණහක් පරිව්‍රාජකයන් සමග වෙඵචනයට ගියහ.) (අග්ගසාවකච්ඡු)

මෙහි බහුවචන ක්‍රියාව අතවැසියන් සලකාගෙන නොව 'තෙ' යන බහුවචනය සලකාගෙනයි.

116. එක් ක්‍රියාවකට කර්තෘපද කීපයක් වූ කල්හි ඒ කර්තෘපද ප්‍රථමාදී පුරුෂයන් අතුරෙන් එක් පුරුෂයකුට අයත්වීමේ ක්‍රියාපදය යෙදීම අපහසු නොවේ. 'උඹත් මමත් ගමට යමු.' යන වාක්‍යයෙහි මෙන් කර්තෘන් වෙන් වෙන් පුරුෂවලින් යුක්තවූ විට ක්‍රියාව කිනම් පුරුෂයකින් යුක්තවිය යුතුදැයි සෙවිය යුතු වේ.

එවැනි වාක්‍යයන්හි පසුවූ පුරුෂය අනුව ක්‍රියාව බහුවචන යෙන් යෙදිය යුතු.

ප්‍රථම පුරුෂයට මධ්‍යම පුරුෂයන්, මධ්‍යම පුරුෂයට උත්තම පුරුෂයන් පසුවූ පුරුෂය නම් වේ. (යම් වාක්‍යයක ප්‍රථමපුරුෂයන් මධ්‍යම පුරුෂයන් යෙදී තිබේ නම් ක්‍රියාව මධ්‍යම පුරුෂ බහුවචනයෙන් සිටී. යම් වාක්‍යයක ප්‍රථම-උත්තම-පුරුෂද්වය හෝ මධ්‍යම-උත්තම පුරුෂද්වය හෝ පුරුෂත්‍රයම හෝ යෙදී තිබේ නම් ක්‍රියාව උත්තමපුරුෂ බහුවචනයෙන් සිටී.)

1. තචං ච අහං ච වාපිං ගච්ඡාම (-තෝත් මමත් වැට්ට යමු) මෙහි තචං මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයයි, අහං උත්තම පුරුෂ එකවචනයයි.

2. කෙපි කුම්හෙපි චතං ගච්ඡම (-ඔවුහුත් තෙපින් වනයට යවි.)

3. කෙ ච කුම්හෙ ච අහං ච හතතං භුඤ්ජාම (-ඔවුහුත් තෙපින් මමත් බත් අනුභව කරමු.)

4. 'ධමෙමත රජ්ජං කාරෙනතං රට්ඨා පබ්බාජයිතථ මං.

තචං ච ජනපද වෙච නෙගමා ච සමාගතා'

(-තෝ ද ජනපදවැසියෝ ද නියමිතවැසියෝ ද එක්වූවහු ධර්මයෙන් රාජ්‍යයකරවන මා රටින් පිටිවහල් කළාහුය. (වෙස්සන්තර ජාතක)

5. 'අහං ච මද්දිදෙව් ච ජාලි කණ්භාජිනා උහො

අක්කදමක්කදං සොකනුදු වසාම අස්සමෙ තද'

(මම ද මද්දිදෙවිය ද ජාලි-කණ්භාජිනා දෙදෙන ද එකල්හි එකිනෙකාගේ ශෝක දුරුකරමින් ආශ්‍රමයෙහි වසමු) (එම. සා.)

මේ යෙදීම කළහැක්කේ සියලු දෙනාගේ ක්‍රියාවන් එක් කාලයක් ප්‍රකාශ කරනොත් පමණයි.

117. එක් කර්තෘපදයක් හා එක් අවසාන ක්‍රියාපදයක් ඇති වාක්‍යයක පුළුල් ක්‍රියා බොහෝ ගණනක් යෙදිය හැක.

1. බ්‍රාහ්මණො නදිං ගන්ත්වා, නහායිත්වා ගෙහං ආගන්ත්වා, පච්ඡවා, භුක්ඡිත්වා, සයි.

2. ලුද්දකො කොට්ඨකා නික්ඛමිත්වා මිගං උක්කන්තිත්වා අග්ගිං කන්වා..... මධුරමංසං පච්ඡත්වා, බාදිත්වා, පානියං පිච්ඡත්වා, අවසෙසං..... කාපේතාදය.....සරං අගමායි.' (කණ්ඩක ජාතක)

3. 'සො ගච්ඡන්තො..... සකටානි මොවාපෙත්වා සකටපරිවන්තෙන බන්ධාවාරං බන්ධාපෙත්වා කාලස්සෙව මනුස්සෙ ව ගොණෙ ව හොජාපෙත්වා මනුස්සානං මජ්ඣේ ගොණෙ නිපජ්ජාපෙත්වා සයං බලතායකෙ ගහෙත්වා බගග හන්ථො..... ධීතකොව අරුණං උට්ඨාපෙයි.' (අපණ්ණක ජාතක)

4. 'පුනද්වසෙ පාතොව සබ්බකිව්වානි නිට්ඨාපෙත්වා, ගොණෙ හොජෙත්වා දුබ්බලසකටානි ඡඩ්ඛෙත්වා ථීරානි ගාහාපෙත්වා අපපග්ගං හණ්ඩං ඡඩ්ඛාපෙත්වා මහග්ගං ආරොපෙත්වා යථාධිප්පෙනං ධානං ගන්ත්වා..... හණ්ඩං වික්කිණිත්වා සබ්බං පරිසං ආදය පුන අත්තනො තගරමෙව අගමායි' (එම ජාතක)

118. මුලදී බහුවචනයෙන් එක්ව කියැවුණු කර්තෘන් පසුව එකිනෙක වෙන්ව වෙනස් වූ ක්‍රියාවන් කළහොත් ක්‍රියාපද මුල් කර්තෘපද අනුව නොයත්.

1. 'තෙ කිර ද්වෙ සභායකා ධම්මසවණ්ඤං ගච්ඡන්තො මහාජනෙන සද්ධිං ජෙතවනෙ ගන්ත්වා එකො ධම්මකථං අසෙසාසි එකො අත්තනො ගස්සුපගං ඔලොකෙයි.' (ධ. අ. ගණ්ඩහෙදකචොරවත්ථු)

වාක්‍ය විවේචන

මෙහි බහු වචනයෙන් සිටි කර්තෘපදය 'ගන්ධා' යන පූර්ව ක්‍රියාවට පමණක් කර්තෘ විය. (පසුව දෙදෙන වෙනස් ක්‍රියාවන්හි යෙදුණු බැවින්) අවසාන ක්‍රියාවන්ට කර්තෘ නොවීය.

සවෙනි පරිච්ඡේදය

වාක්‍ය විවේචන

12.0. වාක්‍යයේ ව්‍යාහි

1. අමිශ්‍රවාක්‍ය
2. මිශ්‍රවාක්‍ය
3. සංහතවාක්‍ය වශයෙන් ක්‍රීඩිත වෙයි.

1. එක් කර්තෘවාක්‍යයකින් හා එක් අවසාන ක්‍රියාවකින් යුක්තවූයේ අමිශ්‍රවාක්‍ය නම්. උදාහරණ:

- (1) පුරිසො බෙතනං කසති
- (2). 'න පුප්ඵගනෙධා පිටිවාතමෙති'
- (3) 'කො න සම්මොහමාපාදි' ?

කර්තෘ - කම් - ක්‍රියාවන්ට අයත් විශේෂණ පදදිය නිසා වාක්‍යය කොතරම් දික් වුවත් ඇත්තේ එක කර්තෘවාචකයක් හා එක් අවසානක්‍රියාවක් නම් එය අමිශ්‍ර වාක්‍යයක් මය.

(4) 'පාතුභූත සතතරතනො රාජා කාලිඬෙගා චක්කවත්ති එකදීවසං සබ්බාලඬකාර-පතිමණ්ඩිනො මාලාවිලෙපනධරො සබ්බ සෙනං කෙලාසකුට්ඨපටිභාගං ගජරතනමාරුස්භ මාතාපිතුන්නං අස්සමපදං පායාසි.'

2. ප්‍රධානාන්තවාක්‍යයක් ඇතිව ඊට යටත් පැවතුම් ඇති උපාන්තවාක්‍ය එකකින් හෝ වැඩි ගණනකින් යුක්ත වූයේ 'මිශ්‍රවාක්‍ය' නම්.

(අ) අන්තවාක්‍යයක් කර්තෘපදයකින් හා අවසාන ක්‍රියාවකින් යුක්ත විය යුතුය. කෝසම්බක වත්ථුවෙහි පෙනෙන 'තථාගතස්ස තතථ

හත්ථිනාගෙන උපට්ඨියමානස්ස වසනභාවො සකල ජම්බුදීපෙ පාකටො අහොසි' යන වාක්‍යයෙහි 'තථාගතස්ස තත්ථ හත්ථිනාගෙන උපට්ඨියමානස්ස වසනභාවො' යන පදසමුදයම කර්තෘවාචකය වේ. (සියලු දඹදිව කුමක් ප්‍රකටවීද? තථාගතයන් වහන්සේ එහි ඇත්රජු විසින් උපසථාන කරනු ලබමින් වසන බව ප්‍රකට විය.) නමුත් ඒ පදසමුදයෙහි ආබ්‍යානයක් නැති බැවින් එය පද සමූහයක් මිස වාක්‍යයක් නොවේ.

(ආ) යටත් පැවතුම් ඇතිබව නම් ප්‍රධානානතථාකායාගේ සම්බන්ධය නැතිව අර්ථය සම්පූර්ණ නොවීමයි.

'සවා'හං ගෙහං ගමිස්සාමි, මානාපිතරො මං සන්තජ්ජෙස්සන්ති' යන්න මිශ්‍ර වාක්‍යයකි.

මෙහි පළමු කොටසින් 'දුද්දු' මම ගෙට යන්නෙමි නම්' යි කියැවුණු විට සම්පූර්ණාර්ථයක් ප්‍රකාශ නොවේ. 'මවුපියෝ මට තර්ජනය කරන්නාහ' යන ප්‍රධාන වාක්‍යයාගේ සම්බන්ධය ඇති කළහිම එය සම්පූර්ණ වේ.

'සවාහං ගෙහං ගමිස්සාමි' යන්න උපානතර්වාක්‍යය යි. අනික ප්‍රධානානතර්වාක්‍යය යි.

3. එකිනෙකට යටත් පැවතුම් නැති අමිශ්‍ර වාක්‍යයන් හෝ මිශ්‍ර වාක්‍යයන් දෙකකින් හෝ වැඩි ගණනකින් යුක්ත වූයේ සංහතවාක්‍ය නම්.

එවැනි අමිශ්‍ර වාක්‍ය දෙකකින් හෝ වැඩි ගණනකින් යුක්ත වූයේ සංහත වාක්‍යය යි ද මිශ්‍රාමිශ්‍ර - වාක්‍යද්වයක් හෝ වැඩි ගණනක් ඇත්තේ ද මිශ්‍රවාක්‍යද්වයක්ම හෝ වැඩි ගණනක් ඇත්තේ ද සංකරවාක්‍ය යයි ද දෙකොටසකට බෙදීම ද හැකිය. (උදාහරණ පසුව දැක්වේ)

121. කර්තෘවාච්‍යය වනාහි ශුචි නාමපදයක් හෝ සර්වනාමයක් හෝ සමානා නාමයක් හෝ විශේෂණ පද සහිත නාමයක් හෝ පද සමුදයක් හෝ අනතර්වාක්‍යයක් හෝ විය හැක:-

අමිශ්‍ර වාක්‍යයන්ට උදාහරණ වශයෙන් දැක්වූ (1) වෙනි වාක්‍යයෙහි 'පුරිසො' ශුද්ධ නාමපදයකි, (2) වෙනි වාක්‍යයෙහි 'පුළුඵ ගඤ්ඤා' සමස්ත නාමයකි; (3) වෙනි වාක්‍යයෙහි (i) පාකුභුත සත්තරතනො, (ii) කාලිංගො, (iii) චක්කවතනී (iv) සබ්බාලඨිකාරපතිමණ්ඩිකො,

(v) මාලාවිලෙපනධරෝ යන පද 'රාජා' යන කර්තෘ පදයට විශේෂණව සිටිත්.

'කිණි ඵලානි පනෙනන අරියසාවකෙන ඔලොකිත - ඔලොකිතභානං කම්පි' (-ඵලත්‍රයට පැමිණි ආයඝ්‍රාවකයා විසින් බැලූ බැලූ තැන කම්පා විය) යන වාක්‍යයෙහි 'කිණි ඵලානි පනෙනන අරියසාවකෙන ඔලොකිත - ඔලොකිතධානං' යන පදසමුදයක කර්තෘ වාචකය වේ. එයත් අමිශ්‍ර වාක්‍යයකි.

'සුනඛකාලෙ පචෙටකබුද්ධෙ සිනෙහෙන පචතතිත - භුචිකරණ මනතමෙව තං රකඛති' (-බඳුව සිටිකල පසේබුදුන් කෙරෙහි ස්නේහයෙන් පැවැත්වූ බිරිමි මාත්‍රයම ඔහු රකී) යන වාක්‍යයෙහි ක්‍රියාව 'රකඛති' යන්නයි. 'තං' කම්පයි. කවරෙක් ඔහු රකීද? භුචිකරණමාත්‍රය රකී. කුමන භුචිකරණයක්ද? පසේ බුදුන් කෙරෙහි ස්නේහයෙන් පැවැත්වූ භුචිකරණයයි. කොයි කලකදී කළ බිරිමක්ද? බඳුව සිටි කල්හි කළ බිරිමයි. මෙසේ 'සුනඛ කාලෙ පචෙටකබුද්ධෙ සිනෙහෙන පචතතිතභුචිකරණමනතං' යන මේ පදසමුදය මේ වාක්‍යයේ කර්තෘවාචකයයි.

122. කම්පද කර්තෘවාචකයට කී ලක්ෂණවලින් යුක්තවිය හැක. (වාක්‍යවිච්ඡේදයේදී කම්ප ආබ්‍යාන්තයට අයත්වන බැවින් වාක්‍ය ප්‍රභේද දැක්වීමේදී කම්ප විශේෂාවයවයක් ලෙස නොදක්වන ලදී.)

අන්තර්වාක්‍යයක් කර්තෘවාචකය හෝ කම්ප වුවහොත් එය මිශ්‍ර වාක්‍යයක් වෙයි.

මිශ්‍ර වාක්‍ය

'යො හවෙ දහරො හිකඛු යුඤ්ජති බුද්ධසාසනෙ,
සො ඉමං ලොකං පභාසෙති අබ්භාමුත්තෝව චන්දිමා.'

යම් තරුණ හික්කුනමක් බුද්ධානුශාසනයෙහි යෙදේ නම් ඒ හික්කුනම විලාශ්‍යාබන් මිදුණු චන්ද්‍රයා සේ මේ ලෝකය ප්‍රභාවත් කෙරේ.

මෙහි ප්‍රධානාන්තර්වාක්‍යය 'සො ඉමං ලොකං පභාසෙති' යන්නයි. යො දහරො හිකඛු බුද්ධාසාසනෙ යුඤ්ජති 'අබ්භා මුත්තො චන්දිමා ඉව පභාසෙති' යන දෙක උපාන්තර්වාක්‍යයි. ප්‍රධාන අන්තර්වාක්‍යය නැතිව උපාන්තර්වාක්‍යයන්ගේ අර්ථය සම්පූර්ණ නොවේ.

අන්තවාක්‍ය විභාගය

123. අන්තවාක්‍යයෝ වනාහි:

(1) නාමනන්තරවාක්‍ය

(2) නාම විශේෂණානන්තරවාක්‍ය

(3) ක්‍රියාවිශේෂණානන්තරවාක්‍ය යයි ත්‍රිවිධ වෙති.

(1) හුදු නාමපදයක් නොවුවත් නාමයකගේ ස්වභාවය ගෙන කර්තෘවාචකය හෝ කම්ය වී සිටින වාක්‍යය නාමාන්තරවාක්‍යයයි.

A. 'සච්චං කිර ත්ථං නඤ සම්බහුලානං හික්ඛුනං ඵච මාරොවෙසි' (-නඤය, තෝ බොහෝ හික්ඛුන්ට මෙසේ දැන්වූයෙහිය. යන්න සැබැවක් වේද? (ධ. අ. 60)

මෙහි ආඛ්‍යාතය 'සච්චං (හොති)' යන්නයි. කර්තෘවාචකය සෙවීම පිණිස 'කුමක් සත්‍යවේදැ' යි ප්‍රශ්නය තැබිය යුතු වේ. ඊට 'තෝ බොහෝ හික්ඛුන්ට මෙසේ දැන්වූයෙහි' යන්න උත්තරය වේ. ඵබ්බවිත් 'ත්ථං නඤ සම්බහුලානං හික්ඛුනං ඵච මාරොවෙසි' යන මුළු අනන්තරවාක්‍යය කර්තෘගේ ස්ථානය ගනී.

B. 'න මෙ හොති අහොසිංති හවිසසනති න හොති මෙ' (-මම පෙර වීමයි සිතක් මට නොවේ; මම වන්නෙමියයි ද සිතක්ද මට නොවේ.) (අධිමුක්තපෙරගාථා)

පළමු 'නහොති' යන්නට 'අහං අහොසිං' යන්නද දෙවෙනි 'න හොති' යන්නට 'අහං හවිසසං' යන්නද කර්තෘවාචකව සිටිත්.

කතීවාචකය වන නාමානන්තරවාක්‍යයන් පාලියෙහි ඉතා සුලභ නොවන නමුත්, කම්යාගේ ස්ථානය ගන්නා ඒවා ඉතා සුලභ වෙති. වද-වච-බ්‍රූ ආදී ධාතුන්ගෙන් සිඬ වූ ක්‍රියාවන්ට කම්වශයෙන් යෙදුණු බොහෝ අනන්තරවාක්‍ය දක්නා ලැබේ.

C. 'ගච්ඡං වදෙසි සමණට්ඨකො'මිහි,

මමං ච බ්‍රූසි ධිතමට්ඨකොති'

(-ශ්‍රමණය; තෝ යන්නේම 'මම සිටියේ වෙමි' යි කියෙහිය; සිටි මට 'නොසිටියේ වෙහි' යි කියෙහි.) (අභිභූතපෙරගාථා)

d. 'සරලා තනොපි ජීවකම්බවනං ගන්තුකාමො 'නත්ථ මං නෙථා' නි ආහ.' (ජීවකපඤ්චත්ථු ධ. අ.)

E. 'හිකචු සරලාරං පුච්ඡිසු: 'කද පන ථෙරෙන පත්ථනා ධජිතාති.' (ධ. අ. 295)

2. නාමවිශේෂණයකගේ ස්වභාවයෙන් යුක්තව අන්‍ය නාමයක් වෙසෙසන ආකාරයෙන් සිටින්නේ නාම විශේෂණාන්තර වාක්‍යය යි. (එය කතෘ හෝ කම්ය හෝ වෙසෙසන්නක් විය හැක.)

124. කර්තෘ වෙසෙසන අන්තවාක්‍ය:-

B. 'සුඛං සුපතති මුත්තයො යෙ ඉත්ථිසු න ඛජ්ඣරො.' (ගොථමසෙරගාථා)

මෙහි 'යෙ ඉත්ථිසු න ඛජ්ඣරො' යන උපාන්තරවාක්‍යය ප්‍රධානාන්තරවාක්‍යයේ කර්තෘ වූ 'මුත්තයො' යන්න වෙසෙසයි. යම් කෙනෙක් ස්ත්‍රීන් කෙරෙහි නොබැඳෙත් ද, ඒ මුනිහු සැපසේ තිදත්.

B. 'යං නිසසිතා ජගතිරුහං විහඬිගමා
ස්වායං අග්ගිං පමුඤ්චති.' (සකුණජාතක)

C. යසස සමුත්ථවාරිසු ගාරවො නුපලබ්භති
ආරකා හොති සද්ධම්මා නහසො පඨවි යථා
(මහාකස්සපසෙරගාථා)

මේ දෙකේහි කර් අකුරෙන් දැක්වූ අන්තරවාක්‍යයෙහි කර්තෘව විශේෂණ වශයෙන් සිටී.

125. කම්ය වෙසෙසන අන්තවාක්‍ය:-

A. යො මෙ ඤාණං පකිත්තෙසි
පසන්නො සෙන චෙතසා

තමහං කිත්තයිසාමි
සුඤ්ඤාථ මම භාසනො (ඤාණපථිකපෙරාපදාන)
කථ අකුරෙන් අංකිත වාක්‍යය 'තං' යන කම්ය වෙසෙසයි.

B. 'අසන්නං යො පගණ්හාති: අසන්න මු'පසෙවති
තමෙව ඝාසං කුරුනෙ වාග්ඝො සඤ්ජිවිකං යථා' (සඤ්ජිවජාතක)

මෙහි 'තං' යන කමිය වෙසෙසන අනන්තරවාක්‍ය දෙකකි. ප්‍රධාන කර්තෘපදය අනන්තරයි. '(සො) තං එව සාසං ඤාතං' යන්න ප්‍රධාන වාක්‍යයයි.

126. ත්‍රියාවිශේෂණාන්තරවාක්‍ය

3.ත්‍රියාවිශේෂණයකගේ ස්වභාවයෙන් යුක්තව ස්ථාන-කාල-ආකාර-උපමාන-හේතු ආදිය ප්‍රකාශ කරන්නේ ත්‍රියා විශේෂණාන්තර වාක්‍යය ය.

'යතෙට්ඨො ලහතෙ ඛබ්බු දුතියො තත්ථ ජායති' (ඛබ්බු ජාතක 137) ස්ථානය ප්‍රකාශ කෙරේ.

- B. යද ඛලාකා සුච්ඡන්ධරවජද
කාලසස මෙසස්ස භයෙන තජ්ජිතා
පලෙහිති ආලයමාලයෙසිති
තද නදී අජකරණි රමෙති මං.
(සජ්ජකපෙරගාථා) කාලාථියෙහි වේ.
- C. යෙන යෙන සුභික්ඛාති සිඛාති අභයාති ව
තෙන සුත්තක ගච්ඡස්සු; මා සොකොපහතො භවි
(සජ්ජකපෙරගාථා) ස්ථානප්‍රකාශකයි
- D. 'යථා මෙ ධනච්ඡෙදෙ න භොති තථා කරිසසාමිති'
(ධ. අ. මට්ටකුණ්ඩලිවස්ථු) ආකාරාර්ථයෙහි වේ.
- E. 'සචෙ යුජ්ඣකුකාමොසි ජයං සම්ම දදමි තෙ'
(සුඤ්ඤ ජාතක) පරිකල්පාර්ථයෙහි
- F. 'යාච සො මත්තමඤ්ඤසි භොජනස්මිං විහබ්ගමො.
තාව අද්ධානමාපාදී මාතරං ව අපොසයි'
(සුඤ්ඤ ජාතක) කාලාර්ථයෙහි යි.
- G. සරෙ භතෙමිති භඤ්ජිතවා කත්ථාන කුට්ඨවජ්ජං:
තෙන මෙ සරභංගොති නාමං සම්මුතිසා අහු.
(සරභබ්බකපෙරගාථා) හෙතර්ථයෙහි යි

H. 'එයායි හුනෙහි පුරාණ හඤ්ඤම්' (පාරාජිකපාළි)

'මා නැසෙත්ව මත්තෙන් එනු මැනවි, ස්වාමිනි,' යන අර්ථ ඇත්තේයි. 'යාච අහං න හඤ්ඤම් කාච ජවං එයායිනි අපෙඨා'යි ඒ පාඨය අවුච්චාවෙහි ව්‍යාඛ්‍යාතයි. මේ 'පුරාණ හඤ්ඤම්' යන අනන්තවාක්‍යය කාලාර්ථයෙහි යි.

1. 'සො ඉමං ලොකං පභාසෙති අබ්බා මුත්තොච චන්දිමා' (අංගුලිමාලසෙරගාථා) උපමානයෙහි වේ.

127. යට දැක්වුණු නිදර්ශනවලින්-

(1) නාමානන්තවාක්‍යයක් 'ඉති' ශබ්දයෙන්ද,

(2) නාමවිශේෂණානන්තවාක්‍යයක් 'ය' ශබ්දයෙන් ද උප ලක්ෂිත බව ප්‍රකට විය.

(3) ක්‍රියා විශේෂණානන්තවාක්‍යයේ වනාහි:

A. යථා, (ථා:ථවං)

B. යද, (තද)

C. යත්ථ, (තත්ථ.)

D. යතො, (තතො)

E. යෙන: (තෙන)

F. ඉච, විය

G. චෙ, සචෙ, යදි

H. යාච, (තාච)

L. යාචකා, (තාචකා)

J. යද-අථ

K. සෙයාථාපි (එවමෙව)

යනාදියෙන් උපලක්ෂිත වෙතියි දක්වනු.

උදහරණ xxii

මේ වාක්‍යයන්හි අනන්තවාක්‍යයන්ගේ නම් දැක්විය යුතු:

1. A. 'කිදියො නිරයො ආසි යත් දුසි අපච්චම?'

B. 'සො වෙජ්‍යන්තපාසාදං පාදං ඉච්චෙන කම්පපි.

තාදිසං හික්ඛු මාසස්ස කණ්ඨ දුක්ඛං නිගච්ඡපි

(මහාමොග්ගල්ලානසෙරගාථා)

2. 'එවමෙතං මහාචීර යථා සමණ භාසපි

එත්ථ චෙ'කෙ නිසීදන්ති පඬකම්හි'ව ජරත්තවො' (එම පෙරගාථා)

3. 'යද තෙ විවදිසසන්ති තද එහිත්ති මෙ වසං' (සම්මොදමානජාතක)
4. 'නො වෙ ලහෙළ නිපකං සහායං
සද්ධිං වරං සාධුවිහාරි ධිරං
රාජාව රට්ඨං විජිතං පහාය
එකො වරෙ මාතඬග රක්කොව නාගො' (ධ. අ. කොසම්බකවත්ථු)
5. 'යනො ච බො ඛනුතරං හොජනං අජ්ඣුපාහරි,
තනො තතෙථව සංසිදි, අමත්තස්ස හි සො අහු.' (සුඤ්ඤානක)
6. 'යථා සාරදිකං ඛිජං බෙන්තෙ චුත්තං විරුහති
එවං රුහතු තෙ නාසා; පදුමං දෙහි යාවිතො' (පදුම ජාතකය 261)
7. 'පුරා ආගච්ඡතෙ එතං අනාගතං මහබ්බයං:
සුබ්බවා හොථ සබ්බො අක්කංගකං සගාරවා' (ථුස්සපෙරගාථා)
8. 'මක්කො සොවණ්ණසො රාසි සොණ්ණමාලා ව නක්කො
යත්ථ දුසො ආමජානො ඩිනො චුල්ලාති ගජජිති.' (නන්දජාතක 39)
9. 'සෙය්‍යථාපිනාම සුඛං චත්ථං අපගතකාලකං සම්මදෙව රජනං
පටිග්ගණ්හෙය්‍ය, එවමෙව තෙසං චතුරාසිතිපාණසහසානං තස්මිං යෙව
ආසනෙ විරජං විතමලං ධම්මවක්ඛුං උදපාදි.' (මහාපදනසුත්ත)
10. 'ආගමෙන්තු තාව භවනො වොරසාතකා.... ය්වාහං තෙසං
උද්දස්සෙන්වා ආගච්ඡාමි.' (පායාසිරාජස්සුත්ත)

128. සංහත වාක්‍ය

(1) 'ථෙරො මුලසිරිං පකෙකාසාපෙසි, අථ මහජනකායො සන්තිපති.' (ධ. අ. ආනන්දසෙව්ධිවත්ථු) මෙය අමිශ්‍ර වාක්‍යවයකින් යුක්තයි. මේ දෙක වෙන්ව සිට සම්පූර්ණාර්ථයන් ප්‍රකාශ කිරීමට සමථි බැවින් එකක් අනිකට යටත් පැවතුම් ඇත්තේ නොවේ. නමුත් 'අථ' යන්නෙන් මේ දෙකේ සම්බන්ධයක් ඇත්තේ යයි දැක් වේ.

(2) 'අමෙහ පන තිංසමතතා ජනා පාණං න හනාම, අදිනනං නාදියාම, මිච්ඡා න වරාම. මුසාවාදං න කපේම, මජ්ඣං න පිවාම,

වාක්‍ය විවේචනය

මෙතන: හාවේම, දන: දෙම, මගන: සම: කරොම, පොකරණියො බණ්ණාම, සාල: කරොම' (කුලාවක ජාතක) මෙහි අමිත්‍ර වාක්‍ය දශයක් විද්‍යමානයි. 'අමෙහ' යන්න සියලු වාක්‍යයන්හි කතෘ මෙන් යෙදේ.

(3) හව: හි ආනන්දෙ තසස හොතො ගොතමස්ස දීස රත්ත: උපට්ඨාකො සන්නිකාවචරො සමීපචාරී: හවමෙත: ආනන්දෙ ජානෙය්‍ය: යෙස: සො හව: ගොතමො ධම්මාන: වණ්ණවාදී අහොයි. යත්ථ ච ඉම: ජනත: සමාදපෙයි, නිවාසෙයි, පතිට්ඨාපෙයි.' (සුභ සුක්ක. දීඝ) මිත්‍රාමිත්‍ර වාක්‍යද්වයකි.

(4) 'සට්ඨස ගෙහථාර: ගමිස්සාමී, ඉමස්ස හරියා ම: දට්ඨු: න ඝකඛිස්සති: යාවස්ස හත්ත: ආදය මගන: පටිපජ්ජති, තාව ඉධෙව භවිස්සාමී (ධ. ආ. උත්තරවස්සු) මිත්‍රවාක්‍යද්වයකි.

වාක්‍ය විච්ඡේදය

වාක්‍යයන්හි කතෘ-කම්මාදියට අයත් ඒ ඒ කොටස් වෙන්කොට බැලීමෙන් යථාභුතාර්ථය වටහා ගැනීම පහසු වේ.

129. යට දැක්වූ ත්‍රිවිධ ප්‍රභේද ඇති සියලු වාක්‍යයන්ම ප්‍රථමයෙන් (1) උක්තාධිනය (2) ආඛ්‍යාතාධිනය යන දෙකොටසකට බෙදිය යුතු වේ.

(1) උක්ත කර්තෘට හෝ උක්ත කම්මයට අයත් කොටස උක්තාධිනයයි.

(2) ක්‍රියාවට අයත් කොටස ආඛ්‍යාතාධිනයයි. (කම්ම ද මෙහිම අන්තර්ගත වේ)

අමිත්‍ර වාක්‍යයන්ට උදහරණ වශයෙන් දැක්වූ (4) වෙනි වාක්‍යය මෙසේ විච්ඡේද කටයුතු වේ.

(1) උක්තාධිනය:

පාතුභුතසත්තරතනො රාජා කාලිඨිගො වක්කවතති සබ්බා ලඛ්ඤාතරපතිමණ්ඩනො මාලාවිලෙපනධරො.

(2) ආඛ්‍යාතාධිනය:

(i) එකදිවස. (ii) සබ්බසෙන. කෙලාසකුටපට්ඨාගං ගජ රත්තමාරුජ්ඣ (iii) මාතාපිතුන්තං අක්කමපදං පායාසි තචත් දුරට විච්ඡේද කිරීමේදී

1. උක්තය	2. උක්තවිශේෂණය
3. කමිය	4. කමීවිශේෂණය
5. ආධ්‍යානය	{ 6. ආධ්‍යාන විස්තාරය
7. ආධ්‍යාන පූරණය

යන කොටස්වලට බෙදිය යුතුය.

යථෝක්ත වාක්‍යය ඒ කොටස්වලට බෙදෙන සෑවි මෙසේයි:-

උක්තය	උක්ත විශේෂණ	කමිය	කමී විශේෂණ	ආධ්‍යානය	ආධ්‍යාන විස්තාර
රාජා	(1) කාලිච්ඡගො (2) චක්කවත්ති (3)පාතුභුත සත්තරත්තො (4) සබ්බාලංකාර පතිමණ්ඩනො (5) මාලාවිලෙ පනධරො	අසාම පදං	මාතා පිතුන්නං		(1)එක දිවසං (2) සබ්බ සෙනං කෙලාසකුට පටිභාගං ගජරත්න මාරුය්හ

ආධ්‍යානපූරණයක් මෙහි නැත.

130. මිශ්‍ර වාක්‍යයක් විච්ඡේදකටයුතු ආකාරය:-

'සා නෙසං කථං සුත්වා 'ඉමෙ නිල්ලජ්ජා මයා සද්ධිං අභිරමිත්වා ඉදන්ති මං මාරෙතුකාමා' ජාතිස්සාමි නෙසං කත්තබ්බියුත්තක්කන්ති තෙහි මාරියමාතා 'අහං යකබ්බිනි හුත්වා යථා මං එතෙ මාරෙනති එවමෙවෙනෙ මාරෙතුං සමත්ථා භවෙය්හ'නති පත්ථනං අකාසි.' (ධ. අ. සුජ්ජබ්බසංඛිති)

වාක්‍ය විවේචනය

උක්තය	උක්ත විශේෂණ	කමය	කම් විශේෂණ	ආඛ්‍යාතය	ආඛ්‍යාත විස්තාර	ආඛ්‍යාත පූරණ
1 සා.	මාරිය මානා	පප්තන	අහං යක්ඛිනී -පෙ- මාරෙතුං සමප්පා හවෙය්‍ය නති	අකාසි	(1) තෙසං කථං සුත්වා (2) ඉමෙතිල්ලජ්ජා -පෙ-කත්තබ්බ සුත්තකත්ති (විත්තෙන්වා) (3) තෙහි	
2 ඉමෙ	නිල් ලජ්ජා	මං		(හොන්නි)	(1) මයා සද්ධං අහිරමිත්වා (2) ඉදති	මාරෙතු කාමා
3 (අහං)		කත්තබ්බ සුත්තකං	තෙසං	ජාතිස්සාමි		
4 අහං		එතෙ		හවෙය්‍යං	(1) යක්ඛිනීහුත්වා (2) එවමෙව	මාරෙතුං සමප්පා
5 එතෙ				මාරෙන්නි	යථා	

මෙහි 1 වෙනි කොටසින් 'සා තෙසං කථං සුත්වා..... තෙහි මාරියමානා..... පප්තනං අකාසි' යන ප්‍රධාන වාක්‍යය ද 2 වෙනි කොටසින් 'විත්තෙන්වා' යන අනතර්ලීන පූර්වක්‍රියාපදයට කම් වශයෙන් සිටින 'නිල්ලජ්ජා මයා සද්ධං අහිරමිත්වා ඉදති මං මාරෙතුකාමා' යන අනතර්වාක්‍යයද 3 වෙනි කොටසින් ඒ 'විත්තෙන්වා' යන්නටම කම් වශයෙන් සිටින 'ජාතිස්සාමි තෙසං කත්තබ්බසුත්තකං' යන අනතර්වාක්‍යයද 4-5 වෙනි කොටස් දෙකින් 'පප්තනං' යන්නට විශේෂණ වශයෙන් සිටින 'අහං යක්ඛිනී හුත්වා යථා මං එතෙ මාරෙන්නි, එවමෙවෙනෙ මාරෙතුං සමප්පා හවෙය්‍යං' යන අන්තවාක්‍යයද විවිච්ඡේද කරන ලදී.

ආර්ථික විස්තර

131. ආර්ථිකවිස්තරය වනාහි ක්‍රියා විශේෂණයන්ගෙන් පමණක් යුක්ත නොවන බව යට දැක්වූ වාක්‍යවිච්ඡේදයන් බැලීමෙන් වැටහේ. එය සාමාන්‍යයෙන්

- (1) කාලප්‍රතිබ්ධ විස්තර
- (2) ස්ථානප්‍රතිබ්ධ විස්තර
- (3) ආකාරප්‍රතිබ්ධ විස්තර
- (4) හේතුප්‍රතිබ්ධ විස්තරයයි

කොටස් හතරකට බෙදිය හැක.

132. කාලප්‍රතිබ්ධ විස්තරයට උදාහරණ:-

A. 'න හිකඩවෙ තරාගනො ඉදනෙව ලොකස්ස අත්ථං වරති, පුබ්බෙපි වරියෙව.' (දුම්මෙධ ජාතක)

B. 'අජාතසත්තු කුමාරො දෙවදත්තස්ස ගයාසීසෙ විහාරං කාරෙත්වා..... දිවසෙ දිවසෙ පඤ්චාලිපාකසතාති අභිහරි'

(මහිලාමුඛ ජාතක)

C. 'පාපොපි පස්සති හදුං යාව පාපං න පව්වති,

යදු ව පව්වති පාපං අථ පාපො පාපාති පස්සති' (ධම්මපද)

D. 'අජ්ජ ඛො පනානඤ්ඤ රත්තියා පච්ඡිමෙ යාමෙ කුසිනාරායං උපවිත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ අනතරෙත යමකසාලානං තරාගතස්ස පරිතිබ්බාණං හවිසසති.' (මහාපරිතිබ්බාණසුත්ත)

133. කාලාථී සප්තමියද මෙහි අන්තර්ගත වේ.

'සත්ථරි හි පඨමගමනෙන කපිලපුරං ගන්ත්වා, කණ්ඩථ හානිකං නන්දකුමාරං පබ්බාජෙත්වා, කපිලපුරා නිකම්ම අනුපුබ්බන සාවත්ථිං ගන්ත්වා විහරන්තෙ ආයසමා නඤ්ඤ..... අනතිරතො උප්පණ්ඩුප්පණ්ඩුක ජාතො ධම්මිසත්ථගතෙතො අහොසි' (සඨ්ඨාමාවචර ජාතක)

මෙහි කථ අකුරෙන් දැක්වෙන සියල්ල ආර්ථික විස්තරයට අයත් වේ. (මෙය අමිශ්‍ර වාක්‍යයකි)

134. පූර්වක්‍රියාවන් අවසාන ක්‍රියාවට පූර්වකාලයක් ප්‍රකාශ කරන බැවින් එයින් යුත් වාක්‍යයෙහි ද කාලප්‍රතිබ්ධ ආර්ථිකවිස්තරයෙහි ඇතුළත් වෙයි.

‘එවං මහසත්තො බුද්ධකමත්තිකාය පීටනමත්තම්පි ලොහිතං අනුස්සාදෙත්වා සත්ත රාජානො පලාපෙත්වා කණ්ඩංගානරං ඔලොකෙත්වා කාමෙ පහාය, ඉසිපතිබජ්ජං පබ්බජිත්වා අභිඤ්ඤා ව සමාපත්තිංයො ව තිබ්බත්තෙත්වා ජීවිතපරියොසානෙ බ්‍රහ්ම ලොකුපගො අහොසි.’

(අසද්ධ ජාතක 181)

135. සමානප්‍රතිබඳ ආර්‍යාන විස්තාරයට උදහරණ:-

- A. ‘එකං සමයං හගවා සාවත්ථීයං විහරති ජෙනවනෙ අනාම පිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ තත්‍ර ඛො හගවා හිකුටු ආමනෙතසි’
- B. ‘අථ ඛො රාජා මාගධො අජාතසත්තු වෙදෙහිපුත්තො උක්කාසු ධාරියමානස්ස රාජගහමිහ නියාසි’
(සාමඤ්ඤපලසුත්ත)
- C. ‘ගාමෙ වා යදි වා රඤ්ඤ නිත්තෙ වා යදි වා ඵලෙ යජ්ජාරහත්තො විහරන්ති, තං භූමිං රාමණේය්‍යකං’ (ධම්මපද)
- D. ‘යද යද යත්ථ යද යත්ථ යත්ථ යද යද
ආජඤ්ඤ කුරුතෙ වෙගං භායනති තත්ථ වාළවා’

(24. ආජඤ්ඤජාතක)

126. ආකාරප්‍රතිබඳ ආර්‍යාන විස්තාරයට උදහරණ:-

1. A. ‘තං තථාචාදිතිං බුඬො මමං සො එතදබ්‍රවිං
තනෙවං වන්දියා බුඩා යථා වන්දසි ගොතමි’
B. ‘කථං චරහි සබ්බඤ්ඤ වන්දිතබ්බා තථාගතා?
කථං අචන්දියා බුඩා? තං මෙ අක්කාහි පුච්ඡිතො’
(මහාපජාපතිගොතමි අපදන)
2. ‘අනුපුබ්බෙන මෙධාවි ථොක-ථොකං ඛණේ ඛණේ
කම්මාරො රජතස්සෙව නිද්ධමෙ මලමත්තනො.’ (ධම්මපද)
3. ‘දුතවෙය්‍යාවටිකොපි පණ්ණො ආරොපිත්තියාමෙනෙව තෙසං
තෙසං ගෙහාති හිකුටු පහිණි’ (පණ්ඩිතසාමණේරවස්ථු)
4. ‘සබ්බං තිස්සඤ්ඤාරස්ස චන්ද්‍රමිති චුත්තනයෙනෙව වේදිතබ්බං’
(ධ. අ. පණ්ඩිතසාමණේර)
5. ‘සාවත්ථීයං කිර එකො උපාසකො ධම්මෙන සමෙන අගාරං
අජ්ඣාචසති. (ධ. අ. ධම්මකපේර)
6. ‘ඉමෙ සත්තා නාම යෙභුයොන භවනිස්සිතා භවෙස්ස එව ලග්ගා
විහරන්ති.’

සීසං, සනිකං, කුචං, අඳා, සාධුකං, බණෙන, කුරිතං, ආදී බෙහෝ පද මේ ආකාර ප්‍රතිබඳවිස්තාරයෙහි වැටෙත්.

(අ) A කරණයද B සහයෝගයෙහි හා C සහාර්ථයෙහි තනියාව ද, D අනුක්ෂිකර්තෘ ද මෙහිම අන්තර්ගත වේ.

A. (1) 'එකො කුටුම්භිකො එකස්ස ථෙරස්ස විහාරං කථා නං තථ විහරන්තං චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨති' 'සොපි තෙසං ගත භාවං ඤාතො උභොහි හතෙවහි ආලොපෙ කත්වා ගුථං බාදි, (ධ. අ. ජම්බුකාජීවක)

B 'අහං අම්භාකං අයාපුත්තෙන සද්ධිං මහාගිතිකම්මතං තිකම්මෙනො.' (ධ. උ. ඡන්තත්ථෙර)

C. කොසලරාජා මහත්තෙන ඛලෙන ආගන්ත්වා බාරාණසීං ගහෙත්වා තං රාජානං මාරෙත්වා තස්සෙව අගගමහෙසිං අත්තනො අගගමහෙසිං අකාසි. (අසාතරූප ජාතක)

D. (1) 'මයා හතිං කථවා සාලි ලද්ධා.' 2. 'අහො ඉම්මා දුක්කරං කතං' (ධ. අ. පණ්ඩිතසාමණෙර)

(3) 'චුත්තං හෙතං භගවතා ජාතතා පස්සතා අරහතා සම්මාසම්බුධෙන්'

(අ) පදපූරණයෙහි වූ "හඤ - බල-හි" ආදී නිෂාතද අවධාරණාර්ථයෙහි "එව" ආදිය ද නිශ්චයාර්ථයෙහි "චත, තුන්, කාමං" ආදියද විස්මයෙහි හා බෙදයෙහි "අහො, හා" ආදියද වාක්‍යවිච්ඡදයේදී හැරදැමීම් හෝ මේ ආකාර ප්‍රතිබද්ධවිස්තාරයෙහි ඇතුළත්කිරීම හෝ වටහෙයි.

137. හෙතුප්‍රතිබද්ධ ආබ්‍යාන්විස්තාරයට උදාහරණ:-

A. 'අථ තෙ දෙවි පුච්ඡී: තාත; කිං කාරණා ආගන්ත්වාති' (ධ. අ. මහාකප්පිත)

B. 'එව සන්නෙපි 'අහං පුබ්බෙ කිඤ්චි අකතන්තා කිඤ්චි න ලභාමි'ති න ජානාසි? (ධ. අ. පණ්ඩිතසාමණෙර)

C. අත්තනො සාමිකෙ..... දිස්වා චිත්තං එකග්ගං න භවෙය්‍ය, තෙන මග්ගඵලාති පත්තුං න සක්කුණේය්‍යුං, තස්මා අවලසධාය පතිට්ඨිතකාලෙ තාසං තෙ හිකුටු..... දසොසි. (ධ. අ. මහාකප්පිත)

යම් අභිමතාර්ථයක් සඳහා යමක් කරනු ලැබේ නම් ('පිණිස' 'සඳහා' ආදියෙන් කියවෙන) ඒ අභිමතාර්ථයක් මේ ආබ්‍යාන් විස්තාරයෙහි ඇතුළත් වේ.

A. 'න අත්තහෙතු න පරස්ස හෙතු
න පුත්තමිවෙජ න ධනං න රට්ඨං' (ධම්මපද)

B. න අරහති හවං කුටදනො සමණං ගොතමං දස්සනාය උපසඩ්ධම්තුං, සමණොත්ථව ගොතමො අරහති හවන්තං කුටදන්තං දස්සනාය උපසංකම්තුං. (කුටදන්තසුත්ත දීඝ)

C. 'වරද ගිණිවේ වාරිකං බහුජනගීතය බහුජනසුඛය ලෝකානුකම්පය අත්ථාය ගීතය දෙවමනුස්සානං' (මහාවග්ගසූත්‍රය)

D. කීමත්ථාය හොතොතො ආගතො? කිං හික්ඛු නිමිත්තෙකුං

(විසුඨිමග්ග 20)

E. 'යෙසං අපථාය අහං සරාවාසො, වසෙයාං තෙ උහොපි පබ්බරීතා' (ධ. අ. මමාකපෙර)

F. 'අරහං සුගතො ලොකෙ වානෙතාබාධිකො මුත්ති

සචේ උණ්හොදකං අපථී

..... තස්ස ඉවජාමි භාතවේ' (බ්‍රාහ්මණය-සුත්ත)

(4) 'තුං-තවේ' ප්‍රත්‍යයාන්තයන්ද ආයප්‍රත්‍යයාන්තයන් ද මෙහි ඇතුළත් වන බව සිත් තබා ගත යුතු.

ආබ්‍යානපූරණය

138. හු-හ-අස ආදී ඇතුළු ධාතූන්ගෙන් නිපන් ක්‍රියාපදයන් සම්පූර්ණාථයක් ප්‍රකාශ නොකරන බැවින් ඔවුන්ගේ අර්ථය පිරවීම සඳහා යෙදෙන පදය හෝ පද ආබ්‍යාන පූරණයයි කියනු ලැබේ.

'ඉමෙහි ලක්කණෙහි සමන්තාගතො නාම අගාරමජ්ඣෙධි වසනො රාජා හොති චක්කචන්ති, පබ්බජනො ලොකෙ විචච්ඡදෙ සබ්බඤ්ඤා බුද්ධොහොති' යන්න සංහතවාක්‍යයකි, මෙහි 'ඉමෙහි ලක්කණෙහි සමන්තාගතො' යන පද සමුදය වාක්‍යාද්වයටම කර්තෘ වේ. 'අගාරමජ්ඣෙධි වසන්තො' යන්න ප්‍රථම වාක්‍යයෙහි රාජා චක්කචන්ති හොති' යි කී විට ද ද්විතීය වාක්‍යයෙහි 'ලොකෙ විචච්ඡදො සබ්බඤ්ඤා බුද්ධො' යි කී විට ද ක්‍රියාවගේ අර්ථය සම්පූර්ණ වේ. එබැවින් මෙහි රාජා චක්කචන්ති' 'ලොකෙ විචච්ඡදෙ සබ්බඤ්ඤා බුද්ධො' යන පද ආබ්‍යාන පූරණයයි දත යුතු. අන් කිසි කර්තෘ විශේෂණාදියකට ඒ වචන ඇතුළත් නොකළ හැකි බව පරීක්ෂණයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ වෙනවා ඇත.

'හිහිගෙයි වසන්නේ සක්විති රජ වේ' කී තැන් කර්තෘ හිහිගෙයි වසන්නායි. සක්විති රජ යන්න ඒ කර්තෘට විශේෂණයක් වීමට හැකි ක්‍රමයක් නැත. එය ක්‍රියා විශේෂණයක් ද නොවේ. ආබ්‍යාන විස්තාරයක් ද නොවේ. හුදෙක් අසම්පූර්ණාර්ථවත් ආබ්‍යාන පාදයාගේ පූරණයකි. හොති, හවති ආදී වූ හු-හ-ධාතූන්ගෙන් නිපන් ක්‍රියා සෑම විටම ආබ්‍යානපූරණයක් ගනිති යි සැලකිය යුතු.

දීර්ඝ මිශ්‍ර විකෘතයන්:-				
අර්ථය හරියා අන්ධබාලා ඵවරුසෙ පාවිච්ඡාරියෙ පසාදං අප්පනෙතිවා නං අක්කොසිත්වා පරිභාසිත්වා රාජානො නාම වණ්ඩා, සක්ඛි. කුඨට්ඨා භන්ට්ඨාදිඡේදනෙත ඛහුමිති අනන්ටං කරොන්තිති පුත්තෙ ආදය රාජකුලං ගන්ත්වා රඤ්ඤපක්කොසිත්වා කිං එතන්ති පුච්ඡිතා ආහං අයං මම සාමිකො කුමිභාකං උපට්ඨාතපුප්පෙහි සන්ථාරං පුප්පෙත්වා කුච්ඡිතෙත්වා සරං ආගන්ත්වා කහං පුප්පානිති පුට්ඨො ඉදං නාම වදෙසි, මයා තස්ස ඡච්චිතභාවං ජනාහි' (සුමනමාලාකාරවත්සු)				
උක්තාධිතය		ආබ්‍යාතාධිතය		
උක්තය	උක්ත විශේෂණ	කමය	කම විශේෂණය	ආබ්‍යාත ප්‍රරණ
ප්‍රධාන විකෘතය: අර්ථය-පෙ-ඡච්චිත භාවං ජනාහි	හරියා	අයං මම සාමිකො - පෙ-මයා තස්ස ඡච්චිත භාවං ජනාහි		(1) අප් (2)ඵවරුසෙ පාවිච්ඡාරියෙ පසාදං අප්පනෙතිවා (3) නං අක්කොසිත්වා (4) පරිභාසිත්වා (5) රාජානො නාම-පෙ-කරොන්තිති (වත්වා) (6) පුත්තෙ ආදය රාජකුලං ගන්ත්වා
1. රාජානො නාම වණ්ඩා සක්ඛි. කුඨට්ඨා භන්ට්ඨාදිඡේදනෙත ඛහුමිති අනන්ටං කරොන්ති	රාජානො	අනන්ටං	(1) වණ්ඩා (2) සක්ඛි. කුඨට්ඨා	භන්ට්ඨාදිඡේදනෙත
2. අයං මම සාමිකො කුමිභාකං උපට්ඨාතපුප්පෙහි සන්ථාරං පුප්පෙත්වා පෙ-ඉදං නාම වදෙසි	සාමිකො	අයං මම (3)කහං පුප්පානිති පුට්ඨො		(1)කුමිභාකං උපට්ඨාත පුප්පෙහි සන්ථාරං පුප්පෙත්වා කුච්ඡිතෙත්වා ආගන්ත්වා
3. මයං තස්ස ඡච්චිතභාවං ජනාහි	(ත්වා)	මයා තස්ස ඡච්චිතභාවං		ජනාහි

සුමනමාලා

මෙහි පෙනෙන වාක්‍යයන් යට දැක්වූ පිළිවෙළින් විවේච්‍ය කටයුතු.

1. 'පුණ්ණො ථෙරං දිස්වා කසිං ධපෙත්වා පඤ්චපතිධ්මිතෙන ථෙරං වන්දිත්වා දන්තකට්ඨං කප්පියං කත්වා අද්ධි.' (ධ. අ. උත්තරාවත්ථු)

2. 'අප්පකා තෙ මනුස්සෙසු යෙ ජනා පාරගාමිනො අථායං ඉතරා පජා තීරමෙවානුධාවති.' (ධම්මපද)

3. අනුද්ධතො අවපලො නිපකො සංවුතින්ද්‍රියො සොහති පංසුකුලෙන සීහොව ගිරිගබ්ගරෙ' (මහාකස්සපෙරාගාථා)

4. 'යො ච කොචි මනුස්සෙසු පරපාණානි හිංසති අස්මා ලොකා පරමා ච උභයා ධංසතෙ නරො' (වාරණස්ථෙරගාථා)

5. සා වෙජ්ජේනාගන්ත්වා කිදිසං හද්දේති පුට්ඨා 'පුබ්බෙ මෙ අක්ඛිති ථොකං රුජිංසු, ඉදති අතිරෙකතරං රුජන්ති' තී ආහ. (ධ. අ. වත්ථුපාල)

6. 'යාවජීවම්පි වෙ බාලො පණ්ඩිතං පයිරුපාසති න සො ධම්මං විජානාති දබ්බි සුපරසං යථා.' (ධම්මපද)

7. 'අථ නං පිණ්ඩාය වරින්වා ජීවතුං සමත්ථකාලෙ කපාලං හතෙථ ධපෙත්වා 'තාත, මයං තං නිසසාය මහාදුක්ඛං පතතා, ඉදති න සක්කොම තං පොසෙතුං, ඉමස්මිං නගරෙ කපණ්ණිකාදීනං පටියතතාහතතානි අත්ථි: හික්ඛාය වරින්වා ජීවාහි'ති තං විස්සජ්ජෙයි' (ධ. අ. ආනන්දසෙට්ඨි)

8. සත්ථා මූලසිරිං ආමන්තෙත්වා 'ජානාසි එත'නති පුච්ඡිත්වා න ජානිමි'ති වුතෙන 'පිතා, තෙ ආනන්දසෙට්ඨි'ති වත්වා අසද්දහන්තං 'ආනන්දසෙට්ඨි, පුත්තස්ස තෙ පඤ්චමහානිධිං ආචික්ඛාහි' ති ආචික්ඛා පෙත්වා සද්දහාපෙසි. සො සත්ථාරං සරණං අගමාසි.' (ධ. අ. ආනන්දසෙට්ඨි)

9. 'සෙලො යථා එකඝනො වානෙන න සමීරති එවං නින්දපසංසාසු න සමිඤ්ජන්ති පණ්ඩිතා' (ධම්මපද)

10. 'තස්මිං සමයෙ බාරාණසීවාසිනො දෙවතා මඩගලිකා හොත්ති, දෙවතා නමස්සන්ති; බහු අප්පෙකකුක්කුටසුකරාදයො වධිත්වා නාතප්පකාරෙහි පුජ්ඵගන්ධෙහි වෙච මංසලොගිතෙහිව බලි කමමං කරොන්ති.' (දුම්මෙධ ජාතක 50)

සත්වෙනි පරිච්ඡේදය

නිපාතාර්ථ විභාගය

නිපාතයෝ නම් කවරනුදැයි පළමු පොතේ 29 වෙනි අංකයෙහි දක්වන ලදී. මොවුහු අව්‍යය නාමයෙන් ද හැඳින්වෙත්. (නිපාත-උපසර්ග දෙකොටසටම අව්‍යය නාමය ලැබේ. උපසර්ගයන් ගැන දැන යුතු දේ දෙවැනි පොතේ 104 පිටේ 105 වෙනි අංකයෙහි කියන ලදී.)

නිපාතයෝ සිද්ධ-අසිද්ධ වශයෙන් ද්විවිධ වෙති. A. සිද්ධ නිපාතයෝ නම් නාම නාම - සඵනාම-ගුණනාම-සංඛ්‍යානාමයන් කෙරෙන් වර්තමාන නොහැකි ප්‍රත්‍යයන් යෙදීමෙන් සිද්ධ වූ පද ද ධාතුන් කෙරෙන් කුං-තථෙ-ත්වා ත්වාන- තුන ය යන අව්‍යය ප්‍රත්‍යයන් යෙදීමෙන් සෑදෙන පද ද වෙති:-

- (1) නාමයන්ගෙන් සිද්ධ නිපාත:-
අත්ථසො, ගෙහතො, හෙතුසො, මුඛතො
- (2) සඵනාමයන්ගෙන් :-
යද, තද, යෙන, කත්ථ, කද, කුතො, සබ්බද
- (3) ගුණ නාමයන්ගෙන් :-
ලහුසො, දීඝතො, පුළුලතො
- (4) සංඛ්‍යානාමයන්ගෙන්:-
ද්විධා, ත්‍රිධා, චතුක්කත්තුං, පඤ්ච-පඤ්චසො
- (5) ධාතුන්ගෙන්:-
කාතුං, දතථෙ, ගත්ත්වා, පත්වාන, කාතුන, ආදය

B. අසිද්ධ හෙවත් ශුද්ධ නිපාතයෝ නම්: කිර, බලු, බො, කු, හි, මා, ව, වා, තනු ආදීහු යි.

A. සිද්ධනිපාතයන් ගැන විස්තර දෙවෙනි පොතේ අව්‍යය තඨ්ව කොටසෙන් දැන හැක.

නිපාතයන්ට විභක්ති අනුව වර්තමානමත් නැතත් ඇතැම් නිපාතයෝ ඇතැම් විභක්තින්ගේ අර්ථයන්හි පමණක් වෙති:-

- (1) සක්කා, ලබ්භා, සයං, සාම, නාමො යන මොහු ප්‍රථමාර්ථ යෙහි වෙති.
- (2) අභිණ්ණං, මුහුං, සකිං, චිරං, මරං, ආදීහු ද්විතියාර්ථයෙහි වෙති.
- (3) සයං, සාමං, සම්මා, මිට්ඨා, සාහසා ආදීහු තෘතියාර්ථයෙහි වෙති.

- (4) උද්ධං, අධො, නිරියං, හෙධා, උපරි ආදීහු සප්තමාර්ථයෙහි වෙති.
 - (5) ආරා, ආරකා, යාව, තාව, ආදීහු පඤ්චමාර්ථයෙහි වෙති.
 - (6) හො, හෙ, අරෙ, හණෙ, ජෙ, ආවුසෙ ආදීහු ආලපනයෙහි වෙති.
- (මත්තෙහි අකාරාදී පිළිවෙලින් නිපාතාර්ථයන් දක්වන විට මෙකී නිපාතයන්ගේ අර්ථ ද ප්‍රකට වෙනවා ඇත.)

1. අ, ප්‍රතිසෙධාර්ථයෙහි වේ. අකුසල, අමනුස්ස, අභාව ආදී නොයෙක් පදයන්හි පෙනෙන අ-කාරය වනාහි න-නිපාතයට සිදුවූ ආදේශයකි. වාක්‍යයකින් ආරම්භවන ශබ්දයකට මුලින් සිටි විට න-යන්නට අ-ආදේශ ද ස්වරයකින් ආරම්භවන ශබ්දයකට මුලින් සිටි විට අත්-ආදේශ ද වේ. (අනාමය, අනස්ස, ආදිය දෙවැන්නට උදහරණයි)

2. අචිරං වැඩි කලක් යන්ට පෙර.

‘අචිරං වන්යං කායො පඨවිං අධිසෙස්සාති.’ - වැඩි කලක් යන්නට පෙර මේ සිරුර පොළොවෙහි හෝනේය. (ධම්මපද 41)

3. අජ්, අද: දැන් මෙකල

‘අත්ථි මෙ අජ්ජ හෙසජ්ජමත්තා පිතා’ - මා විසින් අද බෙහෙත් ප්‍රමාණයක් බොන ලදී. (දීඝ සුභසුත්ත)

4. අජ්ජතග්ගෙ, අද පටන්. (මෙය අජ්ජතො+අග්ගෙ යන දෙපදයෙන් සිද්ධ වූවා විය හැක)

‘උපාසකං මං හගවා ධාරෙතු අජ්ජතග්ගෙ පාණ්ණපෙතං සරණංගතං’ - මා අද පටන් ජීවිතාන්තය දක්වා සරණ ගියකු සේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පිළිගන්නා සේක්වා. (දීඝ.ස85)

5. අජ්ජණ්හො, අද දවස, අද රැය

‘සවෙ නෙ කස්සප අගරු’

විහරෙමු අජ්ජණ්හො අග්ගිසාලමිහි’ - කාශ්‍යපයෙනි, ඉදින් ඔබට බරක් නොවේ නම් අද රැය මේ ගිනිහලෙහි වසන්නෙමු. (විනයමහාවග්ග)

6. අඤ්ඤාපට්ඨ, ඒකාන්තයෙන් අතික් අතට.

A. අඤ්ඤාදානට්ඨ සිස්සං මුසිලං, ආවරිය, තවමෙව ජෙස්සාසි. - ආචාර්යයෙනි ඔබ ඒකාන්තයෙන් ශිෂ්‍ය වූ මුසිලයා පරදවන්නාහ. (ගුත්තිලවිමානවත්ථු)

B. 'ආයසමා රඨපාලො සකපිතු නිවෙසනෙ නෙව දනං අලප්ථං, න පව්වකකානං අඤ්ඤදරුට්ඨි අකෙකාසනමෙව අලප්ථං.' = ආයුෂ්මත් රඨපාලනෙමේ සිය පියාණන්ගේ ගෙහිදී දනක් හෝ ප්‍රතිකෂෙපයක් නොලද්දේය; (අනික් අතට) ආඤ්ඤායක්ම ලැබුවේය. (ආඤ්ඤායක් මිස දනක් නොලැබුවේය යන අදහසයි) (මජ්ඣිම නිකාය 8.)

'නෙ..... කු'න්සස වාදං ආරොපෙසසන්ති? අඤ්ඤදරුට්ඨි සමණසෙස' ව ගොතමසස සාවකා සම්පජ්ජන්ති.' = ඔවුහු කොයින් ශ්‍රමණ ගොතමයන්ට වාදයක් නගන් ද? අනික් අතට ඔවුහු උන්වහන්සේගේම ශ්‍රාවක බවට පැමිණෙති. (වුල්ලභ්‍යථිපදොපම ම.)

7. අනිප්පගෙව, ඉතා උදෑසනම

'කිත්තු බො මහාරාජ අනිප්පගෙව ආගතොයි.' (මහාසුපිතජාතක)

8. අනිප්පගො, ඉතා උදෑසන

'අථ බො හගවතො එතදහොයි: අනිප්පගො බො තාව අනුපි යාය පිණ්ඩාය වරිතුං.' - ඉක්බිති භාග්‍යවතුන් වහන්සේට මේ සිත පහළ විය. අනුපිය නුවර පිටු පිණ්ඩ හැසිරීමට තවම කල් වැඩිය. (දීඝ iii. 1.)

9. අනිවිය, අනිශයෙන්; ඉතාමත්

'පඤ්චනනං මාණවකසනානං අනතරෙ අනිවිය ආවරියසස උපකාරකො අහොයි.' (ධ. අ. 3. 250)

10. අනිව, අනිශයෙන්;

'අනිව පරිහීනගතො'ස්මිං: රතතරධකාරෙ, ගම්ඤ්ජාමිති.' = ඉතා පිරිහුණු (-කෙටිවූ වූ) සිරුරු ඇත්තේ වෙමි. එබැවින් ඊ අළුරෙහි යන්නෙමි යි. (රසවාහිනි)

11. අපථි යන්න අස-ධාතුවගේ ප්‍රථම පුරුෂ-එකවචන යි. එහි බහුවචනය සන්ති යන්නයි. නමුත් අපථි-යන්න ඇතුළු තැනක බහුවචනයෙහිත් යෙදී තිබේ. එවැනි තැනහි එය නිපාතයක් සේ ගණන්ගත යුතු යයි ඇතුළු ආචාර්යවරයෝ කියත්.

A. කිම්පන වො මනුසාසා සබ්බෙව කුක්කුරෙ මාරෙනති, උදුහු මරණං අලහනතා පි අපථිති? (කුක්කුර ජාතක)

B. 'ඉතිපි නපථි පරො ලොකො නපථි සතතා ඔපපාතිකා.'

(දීඝ, පායාසිසුක්ක)

12. අඬ, ඉක්බිති: එවිට: පසුව: නොහොත්,

A 'අඬ පාපානි කමානි කරං බාලො න බුජ්ඣති.'

(ධම්මපද ගා. 136)

පවිට්ඨකම් කරන අඤාන තෙමේ එය කරන කල්හි (ඒවායේ විපාක ගැන) අවබෝධ නොකෙරේ.

B. අඬ බො දෙවදනො උපොසථදිවසෙ අත්තනො පරිසාය සද්ධි-
එකමනතං නිසීදන්වා (ධ. අ. j 142)

13. අඬො, තවද: නැවත: එවිට

'හතෙථ පි ජිඤ්ඤානි අඬො පි පාදෙ'

කණ්ණෙපි ජිඤ්ඤානි අඬොපිනායං (රෙවතිවිමානවස්ත්ර)

14. අඬවා, හෝ: නොහොත්

'යො බුඬං පරිභාසති, අඬ වා, තසස සාවකං'

(සුක්කතිපාකගා 134)

15. අඬවා, ඒකාන්තයෙන්.

අඬවා නවං බුද්ධො ච තිරියං දිසාස්වනුදියාස්වහං

අන්වෙසං නාධිගවජාමී: ගොධිකො සො කුහිං ගතො.

(සංයුක්ත: i 122)

16. අඬො, යට: පහත

'උඬං අඬො ච තිරියං දිසාස්වනුදියාස්වහං

අන්වෙසං නාධිගවජාමී: ගොධිකො සො කුහිං ගතො.'

(සංයුක්ත i 122)

17. අන්තරා, අතරෙහි: මධ්‍යයෙහි: අතරතුරේදී.

'අථ පල්ලංකස්ස ච ධීතට්ඨානස්ස ච අන්තරා.... චංකමන්තො
සත්තාහං විනිනාමෙසි' (ඡාතක නිදාන)

සමාසයේදී මෙය විශේෂණයක් සේ සිටියි.-

A. අන්තරා කතා, අතරතුරේ කථාව

B. අන්තරාමග්ගෙ, අතරමගදී.

C. අන්තරාමරණං, අකාලමරණය

18. අන්තරේන අතරෙත්: අතරෙහි: මධ්‍යයෙහි

A. අන්තරේන යමකසාලානං උත්තරසීසකං මඤ්චං පඤ්ඤාපෙති.

(දී. මහාපරිනිබ්බාණ)

B. 'තතො තචං මාලුඬ්ඛ්‍යාපුත්ත, තෙවි'ධ, න හුරං,න උභය මන්තරෙන්' = 'මාලුංක පුත්‍රය, එවිට ඔබ මෙහිත් නැත මින් පිට තැනකත් නැත, ඒ දෙක අතරෙහිත් නැත.'

(සං.ග iv 73)

19. අනෙතා, ඇතුලෙහි (සමාසයේදී 'ඇතුල්' යන අර්ථය දේ.)

A. 'එවං පාසාදසස අනෙතා ච බහි ච ගාල්භාරකඛා අහොසි'

(ධ.අ.iv 209 ජොතිය)

20. අපරජ්ජු, පසුද

'තෙන බො පන සමයෙන ආයසමා නිග්‍රොධකප්‍රො පච්ඡා භතතං පිණ්ඩපාතපටික්කතෙනා විහාරං පටිසති, සායං වා නික්ඛමති, අපරජ්ජු වා කාලෙ.' = 'එකල්හි ආයුෂ්මත් නිග්‍රොධ කල්ප තෙමේ පිණ්ඩපාතයෙන් ඉවත්වූයේ පසුබත් කාලයෙහි (තමා වසන) ආවාසයට ඇතුල් වී භවස හෝ පසුදා උදෑසනකාලයෙහි හෝ පිටතට එයි. (සං.i. 186)

21. අපි, ද; තවද; පවා; නම් : නමුත්:

A. 'සා' පි තක්කසිලාමගගං පටිපජ්ජී: සභායකො' පි'සසා ඉතො වි'තො ච විචරිතවා' පි තාද්දස' (ධ.අ. සොරෙයාවත්ථු)

B. පවා: අපි දිබ්බෙසු කාමෙසු

රතිං සො නාධිගච්ඡති' (ධම්මපද ගා. 187)

C. 'අපාහං මරිස්සාමි, නාහං සකෙකාමි එකෙන පසොන සත්තමාසෙ සයිතුං.' = මම මැරෙන්නෙමි නමුත් (= මා මැරුණත්) එක් ඇලයකින් සත් මසක් නිදන්ට නොහැක්කෙමි. (විනය මහා වග්ග)

ප්‍රශ්න කිරීමෙහි:-

D. 'අපි සමණ, බලිවදෙද අදදස?' = 'ශ්‍රමණය, ගොනුත් දුටුවෙහි ද?' (මාරසංයුත්ත)

E. 'අපි සමණ, පිණ්ඩමලප්?' = 'ශ්‍රමණය, ආහාර ලැබුවෙහි ද?' (මාරසං)

F. නමුත්: අපි, උදයි, ආනන්දෙ දිට්ඨවධමෙම පරිනිබ්බායිසසති.' = නමුත් උදයි, ආනන්දෙනෙමි මේ ආත්මයේදීම පිරිනිවෙන්නේය.' (අං. i. 228)

22. අපිස්සු, තවද

‘අපිස්සු හික්කවෙ විපස්සි හගවනනං ඉමා අනවජරියා ගාථා පටිභංසු’ - මහණෙනි, තවද විදර්ශිභාග්‍යාවතුන්ට මේ ආශ්වාසීචන්තොවු ගාථාවෝ සිතට නැගුණාහ. (දී. මහාපදන)

23. අපිස්සුදං, මෙන්; වාගේ; තවද

‘ආයසමනො සමිදධිසා අවිදුරෙ මහනනං භය-හෙරව සද්ද මකාසි, අපිස්සුදං පඨවි මඤ්ඤ උදියතීති’ - (හෙතෙම) පොළොව කම්පාවන්නාසේ හැගෙන තරමේ මහත් භයජනක ශබ්දයක් ආයුෂ්මත් සමිඨිතෙරුන්ට නුදුරු තැන්හිදී කෙළේය. (සං. 119)

24. අපි ච, තවද එහෙම වුවත්, නමුත්

අපි ච, මේ‘න් පුග්ගලවෙමතතතා විදිතා’ - එසේ වුවත් මෙහිදී මා විසින් පුද්ගල විශේෂය සලකනු ලැබේ. (දී. මහාපරිනි)

25. අපි නු, ප්‍රශ්න විචාරීමේදී යොදනු ලැබේ.

‘ආහනියෙදිසං ජනං, අග්ගි පජ්ජලිතං ච ලිඛිගිය, ගණ්ගිය-මාසිවිසං විය; අපි නු සොත්ථි සියා? ඛමෙහි තො’ (සුභාපෙරිභාථා)

26. අප්පෙච සමහරවිට; යෙහෙකි.

‘අප්පෙච මං සො හගවා සබ්බදුක්ඛා පමොචයෙ’ - ඇතැම් විට ඒ භාග්‍යවත් තෙමේ මා සියලු දුකින් මුද්‍රාවට ඇත. නොහොත් මා සියලු දුකින් මිදුව හොත් යෙහෙකි. (පෙරිභා. 319)

27. අප්පෙච නාම, එසේ වුවොත් යෙහෙකි.

A. අප්පෙච නාම හගවා අවනතිදක්ඛිනාපථෙ වමමානි අත්ථරණානි අනුජානෙය්‍යා’ - භාග්‍යවතුන් වහන්සේ අවනති-දක්ෂිණා පථයෙහි සම්ආනිරි අනුදක්නාසේක් නම් යෙහෙකි. (විනය මහා වග්ග)

28. අබ්බුම්මෙ, අහෝ; භයානක දෙයකි. මහත් භයක් ඇතිවූ විට සිංහලයෝ ‘අපොයි අම්මේ’ යි කෑගසත්. මෙය අබ්බුම්මෙ යන්නෙන් ආවක් විය හැක. අබ්බුම්මෙ = අප්පොම්මෙ අප්පොයිමෙ-අපොයි අම්මෙ වශයෙනි.)

අබ්බුම්මෙ කථන්නු හණසි?

සල්ලං මෙ දෙව උරසි කමෙසි. (ජා.ථ. 179)

'අතේ , මේ කුමක් කියන්නෙහිද? දේවයන්වහන්ස, මාගේ ළයෙහි හුලක් ඇත සොලවන්නෙහිද?'

29. අභිකමණං, නිතර: නැවත නැවත

'සච්චං කිර ත්වං හද්දිය, අභිකමණං අහො සුඛං, අහො සුඛං තති වදෙසීති?' = හද්දිය, තෝ, නිතර 'අහෝ සැපයෙන, සැපයෙනැ' යි කියන්නෙහිය යන්න සැබෑවක්ද? (පෙරහාපවිධකපා)

30. අභිණං, නිතර

'ඉත්ථං සුදං භගවා ආයසමන්තං රාහුලං ඉමාහි ගාථාහි අභිණං මවදති.' (සුක්කනිපාත 60),

31. අභිදො, අභිමුඛයෙහි 'අභිදො අභිචරන්තං ති අභිචරන්තෙ අභිමුඛෙ භූතේ' (අං. අ. 701)

'අභිදො අභිචරන්තං' යන්නේ තේරුම මධ්‍යම රාත්‍රිය අභිමුඛ වූ කල්හිය.

32. අමහො, එමිබා, පින්වත්ති.

'අමහො දුට්ඨබ්‍රාහ්මණ, අක්කසං ඉදුතෙ'ව ධනං වසාසා පෙත්වා අමහෙ අක්කසං සංවච්ඡරං අධිවාසාපෙසි.' = එමිබා දුෂ්ට බමුණු, තෝ අන්‍යයන්ට දැන් ධනය වසින්ට සලස්වා අපට තව අවුරුද්දක් ඉවසන්ට කියෙහි. (වෙදබ්‍රහ්මක)

33. අරෙ, බොල; ඒයි.

'අරෙ දුට්ඨ වෙටක, ඉලලිසමහාසෙට්ඨි සකල නගරස්ස දන්තං දෙති, ත්වං කිං අහොසීති?' (ඉලලිසකක)

ත්වං කිං අහොසි, තෝ කවෙරක් වෙහිද?

34. අලං, පමණි; ඔය ඇති; සමර්ථ වේ; යොග්‍යයි; සැහේ

A. 'අලං ආවුසො මා සොච්ඡත්ථ, මා පරිදෙච්ඡත්ථ.' = ඇවුත්ති, පමණය. (-ඔය ඇත), ගොක නොකරව, නොවැලැක්වෙව්. (මහාපරිනිබ්බාණ)

B. 'එවමෙතං සුමනෙ, අලමෙව දන්තානි දතුං, අලංපුක්කන්ති කාතුං' = සුමනාවෙති, එය එසේම ය: දන්දීම සුදුසුමය, පින්කිරීම සුදුසුමය.

(අං iii. 34 සුමනා)

C. 'සත්වා අලං ඵතතකං ඉමසසාති පකකාමි' = බුදුරජ මෙපමණක් මොහුට ප්‍රමාණයයි සිතා වැඩි සේක. (ධ. අ. මට්ටකුණ්ඩලී)

සමාන වචන:-

අලංකමමනිය = ක්‍රියාවට යොග්‍යවූ හෙවත් සෑහෙන තරමට මේරු

අලංපනොය = ස්වාමියකුට පාවාදීමට තරම් යොග්‍ය වියසට පත්

අලංචවනිය = අනුන් කියන වචන තේරුම් ගැනීමට තරම් වියසැති.

අලමරියඤාණදසසන = ප්‍රබල වූ ආයතීභූත දර්ශනය

අලංචවනියං කථා = බිරිඳක් දික්කසාදයට පමුණුවා (තමා ඇය ගැන වග නොකියන්නකු කොට)

35. අවසසං, ඒකාන්තයෙන්.

'අද්ධුවං ජීවිතං, ධුවං මරණං, අවසසං මයා මරිතබ්බං' = මා ඒකාන්තයෙන් මරණයට පැමිණිය යුතුය. (ධ. අ. පෙසකාරධීතු)

36. සු, පදපූරණයෙහි

A. 'ආදිත්ත'ස්ස නාම'ඡ චෙදියකො පබ්බතො; ජලිත්'ස්ස නාම'ඡ චෙදියකො පබ්බතො.' = අද වනාහි චෙදියක පථනය ගිනිගෙන තිබේ. අද එය දැල්වේ. (දී. සක්කපඤ්භ)

B. 'කෙත්'ස්ස නියති ලොකො?' = මේ ලෝ වැසි තෙමේ කවරෙකු විසින් මග පෙන්වනු ලැබේද? (ස. i 39)

37. අහෙ: සමානයන්ට ආමන්ත්‍රණයේදී යොදනු ලැබේ. 'සකෙකා ව මෙ වරං දජජා: තාවතිංසානම්සසාරො: තා'හං භද්දෙ: වරෙය්‍යා'හෙ' (දී. සක්කපඤ්භ)

-තවතිසා වැසියන්ට අධිපති වූ ශක්‍රුතෙමේ ඉදින් මට වරයක් දෙන්නේ නම් සොදුර, මම තා ඉල්ලා ගන්නෙමි. 'අහෙ ති ආමන්තණං' යි අටුවාහි කියන ලදී. අන්තූතක මෙ වැනි නිපාතයක් නොදක්නා ලැබේ.

38. අහො, අතේ: අපොයි: ආශ්වයයීයකි.

A. 'අහො! මයා උදරහෙතු අයුත්තං කතං.' (ලොසකජාතක)

B. 'අහො! ඉමස්මිං ලොකෙ අයුත්තං වත්තති.' (කුක්කුර ජා.)

C. 'අහො! බුධානං බුධානුභාවො නාම.' (වට්ටකජාතක)

39. අහොවන, නිකුට්ත් හෝ බලාපොරොත්තුවක් ප්‍රකාශ කෙරේ.

A. 'අහොවතා'යං බ්‍රාහ්මණො මණිං උපසංකම්පවා න ගණ්හෙයා.' - මේ බමුණා මැණිකට ළං වී එය නොගන්නේ නම් යෙහෙකි.

(ධ. අ. සඩ 206)

B. 'අහො වන රෙ අමහාකං පණ්ඩිතකා' = අනේ අපේ පණ්ඩිතමානින්ගේ සැටි!! (දී. අමිබවය)

40. 'ආදු, නොහොත්.

'දේවතා නු' සි? ගන්ධබ්බො? ආදු සකෙකා පුරිතුදේ?

(ධ. අ. මව්ටකුණ්ඩලී)

දේවතාවෙක් වෙහි ද? ගන්ධවීයෙක් වෙහිද? නැතහොත් පුරිතුද ද නැමැති ශක්‍රයා වෙහිද?

41. ආම, එසේය; ඔව්

'ආම හනෙන න සකකා තත්ථ වසිතුං' (ධ. අ.)

42. ආයති, ආයතිං, ආනගතයෙහි, අනාගතය

'තථාගතස්ස බො සීහ: ආයතං ගබ්හසෙය්‍යා පභීතා' = සිංහ සෙනෙවිය, බුදුරදුන්ගේ ආනගතයෙහි ඉපදීම ප්‍රභීත විය. (විනය මහා වග්ග)

43. ආරක, දුරින්, දුරදී

A. ආරකා තෙ අනුතතරාය, විජ්ජාවරණසමපදය.' = ඔවුහු නිරුත්තර විද්‍යාවරණසමපතියෙන් දුර වෙති. (දී. i 99)

A. 'එවං චේතං ජනො ජඤ්ඤ යතා ජානාමී තං අහං

ආරකා පරිවජේය්‍යා ගුථට්ඨානං'ව පාටුසෙ' (පෙරහොරා ii 53)

= මා තා ගැන දන්නා සේ මහාජනයාත් තා ගැන දන්නම් මහා ජන තෙමේ වැසිකලක මලපහරන තැනක් මෙන් (පිළිකුල් කොට) තා දුරින් දුරු කරන්නේය.

44. ආරා, දුරින්; දුරදී.

A. 'න හරාමී. න හඤ්ජාමී ආරා සිංඝාමී වාරිජං' = මම පියුම නොගෙනයමි, එය නොකඩමි; දුරින් (හෙවත් දුර සිට) සිඹිමි. (වතසංසුත්ත)

B. 'ආරා සො ආසවකඛයා' = හෙතෙම ආශ්‍රවයන් ක්‍ෂය කිරීමෙන් ඇතය. (දුරය) = (ධම්ම ශා. 253)

45. ආචී, ඉදිරියෙහි, ප්‍රකට ලෙස

‘මා’ කාසි පාපකං කමමං ආචී වා යදි වා රහො.’ = ප්‍රකට ලෙස හෝ රහසෙහි පව් නොකරවි. = (පෙරි ගා. 247)

ආචීභාව-ප්‍රකට බව

46. ආවුසො, ඇවැත්ති, සොහොයුර.

‘ආවුසො. ඉමං තෙමාසං කතිහි ඉරියාපටෙහි චිතිනාමෙස්සථ?’
(ධ. ද. වස්ඛුපාල)

47. ඉංස, මෙහෙ බලව: එහෙනම්

‘ඉංස න්වං සොණ, තතෙථව අගාරියභුතො බුඬානං සාසනං අනුයුඤ්ජ.’ = එහෙනම්, සෝණ, තෝ එහිම ගිහිවුයේ බුද්ධධර්මය පිළිපදුව (චිත්තමභාවශ්ම)

48. ඉති, මෙසේ. වාක්‍යාවසානය දැක්වීමටත් යෙදේ.

‘ඉති බො, මාණව අප්පායුකසංචතතතිකා පටිපද අප්පායු කතනං උපෙනති’ = ‘මානවකය, මෙසේ අඩු ආයුෂය පිණිස පවත්නා පිළිවෙත අල්පායුෂක බව එළවයි. (ම iii 206)

49. ඉත්ථං, මෙසේ. 30 වෙනි අඩකයට දුන් උදහරණය බැලිය යුතු.

50. ඉච, මෙන්: වාගේ

‘අඤ්ජනීව නවා චිත්තා පුතිකායො අලඬකතො’ = අලුත් වූ විසිතුරු වූ අලුත්කරුන් මෙන් මේ කුණු ගරිරය සරසන ලද්දේය.
(පෙ. ගා. 773)

51. උතතරඤ්ච, අනිද්දා

‘තතථි සා ඉඬි වා ආනුභාවො වා අජ්ජේ’ ව මෙ ධක්ඛානි ජායන්තු, ඤ්ච ගබ්භිති හොන්තු, උතතරඤ්ච පව්වන්තුති’ = ‘අද ම මාගේ ධාන්‍ය පැලවෙත්වා, හෙට ගැබ් ගනිත්වා; අනිද්ද පැසෙත්වා’ යි (සිතා එසේ සිද්ධ කිරීමට හැකි) සෘද්ධියක් හෝ ආනුභාවයක් හෝ නැත.
(අං. ස. 240)

52. උත්තරි, උතතරි, මත්තෙහි

A. ‘අථව පන හවං ආනඤ්ච ඵවමාහ. අතථි වේත්ථ උත්තරි කරණියංති’ = නවද හවත් ආනඤ්ච ස්ථවිර තෙමේ ‘මෙහිදී මත්තෙහි කළයුතු දෙයක් ඇතැයි කීය.
(දි. ම. 26)

B. 'උත්තරිං අප්‍යට්ඨිජ්ඣනො භුත්මලොකුපගො හොති' = මත්තෙහි (උසස් ධර්මයන්) අවබෝධ නොකරන්නේ හෙතෙම බිම්ලොව උපදුනේ වෙයි. (අං. ස. 342)

C. උත්තරිසාටක, උතුරු සඵඵ: උඩ කොටස වසන වස්ත්‍රය.

D. උත්තරිහඨිග: (කැඳබිම-රාබිම ආදියේදී පාවිච්චියට ගන්නා) කටගුස්ම: අතිරේක ව්‍යාඤ්ඤාය

E. උත්තරිමත්තසා ධම්ම, මනුෂ්‍යත්වය ඉක්මවූ දෙය.

53. උද, හෝ නොහොත්

'වරං වා යදි වා තිට්ඨං නිසිනො උද වා සයං' (සුත්තනිපාක ගා. 34)

54. උදහු, නොහොත්

'කිත්තාමේ'තං සත්ථාරා කතං? ඤ්ඤා වා බො කතං උදහු අජාතිත්වාති' (ධ. අග චූළකාළ-මහාකළ)

55. උඩං, උඩ මත්තෙහි; පසුව

A. 'සො තත්ථ ඵෙණ්ණද්දෙහකං පච්චමානො සකිම්පි උඩං ගච්ඡති' = හෙතෙම ඵහි පෙණ දමමින් පැසෙන්නේ වරක් උඩට යයි.

(අං.ස. 141 ම iii 183)

B. 'උඩං අධො ච තිරියං දිසාඤ්ඤා භු දිසාඤ්ඤා' හං

අනෙවසං නාධිගච්ඡාමි ගොධිකො සො කුභිං ගතො.'

(සං. ස. 22)

උඩ ද යට සරස ද දිශානුදිශාවන්හි ද සොයන්නා වූ මම ඒ ගොධිකසථවිර කොහි ගියේ දැයි අවබෝධ නොකරමි.

C. 'උඩං චතුරි මාසෙහි කාලකිරියා හවිසස්ති.' -මින් සාර මසකින් මත්තෙහි මාගේ මරණය සිදු වන්නේය. (ධනපාලපෙතවක්ඛ)

D. උඩංමුඛ, උඩබලාසිටින, උඩතුරු මුණ ඇති.

E. උඩපාද, පා උඩතුරු කොට ඇති.

F. උඩංචිරෙවන, වමනය කරවීම.

56. උපරි, මත්තෙහි; උඩ මුදුනෙහි.

A. 'යස්ස දෙසො අත්ථි තස්සො'ව උපරි සාපො පතතු' = දෝෂය යමකුගේ වේ නම් ඔහු මත්තෙහි සාපය වැටේවා. (ධ. අ. පුළුලකිස්ස)

B. හෙට්ඨා අවච්චි උට්ඨතිත්වා උපරි පටිහක්ඛන්ති. = යටින් ගිනිදැල්ල නැග මත්තෙහි (=උඩතට්ටුවෙහි) හැපේ. (ම. iii. 184)

C. 'ඉතො වස්සස සත්ස්ස උපරි අට්ඨාරසමෙ වසෙස..... සාසනෙ මහත්තං අබ්බුදං උප්පජ්ජියති' = මෙයින් අවුරුදු සියයකින් මත්තෙහි අටළොස්වෙති වර්ෂයේදී සස්තෙහි මහත් අර්බුදයක් උපදින්නේය.
(විතයඅටුවා. නිදන)

57. එක්කම, එක් තැනෙක; එකතුව
'තාති සබ්බාති එක්කමං ආරොපෙනෙහි සංගහං ජාතකං නාම සංගීතකං....' (ජාතකනිදන)
ඒ සියල්ල එක් තැන්කොට සංග්‍රහවට නගන්නාවූ ඒ තෙරුන් විසින් ජාතක නම් කොටසක් සම්භාෂනා කරන ලදී.

58. එකතො, එකතුව; එකට
'අක්ඛන්තිත්ථියා..... නිප්පභා හුත්වා එකතො සන්නිප්පත්තවා මනකයිංසු'
(ජා ii-145)

59. එකමන්තං, එක් පසෙක පැත්තක
'එකමන්තං ධීතා බො සා දෙවතා හගවන්තං ගාථාය අජ්ඣාසාසි.'

60. එකිදං, ඇතැම්
'එකිදං සත්තා වණ්ණවත්තා හොනති, එකිදං සත්තා දුබ්බණ්ණා' = ඇතැම් සත්වයෝ වණ්ණවත් වෙති, ඇතැම්හු දුර්වණ්ණ වෙති.
(අග්ගඤ්ඤාත්ත. දීඝ)

61. එක්කො, අරෙහෙන්.
'මාතුල; අයං සරො එක්කො, ත්වං පන ඉතො නෙසීති.' = මාමෙ, මේ විල අරෙහෙහි, ඔබ මෙහෙන් ගෙනයෙහි. (බක ජාතක)

62. එක්කාවතා, මෙපමණකින්
'එක්කාවතා බො මහානාම උපාසකො හොති.' = (සංග v. 395)

63. එව අවධාරණාර්ථයෙහි හෙවත් නියම කොටම කීමෙහි වේ.
'යං සො වදති තං තපේව හොති.' = හෙතෙම යමක් කියා නම් එය එසේම වේ.
(ධ. අ. iii, 45)

64. එවං, මෙසේ, එසේය, ඔව්, මෙවැනි

A. 'එවං, බො ආනන්ද දක්ඛිණා, දයකතො විසුජ්ඣති.' = ආනන්දය, මෙසේ දනය දයකපක්‍ෂයෙන් පිරිසිදු වේ. (ම. දක්ඛිණවිහරිත)

B. 'එවං හොති බො සො මාණවො සුභස්ස මාණවස්ස. පටිස්සුචා යෙනායසමා ආනන්දො තෙනුපසංකම්.' = එවං හොති = එසේය, පින්වතැයි. (දී. සුභසුත්ත)

C. එවං දිට්ඨි මෙවැනි දෘෂ්ටි ඇත්තේ

D. එවංවාදී, මෙවැන්නක් ප්‍රකාශකරන්නේ

65. එවමෙව, එසේම, එපරිද්දෙන්ම

'එවමෙව තුවං මාර, ආසජ්ජ නං තථාගතං

සයං දහිස්සා' න්නානං, බාලො අග්ගිංව සම්පුසං.' (ථෙරගාථා 1205)

= 'එසේම, මාරය තෝ ඒ තථාගතයන්ට හිරිහැර කොට ගින්නක් ස්පෘෂ්ඨ කරන බාලයකු මෙන් තමා දවාගන්නෙහි.'

66. එවමෙවං 64 හා සමානාර්ථ ඇත්තේයි.

'සක්කා නු බො භතෙන එවමෙවං දිට්ඨෙව ධමම සන්ද්ධිකං සාමඤ්ඤඵලං පඤ්ඤාපෙතුංහි?' = ස්වාමීනි, එපරිද්දෙන්ම මේ ආත්මයේදීම ප්‍රත්‍යක්ෂ වූ මහණකමේ ඵලයක් පෙන්විය හැකිද? (දී. සාමඤ්ඤඵල)

67. ඔරං, යට, ඇතුළත, මෙහා මෙගොඩ

ඔරෙන, අඩුව.

A. 'ඔරං සමුද්දස්ස අතිත්තරූපො, පාරං සමුද්දස්සපි පත්ථයෙථ.' = මුහුදෙන් මෙතෙරට තෘප්ත නොවූයේ මුහුදෙන් එතරත් ප්‍රාර්ථනාකරයි. (ථෙරගාථා 777)

B. 'ඔරං වස්සසනාපි මීයති' = අවුරුදු සියයෙන් අඩුවත් (සියය පිරෙන්ට මත්තෙනුත්) මැරේ. (සුක්කති ගා 804)

C. 'යො පන හික්ඛු ඔරෙනධමාසං නහායෙය්‍ය පාවිතති යං' = යම් හික්ඛුවක් අධමසකින් මෙහා (-අධ මසකට අඩු දින ගණනකදී) නාන්නේ නම් පාවිතනියාපන්නියක් වේ.¹ (පාවිතනියාපාළි)

68. කච්චි, කිමෙක්ද? (මෙය සැකයක් විචාරීමෙහි යි)

A. 'කච්චි මං සම්ම ජීවක, න වඤ්චෙයි?' = 'කිමෙක්ද මිත්‍ර ජීවකය, මා මූළා නොකෙරෙහිද?' (දී. සාමඤ්ඤඵල)

B. කච්චි තෙ වත්කලි, බමනියං? කච්චි යාපනියං? කච්චි දුක්ඛා

1. මෙය මධ්‍යඥගොති පමණක් බලපවත්වන්නේයි; එහිදීත් විශේෂ කරුණු ඇති විට නෑ හැක.

වේදනා පටික්කමන්ති, නො අභික්කමන්ති - 'කිමෙක්ඳ වක්කථි, ඔබට ඉවසිය හැකිද? දුක් වේදනාවෝ ඉවත් වෙත්ද? ඉදිරියට නො එත්ද?

(සං iii 120)

69. කථං, කෙසේ.

A' 'කථං අවන්දියා බුඩා' ? = බුදුවරු කෙසේ නො වැදිය යුත්තාහුද? (අපදන)

සමස්තපද:

B. කථංකර, කෙසේ ක්‍රියාකරන,

C. කථංජීවි, කෙසේ ජීවත්වන

D. කථමිහුත, කෙසේ වූ

E. කථංවිධ, කෙබඳු ආකාර ඇත.

70. කද, කවර කලක

71. කදච්චි, කිසිකලක, ඇතැම්විට.

72. 'කරහච්චි, යම්කිසි කලක, කදච්චි, කරහච්චි, බොහෝ කලාතුරකින්.

A. 'හොති සො භික්ඛවෙ සමයො යං කදච්චි, කරහච්චි, දීඝස්ස අඩුනො අවචයෙන දුතියො සූරියො පාතුහවති.' (අං. සත්තසූරිය) මහණෙනි, බෙහෝ කාලයක්හුගේ ඇවෑමෙන් කිසියම්කලක දෙවෙනි සූර්යයකු පහළවන කාලයක් ඇති වේ.

B. 'න කොත්ථකො සීහසමො කදච්චි' (සං. i. 66)

= හිවලා කිසිවිටකත් සිංහයාට සමාන නොවේ.

73. කාමං, ඒකාන්තයෙන්

කාමං, වජ්‍රාම අසුරෙසු පාණං,

මා'මෙ දිජා විකුලාවා අහෙසුං. (කුලාවක ජාතක)

= ඒකාන්තයෙන් අසුරයන් මැදදී අපගේ ප්‍රාණය අත්හරිමු. මේ පක්ෂීහු කුඩු නැත්තෝ නොවෙත්වා.

74. කිකුඤ්ඤා, කියනුම කිම, කුමක් හෙයින්.

'අකුඤ්ඤාපි දෙවො පොසෙති කිකුඤ්ඤා දෙවො සකං පජං.'

= දේවයන්වහන්සේ අත්‍යයනුත් පෝෂණය කෙරෙත්, තමාගේම ප්‍රජාව (සත්තකිය හෙවත් පරම්පරාව) පෝෂණය කිරීම ගැන කියනුම කිම? (කවයභාරිජා.)

75. කිඤ්චාපි. කිසියෙත්, එසේ වුවත්

‘කිඤ්චාපි, බොම්හි දුක්ඛිතා දුක්ඛලා ගතයොබ්බතා, දණ්ඩමොලුබ්බ ගච්ඡාමී පබ්බතං අභිරුහිය.’ (පෙරො. 29)

= මා දුක්ඛිත වුවත්, දුර්වල වුවත් පහ වූ තරුණ බව ඇතත් සැර යවියෙහි එල්ලී පර්වතයට නැග යමි.

76. කිඤ්චි, කිසිවක්. iv උදහරණ කොටසේ 12 වෙනි අඩකය බලනු.

77. කින්ති, කෙසේ කීමක් ද

‘සො තෙසං භොගානං ආරක්ඛාධිකරණං දුක්ඛං දෙමනස්සං පටිසංචෙදෙති: කින්ති මෙ භොගෙ තෙව රාජානො හරෙය්‍යුං, න වොරා හරෙය්‍යුං..... ති.’ = ඒ භෝගයන් රැකීම නිමිතිකොට ගෙන හෙතෙම දුක් දොමිනස් විඳියි: කෙසේ මාගේ ධනය රජවරු පැහැර නොගනිත් ද, කෙසේ සොරු නොගනිත් දැ යි. (ම. i, 86)

78. කිමංග, කියනු කිම?

‘මහලලකස්ස හි අත්තනො හත්ථපාදපි අත්තස්සවා භොන්ති කිමංග පන ඤාතකා? = මහල්ලාට, තමාගේ අත් පා ද නොකීකරු වෙති, නැයත් ගැන කියනුම කිම? (ධ. අ. වස්ඛුපාල)

79. කින්තාවකා, කොපමණකින්?

‘කින්තාවකා නු බො හත්තෙ උපාසකො භොතිති?’

= ස්වාමීනි, කොපමණකින් උපාසකයෙක් වේද? (සං. v 395)

80. කිර, පු: වතාහි, මෙසේ අසන්ට ලැබේ.

‘ජට්ටස්ස කිර ගෙහෙ භූමිං හිඤ්චා සුචණ්ණපබ්බතො උට්ඨිතොති සුත්වා’ = ජට්ට ගෘහපතියාගේ ගෙයි පොළොව බිඳගෙන රත්පථියක් නැගෙලියි අස්නට ලැබේ. (ධ. අ. iv 216)

81. කිං කීමෙක්ද?

‘අථ නං සත්ථා කිං හික්ඛු, නාලස්ථ නචං තත්ථ වාසං ති? පුච්ඡි.’

(ධ. අ. i 294)

82. කිංසු, කුමක්.

‘කිංසු නරාතං රතනං? = මිනිසුන්ට කුමක් රත්නය වේද? (දෙවනා සං)

83. කීච, කොපමණ

‘කීච චිරං විමානස්මිං ඉධ වස්සසුඤ්ඤාසංචාරං’ = උපොසථාවෙති, කෙතරම් දීර්ඝ කාලයක් තෝ මේ විමානයෙහි වාසය කරන්නෙහිද? (උපොසථාවිමානවත්ථු)

84. කුද්වනං, කිසිකලක

‘ගමනෙන න පත්තබ්බො, ලොකස්සත්තොකුද්වනං’ = ගමන් කිරීමෙන් ලෝකයේ කෙළවරට කිසි කලෙකත් පැමිණිය නොහැක්කේය. (සං, ෧ 62)

85. ක්ථ, කුචං, කොහි, කොහේ?

A. ‘ක්ථ නචං? ක්ථ ගිතං? ක්ථ වාදිතං?’ (සිභාලෝවාද)

B. ‘කිං සු අසිසසාමි? කුචං වා අසිසසං?’

‘දුක්ඛං වත සෙත්ථ, කුච්ඡ්ඡ සෙය්‍යං? (සුත්තනි. ගා. 970)

‘කුමක් කන්නෙමිද? කෙහිදී කන්නෙමිද? (ර්යේ) දුක්ඛයේ නිදගන්නෙමි, අද කොහි සැතපෙන්නෙමිදැ’ යි (මෙසේ හෙතෙම සිතිවිල්ලෙන් යුක්ත වෙයි)

86. ක්ථචි, කිසි තැනක.

A. ‘තතො අදින්නං පරිච්ඡයෙය්‍ය

කික්ඛි ක්ථචි සාවකො බුද්ධමානො.’ = වැටහෙන නුවණැති ශ්‍රාවකතෙමේ යම්කිසි තැනක යම්කිසි නුදුන් දෙයක් දුරු කරන්නේය. (සුත්තනි. ගා. 395)

B. ‘යස්ස නත්ථි උපමා ක්ථචි.’ = යමකුට අපමාවක් කිසි තැනකත් නැද්ද. (සු. නි. 1137)

87. ඛු, ඒකාන්තයෙන්: වනාහි.

‘සමණො ඔලු හො ගොතමො සකාපුතෙනා, සකාකුලා පබ්බටිතො’ = හවත් ශ්‍රමණ ගොතම තෙමේ වනාහි ශාකාපුත්‍රයෙහි, ශාකාකුලයෙන් පැවිදි වූවෙකි. (දී. සොණදණ්ඩ.)

88. බිජ්ජං, වහා

‘සො ඉමං ධම්මං බිජ්ජං, අජාතිස්සති (ජාතකනිදන)

89. බු. ඒකාන්තයෙන්: වනාහි

කාහිනිති බු තංකාමා, ජාතා සුතඛං ව වණ්ඩාලා’ මෙය කාහිනිති යන පදයට උදහරණ වශයෙන් මින් පෙර දක්වන ලදී. (පෙර හා. 509)

90. බො, වනාහි: ඒකාන්තයෙන්

‘අරොවෙම් බො තෙ මහාරාජ අදිවත්තති බො තං මහාරාජා, ජරාමරණං’ = මහරජ, ඔබට දැනුම්දෙමි:- මහරජ, ජරා මරණ දෙක ඔබ මැඩගෙන පවතී. (කොසලසං.)

91. වරහි, දැන්: එබැවින්

A. ‘අථ කෙ වරහි දෙවතෙ ලොකෙ අරහනො?’ = දෙවතාව, එහෙත්ම දැන් මෙලෙවිහි රහත්හු කවරහුද? (උදන, දරුවිරිය)

B. ‘තනු තථං ආවුසො හගවතා අනාගාමී ව්‍යාකතො: අථ කිං වරහි ඉධාගතො?’ = ඇවැත්නි, භාග්‍යවතුන්වහන්සේ විසින් තෝ අනාගාමියෙකුයි ප්‍රකාශකරන ලද්දේ නොවෙහිද? එබැවින් දැන් මෙහි ආවේ කුමක් හෙයින්ද? (සං. ස. 149)

92. චිරං, බොහෝ කලක්

‘දුක්ඛම්භි ව තිරවජානයොනියං

තෙකධා වුසිතං චිර මයා’ = ඉවසිය නොහැකි දුක් ඇති තිරිසන් හවයෙහි මා විසින් දීර්ඝ කාලයක් වසන ලදී. (පෙර හා. 258)

B. චිරට්ඨිතික, බෙහෝකල් පවත්නා

C. චිරනිවාසී, බොහෝකල් වසන.

D. චිරපබ්බජිත, පැවිදි වී බොහෝකල් ගත වූ

E. චිරපටිකා, බොහෝ කලක පටන්.

A. ‘චිරපටිකා’ හං හනෙන හගවත්තං දස්සනාය උපසංකම්තුකාමො. (සක්ක පඤ්ඤා. සං. iii 120)

B. 'විරපටිකා මයං හො මහාසමඥෙ අභිප්පසන්නා.' = බොහෝ කලක පටන් අපි මහා ශ්‍රමණයා කෙරෙහි පැහැදී සිටිමු. (විනය මහා වග්ග)

94. විරරුක්කං, බොහෝ කලක් මුළුල්ලේ

විරරුක්කං චතා'තාපි ධම්මං අනුච්චින්නයං

සමං චිත්තස්ස නාලස්මං පුච්ඡං සමණ-බ්‍රාහ්මඥෙ.

(පෙර ගා. 747. කෙලකාති)

බොහෝ කලක් මුළුල්ලේ උත්සාහවත්ව ධර්මය විමසන්නාවූ මම මහණ බමුණන් විචාරමින් චිත්තසමථයක් (-සිතේ සැනසීමක්) නො ලදිමි.

95. විරස්සං, බොහෝ කලකට පසු

'අහො දුක්ඛං! අයො නො මහකස්සපතෙරො විරස්සං මෙ කුට්ඨාරං ආගතො.' = අනේ දුක්ඛි! අපගේ ආර්ය වූ මහාකාශ්‍යප සථවිරකුමා බොහෝ කලකට පසු මාගේ පැල ඉදිරියට පැමිණියේය.

(ධ. අ. i 425)

96. විරාය, විරරත්තාය, බොහෝ කලකට

'සඤ්ඤප්පත-සඛිග-සත්තා දුක්ඛමුපෙතති පුනථපුනං විරාය' = සංයොජනවලින් බැඳුණු සත්වයෝ බොහෝ කලක් මුළුල්ලේ නැවත දුක්ට පැමිණෙත්. (ධම්ම 342)

97. විරෙන්න, බොහෝ කලකින්

'අථා'පරහාගෙ 'කිං ඉමිනා චුත්ත'න්ති කංඛනෙතා විරෙන්න ජානාති.' = ඉක්බිති පසු කලක 'මොහු විසින් කුමක් කියන ලදදැයි' සැක කරන්නේ බොහෝ කලකට පසු දැනගනී. (විනය අ.)

98. වෙ, ඉදින්. (මෙය වාක්‍යයක මූල නො යොදනු ලැබේ.)

'පාපං වෙ පුරිසො කයිරා, න තං කයිරා පුනථපුනං'

(ධම්මපද ගා. 118)

99. ජාකු, ජිකාන්තයෙන්

'ඉදං හි ජාකු මෙ දිට්ඨා; නයි' දං ඉතිහිතිහං' = මෙය මා විසින් ජිකාන්තයෙන් දක්නාලදී; මෙය අනුන්ගෙන් අසා දැනගත්තක් නොවේ.

(සං, i, 154)

100. ඡෙ, පහත් ස්ත්‍රීන්ට ආමන්ත්‍රණයෙහි පෙනේ.

A. 'හෙ ඡෙ කාළි කිං ඡෙ දිවා උට්ඨාසි' = එම්බල කාළි, දහවල් වී කුමක් හෙයින් නැගිටින්නෙහිද? (ම. i, 126)

B. 'ගච්ඡ. ඡෙ, වජ්‍යො ගුහනං නික්කමනවෙලාය වජ්ඣාර මජ්ඣෙධ ඉමං නිරියං නිපජ්ජාපෙහි' (ධ. අ. සොසක)

101. කශ්ඨ, එසේනම්; ඒකාන්තයෙන්

A. 'කශ්ඨ තචං බ්‍රාහ්මණ එවංකාරි කිච්චකාරි හොසි.' = බ්‍රාහ්මණය; මෙසේ කරන්නාවූ තෝ ඒකාන්තයෙන් කටයුත්ත කරන්නෙක් වෙහි. (බ්‍රාහ්මණය-)

B. 'කශ්ඨ, තං අමොහා පුරිස තථා කරිස්සන්ති යථා තං පමන්තං' = එසේ නම් එම්බා පුරුෂය, තා ප්‍රමාද වුවකුසේ සලකා ඔවුහු එසේ කරන්නාහ.

102. නාච, ඒතාක්; එපමණ; පළමුකොට, වනාහි.

A. 'යාවස්ස අඤ්ඤා කොච් පතනං න ගණ්හාති නාචස්ස ගත්තවා පත්තං ගණ්හ. = යම්තාක් අත් කිසිවෙක් උත්වහන්සේගේ පාත්‍රය නො ගනීද ඒතාක් ගොස් උත්වහන්සේගේ පාත්‍රය ගනුව; (අනිකකු පාත්‍රය ගත්ට පෙර ගනුව යන අදහසයි) (ධ. අ. පණ්ඩකසා.)

B. 'න නාච කාලධිකරොති යාව තං පාපකමමං ව්‍යන්ති හොති. = ඒ පාපකමය ගෙවෙනතුරු හෙතෙම කල්ලිය නොකරයි. (මෙහි යාව- නාච දෙකම 'තුරු' යන්නෙන් අනුදිතයි) (අ. දෙවදුත)

C. නාච බහුං සුවණ්ණනං = එපමණ බොහෝ වූ රන්
(විනයමහා වග්ග)

103. නාචනා. එපමණ කල්; එපමණකින්.

'නාචනා නිට්ඨමානො සො තාරෙසි ජනනං බහුං' = එපමණ කල් සිටින්නා වූ එතුමා මහත් ජනතාවක් එතෙර කළේය. (බුඩ්ධ-ස)

104. නාචදෙ, එකෙණෙහි; එකල්හි.

'සධ්ධිවස්ස සහස්සාති ආයු විජ්ජති නාචදෙ' = එකල්හි සැට දහසක් හවුරුදු ආයුෂ විද්‍යමානවේ. (බුඩ්ධ-ස)

105. නාචදෙව, එකෙණෙහිම.

‘කාවදෙව අසීතිහසථගමීභිරාය අධාරකාසුයා තලතො.....
..... එකං මහාපදුමං උගගන්තවා’ (බද්ධකර සා.)

106. නිරියං, සරසා; හරස්ව

‘සො පන දෙවලො නිපජ්ජමානො අතතනො නිසින්නට්ඨානෙ
අනිපජ්ජිතවා වාරමජ්ඣෙ නිරියං නිපජ්ජි’ (ධ. අ. චූළකිස්ස)

107. නිරො, සරසා; එහා; ඉන්පිට (සමාසයෙහිම පෙණේ.)

‘නිරොකුඨිඨං නිරොපාකාරං නිරොපබ්බතං අසජ්ජමානො ගච්ඡති
සෙය්‍යාථාපි ආකාසෙ’ = හෙතෙම අහසෙහි යන්නාසේ නොහැපී බිත්තියක්
හෝ ප්‍රාකාරයක් හෝ පථිතයක් හෝ සරසා (=විනිවිද) ගමන් කරයි.
(දි. සාමඤ්ඤථලාදි.)

108. ණ, නමුත්; තවද; වනාහි; නම්.

‘තථා ණ කස්‍යාමි යතාපි ඉසසරො’ = අධිපතියෙක් යම්සේ
කරන්නේ නම් එසේ මමත් කරන්නෙමි. (පෙරහ. 1138)

109. ණ්හි, නිශ්ශබ්දලෙස.

A. ‘තනියමිපි තෙ හික්ඛු ණ්හි අහෙසුං’ (දි. ii 155)

B. ‘නිඤ්ඤානි ණ්හි මාසිතං නිඤ්ඤානි බහුභාණිනං’ = නිශ්ශබ්දව
උත්තහ්‍රවත් නිඤ්ඤාන, බොහෝ කථා කරන්නහ්‍රවත් නිඤ්ඤාන.
(ධම්ම 227)

110. කුචං, වහා

‘කුචං, බො අයාපුත්ත ආගච්ඡය්‍යාසි’ (ධ. අ. තන්ද.)

111. දිවා, දවල්, දවල්හි

A. ‘එකෙ සමණ-බ්‍රාහ්මණ රතනිං යෙව සමානං දිවාහි
සඤ්ජානනති’ = ඇතුළු මහණ - බමුණෝ ඇත්ත වශයෙන් පවත්නා
රාත්‍රිය දවල යයි හැඳින්වෙති. (ම. i, 183)

112. දිසරත්තං, දිගුකලක්

‘තද්දස උත්තියසා පරිබ්බාජකසා දිසරත්තං, අභිනාය දුක්ඛාය.’
= එය උත්තියපරිබ්බාජකයාට දිගුකලක් අභිනිවිණිස දුක් පිණිස
පවත්නේය. (අ. v, 194)

113. දුටු, නපුරුසේ; වැරදිසේ

‘දුබ්බිකත්තනි හණ්ණෙනනපි දුටු හණ්ණං’ - දුබ්බිකත්ත නම් කියන්නාවූ විසින් නපුරුසේ කියන ලද්දකි. (සුත්තනිපාතවිටකථා)

114. ධි නිතුට්ඨො; චි,

‘සො..... සත්ථු පුරතො නග්ගො අධ්වාසි මනුස්සා ධි නි ආහංසු’ - හෙතෙම බුදුරදුන් ඉදිරියෙහි නිර්වස්ත්‍රව සිටියේය. මිනිස්සු චි: චි: යයි කීහ. (තච්චජාතක)

115. ධිර පඬු (ධි+අපඬු-) නින්ද වේවා.

A. ධිර පඬු කිර හො ජාති නාම. = ඉපදීම නම් දෙයට නින්ද වේවා. (දීඝ මහපදනං)

B. ‘ධිරපඬු නං ජනපදං යත්ථිත්ථි පරිණායිකා’ = යම් තැනක ස්ත්‍රියක් නායිකාව වේ නම් ඒ රටට නින්ද වේවා (කණ්ඩකථා.)

116. ධුටං, ඒකාන්තයෙන්.

‘තෙ ප්ථජ සබ්බෙ සත්තුට්ඨා, ධුටං බුඬො හවිසසයි’ (බුඬං.ස) ඒ සියලු දෙන අද සතුටු වූවෝය; ඒකාන්තයෙන් බුදුවන්නෙහි.

117. න, (ප්‍රතිෂේධාර්ථයෙහි නිපාතයකි) නැහැ; නැත. ‘න තස්සං පරිසායං කොච්ඡි දෙවො අභිවාදෙතිවා පච්චිට්ඨෙති වා’ = ඒ පිරිසෙහි වදින්නාවූ හෝ අස්තෙන් නැගිටින්නාවූ කිසි දෙවියෙක් නැත. ඒ පිරිසෙහි කිසි දෙවියෙක් වදින්නේ හෝ අස්තෙන් නැගිටින්නේ නොවේ. (දීඝ ජනවස්සං)

නෙව (න+ඵව) ඒකාන්තයෙන් නැත

‘තං බො පනෙතං පාපකම්මං නෙව මාතරා කතා න පිතරා කතං’ (අං දෙවදුත)

118. නනු, නොවේද?

‘නනු තෙ පුත්තෙන මට්ඨකුණ්ඩලිනා මයි මනං පසාදෙත්වා අත්තනො සග්ගෙ නිබ්බන්තහාවො කපිතො?’ = තාගේ පුත්‍රවූ මට්ඨකුණ්ඩලි විසින් මා කෙරෙහි සිත පහදවා තමා දෙව්ලොව උපන් බව කියන ලද්දේ නොවේද? (ධ. අ. මට්ඨකුණ්ඩලි)

119. නු, නොවේද? හෝ කවිද?

‘ගතො නු චිත්තකුටං වා කෙලාසං වා යුගන්ධරං? - චිත්ත කුටයට හෝ ගියේ වේද? කෙලාශයට හෝ යුගන්ධරයට ගියේ වේද?’

(ධ. අ. යමකපාටිභාරිය)

120. නමො, නමස්කාර වේවා.

‘නමො තෙ පුරිසාරජකුඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම’ (ථෙරගා. 629)

121. නහ, නොවේ.

‘නහ නුත සො ඔරකො ධම්මචිතයො, න සා ඔරකා පබ්බජ්ජා යත්ථ විපස්සී කුමාරො පබ්බජිතො’ - යම් සස්තක විදර්ශී කුමාරයා පැවිදි වී නම් එය ලාමක ධර්මයක් විය නොහැක; එය ලාමක පැවිද්දක් විය නොහැක. (දීඝ මහාපදන)

122. නාම, නම්; වනාහි; ඒකාන්තයෙන්

‘පමකතස්ස ච නාම වත්තාරො අපායා සකගෙහසද්ධිසා’

(ධ. අ. වස්ඛුපාල)

123. නුත, ඒකාන්තයෙන්.

‘එතාසං නුත හත්තෙ සමාධිභාවනානං සචරිකිරියාහෙතු භික්ඛු හගවති බ්‍රහ්මචරියං වරන්ති?’ - සවාචිනි; මේ සමාධිභාවනාවන් ඒකාන්තයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂකිරීම පිණිස භික්ඛුහු භාගාවතුන් වෙත බඹසරෙහි හැසිරෙත්ද? (දී. අ. 155)

124. නිව්චං, නිතර.

‘නිව්චං ආරඤ්චරියෙහි පණ්ඩිතෙහි සභා වසෙ.’ - නිතර ආරම්භකළ වියද්දී ඇති පණ්ඩිතයන් හා වසන්නේය. (ථෙරගා. 148)

125. නො, න-නිපාතය හා සමානයි. (නු-නිපාතය ද ඇතැම් විට නො යි යොදා තිබෙනු පෙනේ)

‘චුද්ධි යෙව ආනඤ්ඤ වජ්ජිතං පාටිකංඛා නො පරිහානි’ - ආනඤ්ඤ, (ඒතාක්) වජ්ජිතට අභිවෘත්තියක්ම බලාපොරොත්තු විය යුතුය. පිරිහීමක් බලාපොරොත්තු නොවිය යුතුය. (දී. මහා පරිනිබ්බාණ)

126. පගෙව, කලින්ම; පළමුවෙන්; කියනු කිම?

A. 'සෙට්ඨිධිතා පි'ස්ස පගෙව සක්ඛං අදස්සි' = සිවුද්‍රවණිය කල් ඇතිවම ඔහුට දැනුම්දුණි. (අං. අටුවා)

B. 'මනසිකාතුම්පි මෙ එසා හික්ඛවෙ දිසා න එාසු හොති, පගෙව ගතතුං' = මහණෙනි, එවැනි (කලහකාරයන් වසන) දිසාවක් මෙනෙහිකිරීමත් මට පහසුවක් නොවේ: එවැනි දිශාවකට යාම ගැන කියනුම කිම? (අං.i, 327)

127. පගෙවනරං, ඉතාම කලින්.

'ආයසමා අනුරුද්ධො පගෙවනරං ආගච්ඡය්‍ය.' (ම. iii. 145)

128. පච්ඡකො, පස්සෙන්

A' 'සුඡාතාපි යානකං පභාය..... පරිදෙවමානා පච්ඡකො පච්ඡකො ආගමාසි.' (ඡා. ii. 123)

B. 'න පච්ඡකො ගච්ඡෙනො පුරතො ගච්ඡන්තස්ස අභිලා නස්ස ධම්මං දෙසෙස්සාමිති සික්ඛා කරණියා.' = පස්සෙන් යන්නේ ඉදිරියෙහි ගමන් කරන නොගිලනාට දහම් නොදෙසන්නෙමි යන ශික්ෂාව පිළිපැදිය යුතුයි. (පාතිමොක්ඛ)

129. පච්ඡා, පසුව

A. 'සො පච්ඡා පබ්බජිතො දුතියො හෙස්සති සාවකො' (මහාමොග්ගල්ලාන අපදන)

B. පච්ඡානිපාති, පසුව නින්දට යන්නා.

C. පච්ඡාබාහං, අත් පිටිපසට තබා (බැඳ)

C. පච්ඡාහතනං, පසුබත් කාලයෙහි: හවස්වරුවේ

E. පච්ඡාසමණ, පස්සෙන් යන ශ්‍රමණයා: අතවැසි පැවිද්ද

130. පටිගච්චෙ'ව කලින්ම: කල් ඇතුළුවම.

'අථ ඛො යසො කුලපුතෙනා පටිගච්චෙ'ව පබුජ්ඣධිතො අද්දස සකං පරිජනං සුපන්නං.' = ඉක්බිති යශකුලපුත්‍රයා කල් ඇතිව නැගිට නිදන්නාවූ සිය පිරිස දැක්කේය. (විනය මහාවග්ග)

131. පන, වනාහි, (පදපුරුණයෙහි)

අථ ච පන, තවද වනාහි: එසේ වුවත්

චා පන, හෝ නොහොත්

A. 'තස්මිං ඛො පන සමයෙන..... කොසම්බියං තයො සෙට්ඨිතො හොනති' (ධ. අ. i. 203)

B. අම ච පන පෙනානං කාලකතානං දකඛණං අනුපපදසාමිති.
 - 'තවද මෙලොචිත් ව්‍යුතච පරලොච ගියවුත්ට පින් දෙන්නෙමිසි.'
 (දී.iii.189)

132. පහුති, පටන්. තනො පහුති, එතැන් පටන්
 'සො පුතදිවසනො පහුති උපසංකම්මනකසා පෙරසස උපසමං
 දිසවා භියොසොමනකාය පසිදිත්වා පෙරං නිව්චකාලං අතතනො සරෙ
 හතතවිසසගග කරණත්ථාය යාචි' = හෙතෙම පසුද පටන් එළඹෙන
 තෙරුන්ගේ සංයමය දැක වැඩි දුරටත් පැහැදී සැමද තමාගේ ගෙයි දන්
 වැලඳීමට තෙරුන්ට ආරාධනා කෙළේය. (විතය අඩුවා)

133. පාතු, ඉදිරියෙහි; ප්‍රකට. (සමාසයෙහි ම දක්නා ලැබේ)
 'බ්‍රහ්මිනො හෙ' තං පුබ්බනිමිත්තං පාතුභාවාය යදිදං ආලොකො
 සක්ඛායති, ඔභාසො පාතුහවති.' = යම් මේ ආලෝකයක් හටගනී,
 එළියක් පහල වේ ද, එය බ්‍රහ්මයාගේ පහළවීමට පෙරනිමිත්තකි. (දී. ජනවසහ)

134. පාතො, උදෑසන; උදෑසන්හි
 'සායං සායමාසාය, පාතො පාතරාසාය ගාම-නිගම-රාජධානියො
 ඔසරනති.' = හවස හවස්ඛත පිණිසද උදෑසන්හි පෙරවරු බත පිණිසද
 ගම්-නියම්ගම්-රාජධානිවලට ඇතුල් වෙත්. (දී. අභ්ඤ්ඤ)

135. පුඬු, වෙන්ව; වෙන්වූ; පතළ වූ; බොහෝ වූ
 A. 'එවං පියො පුඬු අතත පරෙසං' (දෙවතා සං)
 මෙසේ එක් එක් අයට අයිති ආත්මය අන්‍යයන්ට ප්‍රියවේ.
 B. පුඬුභුත, පතළාවූ; පැතිරගිය
 C. පුඬුදිසා, වෙන්ස් දිශාවෝ
 D. 'තෙන බො පන සමයෙන සිගාලකො ගහපතිපුත්තො
 කාලසෙස්ව වුට්ඨාය..... පුඬුදිසා තමසසති.'
 = එකල වනාහි සිගාලක ගහපති පුත්‍ර තෙමේ කලින්ම නැගිට.....
 නානාදිශාවන්ට වදියි. (දී. සිංගාලොවාද)

136. පුන, පුනො, නැවත
 'සබ්බෙ මචෙජ ඛාදිත්වා පුනා'ගත්ත්වා එකමච්ඡම්පි නාදදස.'
 (බක ජාතක)

137. පුනස්පුනං දනපති දදිත්වා පුනස්පුනං සගගමුපෙත්ති යානං
 (සං. ස. 175)
 (පුනස්පුන යන්න සඳහා මීට පහළින් උදහරණය බැලිය යුතු)

138. පුරුකො, ඉදිරියෙන්: ඉදිරියෙහි

'ඉමානි එලානි අගාන්තවා මය්හං පුරුකො පතන්ති: 'අපථි පන උපරි ලුද්දකො' නි පුනත්පුනං උලොකෙනෙනා ලුද්දකං දිඨ්වා අපය්සානෙනා විය හුන්වා..... ඉමං ගාථමාහ.' (කුරුච්ඡග්ගසූතං)

139. පුරුකං කො, ඉදිරියෙහි: නැගෙනහිරින්

'එස හික්ඛු මහාරාජ, පණ්ඩවස්ස පුරුකං කො නිසින්තො වාග්ගසුසහො'ව සීහො'ව ගිරිගබ්ගරෙ.' (සුක්කති ගා. 416)
'මහරජ, ඒ හික්ඛුනාම පාණ්ඩවපථිතය ඉදිරියෙහි උතුම් ව්‍යාසුයකු මෙන් හෝ ගිරිගුහාවක සිංහයකු මෙන් වැඩහුන්නය.'

140. පුරුකං, ඉදිරියෙහි: ඉදිරිය: අභිමුඛය

'න තස්ස පච්ඡා, න පුරුකං මපථි,
සනෙනා විටුමො අනිගො නිරාසො' (සං. ස, 14)

ඔහුට පස්සක් නැත, ඉදිරියක් නැත; හෙතෙම ශාන්තය, වෙළ
ඳුමය නැත්තෙකි, විපත් නැත්තෙකි, ආශා නැත්තෙකි.

141. පුරුකං, නැගෙනහිර: ඉදිරියෙහි: පෙරදී.

A. 'පුරෙ පුරුකං පුරිමාසු ජාතිසු
මනුස්සාහුතො බහුතං සුඛාවහො.' (දි. ලක්ඛණසුක්තං)
පෙර පුළු ජාතිවලදී මිනිසෙක් වූයේ බොහෝ දෙනට සැප ගෙන
දෙන්නෙක් විය.

B. 'එසො මහාරාජ, හගවා මජ්ඣමං ඵම්මං නිස්සාය පුරුකං
හිමුඛො නිසින්තො, පුරුකං කො හික්ඛුසංසස්ස.' = 'මහරජ, මේ මැද වැම්
ආශ්‍රයකොට නැගෙනහිරට මුණලා හික්ඛු සමුහයා විසින් පෙරටු කරන
ලදුව වැඩහිඳින්නේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේය.' (දි. සාමඤ්ඤපථො.)

142. පුරා, පුළුයේදී: (රිට) පෙර

A. පුරා ආගච්ඡතෙ එතං අනාගතං මහබ්බසං.
සුඛබ්බා හොථ සබ්බා අඤ්ඤාමඤ්ඤා සගාරවා' (පෙරගාථා 978)
මේ මහත් හය පැමිණෙන්නට පෙර සුවචයෝ, මෘදු වචනැත්තෝ,
ඔවුනොවුන්ට ගෞරව කරන්නෝ වෙත්වා.

B. 'තං තං කාරණමාගම්ම දෙසිතානි ජුතිමනා

අපණ්ණකාදිනි පුරා ජාතකානි මහෙසිනා.' = දුෂ්කිමත්
මහාර්මින් වහන්සේ විසින් ඒ ඒ කාරණය නිමිතිකොට පුළුයේදී
අපණ්ණකාදී ජාතකයෝ දෙසන ලදහ. (ජාතක නිදහ)

143. a. පුරෙ, පෙර, පුච්ඡේදී

‘සුඛජීවිනෝ පුරෙ ආසුං හික්ඛු ගොතමසාවකා’ (සං. සල 61)

B. පුරෙතරං, කලින්ම; ඊට පළමුවෙන්ම

‘පෙරෙහි පුරෙතරමෙව එකපසෙසන ගන්ත්වා සිරිවඩිඨකසස නිවෙසනවාරෙ අටඤාසි.’ (ධ. අ. අග්ගසාවක)

144. බහි, පිටත

‘තස්ස බහි නික්ඛමණං වාරෙතුං සබ්බොගෙහපරිජනො..... වාරානි එකෙත්වා බහි ගෙහං පරිවාරෙත්වා රක්ඛනෙතා අච්ඡති.’ = ඔහුගේ පිටත නික්මීම වැළැක්වීම පිණිස ගෙයි වැසි සියලු දෙන දොරවල් වසා පිටතින් ගෙය පිරිවරාගෙන රකිමින් සිටියි. (ධ. අ. චූෂ්ඨරික)

145. බහිඛා, පිටත

‘ඉතො බහිඛා සමණොපි නත්ථි.’ (දී. මහාපරිනි)

146. හණේ, තමාට වඩා පහත් අයට ආමන්ත්‍රණයේදී යොදන නිපාතයකි.

‘හන්ද හණේ උපාලි, නිවතතස්සු; අලං තෙ එතතකං ජීවිකාය’ = එම්බො උපාලි, දැන් තෝ නවතුව; මෙතෙක් දෙය නාගේ ජීවිකාවට ප්‍රමාණවත් වේ. (ධ. අ. දෙවදත්ත)

147. හනෙත, ස්වාමීනි

‘හනෙත තුම්භාකං යං යං ඉච්ඡති තං තං ගහෙත්වා පරිභුක්ඛං,’ (ධ. අ. ස, 292)

148. භියො , භියො, බොහෝසේ; වඩ වඩා

‘තානි මෙ ගණ්හනෙතිසු තෙසු ආසනො නාම නාහොසි; චිත්තං භියො භියො පසිදී යෙව්.’ = ඒවා ඔවුන් ගන්නාකල්හි මට කෝපයක් නූපන්නේය; සිත වඩවඩා පැහැදුණේය (ධ. අ. සඛ, 206)

149. භියොසොමන්තාය, අතිශයින්; වඩවඩා

උද්ගරණයක් සඳහා අඩික 132 බැලිය යුතු.

150. භුතපුබ්බං, පෙර; අතීතයේදී

‘භුතපුබ්බං හික්ඛවෙ දෙවාසුරසංගාමො සමුපබ්බුලො අහොසි.’ = මහණෙහි පුච්ඡේදී දෙවියන් හා අසුරයන් අතර යුද්ධයක් පටන්ගන්නා ලද්දේ විය. (ස ස, 221)

151. හො, එම්බා: පින්වත්නි. (සමානයන්ට ආමන්ත්‍රණය යෙහි වේ: ඇතැම්විට උසස් අයට ආමන්ත්‍රණයෙහින් පෙනේ. මෙය බහුලව යෙදී තිබෙන්නකි)

A. 'හො වොරා කුම්හෙ මං කිමන්ථාය ගණ්හට? (වේදබ්‍රහ්ම සා.)

B. 'හො, අහං දෙවතාය ආයාචමානො: යෙ මය්හං රජේජ පාණානිපාතිදීනි..... සමාදියා වන්තිස්සන්ති, නෙ ගහෙත්වා..... බලිකමං කරිස්සාමිති ආයාචිං.' (මෙහි රජතුමා විසින් තමාගේ රටවැසියන්ට ආමන්ත්‍රණය සඳහා මෙය යොදා තිබේ.) (දුම්මෙට්ඨ සා.)

152. මඬිකු, මකු, කථානැති: හැකුළුණු.

A. 'මා බො මඬිකු අහොයි.' = කතා නැත්තෙක් නොවේව.

(විනය මහා වග්ග)

B. 'න තෙන මඬිකු හොතබ්බං' = ඒ කරණ කොට හැකුළුණකු නොවිය යුතුය. (සංගස, 201)

153. මනං, ටිකක්: යන්නම්

A. 'මනං වත දෙවදත්තෙන එවං උපනිස්සස්සසම්පන්නො කුමාරකස්සපො ථෙරී ච නාසිනා' = තව ටිකකට දෙවදත්තයන් විසින් මෙසේ හේතු සම්පත් ඇති කුමාර කාශ්‍යප තෙමේත් (මව වූ) සථවිරියන් තසනලද්දහ. (ධ. අ. දඤ. 147)

B. අනිපණ්ඩිතෙන පුත්තෙන මනම්හි උපකුලිතො' (කුටවාණිස සා.)

අනිපණ්ඩිත පුත්‍රයා නිසා මම තරමක් දැවී හැකුළුනේ වෙමි.

154. මා, ප්‍රතිෂේධයෙහි: වැළැක්වීමෙහි.

'මා හෙව බො විපස්සී කුමාරො ආගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජි.'
- විදුර්ගී කුමාරයා ගිහිගෙන් නික්ම අනගාරිකව පැවිදි නොවේවා.

(දීඝ. මහාපදන)

මා යෝග්‍යයේදී අතීත ක්‍රියාව යෙදෙන සැටි මින් පෙර දක්වන ලදී. (අඩක 109 බලනු)

155. මිඤ්ඤා, වැරදිසේ: මිථ්‍යාව: අසත්‍යය.

A. මිඤ්ඤා පණ්ණිතං චිත්තං පාපියො නං තතො කරෙ'

(ධම්මපද ගා. 43)

වැරදිසේ පිහිටෙව් සිත ඔහු වඩා පාපියකු කරයි.

B. 'යථා තෙමිත්තිකානං බ්‍රාහ්මණානං මිඤ්ඤා අස්ස වචනං'

- නිමිති කියන බමුණන්ගේ වචනය යම්සේ බොරු වන්නේද, එසේ.

(දී. සසග 28)

156. මිටු, එකිනෙකා; අනොන්‍යාවශයෙන්.

‘තෙ වාදකාමා පරිසං විගස්හ

බාලං දහන්ති මිටු අසසුමසසුං.’ (සුත්තනි 825)

වාද කැමති වූ ඔවුහු පිරිසට බැසගෙන (හෙවත් පිරිස මැදට අවුත්) එකිනෙකාට අභ්‍යන්තරයා යි කියත්.

157. මුධා, නිකමට; නොමිලයේ

‘රාජා: පසුවසතානි දත්වා ගණ්හන්තු’ති හේරිං වාරපෙත්වා කිසුචි ගණ්හකං අදිස්වා.... මුධාපි ගණ්හන්තු’ති හේරිං වරාපෙසි.’ (ධ. අ. iii” 108)

158. මුසා, බොරුව; අසථාය; බොරුව

A. ‘මුසා තං සාමි, තුව්ඡාව වාටියො’ (ධ. අ. ගරහදිත්ත)

B. ‘මුසා න භාසෙ, නව මජ්ජපො සියා.’ (අං.iii, 214)

159. මුහුං, වහවහා

‘නහ නුන දුබ්බියසසි මං පුනපුනං,

මුහුං මුහුං වාරණිකං ව දසසයං’ (ථෙරගා. 1129)

‘වහවහා ගමන් කරවන විත්‍රයක් දක්වන්නෙක්මෙන් නැවත නැවත මට දෝහ නොකරව.’

160. යග්ගෙ, කාරණයක් දැන්වීම සඳහා තමාට වඩා උසස් අයට ආමන්ත්‍රණයෙහි පෙන්නේ.

‘යග්ගෙ’යො ජාතෙය්‍යාසී: අය්‍යපුනෙතා රට්ඨපුනෙතා රට්ඨපාලො අනුපුනෙතානි.’ = ආය්‍යාචනි, දන්නෙහිද? සවාමිපුත්‍ර වූ රට්ඨපාල තෙමේ මෙහි පැමිණියේය. (ම. රට්ඨපාල)

161. යකො, යම්හෙයකින්; යමකින්; යම් ආකාරයකින්; යම් කලක පටන්.

A. ‘යකො යකො සමමාසනි ඛණ්ඩානං උදයබ්බයං’ =ස්කන්ධයන්ගේ හටගැන්ම හා විනාශය යම් යම් ආකාරයකින් විමසා බලන්නේද (ඒ ඒ ආකාරයෙන්.....) (ධම්ම 347)

162. යථා, යම්සේ

A. ‘යථා අගාරං දුච්ඡන්තං වුට්ඨි සමනිච්ඡකධනි.’ (ධම්ම 13)

යම්සේ නොමනාකොට සෙවිලි කළ ගෙය වහින නොමැද එසේ රාගතෙමේ නොවැටූ සිත විනිවිද යයි හෙවත් මැඩ පවත්වයි.

සමාසයේදී:-

- B. යථාකාමං, යථාරූපීං, කෑමති සේ.
- C. යථාතථං යථාභූතං, ඇතිසැටියේ: තත්වු පරිදි
- D. යථාධමමං, ධම්යට එකඟයේ.
- E. යථාබලං, ශක්තිය ඇතියේ.
- F. යථාසන්ධං, තමනමා අයත්.
- G. යථාසුඛං, සැපයේ.

163. යදි, ඉදින්: නම්

‘යදි පන මෙ පරාරයො භවෙය්‍ය, මනං මෙ ජීවිතා සෙය්‍යො.’
(ශුක්තිල විමාන ව.)

164. යදිදං, ජහත දැක්වෙනසේ, යම් මේ: නම් වශයෙන්,

‘එකායනො අයං හික්ඛවෙ මග්ගො සත්තානං විසුඛියා..... යදිදං
වත්තාරො සතිපට්ඨානා’ = මහණෙනි, මේ සතරසතිපට්ඨාන යෝග්‍ය යන
යමක් වේද එය සත්වයන්ගේ ශුඛය පිණිස පවත්නා එකම මාර්ගයි.
(දී. සස, 290)

165. යං නූත, එසේ වුවොත් යෙහෙකි.

‘යං නූතා’හං සයමෙව එකං කුමාරිකං ආනෙය්‍යං’ = මම තෙමේම
ගොස් එක් කුමරියක් ගෙනෙන්නෙමි නම් යෙහෙකි. (ධ. අ. කාළියක්ඛිති)

166. යාච, යම්නාක්: යම්පමණ

‘අපථි කොථි තෙව්ඡ්ඡකානං බ්‍රාහ්මණානං යාච සත්තමා ආචරිය
මහසුභා යෙන බ්‍රහ්මා සක්ඛි දිට්ඨො’ = ත්‍රිවිද්‍යා ඇති බ්‍රාහ්මණයන්ගේ
සත්වෙති ආචාර්‍යපරම්පරාව දක්වාත් බ්‍රහ්මයා ප්‍රත්‍යක්‍ෂයෙන් දුටු
කිසිවෙක් ඇත්තේද? (දී. ස, 238)

167. යාචකීච්ඤව, යම්නාක් කල්

‘යාචකීච්ඤව හික්ඛවෙ හික්ඛු අභිණ්ණසන්නිපාතා සන්නිපාත
බහුලා භවිස්සන්ති, වුඬි යෙව හික්ඛුනං පාටිකංඛා, නො පරිහානි.’ =
මහණෙනි යම්නාක් කල් හික්ඛුනු නිතර රැස්වීම් ඇත්තෝ බහුල රැස්වීම්
ඇත්තෝ වෙත් ද එනාක් කල් හික්ඛුන්ගේ අභිවාධියක්ම බලාපොරොත්තු
විය යුතුය, පිරිහීමක් නොවිය යුතුය. (දී. මහාපරිකි)

168. යාචදෙව, සඳහා පමණක්.

‘පටිසංඛා යොනියො චිවරං පටිසෙවාමි: යාවදෙව සීතසස පටිසානාය, උණසස පටිසානාය.’ (=සිත නැසීම සඳහා උණණය නැසීම සඳහා පමණක් යයි නුවණින් සලකා බලා සිටුව අදිමි).

169. යාවතා, යම් පමණ: යම්තාක්: ඒනියා

A. ‘න තෙන පණ්ඩිතො හොති යාවතා බහු භාසති’ = බොහෝ දේ කී පමණින් පණ්ඩිතයෙක් නොවේ. (ධම්මපද 258)

B. ‘යාවතා, චුන්දී සතතා අපද වා දිපද වා චතුප්පද වා බහුප්පද වා.....තථාගතො තෙසං අගගමකබ්බායති’ = චුන්දි කුමරිය, පානුන්තාවු හෝ දෙපාඇත්තාවු හෝ සිවුපා ඇත්තාවු හෝ බොහෝ පා ඇත්තාවු හෝ යම් පමණ සත්වයෝ වෙන්ද ඒ සියල්ලන්ට තථාගත තෙමේ ශ්‍රේෂ්ඨයයි කියනු ලැබේ. (අං iii, 35)

C. යාවතායුක්, ආයුෂ ඇතියාක්

D. යාවදිවෂ්කං, කුමනිතාක්

170. යෙභුයෙයන, බොහෝ සේ

‘අථ කො තෙ හික්ඛවේ හික්ඛු යෙභුයෙයන එකාහෙනෙ’ව ජනපදවාරිකං පකකම්භු’ (දී. මහාපදන)

171. රහො, රහසෙහි: රහසින්: රහස

A. නත්ථි ලොකෙ රහො නාම පාපකම්මං පකුබ්බතො = ලෝකයෙහි පවතින කරුණකතා රහසක් නැත. (අ. ස, 149)

B. ‘මා කාසි පාපකං කම්මං ආථි වා යදිවාරහො.’ (ථෙරි ගා. 247) ප්‍රකට ලෙස හෝ රහසිගතව පව් නොකරව.

172. රෙ, පහත් අයට නිත්‍ය සහගතආමන්ත්‍රණයෙහි වේ.

‘එහි රෙ දස කිං අකෙකාසසීති අකඛ්චිත්ථා..... තං යානං හින්දපෙත්වා ධනං ආහර’ = ‘බොල නිවදසය කුමක්හෙයින් ආක්‍රොශ කෙරෙහිදැ’ යි කියමින් ඔහු ඇද දමා එතැන සාරවා ධනය ගෙනෙව. (නඤ්ජානක)

173. ලබ්භා, ලැබේ ද? ලැබිය හැකිද?

උදහරණ මින් පෙර දක්වන ලදී.

174. ලාභා, එය ලාභයකි

‘ලාභා නෙ මහාරාජ, සුලද්ධං නෙ මහාරාජ යස්ස නෙ කුලෙ එවරුපො පුතෙනා උප්පන්නො’ = මහරජ යම් බඳුනු ඔබගේ කුලයෙහි මෙබඳු පුත්‍රයෙක් උපන්නේ ද ඒ ඔබට ලාභයකි: ඔබට මනා ලැබීමකි.

(දී. සස, 10)

175. වත, ඒකාන්තයෙන්

‘ලාභා, වත නො අනප්පකා,
‘යෙ මයං භගවත්තං අද්දසාම’ = යම්බඳුනු අපි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ දකිමුද ඒ අපට ඒකාන්තයෙන් ලාභයකි. (සුක්කති හා 31)

176. වා, හෝ; නොහොත්

‘ඉධ පන මාණව, එකවෙවා ඉත්ථි වා පුරිසො වා සත්තානං විභේදනජාතිකො හොති පාණිනා වා ලෙඩ්ඨුනා වා දණ්ඩෙන වා’ = මානවකය මෙලොව යම්කිසි සත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ අතින් හෝ මැටිකැට ආදියෙන් හෝ දණ්ඩකින් හෝ සත්වයන්ට හිංසා කරන ස්වභාව ඇත්තේ වේ. (ම iii, 204 කම්මවිභසිත)

177. චිනා, වෙන්ව, නැතිව; හැර

A. ‘කොකාලිකො සාරිපුත්ත-මොග්ගල්ලානෙහි සභාපි චිනාපි වත්තිතුං න සකෙකාති.’ = කොකාලික නෙමේ සැරියුත් මුගලන් දෙනම ඇතිවත් නැතිවත් පවතින්ට අසමර්ථවේ. (වාග්ග ජාතක)

B. ‘පෙරො..... සකලරාජකුලං සත්ථු දස්සනං චිනා යෙව සත්ථරි සක්ඛාතප්පසාදං අකාසී. (ජාතක නිදන)

178. විය, මෙන්; සේ

‘එකමෙකොව මව්වානං ගො වජ්ජේධා විය නියති’ = මාරයා විසින් මිනිසුන් අතරෙන් එක එකා මැරියයුතු ගවයකු (ගෝඝාතකයා ගෙනයන්නා) සේ ගෙනයනු ලැබේ. (සුක්ක නි. ගා. 580)

179. වෙ, ඒකාන්තයෙන්

‘නං වෙ පසහති මාරො වානො රුක්ඛංව දුබ්බලං’ (ධම්ම ගා. 7)

180. සකිං එක්වරක්, සකිදෙව, එක්වරක් පමණක්

‘යං නුත..... ද්වේතතාරිසං චේවතතාරිසං නාග සහස්සාති සකිං, සකිං උපට්ඨානං ආගච්ඡෙය්‍යු’ = සතළිස් දෙදහසක් (බැගින්)

ඇත්තු වරක් වරක් (වෙන් වශයෙන්) උපසථානයට එන්නාහු නම් යෙහෙකි) (දී. මහාසූද)

181. සක්කා, හැකිය.

‘සක්කා නු බො හත්තෙ, එවමෙව දිට්ඨෙව ධම්මෙ සන්තිධිකං සාමඤ්ඤඵලං පඤ්ඤාපෙතුංති’ = ස්වාමීනි, එපරිද්දෙන්ම මෙලොවදී තමා විසින්ම දැක්ක හැකියේ ශ්‍රමණභාවයාගේ ඵලය පෙන්විය හැකි ද? (අ. සාමඤ්ඤඵල)

182. සක්ඛි, ප්‍රත්‍යක්ෂලෙස; තමා විසින්ම

‘තං මෙ ඉදං හත්තෙ සක්ඛි දිට්ඨං.’ = ස්වාමීනි, මෙය මා විසින් ප්‍රත්‍යක්ෂ ලෙස දක්නා ලදී. (දී. ii, 271)

183. සච්ච, ඉදින්

‘සච්ච, අය්‍යා ඉමං තෙමාසං ඉධ වසිස්සන්ති, අහං..... උපොසරකම්මං කරිස්සාමි.’ (ධ.අ. i 290)

184. සජ්ජ, එකෙණෙහි; වහා

‘ත හි පාපං කතං කම්මං සජ්ජ ධීරං ච මුච්චති’ = කළාවූ පාපකම්මය වහා විපාක නොදේ; (කුමක් මෙන්ද යත්) දෙවගත් කෙණෙහි කිරි නොමිදෙන්නාක් මෙනි.) (ධම්ම ශාඛ 71)

185. සත්තං, නිරන්තරයෙන්; නිතර

‘රත්තින්දිවං සත්තං අප්පමනෙතා’ (සුත්තනි. ශා. 507)

186. සනිකං, හෙමින්

‘අථ තං කම්මිං ඔරොපෙත්වා උබ්භිත්තිත්වා මුඛං විචරිත්වා සනිකං නිල්ලොකෙම’ = ඉක්බිති ඒ සැලිය බිමට බා උඩ කොටස බිඳ මුඛය විවෘත කොට හෙමින් බලමු. (දී. ii, පයාසිරා)

187. සමන්තා, හාත්පස; හාත්පසින්; නිතර

‘දවග්ගි..... තස්ස පදෙසස්ස සමන්තා සොළසකරිමත්ත ධ්‍යානං පාපුණි.’ = ලැවිගින්න ඒ පෙදෙස හාත්පසින් 16 කිරියක් පමණ තැනට පැමිණියේය. (වච්චක ජා.)

188. සමිතං, නිරන්තරයෙන්; නිතර

‘චරෙතො ච මෙ තිට්ඨතො ච සුත්තස්ස ච ජාගරස්ස ච සත්තං

සමිතං කුණ්දස්සනං පච්චුපට්ඨිතං. = ඇවිදින්නාවූ ද සිටින්නාවූ ද නිදන්නාවූ ද පිබිඳෙන්නාවූ ද මට නිරතුරුවම ඥාන දර්ශනය එළඹ සිටියේය. (ම. i, 93)

189. සම්පති, දැන්

‘සම්පති, ජාතො ඛොධිසත්තො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨතිත්වා උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවිනිහාරෙන ගච්ඡති. = දැන් උපන් (=උපන් සැටියේ) බෝසත් තෙමේ සමපාවලින් බිම පිහිටා උතුරට අභිමුඛව සත්පියවරක් නැගීමෙන් යයි. (දී. මහාපදන)

190. සම්ම, මිත්‍රය

‘ආම සම්මා, ඉදනාභං විහාරං ගන්ත්වා පේරං තයා කතපණ්ණ සාලාය නිසින්නං දිස්වා ආගතොමිහි. (ධ. අ. වක්ඛුපාල)

191. සම්මා, මනාසේ; යහපත්; නිවැරදි.

A ‘බ්‍රාහ්මණොස්මීති ච වදමානො සම්මා වදෙය්‍යා; න ච පන මුසාවාදං ආපජ්ජෙය්‍යා. = ‘මම බමුණෙක් වමි’ යි කියන්නාවූ හෙතෙම මනාසේ (හෙවත් නිවැරදිසේ) කියන්නේය. (දී. සං 123)

B. සම්මාදිට්ඨි. නිවැරදි දෘෂ්ටිය

C. සම්මාවාචා, සත්‍ය වචනය

192. සයං, තෙමේ; තමා විසින්;

‘සයමෙව ඔදනං සාධයාමි = මම ම ආහාර සම්පාදනය කරමි;
‘සයමෙව භාජනං ධොවං = මම ම භාජන සේදුවෙමි.

(පෙරි ගා. 412)

193. සසකකං, එකාන්තයෙන්.

‘එවරුපං තෙ රාහුල, කායෙන කම්මං සසකකං න කරණිකං. = රාහුල, තා විසින් ශරීරය මුල්කොට ගෙන මෙවැනි ක්‍රියාවක් ඒකාන්තයෙන් නොකට යුතුයි. (ම.ස. 415)

194. සහ, සමග (මෙය සම්බන්ධ කරන වචනයට මුලින් යොදනු ලැබේ)

A. ‘සහ පටිසම්භිද්‍යති අරහත්තං පාපුණි.

B. සහ භණ්ඩුකෙන වොරං වුළාය ගණහත්ති විය (ධ. අ.)

ඇතැම් තැනක එකෙණෙහි යන අර්ථය ගෙනදේ-

‘සහ සචේත කතෙ මයං මහා පඤ්චිකො සිඛි’

වජේසී සොළස කර්සාති උදකං පඤ්චා යථා සිඛි. - මා සත්‍යක්‍රියා කළ කෙණෙහි මහත් ව දැල්වෙන ගින්න ජලයක් සම්පයව පැමිණි ගින්නක් සේ සොළොස් කිරියක් පමණ තැන අත්හැරියේය. (වට්ටක ෪)

සහගත සහජාත ආදියෙහි උපසර්ගයක් වශයෙන්ද යෙදී තිබෙන බව පෙනේ.

195. සහසා, හදිස්සියෙන්; බලාපොරොත්තු නැතිව; බලාත්කාරයෙන්

A. ‘භූතපුබ්බං ගිකඛචේ සකුණග්ගි ලාපං සකුණං සහසා අජක්ඛසාකකා අගගහෙයි.’ - මහණෙනි, පූර්වයෙහි එක් උකුස්සෙක් වහා මැඩගෙන අවුත් කැටකුරුල්ලකු අල්වා ගත්තේය. (i. v. 146)

B. සහසා කරොත්තානං අසඤ්ඤකානං

න හ නුත අපථි පටිසෙධිතාරො. (෪. මහිචොර)

බලාත්කාරයෙන් ක්‍රියා කරන්නා වූ නොගික්මුණුවුත් වළක් වන්නෝ ඒකාන්තයෙන් නැක්කාහ.

196. සාධු, මනාසේ; යෙහෙකි; හොඳයි; යහපති.

A. සාධු බො සමම සාරථි, පබ්බජිතො නාම, සාධු සමචරියා; සාධු පුඤ්ඤකිරියා. - මිත්‍ර රථාචාරිය, පැවිද්ද නම් යහපති; සමහරීම යහපති; පින් කිරීම යෙහෙකි (දී. මහාපදන)

B. ‘සා සාධු දෙවාති චුත්තනසෙතෙව තං සබ්බං කඤ්ඤා’

(ධ. අ. iii. 13)

197. සාමං, තෙමේ; තමා විසින්

‘ඉදං මෙ භත්තෙ නවං දුස්සයුගං භගවත්තං උද්දිස්ස සාමං කන්තං සාමං වායිතං. - සවාමිනි, මේ අලුත් වස්ත්‍ර ජෝඩුව මා විසින් භාග්‍යාවතුන් වහන්සේ උදෙසා තමා විසින් ම කපින ලදී, තමා විසින්ම වියන ලදී. (ම. iii, 253)

198. සායං, හවස; සවස්හි

‘අර්ස්ස සායමිපි පුනදිවසෙපි මධුරභතතං පච්ඤා අද්ධි’

(කුමහෙකක ධ. අ.)

199. සාහු, සාධු හා සමානයි

අප්පස්මි පි සාහු දනං; අපි ව සධාය පි සාහු දනං. - ස්වල්ප

දෙයක් ඇති කල්හි දීමත් යෙහෙකි: තවද ශ්‍රඩාවෙන් දීමත් යෙහෙකි.
(දෙවනාසං)

200. සු, ප්‍රශ්න කිරීමෙහි යොදනු ලැබේ. නොයෙක්විට ප්‍රශ්නාර්ථවත් සර්වනාමයන් හා සම්බන්ධව පෙනේ.

‘එවං සු නෙ, ප්‍රශ්න කිරීමෙහි යොදනු ලැබේ. නොයෙක්විට ප්‍රශ්නාර්ථවත් සර්වනාමයන් සම්බන්ධව පෙනේ.

‘එවං සු නෙ, හගවනෙනා සධගමම සමාගමම උනනාදිනො
..... විහරිංසු? = මෙසේ ඒ භාග්‍යවත්හු එක් තැන රැස්ව මහත් නාද ඇත්තෝව විසුහුද? (දී.iii, 54)

201. සුචුළු, මනාසෙ: යෙහෙකි

A. ‘සුචුළු, වො කතං: තාතා, පානීයං අපිචන්තෙහි’

(තලපාන ජාතක)

B. ‘සො තමපි සුචුළු උපධාරෙඤ්චා පසන්නමානසො.....
මගං පටිපජ්ජි.’ = හෙතෙම එයත් මනාසේ සලකා බලා සතුටු සිතුවත්තේ මගට බැස්සේය. (ජෛති විමානවත්සු.)

202. සුදං, පදසුරණයෙහි

‘තත්‍ර සුදං ආයසමා කුමාරකස්සපො සෙනව්‍යායං විහරති උත්තරෙන සෙනව්‍ය සිංසපාවනෙ.’ = එහි වනාහි ආයුෂ්මත් කුමාර කාශ්‍යපස්ථවිරකුමා සෙනව්‍යානුවරට උතුරෙන් පිහිටි ඇට්ටේරිය වෙතෙහි වාසය කරයි. (දී. පායාසිරා.)

203. සුචෙ, සො, හෙට

A. ‘සො දති හවං පොක්ඛරසාති සමණං ගොතමං දස්සනාය උපසඬ්ඛමිස්සාති.) (දී: i 108)

B. ‘යං ච විඤ්ඤ පසංසන්නි අනුච්චව සුචෙ සුචෙ,
නෙක්ඛං ජම්බොතදස්සව කො තං නින්දිතු මරහති?

= නුවණැත්තෝ දවසක් දවසක් පාසා විමසා බලා යමකුට ප්‍රශංසා කෙරෙත් නම් කවරෙක් ඔහුට නින්ද කරන්නට සුදුසු වේ ද? මෙහි (දිනක් පාසායන අර්ථය ලැබෙන බව පෙනේ.) (ධම්ම ගා. 299)

204. සෙසාථාපි, යම්සේ

‘වඩකමො ලොහිතෙන ජුටො අහොසි, සෙසාථාපි ගව සාතනා’
= සොණතෙරුන්ගේ සක්මන ගවයන් මරණ තැනක් මෙන් ලෙයින් පැතුරුණේ විය. (විනය මහා වග්ග)

205. සොඬිදං, හේ මෙසේයි:-

‘සත්ථා තස්ස..... ධම්මං දෙසෙනො ආනුසුඛිබ්බං කථෙයි,
සොඬිදං:- දනකං’ (ධ. අ. චක්ඛුපාල)

206. හඤ්චි, ඉදිත්. සථෙ නිපාතයට සමානයි. මෙය තෙ වෙනි
සංගිතිකාලයේදී ඇතිවුවකි. ‘හඤ්චි පුග්ගලො උපලබ්භති සච්චිකථා-
පරමතෙටන,’ - ඉදිත් සත්ථාර්ථපරමාර්ථයෙන් පුද්ගලයෙකු ලැබෙනම්.
(කථාවක්ඛු)

207. හම්භො, නින්දවක් හෝ විස්මයක් ප්‍රකාශ කිරීමේදී යොදන
ආලප්තියකි.

‘හම්භො පුරිස, ඉදුති’සි කිඤ්චාපි මං විරඬො; අටඨ පන මහා
නිරයෙ අවිරඬො යෙවා’සිති’ - එම්බා පුරුෂය, දැන් මට විදිය නොහැකිව
වරද්දගත්තේ වුවත් අටමහතරකයන් නො වරද්ද ගත්තේ වෙති.
(කුරුංග මිගණ.)

208. හන්ද, වාක්‍යාරම්භයෙහි ද උත්සාහවත් කරවීමෙහි ද
අනුකම්පාවෙහි ද පෙනේ. සිංහලෙහි සමානවචනයක් නොපෙනේ.

A. හන්ද කුතො නු කුම්භෙ මාරිසා ආගච්ඡං? - පින්වත්නි තෙපි
කොයි සිට එවිද? (බ්‍රහ්මය.)

B. හන්ද, හං හත්තෙ හගවා ගම්ප්පාමි. - ස්වාමීනි භාග්‍යවතුන්
වහන්ස, දැන් මම යන්නෙමි. (ජක්කමාණවක)

C. ‘හන්ද, කුතො නු තථං විසාබ්බෙ ආගච්ඡසි දිවා දිවස්ස?’ -
විශාඛාවෙති මේ මධ්‍යම දවල්හි ඔබ කොයිසිට එන්නහුද (ධ. අ.)

209. හලං, ඕනෑ නැත; ඔය පමණි

‘කිවෙජන මෙ අධිගතං හලං දති පකාසිතුං’ - මා විසින් මෙය
දුකසේ අවබෝධ කරන ලදී. දැන් එය ප්‍රකාශ කිරීම ඕනෑ නැත.
(දී. මහාපදන)

210. හචෙ, ඒකාන්තයෙන්.

‘බාලා, හචෙ නප්පසංසන්නි දනං’ (ධ. අ. අසද්දසනං)

211. හා, බෙදයකි.

‘හා යෝගා විප්පයොගන්තා! හා’නිච්චං සබ්බසංඛතං!’

හා ජීවිතං විනාසන්නං? ඉවා'සි පරිදෙවනා.' - බෙදයකි, එක් වීම වෙන්වීම කෙළවර කොට ඇත්තාහ: සියලු ප්‍රත්‍යයනිෂ්පන්නදෙය අනිත්‍යය, අහෝ ජීවිතය විනාශ කෙළවර කොට ඇත්තේ යයි මෙසේ වැලඳීම විය. (අපදන මහාපජාපකි)

212. හි, වනාහි එහෙයින් ඒකාන්තයෙන්

'තස්ස හි, ද්වෙ පජාපකියො, ඉමස්ස අධ්‍යං අධ්‍යානි පරික්ඛිපිතවා ගහිතො කිං කරස්සති හන්නෙ? ති.' (ධ. වුල්කො)

213. හියොයා, හියො, ඊයේ

'තුමිහෙ හියොයා අමිහාකං ගෙහෙ කිඤ්චි අලඬා යෙව ලහිමි හානි අවවුත්ථ (විතය අවුවා)

214. හුරං, පරලොච: පෙර

A. 'යෙ මෙ පුබ්බෙ වියාකංසු හුරං ගොතමසාසනා.'

-ගොතමශාසනය පහළවත්තට පෙර මට 'යම්කෙනෙක් විස්තර කීවාහුද. (සුක්කති ගා. 1084)

B. 'දෙවා මනුස්සා ඉධ වා හුරං වා

සග්ගෙසු වා සබ්බනිවෙසනෙසු.' (සං. ස, 12)

මෙලොව හෝ අන් ලොවක හෝ ස්වර්ගයන්හි හෝ අන්‍ය සත්ව වාසයන්හි හෝ දෙවියෝ ද මිනිස්සු ද

215. හුරාහුරං, එක් තැනකින් තව තැනකට: එහා මෙහා.

'සො ජලවති හුරාහුරං එලමිව්ඡං ව වනස්මි වානරො,

(ධම්ම ගා. 334)

වනයෙහි ගෙඩි කැමති වළුරකු එහා මෙහා පනින්නාසේ හෙතෙම එහාමෙහා පනියි හෙවත් හවයෙන් හවයට යේ.

216. හෙට්ඨා, යට: යටපිහිටි

A. උපරිතො අච්චි උධ්විත්වා හෙට්ඨා පටිහඤ්ඤාති' = උඩින් හිනිදැල් තැගී යට හැපේ. (දෙවදුත ම.)

B. 'සෙය්‍යාථාපි පොඨ්ඨපාද, පුරිසො නිස්සෙණිං කරෙය්‍ය පාසා දස්ස ආරොහණාය, තස්සෙ'ව පාසාදස්ස හෙට්ඨා.' = පොඨ්ඨපාද, යම්සේ පුරුෂයෙක් ප්‍රාසාදයකට තැගීම සඳහා ඒ ප්‍රාසාදය යටම හිණිමගක් සාදන්නේද (දී. පොඨ්ඨපාදසු)

C. හෙට්ඨාබාග, යටකොටස

D. හෙට්ඨාපදකලෙසු, යටිපතුල්වල

උපග්‍රන්ථය

අප්‍රකටවචන හා ගැටලුපදවලින් සමහරක්
මෙහි දක්වනු ලැබේ.

1. අග්‍යය - ආගන්තුක සත්කාරය.

(1) 'පටිග්‍රහිතං යං දින්නං'

සබ්බස්ස අග්‍යයං කතං'

(සියලු දෙනාට ආගන්තුක සත්කාර කරන ලදී.)

(සංකල්පනාද ජාතක)

(2) මෙයින් මල් ඇගැව හෙවත් මලින් සැරසූ කණුවක් ද
කියවේ: සිඬත්පස්ස හඟවතො ලොකපෙට්ඨස්ස තාදිනො.

අග්‍යයං කාරයිත්වාන ජාතිපුප්පෙහි ජාදයි. (වුද්දපෙරාපදන 50)

2. අවටසරා - ඉක්මගියේය

'ඉට හත්තෙ ද්වෙ හික්ඛු සම්පයොපෙසුං. තත්‍රෙකො හික්ඛු අවටසරා
(-ඤාමිති, මෙහි හික්ඛු දෙනමක් කලහ කළහ. එයින් එක්තමක්
ඉක්මවා ගියේය. හෙවත් සීමාව ඉක්ම යන වචන කීයේය.)

(සත්කසංයුක්ත)

මෙහි සම්පයොපෙසුං යන්නද අප්‍රකට එකකි.

3. අව්ඡන්ති - හිඳිත්: වාසය කරත්.

(1) ජබ්බග්ගියා හික්ඛු..... ආසනෙසු අව්ඡන්ති.

(වීනය මහාවග්ග)

'අව්ඡන්තිකි වසන්ති.' (දික්ඛති අවුචා 631)

(2) 'යතං වරෙ යතං තිට්ඨෙ යතං අවෙඡ යතං සසෙ' යන
අවිග්‍රහකර ගාථාවේ අවුචාවෙහි 'අවෙඡති තිසිදෙයා' යි දැක්වේ.
මෙහි 'යතං' යන්න යතන්න බෙදියේ ප්‍රථමා එක වචන යයි. 'සංයත
වුයේ' යන අර්ථ ඇත්තේය.

අව්ඡාදෙති - රූපී උපදවයි: අන්දවයි.

(1) 'නෙසං රසං පඨවිං අංගුලියා සායනං අව්ඡාදෙති (-
ඇඟිල්ලෙන් රසපොළොව ආස්වාදනය කරන ඔවුන්ට රූපී ජනක
විය.) (අග්ගඤ්ඤසූත්ත)

(2) 'එකමෙකං හිකඛු පටෙටකදුස්සයුගෙන අවණාදෙසි යන තැන 'ඇන්දෙව්වේය' යන අථී ඇත්තේයි.

5. අජ්ඣාසපත්ත - මැඩගෙන පැමිණි
'සකුණගිහි ලාපං සකුණං සහසා අජ්ඣාසපත්තා අගගහෙසි'
(=උකුස්සා හදිසියෙන් මැඩගෙන පැමිණියේ කැටකුරුල්ලා අල්ලා ගත්තේය.) (සතිපට්ඨානසංයුත්ත)
6. අජද්ධක - නිරාහාර බව.
(1) 'අහඤ්චෙ බො පන සබ්බසො අජද්ධකං පටිජානෙය්‍යං'
(=ඉදින් මම සියලු ආකාරයෙන් නිරාහාර බව ප්‍රතිඥා කෙරෙමි නම්) (මහාසව්වක සු. ම.)
(2) අජද්ධකංති අහොජනං (ම. අ. 466)
7. අජ්ඣාචර - ඉල්ලුම්කාරයා
'අජ්ඣාචරා මිහ නන්දස්ස හොතො සන්තිකමාගතා.' (=පින්වතාගේ සම්පයට පැමිණි අපි නන්දයාගේ ඉල්ලුම් කාරයෝ හෙවත් නන්දයා වෙනුවෙන් ඉල්ලීමක් කිරීමට ආවෝ වෙමු.)
8. අඤ්ජනි - අදී, (සමක් පළල් කිරීමට ඇදීම මෙනි.)
'කිස්ස නං උද්ධි නිසීදනං පඤ්ඤපෙතවා සමන්තතො සමඤ්ජනි සෙය්‍යථාපි පුරාණාසිකොට්ඨා' (=උද්ධි, තෝ නිසීදනය අතුරා පරණසම්කරුවෙකු මෙන් කුමකට භාත්පයින් අදින්නෙහිද?)
(පාචික්කියපාළි)
9. අනියාතුං - ඇතුළට යන්ට
'අනියාතුං නි බහිඨා ජනපදෙ වාරිකං වරිතවා ඉච්ඡිතච්ඡි තක්ඛෙණෙ අන්තොනගරං පටිසිතුං.' (අඛගුත්තර අට්ඨවා 324)
10. අනුඛංසෙති - දුච්චකරයි. අනුඛංසෙ තිති කිලමෙති මිලාපෙති.
(ම. අට්ඨවා)
11. අනුපබ්ජජ - (අන්‍යයකුට අවකාශ මද වනසේ) ඉතා ළඟට පැමිණ.
'වබ්බග්ගියා ථෙරෙ හිකඛු අනුපබ්ජජ සෙය්‍යං කප්පෙන්නි'
(=මඩ්වර්ගීය හික්කුහු සථවිර හික්කුන්ට ඉතා ළංව සයනය කරත්)
(පාචික්කියපාළි)

12. අනුපහව්ව = නො නසා; කුඩාල නො කොට.
 'ඉමස්ස නාගස්ස අනුපහව්ව ඡට්ඨං ව චම්මං ව.....
 තෙජසා තෙජං පරියාදියෙය්‍යං' (= මේ නාගයා ගේ සිවිය ද සම
 ද කුඩාල නොකොට තෙදින් තෙද ක්‍ෂය කරන්නෙමි. (මහාවස්තපාළි)
13. අත්තහාර = (යවස නම්) තෘණ ගෙනයන්නා.
 'අතනං වුවච්ඡි යවසං, තං භාරො එතෙසංති අත්තහාරා
 යාවසිකානං එතං නාමං.' (අංගුත්තර අටුවා 616)
 'අඬුගුත්තර අටුවාහි 'යවසං' යන්නට 'යවහතනං' යි පාඨ හෙදයක්
 පෙනේ; අතන - ශබ්දය බතට නමක් බැවින් 'යවස' යනු 'යවබත්'
 යයි මුළුලාවේ වැටීම ඉතා පහසුය. අභිධානප්ප දීපකාවෙහි 'සායො කු
 යවසො වාචං' යන්නෙන් 'යවස' නම් තෘණවර්ගයක් බව පැහැදිලි වේ.
14. අපකස්ස = ඉවතට ඇද
 'සෙය්‍යථාපි හික්ඛවෙ පුරිසො ජරුදපානං වා ඔලොකෙය්‍ය
 පබ්බතවිසමං වා..... අපකස්සෙව කායං අපකස්සෙව චිත්තං'
 (කස්සපසංග්‍රන්ත)
 පාලළිඳක් හෝ ප්‍රපාතයක් බලන මිනිසා ලිඳේ හෝ ප්‍රපාතයෙහි
 වැටෙන යන බියෙන් තමාගේ සිරුරත් සිත්ත් අනික් අතට ඇදගෙන
 හෙවත් බර කොටගෙන බලයි.
15. අපවදති = ප්‍රතික්‍ෂෙප කරයි; අවමන් කරයි
 'අපවදතෙව හවං සොණදණ්ඩො වණනං, අපවදති, මනෙන
 (=හවත් සොණදණ්ඩතෙමේ කුලය ද මන්ත්‍රයන් ද ප්‍රතික්‍ෂෙප කරයි.
 නොහොත් ඒවා ඉවත්කොට කියයි.) (සොණදණ්ඩ දීඝ)
16. අපලොකෙති = විචාරයි.
 'සත්ථා තෙමාසං වසිත්ථා වෙරඤ්ජං බ්‍රාහ්මණං අපලොකෙත්වා
 තතො තික්ඛන්තො.' (ධ. අ. 294)
17. අපහන්තු = දුරුකරන්නා
 'බහුතනං වත නො හගවා දුක්ඛධම්මානං අපහන්තා'
 (=භාග්‍යාවත්තෙමේ අපගේ බොහෝ දුක් දුරුකරන්නාය.)
 (ලට්ඨකොපම ම.)

18. අප්පට්ඨාන - තෘප්තියට නොපැමිණි; පසු නොබසින; නොනවතින.
 'චිත්තං භික්ඛවෙ ධම්මානං අනිනෙතා අප්පට්ඨානො මාතු ගාමො කාලංකරොති' - (ස්ත්‍රිය කරුණු දෙකක් ගැන තෘප්ත නොවූවා පසුනොබස්නී හෙවත් සැහීමට නොපැමිණියාම කලුරිය කරයි.)
 (දුකංගුත්තර.)
 'අප්පට්ඨානො නි අනුක්කණ්ඨිනො, අපවෙවා සක්කිනො' (එම අවුවා)
 'පට්ඨානරූපානි නි වත්තනසභාවා.' (මජ්ඣිම අවුවා 830)
19. අප්පට්ඨානිකා - පසුනොබස්නා බව
 'චිත්තාහං භික්ඛවෙ ධම්මානං උපකඤ්ඤිං, යා ව අසනතුට්ඨිතා කුසලෙසු ධම්මෙසු; යා ව අප්පට්ඨානිකා පධානස්මිං; අප්පට්ඨානි සුදුහං භික්ඛවෙ පදහාමි' - මහණෙනි, කුශල ධර්මයන්හි අසන්තුෂ්ඨ බවද ප්‍රදහනයෙහි නෙතවත්තා බවද යන මේ ධර්ම දෙකට එළඹ මම (ඒ දෙකේ ගුණ) දැන ගනිමි.: මහණෙනි, මම නොපසුබට වියව් අතිව ප්‍රදහනය කරමි. (දුකඩගුත්තර)
20. අභිභාරෙති - ගමන් කරයි; ඉදිරියට යයි. 'පිණ්ඩාය අභිභාරෙසි ආකිණ්ණවරලක්ඛණේ' (පබ්බජ්ජාසුත්ත සුත්තනිපාත)
21. අයිර: අයිරක, අය්‍ය ශබ්දයට සමානාර්ථ ඇත්තාහ.
 (1) 'පඤ්චගි ධානෙහි අයිරකෙත හෙට්ඨිමා දිසා දසකම්ම කරා පච්චුපට්ඨිතා..... අයිරකං අනුකම්පන්ති' (සිභාලොවාද)
 (2) 'අහං මනුස්සෙසු මනුස්සභූතා දසි අයිරකුලෙ අහුං'
 (මඤ්ජේටක වීමාන ව.)
22. අව්‍යථානි - මත්තෙහි වැටේ. අව+ධා+නි
 'දුතියො මුසලො පරිපතීත්වා අඤ්ඤතරස්ස දරකස්ස මත්තකෙ අව්‍යථාසි' (=දෙවෙනි මොහොලත් පෙරළි එක්තරා ළමයකු මත්තෙහි වැටුණේය.) (පාරාජිකපාලි)
23. අසංකිණ්ණ පදය නොහරන ලද යන අර්ථයෙහි ද වැටෙන බව
 'අසංකිණ්ණානි අවිජහිතා අප්ඨිකිතා' (සංයුත්ත අවුවා ii 203)
 පාඨයෙන් පෙනේ.
24. අස්මා-ගල (ආකාරාත්ත පුල්ලිංගිකයි)

‘මා තථං අධම්මො ආවරිතො අස්මා කුම්භම්ච’බිහිද්’ (පාවිත්තියපාළි)
(= තා විසින් හැසිරෙන ලද අධම්මය ගලක් කළයක් බිඳින්නා සේ
තා නො නසාවා)

25. ආකුම = ආත්මය: තමා. (අත්ත - ශබ්දය මෙන් වරතැගේ)
යෙනෙව බාලොති පරං දහන්ති,
තෙනා’ කුමානං කුසලොති වාහ.
(=යම් කාරණයකින් අන්‍යයාට ‘අඤානයා’ යයි කියයිද ඒ
කාරණයෙන්ම තමා දක්‍ෂයෙකැයි කිය.) (චූළවිජුහ සුත්තනිපාත)

26. ආදිස්ස = ගර්භා ලැබිය යුතු
(1) ‘කුම්භෙපි තෙන ආදිස්සා හවෙය්‍යාථ’ (ධම්ම දයාද ම.)
(= ඒ කරණකොට තෙපින් ආදර්ශකොට පෙත්විය
යුත්තෝ හෙවත් ගර්භා ලැබිය යුත්තෝ වන්නෙව්)

(2) ‘ආදිස්සා හවෙය්‍යාථ අවදිසිතබ්බා, විසං කාතබ්බා.
චචතථ පෙතබ්බා විඤ්ඤුහි ගාරය්‍යා හවෙය්‍යාථ’ (මජ්ඣිමනිකාය 76)

27. ආදිස්ස = ආදර්ශකොට (ප්‍රචික්‍රියා)
‘හගවා..... ආදිස්ස ආදිස්ස ආයස්මතො උපාලිස්ස චණ්ණං
භාසති.’ (පාවිත්තියපාළි)

28. ආමන්තිකාපණ = මැටි භාජන විකුණන තැන.
‘පත්තචණ්ණිථං වා භික්ඛුනියො කරස්සන්ති, ආමන්තිකා පණං වා
පසාරෙස්සන්ති.’ (පාවිත්තියපාළි)

ආමන්ත නම් භාජනයයි, භාජන විකුණන්නෝ ආමන්තික නම්
වෙති. ඔවුන්ගේ වෙළඳසැල ආමන්තිකාපණ නම්.

29. ආයුහනි, = පීණය, පිහිනා යයි. ‘යද ස්වාහං, ආවුසො ආයු භාමී,
තද්දස්ස නිබ්බුය්‍යාමී. = යම්කලක මම පීණන්නෙමි නම් එකල දියේ
පාවෙමි. (දෙවන සංයුත්ත)

30. ආයසකාය = අපකීර්තිය. ‘ආයසකායං ති අයසභාවං (අං අවුචා 725)

31. ආරහනි = නසයි; පටන් ගනී
‘සමණං ගොතමං ආරබ්භ පාණං ආරහන්ති.’ (ථේවකසුත්ත ම.)

32. ආලිම්පෙති = ගිනිතබයි; ආලේපකරයි
 'වබ්බතියා හික්ඛු දයං ආලම්පෙසුං මනුස්සා දඬ්ඨා කාලමකංසු'
 (=සවග හික්කුහු වනයට ගිනි තැබුහ. මිනිස්සු ද මළහ.)
 (පරාජිකපාළි)

33. අවිඤ්ජති = අදියි; කරකවයි; කලතයි
 (1) 'සෙය්‍යථාපි භූමිජ, පුරිසො බිරත්ථිකො..... ගාවි-
 තරුණවච්ඡං විසාණතො ආවිඤ්ජෙය්‍ය..... උදකං කලසෙ
 ආසිඤ්චිතවා මත්ථෙන ආවිඤ්ජෙය්‍ය' (භූමිජසුත්තම)

කිරිගනු කෑමකි මිනිසා දෙනගේ (අහෙන් අල්වා) අදින්තේ නම් යන තැන කිරිදෙව්මට තනය ඇදීම වැනි ඇදීමක් කියවේ.

මනෙමන 'ආවිඤ්ජෙය්‍ය' යන තැන වෙඳිරු සෑදීමට කිරි භාජනයක වත්කොට ලියකින් කරකැවීම කියවේ.

(2) ජප්පාණකා නානාවිසයා නානගොවරා සකං සකං ගොවර විසයං ආවිඤ්ජෙය්‍යං යන සළායතනසංයුක්ත පාඨයෙහි කඹයකින් බැඳි සතකු තමා කෑමකි තැනට යාමට ඇදීම කියවේ.

'ආවිඤ්ජෙය්‍යං' නි ආකඨිඨෙය්‍යං.' (සංයුත් අට්ඨා iii 81)

34. ආසජ්ජ = හැපීගටා (ආ+සද්+ජවා]
 (1) 'තාදිං හික්ඛු මාසජ්ජ කණ්ඨ, දුක්ඛං නිගව්ජයි.'
 (=මාරය, එවැනි හික්කුවක් ගටා හෙවත් හිරිහැර කොට තෝ දුකට පැමිණෙන්නෙහි). (මොග්ගල්ලාන පෙරගාථා)
 'ආසජ්ජාති සමාගන්තවා ආසජ්ජ නං තථාගතංති ආදිසු සට්ටනේ'
 (විනය අට්ඨා)

(2) 'අඬා බො තෙ අග්ගිවෙස්සන, ආසජ්ජ උපනීය වාචා භාසිතා' (=අග්ගිවෙස්සන, තා විසින් මා ගටා මා කරා එළවා මේ වචන කියන ලදී.) (මහා සච්චක, ම.)

35. ආසාදිත = ගටනලද; හිරිහැර කරනලද
 'ආසාදිතො මයා බුඬො සොරො උගගතපො ජිනො'
 (= විසින් උග්‍රතපස් අති භයජනක තථාගතෙමේ ගටන ලද්දේය.)
 (උපාලිකෙට්ඨකපදන)

36. ආසාදිය = ගටා ආසාදිත යන්නට සමානයි.
 'ආසාදිය එදිසං ජනං අග්ගිං පඤ්ඤිතංව ලිංගිය.'
 (=දැල්වෙන ගින්නක් වැළඳගන්නා සේ මෙවැන්නකුට හිරිහැර කොට) (සුභාෂෙරි ගාථා)
37. ආසාදෙති = හිරිහැර කරයි.
 'පෙසෙච්චා සිරිකං නාගං බුඩං ආසාදයිං තද්' (උපාලිපෙරාපදන)
38. ආසුමිහති = වත්කරයි; දියාරු දෙයක් විසුරුවයි.
 (1) 'පානියථාලකං මත්ථකෙ ආසුමිහිතවා විධුපනෙන පහාරං අදයි' (=පැත්තලිය හිස මත වත්කොට තල්වටින් පහර දුන්නේය)
 (පාචිත්තිය පාළි)
 (2) 'කටාහෙ වච්චං කච්චා..... තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස මත්ථකෙ ආසුමිහි' = කබලක වර්චස් කොට ඒ බමුණාගේ මත්තෙහි විසුරුව විය.) (එම.)
 (3) 'දළ්භං පාසං කරිතවාන ආසුමිහිතවාන පාදපෙ' යන විමානව්‍යුත්පාදයෙහි 'විසිකොට' යන අත්ථ ගතයුතු.
39. ආහුන්දරික = අවකාශ රහිත
 ආහුන්දරිකා සමණානං සත්‍යාපුත්තියානං දිසා අත්ථ කාරා.
 (=ශ්‍රමණ ශාක්‍යාපුත්‍රයන්ට දිශාවෝ සම්බාධවෙති.) (මහාවග්ගපාළි)
 'ආහුන්දරිකාති සම්බාධා.' (එම අවුච්ඡා)
40. ඉරිණ = මහවනය
 'අරකෙඤ්ඤ ඉරිණෙ වනෙ
 අත්ථාහිණධාමහං තද්' (=මම එල්හි අරණ්‍ය සංඛ්‍යාත මහවනයෙහි ඇවිදීම) (ආසනපටික පෙරාපදන)
41. උක්කොටන = අල්ලස් ගැනීම
 උක්කොටනන්ති සාමිකෙ අස්සාමිකෙ කාතුං ලඤ්ජගහනං' (ම. අ. 405)
42. 'උග්ගිරති = පහරදීමට උරුක්කරයි.
 'ජබ්බග්ගියා හික්ඛු..... සත්තරසවග්ගියානං හික්ඛු නං තලසත්තිකං උග්ගිරන්ති.' (=සවග හික්කුහු සත්ලොස්වග හික්කුන්ට පහරදීම සඳහා අත්ල මසවත්) (පාචිත්තිය පාළි)

43. උච්චාරෙති = උච්ච මසවයි.
 'අඤ්ඤතරො හික්ඛු හෙට්ඨා හුත්වා සීලං අච්චාරෙසි.
 උපරිමෙන හික්ඛුතා දුග්ගතිතා සීලා හෙට්ඨිමස්ස හික්ඛුතො
 මත්ථකෙ අච්චතා' (=එක්තරා හික්ඛුවක් විසින් මනාසේ අල්වා
 නොගත් ගලයට සිටි හික්ඛුව මත්තෙහි වැටුණේය.) (පාරාජික පාළි)
44. උජ්ජවති = උදුගං බලා යාත්‍රා කෙරේ.
 'ආයස්මා ආනන්දෙපඤ්චමත්තෙහි හික්ඛු සතෙහි නාවාය
 කොසම්බිං උජ්ජවි.' (වුල්ලවග්ග පාළි)
45. උජ්ජවති නාවා = උදුගං බලා යන නැව.
 යටි අතට යන නැව මජ්ඣනී නම්.
46. උජ්ජධිත්වා = හැරදමා: උදුරා.
 'තෙ හික්ඛු සත්ථතාති උජ්ජධිත්වා ආරඤ්ඤකචිගං..... සමාදිසිංසු.'
 (= ඒ හික්ඛුහු ඇතිරීම හැරදමා ආරණ්‍ය කාචගය සමාදන් වූහ.)
 (පාරාජිකපාළි)
47. උත්තිණං කරොති = තෘණ රහිත කරයි.
 'හික්ඛු සට්ඨකාරස්ස කුම්භකාරස්ස නිවෙසනං උත්තිණං මකංසු
 (=හික්ඛුහු සට්ඨකාර කුම්භකාරයාගේ ගෙය තෘණ රහිත කළහ:
 වහල්ලේ සෙවිලිකො තිබුණු තණකොළ ගලවාගෙන ගියහ යන
 අදහසයි.) (සට්ඨකාරසූත්ත. ම.)
48. උද්දන = (මාලුවැල වැනි) එකට ඇවුණු වැල.
 'ඉමෙ මචේෂ ගහෙත්වා පාදග්ගතකාති උද්දනාති කරොහි
 (=මේ මසුන් ගෙන කහවණු සතරෙන් කොටසක් අගනාවැල් සාදව)
 (ධ. අ. පණ්ඩිතසාමණෙර)

(2) උද්දන ගාරා යන තැන ද එක්කොට අවුණුනුලබන බැවින්

උද්දන නමැයි දතයුතු.

49. උද්දියති = බිඳවැටේ
 (1) 'තෙන ඛො පන සමයෙන ථුල්ලතන්ද්‍රය හික්ඛුනියා
 පරිවෙණං උද්දියති.' (පාචිත්තික පාළි)
 (2) 'උද්දියති හි විතස්සති පරිපටති.' (ථම අට්ඨක.)

(3) මාරසංයුත්තයෙහි මෙය උද්‍යති යයි පෙනේ.

50. උද්දෙකනික = (වතුරගන්නා) දඬුකැටය
 'සෙය්‍යාථාපි නාම මණිකො හුත්වා උද්දෙකනිකො අස්ස'
 (=යම්පේ මහසෑළියක් වී සිට කුඩා භාජනයක් බවට පැමිණේද)
 (වුල්ලකුදුදයි යුත්ත ම.)

'උද්දෙකනිකොති උදකචාරකො' යනු එම සූත්‍ර අටුවායි. දම්පියා අටුවාවෙහි අග්ගසාවකවත්තුවෙහි 'අභං මහාජනස්ස ආචරියො හුත්වා වීචරිං; තස්ස මෙ අත්තෙවාසිකභාවො චාටියා උදඤ්චන භාවපපත්ති විය හොති' යන්නෙන් කියවෙන්නේ මේ කාරණයම විය යුතුයි. එහි උදඤ්චන යන්න උද්දෙකනික යන්න සඳහා යෙදී තිබේදැයි විමසිය යුතු.

51. උපනිධානය = උපමාකොට, ලභනබා
 'යථා සිනෙරුං උපනිධාය සාසපො..... එවමෙවං සමණස්ස ගොතමස්ස ජාතිසම්පත්ති ආදයො ගුණෙ උපනිධාය අමිභාකං ගුණ පරිත්තා ලාමකා' (=මහමෙර සම්පයෙහි තැබූ අබ ඇටය යම්පේ කුඩාවේද එමෙන් ශ්‍රමණගෞතමයාගේ ජාතිසම්පත් ආදි ගුණයන්ට උපමා කළවිට අපගේ ගුණයෝ ස්වල්පවෙති, ලාමකවෙති)
 (ම. අව්ඨකථා 790)

ම. බාලපණ්ඩිත සූත්‍රයෙහි ද අංගුත්තරට්ඨකථාවෙහිද මේ වචනය පෙනේ.

52. උපහන්තු = එළවන්නා; ගෙන දෙන්නා
 'බ්බුත්තං චත නො භගවා සුබ්බම්මානං උපහන්තා'
 (=භාග්‍යවත් තෙමේ අපට බොහෝ සැප ගෙන දෙන්නෙක්ය.)
 (ලට්ඨකිකොපම ම.)

53. උප්පච්ච = උඩතැගී
 (1) 'න තෙ දුක්ඛා පමුත්තාන්ථී'
 උප්පච්චා පි පලායතො' = අහසට නැග පලායන්නා වූ ද තට දුකෙන් මිදීමක් නැත. (පුණ්ණාපේරිභාථා)
 මෙය උප-පුච්ච-පත-ධාතුවෙන් සිඬවූ පුච්ඡියාවකි.
 උප්පතිය-යන්නට සමානාර්ථ ඇත්තේයි.

- (2) දම්පියා අටුවාවේ සාණ්‍යසාමණේර වස්තුවෙහි මේ ගාථා දෙපයද වරදවා යෙදී තිබේ.
- (3) උප්පට්ඨාපීති උප්පතිත්වාපි. (යක්ඛසංයුක්තවිධකථා 237)
54. උප්පාතක = වැලිමැක්කා (පොත්වල උපාදක යයිද පෙන්වේ)
- (1) 'නහනුනිමස්ස සමණස්ස
සත්ථරො සත්තමාසිකො
උපාතකෙහි සඤ්ජනෙතා
තෙනායං සමණො සුඛි' (බ්‍රාහ්මණසංයුක්ත)
- (2) 'උප්පාතකෙහි සඤ්ජනෙතාති උපාතකපාණෙහි සඤ්ජනෙතා' (එම අටුවා)
55. උඛ්ඛන්ධිත්වා = උඩ එල්ලී; බෙල්ලේ වැල ලාගෙන.
- 'අරඤ්ඤං ගන්ත්වා උඛ්ඛන්ධිත්වා මරිස්සාමිති' (=වනයට ගොස් බෙල්ලේ වැල ලාගෙන මැරෙන්නෙමියි) (භූක්තිලච්ඡාන ව.)
56. උඛ්ඛිල්ල = අධික ප්‍රීතිය 'සෙය්‍යාථාපි අනුරුඬ පුරිසො එකං නිධිමුඛං ගවෙසන්තො සකිදෙව පඤ්චනිධිමුඛාති අධිගවෙජයා, තස්ස තතො තිද්දං උඛ්ඛිල්ලං උපපජ්ජෙය්‍ය' (ම. iii 159 උපක්කිලෙසයුක්ත)
57. උමමිහිති = මුත්තරයි
- 'යෙසු තො දරකා උභදන්ති පි උමමිහන්ති පි' (=යම් ඇතිරිලිවල අපගේ දරුවෝ මළ පහරක්ද මුත්තරෙක් ද (පරාජිකපාළි)
58. උරුන්ද = මහත්; විශාල
- (1) උරුන්දං ආවුසො කුමිහකාරනිවෙසනං, විහරතා, යස්මා යතා සුඛං. (ධාතුපිතං. ම.)
- (2) උරුන්දංති විචිතතං අසම්බාධං. (එම අටුවා 986)
59. උස්සාරෙති = (මිනිසුන්) ඉවත් කරයි.
- 'ජීවකො ජනං උස්සාරෙත්වා..... අත්තගණ්ඨං නිහරිත්වා දස්සෙසි' (=ජීවකයා මිනිසුන් ඉවත් කරවා..... බඩවැල්ගැටය පිටතට ගෙන පෙන්විය. (මහාවග්ගපාළි)
60. උස්සීසකරණ = හිස උස්කොට තැබීම.
- 'බුද්දකං මඤ්චකං පඤ්ඤාපෙත්වා උස්සීසකරණස්ථාය විවරං දෙන්නි.' (නිපල්ලසමිම ඡා.)

61. උභදනි (උහදනි) = මලපහ කරයි.
 'යථා නගරථාරෙ නිබාන ඉන්දබ්ලං දරකාදයො ඔමුත්තෙන්ති පි
 උභදන්තිපි' (-යම් සේ නුවරදෙරටුවෙහි සිටවූ එසිකා සටම්හයට
 ළමයි ආදීහු මුත්තාකරන් ද මල පහරන්ද) (ධ. අ. 306 සාරිපුත්ත)
62. ඔක්කප්පනිය, ඇදහිය යුතු. 'ඔක්කප්පනියමෙතං හොතො ගොතමස්ස'
 = (මහාසච්චක සු.) 'ඔක්කප්පනියමෙතංති සද්දහනියමෙතං'
 (එම අටුවා 468)
63. මපසායික, සම්පයෙහි නිදන. මපසායිකො මෙ හවිස්සපි'
 (බ්‍රහ්මනිමන්තණසුත්ත ම.)
64. මකාසෙති = විසුරුවයි: ලිහාදමයි.
 (1) තෙන හි ත්වං ගහපති ආලිනෙද උත්තරාසංගං පඤ්ඤපෙත්වා
 නිණ්කලාපං මකාසෙති' ති. (විත්ත සංයුත්ත)
 (2) 'මකාසෙසී' ති විප්පකිරි' (එම අටුවා)
65. මක්ඛායනි, වැටහේ 'සමාහිතස්ස හික්ඛවෙ හික්ඛුනො මක්ඛායනි'
 (සලායතන සංයුත්ත s.iv. 144) මක්ඛායනීති පඤ්ඤායනි පාකටං හොති'
 (එම අටුවා iii 34)
66. මණොපෙති = දෙයි: බෙදෙයි.
 (1) 'මණොපෙඨා'වුසො සංසස්ස වීවරං' (වුල්ලවග්ගපාළි)
 (2) මණොපනංති විස්සජ්ජනං' (එම අටුවා)
 (3) 'පජාපතිං තස්ස පුරිසස්ස මණොපෙසිං' (-දුන්නෙමි)
 (අවධකංගුත්තර)
67. මපෙති = දමයි.
 (1) 'න තෙසං කොට්ඨෙ මපෙත්ති (සක්කසංයුත්ත)
 (2) 'න තෙසං සත්තකං ධනං කොට්ඨෙ පක්ඛිපන්ති.' (එම අටුවා)
68. මමුත්තෙන්ති = මුත්ත කරයි. (අංක 61 බලනු)
69. මලුබ්භ = පහතට බරකොට එල්ලී (අව+ලුහ)
 'දණ්ඩ මොලුබ්භ නිට්ඨන්තො මණ්ඩුකං අනොලොකෙත්වා
 තස්ස සීසෙ සන්තිරුමිහිත්වා අට්ඨාසි' (- සැරයටිය ඔබා ගෙන
 සිටින්නේ මැඩියා නො දැක උගේ හිස මැඩගෙන සිටියේය.)
 (විමානවත්සු අටුවා)

70. **ඔවච්චික**, මත්තෙහි වර්වස් කරන ලද. 'තෙහි ඔවච්චිකාපි ඔමුක්තිකාපි මහනිකාපි ගත්ධරිලෙපනං පතිතං විය පටිච්ඡන්තා සොමනස්සං ආපස්සනති. (සං. අ. i. 28)
71. **ඔසාදෙහි** - පහළ බස්සවයි
 (1) 'සකපෙති නිබ්බානාපෙත්වා මජ්ඣෙකං ගඛායාය සොතෙ ඔසාදෙහි'
 - ඒ ධනය ගැල්වලින් යවා ගත මැද ජල ප්‍රවාහයෙහි බස්සව.
 (පාරාජිකපාලි)
 (2) 'තෙන හි මහාරාජ අග්ගං ඔසාදෙහි සි - එසේ නම් මහරජ වර්තාකම පහළ බස්සව) (මුද්‍රිත පොතේ ඔසාපෙති යි පෙතේ) (සිරිමා වත්සු ධ. අ.)
72. **කටග්ගාහ** - ජයග්‍රහණය
 'උහයත්තං කටග්ගාහො සද්ධස්ස සරමෙසිනො' (වතුක්කංගුත්තර)
73. **කටසි** - සොහොන; තෘෂ්ණවිද්‍යාවෝ ඉ.
 (1) 'එවං දීඝරත්තං වො හික්ඛවෙ දුක්ඛං පට්ඨනුභූතං, කටසි වඩ්ඪිතා' - සොහොන හෝ පොළොව වඩන ලදී.
 (අනම්මග්ග සංයුක්ත)
 (2) 'කටසි' යි අත්තභාවං. (අං. අ. 512)
 (3) 'කටසිවච්චිතාති කටසිසංඛාතානං තණ්හාවිල්ථානං අභිවච්චිකා.' (උදන අට්ඨවා)
74. **කට්ඨියකක** - ඉදුල් කළ. කට්ඨියකකොති උච්චිච්චකකො,
 (අං. අට්ඨවා. කේ. 460)
75. **කප්පෙති** - සරසයි; සුදනම් කරයි; කපයි
 (1) 'තෙන හි සම්ම ජීවික භත්ටියානාති කප්පාපෙති' - සුදනම් කරවව. (සාමඤ්ඤපලසුක්ක)
 (2) 'කප්පකට්ඨකො කුමුදනාළං කප්පෙත්තො විය තස්ස ගීවං කප්පෙත්තො උදකං පාචිසි.' - මානෙල් දණ්ඩක් කපන්නා සේ උගේ බෙල්ල කපා. (බක ජාකක)

76. කලි = භානිය; විපත: පරාජය.
 'අපපමනෙනා අයං කලි
 යො අක්ඛෙසු ධනපරාජයො.'
 -දුකෙළීමෙහි යම් පරාජයක් වේ නම් එය ස්වල්ප භානියකි.
 (වතුක්කංගුත්තර)
77. කලිග්ගහ = පරාජය
 'එවම්මස්ස භොතො පුරිස පුගගලස්ස උභයත්ථ කලිගගහො'
 (දෙලොවම පරාජයග්‍රහණය වේ.) (අපණ්ණකසු. ෧.)
78. කසිණ = සියලු.
 'කසිණා පඨවි ධනස්ස පුරා.
 එකස්සෙව සියා අනක්ඛාදෙය්‍යා.'
 (= ධනයෙන් පිරුණු මුළු පොලොව අනෙකකුට අයත් නොවී
 එකකුට ම අයත් වුවත්) (උදය ජාතක)
79. කීරති, බහනු ලැබේ. 'තෙපි තතෙව්ව කීරන්ති, නහි කම්මං
 පනස්සති.' (ජෙතිදස තෙරගාථා) කීරන්තිහි පක්කිපියන්ති' (අටුවා)
80. කොලාප = වියලිලු /නිරෝජස්ක
 'කොලාපං ති ජිනනසිනෙහං, නිරූපං' (ම. අ. 465)
81. බටක = වොක්ක
 'සා තස්මිං ගෙහෙ දසියා..... අක්කොසති පරිභාසති, බටකං
 වස්සා දෙති' (රජ්ජමාලාච්ඡාන වස්සු)
- 82.. බවොපිකා උණ පතුරු අතුරා කළ ඇඳ, 'බවෙපාකාති විලිච්ච
 මඤ්චකො' (ම. අ. 658)
83. බුද්දකස්ස = කණ මී පැණිමෙන් රසවත්.
 එලානි බුද්දකස්සානි භුඤ්ජ රාජ වරං වරං.' (සොණනන්ද ජා.)
84. බුරස්සං සන්නය්හි, ශරය (දුන්නෙහි) යෙදුවේ ය. 'තස්ස රාජා
 ඔක්කාකො කුපිතො අනත්තමනො..... බුරස්සං සන්නය්හි'
 (අම්බවට්ඨසුත්ත)

85. ගවච්ඡිත = ගැවසුණු
 'බොධිසත්තස්ස සීසං කිඤ්ජකඛ ගවච්ඡිතං විය කුය්‍යක පුජ්ථං අහොසි' = බෝසතාණන්ගේ හිස කෙසුරෙන් ගැවසීගත් බක්මි මලක් වැනි විය. (ජාතක නිදන)
86. ගාමණ්ඩල = ගම්දරුවා
 'සුසානෙ සෙය්‍යං කප්‍යෙමි
 ජවට්ඨිකං උපධාය 'හං
 ගාමණ්ඩලා උපාගන්ත්වා
 රූපං දස්සෙන්ත 'තප්පකං'
 = මිනි ඇටයක හිස තබාගෙන මම සොහොනෙහි හොවිමි.
 ගම්දරුවෝ අවුත් මට නොයෙක් විකාර දක්වති. (වරියාපිටක)

සංලක්ෂ්‍යය

මුද්‍රිත පොත්වල 'ගාමණ්ඩල' යන්න ගොමණ්ඩල යයි ද, 'උපධාය' යන්න උපතිධාය යයි ද පෙනේ. (1) 'උපධාන' යන්න හිස තබන කොට්ටයට නම්. 'උබනො ලොහිතකුපධානා' යනාදියෙහි එය පෙනේ. ඒ සම්බන්ධ පුළුක්‍රියා 'උපාධාය' විය යුතුයි.

(2) මැදුම්පතියේ අස්සලායන සුත්‍රයෙහි 'කො නාමායං ගාමණ්ඩල රූපො විය' යන්න එම අටුවාහි 'ගාමණ්ඩලරූපො වියාති ගාමදරකරූපො විය' යන්නද පෙනෙන බැවින් මෙය ගාමණ්ඩලම විය යුතුයි.

87. ගිවා = වන්දිය ; දඩය
 'යස්ස පස්සෙන මිගො පලායති තස්සෙව ගිවා' = යමකු සිටින තැනින් මුවා පලායේ නම් දඩය ඔහුටමය; ඔහු විසින් වන්දිය ගෙවිය යුතුය. (ජයද්දිසජාතක)
88. වඩිගවාර, කිරිගොට්ට වැනි පෙරහණක් 'වඩගවාරංති බාර පරිස්සාවනා' (වම්මකසුත්ත අටුවා)
89. වෙනාපෙන්වා = මාරුකොට
 'උපායකො තෙලනණ්ඩුලාදීනි කම්මකාරණං භතත වෙනනත්ථං පහිණාති, අවසෙසෙහි සුවණ්ණං වෙනාපෙන්වා පහිණාති.'
 (මජ්ඣිමනිකායා)
 මෙම වචනය චිත්‍ය ශික්ෂාපදයන්හිද පෙනේ.

90. ඡන්දක - සම්මාදම: කුමැත්තෙන් දෙන දෙය.
 'හික්කුනිසංසය්‍ය විවර්ණථාය ඡන්දකං සංභරිණා'
 (-හික්කුනිසංසයාට සිවුරු පිණිස සම්මාදම් එකතුකොට)
 (පාරික්ෂිතපාළි)

91. ජපක - සැවොලා
 'අභිධානපදිපිකා' හි වණ්ඩාලපයඝාය සපාක, සපව ශබ්දයන් දැක්වූ නමුත් ජපක ශබ්දයක් නොදක්වන ලදී.
 පාරික්ෂිතපාළියෙහි: 'ඛාරාණසියං අක්කුතරස්ස ජපකස්ස පජාපතී ගබ්භිනී අහොසි, අප ඛො..... සා ජපකී තං ජපකං එකදවොච' යන්නද එම අවුවාහි ජපකස්සානි වණ්ඩාලස්ස' යන්නද දක්නා ලැබේ.

92. ජව-ලාමක
 (1) 'තයා භාරථොජ ජවස්ස දරුපතකස්ස කාරණා ගිහිතං
 උත්තරිමක්ඛසකධම්මා ඉඨිපාවිහාරියං දස්සිතං'
 (වුල්ලවණ්ණපාළි)

(2) ජවධානක යනාදි තන්හි මෙය මෘතශරීර වාචාවේ.

93. කුම - තෙමේ.
 'යං කුමො කරිස්සති කුමොච තෙන පක්ඛායස්සති' - තෙමේ යමක් කරන්නේ නම් තෙමේ ම එයින් ප්‍රකට වන්නේය. (වුල්ලවණ්ණ)

සංලක්ෂ්‍යය:

(1) 'කුමො' යන ප්‍රථමා එකවචනය පමණක් දක්නට ලැබේ. සිංහලෙහි 'තෙමේ' 'තමා' යන පද මේ පාලි වචනයෙන් ගින්න යයි සිතිය හැක.

(2) මෙය සයං (-තෙමේ) නිපාතය හා සමානාර්ථ ඇති නිපාතයකැයි සලකමු. නැතහොත් 'ආකුම' ශබ්දය මෙන් වර්තූහිය යුතුය. සුත්‍රනිපාත - අංගුත්තර - විනය අවුවාචන්හි මෙය සචිතාමයක් මෙන් සලකා අර්ථ විවරණ කිබේ.

94. ඵණ්ඩිල, න කඨිගභූමිය 'ඵණ්ඩිලෙති ඛරකධිනෙ භූමිපප දෙසෙ' - ඵණ්ඩිලසාධිකා යන කූන අමුකුසතණ ඇතුරු භූමියෙහි හොච්ච යයි සළායතන සංයුත් අවුචාවේ තෝරා තිබේ. (සෙතවස්ස අවුචා)

95. එමඟ ඔබ්බයෙන් කණුව පමණක් නොව ඉපතැල්ල ද කියවේ.
 'ඉපතැල්ල' නම් ගොයම් කපාගත් පසු ඉතුරුවෙන මුල් කොටසයි.
 මැදුම්සහිතේ කොසම්බක සුත්‍රය බලනු.
96. දවිටු - දැක පු. ක්‍රි.
 'කාමෙස්වාදිනව- දිස්වා නෙකබමම- දවිටු බෙමතො.'
 (පරිබජ්ජාසුත්ත. සතිබ්බාසමෙවරතාරා)
- (දිස - ධාතුචෙන් නවා ප්‍රත්‍යයට රට්ඨ - ආදෙශ වී ධාතුවක්තය සමග
 රතාරලෝපය වී සැදේ)
97. දිවිය - දෙවියන් පිළිබඳ
 'දිව්‍ය' යන්න පාළියෙහි දිබ්බ - ඔබ්බයෙන් කියවේ. නමුත් ඊට
 සමානාර්ථ ඇති 'දිවිය' ඔබ්බයක්ද පෙනේ.
 'වුත්තං දිවියා කායා ආයුං හිත්වා අමාත්‍රසං
 අමුළහො ගබ්භමෙස්සාමී යත්ව මෙ රමනී මනො.' (සත්තපඤ්ඤ දීප)
98. දෙසස - අප්‍රිය වූ
 'න මෙ දෙසසා උහො පුත්තා
 මද්දිදෙවී න දෙස්සියා' (චෙස්සන්තර සං.)
 (පුත්‍රයෝ දෙදෙන මට අප්‍රිය නොවෙති. මව් දේවිය ද අප්‍රිය
 නොවූවාය.)
99. දෙසිනා - දෙස විරහිත වූ (පෝත්තස්සා ඔබ්බයෙන් බිඳුනා විය
 හැක.)
 (1) ලකඛණඤා 'වත හො දෙසිනා රත්ති' (-දෙස විරිත රාත්‍රිය
 ඒකාන්තයෙන් සංලක්ෂණය කළ යුත්තිය.) (සාමඤ්ඤපථ දීප)
 (2) දෙසිනානි දෙසවිරහිතා. (එම අවුච්ඡාද)
100. ධාතිය - ධාතෘ දඤ්ඤ ඔබ්බය හා සමානයි. 'න පසු බ්‍රාහ්මණසං
 - න හි රඤ්ඤං න ධාතිය.' (බ්‍රාහ්මණ ධම්මික සූත්ත)
101. නිදංසනි, හිතවත් දේ දක්වයි. 'බහුජනං නිදංසනීති බහු ජනස්ස හිතං
 දස්සෙති.' (දීප අ. 677)
102. නිජ්ජානංබමනි, වැටහේ. 'න නිජ්ජානං බමන්තීති න උපට්ඨතතති.'
 (ම. අ. 324 අඤ්චිකාර)

103. නිද්ධමනතුම්බ - වැවේ සොරොව් කට
නිද්ධමනතුම්බෙසු විවටෙසු කම්මන්තෙ කයිරමානෙ උදකස්ස
නිකමනකාලො විය. (අ. අ. 56 වතුක්ක)

(2) දිය බැසයන අගලක් 'නිංමන' යන්නෙන් කියවේ.

'අටේ'කො සිගාලො අච්චරත්තසමයෙ නිංමනෙන නගරං
පච්ඡිත්වා' යන සිගාල ජාතකපාඨයෙහි එය පෙනේ.

- (3) නිද්ධමනආර යන්නෙන් ද කානුකට කියවේ. 'බාරාණසී
රඤ්ඤා පුත්තො පිතුමරණකාලෙ නිද්ධමනආරෙන
පලායිත්වා' (උදනවිඨකපා 81)

104. නිත්තග, ජලය. 'කොඤ්ඤො බීරපකොච නිත්තගං' (උදන පාළි)
නිත්තට්ඨානගමනෙන නිත්තගසංඛාතං උදකං. (එම අටුවා)

105. නිබ්බසන, ඇඳ ඉවත්කළ වස්ත්‍රය. 'නිබ්බසනානිති පුබ්බෙ භගවතා
නිවාසෙත්වා අපභිතතාය එවං ලද්ධ නාමාති'
(කස්සප සංයුක්ත අටුවා ii, 125)

106. නිබ්බුස්හති, පාවී යයි. නිබ්බුස්හාමිති යාතුං අසක්කොත්තො
අතිවත්තාමි. (සං. අ. i, 15)

107. නෙගම = නියමිගමී වැසි සමූහය; ගමිසභා නගරසභාදිය 'අථ ඛො
රාජගහකො නෙගමො සාලවති කුමාරිං ගණිකං වුට්ඨාපෙසි' =
ඉක්බිති රජගහනුවර වැසි ගෘහපති සමූහය - හෙවත් රජගහවේ
නගර සභාව - සාලවති කුමරිය ගණිකා ස්ථානයෙහි තැබීය.)
(පාරාජිකාපාළි)

නෙගමොති කුටුම්භියගණො (එම අටුවා)

108. පච්චාහාර = මගහැරීමට කරන හෝ කියන දේ. 'සො මස්භං හදයං
වා රුජති, කායො වා බාධනීති කිඤ්චි පච්චාහාරං අකත්වා.....
වදති' (=මගේ පපුව රිදේ ඇඟ රිදේ යයි මගහැරීමට හෙතු නො
දක්වා කියයි.) (යක්ඛසංයුක්තවිඨකපා)

ඉංග්‍රීසියෙහි Excuse යන වචනය මීට සමානාර්ථ ඇත්තේයි.
නිදොස්වීමට කියන කාරණය 'ප්‍රත්‍යාහාර' යයි.

109. පටග්ගි = විරුද්ධ ගින්න

‘අනුජානාමි හික්කවෙ දවඩාහෙ ඩය්හමානෙ, පටග්ගිං කාතුං.’

(වුල්ලවග්ගපාළි)

කැලයක් ගිනිගෙන දැවෙන කල්හි ඊට ලංව පිහිටි ගෙවල් බේරාගැනීම සඳහා ගෙවල් අවට වනය හෝ කෘෂ්කාදිය කලින් පුළස්සා දැමීම අදහස් කරනු ලැබේ.

110. පටිග්ගහ = පඩික්කම

‘සෙට්ඨිහරියා පටිග්ගහෙ නිට්ඨුහිත්වා දසිං ආනාපෙසි’

(=පඩික්කමෙහි කෙළගසා දසියට අණකළේය.) (මහාවග්ගපාළි)

111. පටිභාණවිත්ත = ස්ත්‍රී පුරුෂ සංසර්ගය දැක්වෙන චිත්‍රය, රඤ්ඤා පසෙනදිසස කොසලස්ස උය්‍යානෙ චිත්තාගාරෙ පටිභාණවිත්තං කතං හොති. (=කොසොල් රජුගේ උයෙනෙහි වූ චිත්‍රශාලාවෙහි ස්ත්‍රී පුරුෂ සංසර්ගය දක්වන චිත්‍රයක් අඳින ලද්දේ වේ. (පාචිත්තිපාළි)

112. පණාමෙති = තෙරපයි.

‘අථ කො හගවා කිස්මිඤ්චිදෙව පකරණෙ හික්ඛුසංඝං පනාමෙත්වා’

(=කිසියම් කාරණයෙක්හි හික්ඛු සංඝයා තෙරපා.) (බන්ධසංයුක්ත)

113. පනොපණවියා = වෙළඳ බඩු ගනුදෙනුව; මිලගණන් අඩු කිරීමට හෙට්ටුකිරීම.

‘තස්ස පායං එවරුපී පනොපණවියා න උපෙති.’

(= මෙබඳු වූ මිලගණන් අසමත් හෙට්ටුකිරීම ඔහුටත් නො හොබේ.)

(කිට්ඨිකසුක්ත)

114. පදසා = පද ශබ්දයේ තනියා එක වචනය. මෙය මනෝගණයෙහි නොවෙතත් ‘පදසා, පදසි’ යන පද විද්‍යාමාන වෙති. මෙය පදදි - ගණය යයි පදසාධනයෙහි කියන ලදී; බිල ශබ්දයද මීට සමානයි.

‘සුජාතා ඔත්තරිවා යානකස්ස පච්ඡන්තො පදසා පායාසි.

(මණ්ඩාර ජාතක)

‘අම්බට්ඨං මාණවං පදසා යෙව පච්චටෙසි’ (=අම්බට්ඨමාණවකයා පයින් ම පෙළුවේය.) (අම්බට්ඨසුක්ත)

115. පරියක්ඛි ශබ්දය කෘත්තියෙහි හෝ සෑහීමේ අර්ථයෙහිත් වැටෙන බව දික්ඛහි අටුවාහි (119) එන 'එකස්ස භගවතො වචනස්ස වණෙ පරියක්ඛි නාම නන්ථි' යන්නෙන්ද එහිම 422 පිටේ 'ඉදං හි මම යාච ජීවං පරියක්ඛං අස්ස' යන්නෙන්ද පෙනේ.
116. පරිවච්ඡ - සුදුනම: ලැස්තිය
'තෙන හි භන්තෙ ආගමෙථ, මයමපි පරිවච්ඡං කත්වා ආගමස්මාමාහි. භූමිහෙසු පරිවච්ඡං කරොන්තෙසු අම්භාකං පපඤ්චා හොති.'
(ධ. අ. උදෙතව)
(1) ආගමෙථ - නවතිනු මැනව.
(2) පරිවච්ඡං කත්වා - සුදුනම් කොට.
117. පාමෙයි - ප්‍රමාණකරයි: මණ්ඩි.
'මා නං රූපෙන පාමෙයි, ආරොහෙන පභාවතී'
(-එම්බා ප්‍රබාවතිය ඒ කුසනිරිදු කාණේ රූපයෙන් හා ආරොහ පරිණාමයෙන් ප්‍රමාණ නොකරව.) (කුසජාතක)
(1) පිඤ්ඤාක - තල පුත්තක්කු.
(1) 'ජබ්බගගියා හිකචුභියො වාසිතකෙන පිඤ්ඤානෙන නභායනතී' (-සුවඳ කැවූ තලපිටියෙන් ඇත උළා නාති.)
(පාරික්ඛිය පාළි)
(2) පිඤ්ඤාකභකෙඛා වා හොති, කිණ්භකෙඛා වා' හොති.
(කසපකීර්තනාද සුත්තදීය)
119. සුචංස - උරයෙහි එල්වාගත් පොට්ටනියක් ඇත්තා 'අලං යොජනගණනාතිපි දස්සනාය ගත්තුං අපි සුචංසෙනාපි' (- උරෙහි එල්වාගත් බත් මුලක් ඇත්තහු විසිනුදු දැකීම පිණිස බොහෝ යොදුන් ගණනක් වුවත් යාම සුදුසුය.) (වතුක්කඨකුත්තර)
120. පෙත්තණික, පියාගෙන් ලත් දේ අනුභව කරන 'පෙත්තණිකො හි පිතරා භුත්තානුභුත්තං භුඤ්ජති.' (අ. අට්ඨා., 676)
121. පෙත්ති - පිතෘවාචක පෙත්ති - ශබ්ද සමාසවිෂයෙහි පෙනේ.

(1) 'මාතාපෙත්තිහරං ජත්තුං

කුලෙ ජෙඨාපවායිනං.' (සක්කසංයුක්ත)

(2) පෙත්තිවිසය යන කෑන මෙ ප්‍රෙනවාචකයි.

122. පෙත්තික-පියාසතු

'ගොවරෙ හිකබ්වෙ වරථ සකෙ පෙත්තිකෙ විසයෙ' (-කමාට ගොවරවු ස්වකීය පිය සතු පෙදෙසෙහි හැසිරේ.) (සතිපට්ඨාන සංයුක්ත)

123. පොත්ථක - වැහැරී (-කැන්වස්) රෙද්ද

(1) 'පොත්ථකො දුබ්බණෙනා ච හොති දුක්ඛසමපයෙක අප්පත්තො' (ඝිකඛගුත්තර)

(2) පොත්ථකොනති වාකමයවත්. (ම අට්ඨවා 449)

124. පොත්ති, රෙදිකඩ, අමුඩය, 'නික්ඛිප පොත්ති' ව සටිකං වාති කයා පරිදහිතං පිලොතිකබණ්ඩං ව හිකබා කපාලං ව ජඩ්ඛෙති.'

(ඉසිදයි රෙදි. අට්ඨවා)

125. බාහුජඤ්ඤ - බොහෝ දෙනා දත්

'බාහුජඤ්ඤංති බහුහි ඤාතං පටිච්ඡාධං' (සං. අ. iii 199)

126. මහත්තභෙදය මෙන් බ්‍රහ්මත්ත භෙදය ද සමාසයේදී ආකාරාන්තව සිටී.

'යථාපි පබ්බතො සෙලො

අරඤ්ඤස්මිං බ්‍රහ්මාචනෙ.' (ඝිකඛගුත්තර)

'ඉවෙව ච වත්ථාන යමසස දුතා,

තෙ ද්වෙ යකබා ලොහිතකබා බ්‍රහ්මතා' යන රෙවතී විමානවත්ථු පාඨයෙහි 'බ්‍රහ්මතා' යි පුරාණ බහුවචනය පෙනේ.

127. මණික - (1) මහසෑළිය; (2) ගුළිය

(1) 'සෙය්‍යථාපි නාම මණිකො හුත්වා උද්දෙකනිකො අස්ස (-මහසෑළියක් වී සිට පසුව වතුර ගන්නා කුඩා භාජනයක් වන්නා සේ.) (චුල්ලසංඥාදිසුක්ත)

128. මණික: ගුළිය:

කරුච්ඤ්ඤපාසාණ්ඩුණ්ණෙන සඨං ලාඛං යොජෙත්වා මණිකෙ කත්වා සුත්තෙ ආවුණිත්වා තං මණික කලාප පනති' උබ්බතො ගහෙත්වා පිට්ඨං සංඝනති' - නෑමේදී පිට ඇතිල්ලීමට ගන්නා

ගුලිවැලක් මෙහි කියවේ. ඒ ගුලි තිරුවාණාගල් (?) කුඩු ලාකඩ හා මිශ්‍ර කොට සාදනිසි කිහි. (අං. අ. 463)

සෙරිවාණිජ ජාතකයෙහි 'මණිකෙ ගණහට මණිකෙ ගණහටාති විවරන්නො' යන තැන කියවෙන්නේ බෙල්ලේ පලඳින 'ඇට වැල්' විය යුතුයි. (යුරෝපීය භාෂාවලට නැගූ ජාතක පොත්වල එයට මැටි භාජන යයි කියා තිබේ.)

ජාතක ගැටපදයෙහි මෙය 'වලලු' යයි තෝරා තිබේ. සිංහල ජාතකපොතෙහි 'කදාවලලු' යයි පෙනේ. වලල්ලට එවැනි පයඝාය නාමයක් පාලිනිසණ්ඩුවෙහි නොදක්වන ලදී. මෙය පරීක්ෂණය කළ යුත්තකි.

128. මඬිකුලී, 3. විකාරරූප ඇත්තා. 'මඬිකුලිංති විරූපං දුද්ධිකං බිහව්' (සං. අ. 163)

129. මන්ති, මාතෘවාචක මන්ති ශබ්දයක් සමාස විෂයෙහි පෙනේ.
'න වාහං බ්‍රාහ්මණං බ්‍රෑමී
යොනිජං මන්තිසම්භවං' (සුත්තනිපාක)
මන්තිසම්භවං = මවගෙන් හටගත් හෙවත් මවුකුසෑ උපන්.

130. මන්තික = මවගෙන් ලත්
ඉදං තෙ තාත සුදින්න මාතු මන්තිකං, ඉත්ථිකාය ඉත්ථිධනං.
(-දරුව සුදින්න, මෙය තාගේ මවගේ මාතෘසන්නක ධනයයි, ස්ත්‍රියකගේ ස්ත්‍රී ධනයයි)

131. මන්තිස = මව නසන්නා. (මාතෘසන ශබ්දය අනුව ගිණේ යයි සිතිය හැක)
'තම්බලොහවීලිතං ච තත්තං පායෙනති මන්තිසං' (සං. කිව්ව භං.)
(= මව නැසූ පාපියාට දියවී ගිය තඹලෝමෙන් රත්වූ පානයක් පොවිනි.)

132. මන්දමුඛී = ගිනිතපින උළුන
'අථ බො හගවා පඤ්චමත්තානි මන්දමුඛීසතානි අගිනිමිමිණි.'
(මහාවග්ගපාළි)

133. මොසවජ්ජ = මුසාවාදය
'සචෙව ධිතා මොසවජ්ජං පභාය.' (පතිබ්බකාච්චාන ව.)

134. මිගමාතුකා - මිවින්නා, (මිමින්නා) (ජාතකගාථාසන්නය 36)
135. රජකපරණ = රෙදි සෝදන තැන හෝ වේලන තැන.
 'රජකපරණනි රජකතිතං' (විනය අටුවා)
136. ලකඛ්‍යඤ චන හෝ දෙසිනා රත්ති'
 මෙහි 99 වෙනි අඩකය බලනු.
137. ලොඤ්ඤ = කලපුව; ලේවාය (අ. අ. 261)
138. වඩ්ඨි = පොලිය; අභිවෘද්ධිය
 'දළිද්දෙ අස්කො අනාළ්භිකො ඉණං ආදිසිතවා වඩ්ඨිං පටිසුණාති'
 = ධනය නැති සහල් නැලියක්වත් නැති දිළිත්ද ණයගෙන පොළිය
 (ගෙවීමට) පොරොන්දු වෙයි. (වතුක්කඩගුණකර.)
139. වන = පස්කම් සැපය
 (1) 'වනං නාම පඤ්චකාමගුණං තණ්හා වනථො' (නෙක්තිපකරණ)
 (2) යො නිබ්බන්ධා වනාධිමුත්තො
 වනමුත්තො වනමෙව ධාවති.
 තංසුගගලමෙව පස්සථ,
 මුත්තො බන්ධනමෙව ධාවති.' (ධම්මප. 344)
 යමෙක් (හිමිගෙයි) ආශාව දුරුකළේ, තපොවනයෙහි ඇලුනේ,
 කාමාශාවෙන් මිදුනේ; බන්ධනයෙන් මිදී ඒ බැම්මට අසුචිමට නැවත
 යන ඔහු දෙස බලවි.
140. විපුල්භ -කලබල සහිතව රැස්වූ
 'උභතො විපුල්භං සංගාමං පක්ඛන්ති' (මහාදුක්ඛන්ධසුත්ත.ම.)
 'විපුල්භං ති රාසිභුතං' (එම අටුවා)
141. විසංචාදෙති = පොරොන්දු කඩකරයි; බොරු කියයි.
 'කථං හි නාම ආයසමා උපනන්දෙ රක්ඛෙතො පසෙනදිසා
 කොසලසස වසසාවාසං පටිපස්සණිතවා විසංචාදෙසසති?' (=වස්වසීම
 පොරොන්දුව කෙසේ නම් ප්‍රතිඥා හඬගය කරන්නේද?) (මහාවග්ගපාළි)
142. විසෙවන -දමනය
 'අදත්තංති සවිසෙවනං, දත්තංති තිබ්බිසෙවනං' (අ. අ. 31)
 සිංහලෙහි 'විසේ' යන වචනය මීට සමානාථී ඇත්තේ යයි හඟිමු.

143. වෙය්‍යායික - වියදම

‘දදුම් තෙ ගහපති වෙය්‍යායිකං යෙන නිං බුබුසමුබස්ස.
හිතමු සංසස්ස හත්තං කරෙය්‍යායි’ (වුල්ලවණ පාළි)

144. සවිජ්ජි - හැපේ: ඇලේ

‘සෙය්‍යාථාපි හගිති පුරිසො හත්ථිං දන්වා කච්ඡ සජ්ජෙය්‍යා -
නැගතිය, යම්ඥෙ පුරුෂෙයස් තමාගේ ඇතු දන්දී උගේ බඳෙහි බඳින
පොරොදු දීමෙහි පසුබසිද. (පරාජිකාපාළි)

145. සංස්කෘතිය, අවකාශයක් නැතිවෙන සේ පහරදීම. ‘පොට්ඨ පාද-
පරිබ්බාජකං සමන්තා වාචාසත්තිකොදකෙහි සංස්කෘතියං අකංසු’
- පොට්ඨපාද පරිව්‍රාජකයාට හාත් පසින් වචන නමැති ශස්ත්‍ර හා
කෙටිටි වලින් පහර දුන්න. (පොට්ඨපාද සුක්ක දීඃ)

146. සත්ථ - වෙළඳාම් පිණිස ගැල්වල හෝ සතුන් පිට බඩු පටවා
ගෙනයන පිරිස.

‘අතරො සත්ථො රාජගහා පටියාලොකං ගන්තු කාමො හොති.’
(පාචික්ඛියපාළි)

පටියාලොකං, පටියාලා ප්‍රදේශයට

147. සපත්ති - සමාන ස්වාමියකු ඇති ස්ත්‍රී (එක් පුරුෂයකුට එක්
භාය්‍යාවකට වඩා ඇතිකල්හි ඒ භාය්‍යාවෝ සපත්ති නම් වෙති)
‘අහං මත්තා තුවං කිස්සා
සපත්ති තෙ පුරෙ අහං’ (මත්තාපෙතිවස්සු)

148. සම්මති - වසයි: සංසිදේ: ප්‍රමාණවේ

(1) ‘පිතා මයහං ජනෙත්ති ව

උහො සම්මත්ති අස්සමෙ’ -මාගේ මවක් පියාත් දෙදෙන
ආශ්‍රමයෙහි වසත්. (සොණනන්ද ආකත)

‘වෙරාති න ව සම්මෙය්‍යුං’ - වෙරයෝ නොසන්සිඳෙන්නාහුය.
(දෙවකාස-සුක්ක)

හික්කුතියො අනුවස්සං වුට්ඨාපෙත්ති: උපස්සයො න සම්මති’ -
හික්කුණු වර්ෂයක් පාසා උපසම්මන්ත කෙරෙත්, විහාරය
නොපොහොනේ වෙයි. (පාචික්ඛිය පාළි)

149. සංස්ථාන ශබ්දය ‘සටහන’ යන අර්ථයෙහි පමණක් නොව දුර
බැහැරින් ආ මිනිසුන් බඩු බහා තබා විශ්‍රාම ගන්නා තැන යන
අර්ථයෙහි ද වැටේ. ‘සංස්ථානෙති නගරථොරස්ස ආසන්න

මනුස්සානං භණ්ඩකං ඔනාරෙඨවා විස්සමනට්ඨානෙ

(වන සංඥාන අටුවා 227)

150. සරසි-විල

‘භූතපුබ්බං හික්ඛවේ අරක්කොයතනො මහාසරසි..... තෙ තං සරසිං ඔගාහෙත්වා’ (ධම්මසංඥාන)

151. සංසාදෙකි - නවත්වා තබයි.

(1) පඤ්ඤාං පුට්ඨො සංසාදෙකි, නො විස්සර්ජෙති. (සිකංගුණර)

(2) සංසාදෙකි ඵං හි තිසිද්දපෙති. (එම අටුවා 397)

152. සංසති - කියයි

‘තස්ස සො පුරිසො තස්ස ගාමස්ස වා නිගමස්ස ව කෙමත්තං ව සංසෙයා’ (සුතන්ත්‍රස්ස ම.)

153. සුකති - යහපත් ක්‍රියා ඇත්තා; පිනුත්තා

‘ගබ්භමෙකෙ උපපජ්ජන්ති

තිරයං පානකම්මිනො

සගගං සුකතිනො යනති

පරිනිබ්බන්ති අනාසවා. (ධම්මපද)

සංලක්ෂ්‍යය:

මෙරට මුද්‍රිතපොත් සියල්ලෙහිම මේ පද ‘සුගති නො’ යි පෙනේ. ‘සුගති ඇත්තෝ ස්වර්ගයට යෙහි’ යි කීමෙහි කේරුමක් නැත්තේය. මෙය පාපකම්මිනො යන්නට විරුධපක්ෂයෙහි වූ සුකතිනො (= සුකති කුශල කම් - ඇත්තෝ) යයි ගැනීම වටී.

154. සෙට්ඨි - අලු

‘අඤ්ඤා පංසුං ඛිපන්ති, අඤ්ඤා සෙට්ඨිං ඛිපන්ති, අඤ්ඤා ගොමයං ඛිපන්ති. (අශ්වඤ්ඤාසුත්ත)

155. හදකි - මලපහ කෙරේ

‘යං හදන්තෙ හදන්තංඤ්ඤා

එකං මෙ භොති භොජනා;

අහං ව ඛො යං හදම්

එකං සො උපජීවති’ (ඉප්ඛාදකපෙතවස්සු)

(සවාම්නි අත්තයෝ යමක් පහරත්තම් එය මට ආහාරය වේ, මම යමක් පහරම් නම් මේතෙම එය අනුභව කොට ජීවත් වේ.)

පූර්විකාවන් හා සමාසවූ පද.

උද්දිස්සකට (උදෙසා කළ දෙය) 'උද්දිස්ස' යන පූර්විකාව හා 'කත' ශබ්දය සම සවීමෙන් සෑදී තිබේ. පූර්වපදයෙහි සිටි පූර්වකියා (නිපාත) පදයන් හා සමාසය නොවළක්වන ලදී.

අනුච්චිකාර = පරීක්ෂණය කොට කිරීම.

පට්චිකමම = නිසා හෝ උදෙසා කළ දෙය

නිසමමකාරී = සමීක්ෂකාරී පුද්ගලයා

පට්චික සමුප්පාද = නිසා හැට හැත්ම.

ආදියත් මෙසේ වූ සමසපද යි.

මහාභග්ග (චිත්තය) පාලියෙහි:

'අනුච්චිකාරො තුම්භාදිසානං ඤාතමනුස්සානං සාධු හොති'
(= තොප වැනි ප්‍රකට මිනිසුන්ට සමීක්ෂකාරීත්වය යහපත් වේ.

මහාභග්ගපාලියෙහි හා ජීවකසූත්‍රයෙහිත්,

සමණො ගොතමො ජාතං උද්දිස්සකටං මංසං භුඤ්ජති
පට්චිකමමං (ශ්‍රමණ ගෞතමතෙමේ දත්තේම උදෙසා කළ, නිසා මැරු
මස් අනුභව කෙරේ.)

නිග්ගස්සවාදී = නිග්‍රහකොට කියන්නා, ධම්මපදයෙහි හා සාරී
පුත්තකෙට්ඨරගාරාවත්ති:

'නිග්ගස්සවාදීං මොධාපිං තාදිසං පණ්ඩිතං හජෙ.'

චිහ්ඨවාදී = විභාගකොට කියන්නා චිත්තය අටුවාහි:

'කිංවාදි හත්තෙ සම්මාසම්බුධො? චිහ්ඨවාදී මහා රාජාති'

අපච්චිකාරී = ප්‍රත්‍යක්ෂයෙන් නොදැන ක්‍රියා කරන්නා
මහාබොධිජාතකයෙහි:: 'පණ්ඩිතා නාම තාදිසෙන පරපත්තියෙන
අපච්චිකාරීනා සඨං න වසන්ති.' පරපත්තිය = අනුන්ගේ
වචන අනුව යන.

අවෙච්චිප්පසාද = නොසෙල්වෙන ශ්‍රඩාව, දැන පැහැදීම. සොනා
පත්තිසංයුත්තයෙහි: 'ඉධ භික්ඛවෙ අරියසාවකො බුඬෙ අවෙච්චිප්පසාදෙන
සමන්තාගතො හොති.'

ගැටපදය

උදාහරණයන්හිත් අභ්‍යාසයන්හිත් ගැටලු තුන් මෙහි විස්තර කරනු ලැබේ. සම්පූර්ණ වාක්‍යයන්ට අපි දියයුතු තැනහි එසේත් කරනු ලැබේ.

උදාහරණ i

1. දකුණු මුහුදට බැස නැවත එයින් නැගී සක්විති රජු සමගම පශ්චිම දිශාවට පෙරළී ගියේ ය.

අධි + ම + ගහෙතො = අජේතධාගහෙන්වා

අනු + එව = අනුදෙව.

3. හික්ෂුත් දහසකට වැඩි ගණනක් සර්වඥයන් වහන්සේට සේවය කෙරෙත්. (මෙහි පරොසහස්සං යන්න කතීෂාවාචකයයි. එය බලාගෙන ක්‍රියාව ඒකවචනයෙන් යොදා තිබේ.)

5. බහුදෙවරක්, රැ බොහෝ වේලාවක්, රැයෙන් වැඩි කාලයක්.

6. මා පැවිදිවූ තැන් සිට විසි පස් වසක් ගතවිය. (මේ තාක් කල්) අසුරගසන කාලප්‍රමාණයක් සිතේ එකඟවත් නො ලදීම්.

7. ජමා = ජමාය = පොළොවෙහි.

8. වණණ - රූපෙන, ශරීරවර්ණයෙන් හා මනාරූපයෙන්

9. උදිච්චො උහකො අහං, මවුපිය දෙපාර්ශ්වයෙන් උසස් කුල ඇත්තේ වීම.

10. අනිස්ස වරිතුං, සැවැත් නුවර පිඩු පිණිස හැසිරීමට තවම කල් වැඩිය.

11. දනංදජ්ජා, දන් දෙන්නේය.

16. සැප - දුක් දෝණයකින් මැත්තාක්හු මෙනි, (සමසමයේ පවතිත්.) පිරිහීම් වැඩීම් නැත්තාහ, උස් පහත්කම් නැත්තාහ.

උදාහරණ ii

3. මුඛා විපකෙය්‍යා, හිස ගැලවී වැටෙන්නේය.

4. යම්සේ බල්ලෝ උරන් එළවත් ද එමෙන් ඔවුහු භායාබන් නිසා මුළාවී මා එළවාදමත්.

5. A හෙතෙම සැළියක කටින් (ගෙන දෙන ආහාර) පිළි නොගනී, යම් තැනක බල්ලෙක් පැමිණ සිටියේ නම් (එතැනින්ද) නොගනී. (සැළිකටේ සැන්ද වැදීමෙන් හැළියට හිරිහැර වේ යන බියෙන් එසේ කරයි.)

B. බල්ලෙක් යමකුගේ පය ඩයින්නේ නම් ඒ (ඩයිනු ලැබූ) අය බල්ලාගේ පය නොසපයි.

6. ගල්පච්ඡාසකේ මුද්‍රානේ සිටියෙක් යම්සේ එය භාත්පස සිටින ජනපවුහයා දක්නේද.

13. (මේ තෙම) පෙර මාගේ සියගම්වැස්සෙක් විය, මිත්‍රයෙක් ද විය.

14. A. එබැවින් සත්පුරුෂයන්ගේ ද අසත්පුරුෂයන්ගේ ද මෙලොවින් (ව්‍යුත්තව) යාම වෙනස් වේ.

B. සත්ගුණරාශිණා, ස්වර්ගය පිහිට කොටගෙන ඇත්තේ හෙවත් එහි උපදින්නේ.

18. සෙහි දරේහසන්කුට්ඨො, ස්වකීය භායාභාවන් ගෙන් තෘප්තියට නොපැමිණියේ.

B. දරුවන් හා අඹුවන් කෙරෙහි යම් බලාපොරොත්තුවක් වේ නම් එය දැඩි බැම්මක් යයි පණ්ඩියෝ කීහ.

20. වහල්පලයේ ජලය වැටෙන තැන සිටි ස්ත්‍රියගේ කුල්ල දැමිය හැකි ප්‍රමාණය හෝ මෝල විසිකළ හැකි ප්‍රමාණය හෝ ගෙයි උපචාරය (= පරිසරය නම්වේ.)

24. සම්පට්ඨකින් බැඳ ශක්තිමත් උලක හෝ කණුවක ගැට ගසනු ලැබූ බල්ලා ඒ කණුව හෝ උල භාත්පස ඇවිදියි.

උදහරණ iii

2. A. ස්වකීය ධර්මයෙහි පිහිටා මා (ඔවුහු) නොපෙළන්නාහ.

B. සතුටු සිතැත්තෝව ස්වකීය ආසනයන්හි හුන්හ.

3. අයිතිකාරයෝ යම් යම් තැනකදී තමන්ට අයිතිදේවල් දකින්නාහු නම් ඒ ඒ තැන්හිදීම ඒවා ගෙනයන්නාහ.

4. යම්සේ මනුෂ්‍ය සමූහයා විසින් සේවිත වූ බොහෝ ගංගාවෝ බයිමින් සාගරය කරා එළඹෙත් ද.

6. පූජ්‍යථාන වශයෙන් සලකන ආරාමයෝ (උයන්වතු) ද වනයෝ ද මනාසේ සැදැපොකුණු ද මනුෂ්‍යයා පිළිබඳ රමණභාවයාගේ සොළසින් කොටසකුත් නො අහිනි.

8. දෙවියන්ට අධිපති වූ ශක්‍රය, (අපි) කම්මාන්තයක් නොකොට යම් සැපයක් විඳිමු ද.

9. දණ්ඩකඨවලින් මාගේ කෙණ්ඩාදෙක ගැළවී වැටෙන්නවා.

11. රක්‍ෂා වීථසානෙ, රාත්‍රියගේ ඇවෑමේ දී.

12. සං යුගං නාතිවත්තති, ස්වකීය ධූරය හෙවත් භාරය අත් නො හරියි හෙවත් හැර නො දමයි.

13. අපරික්ෂාවෙන් ක්‍රියාකරන්නාවූ වහා පතින ස්වභාව ඇත්නහු ස්වකීය ක්‍රියාවෝම තැවීමට පත්කරත්. (කුමක්මෙන්ද යත්?) මුඛයෙහි දැමූ උණු ආහාරයක් (මුඛය දවන්නාක්) මෙනි.

14. A. සෙන'සන්තුධං, ස්වකීය රාජ්‍යයෙන් තෘප්තියට නො පැමිණි.

B. ජීවගාහං අගාහයි, පණපිටින් අල්වන්ට සැලැස්විය.

17. නිදි දුරුකළවුන් අතරෙන් නිදන්නෝ කීදෙනෙක් ද? නිදන්නන් අතරෙහි පිබිද සිටින්නෝ කී දෙනෙක් ද? කරුණු කියකින් කිලිට්වේ ද?

18. සබ්බස්සහරණාදිවධාදිකං, සියලු සම්පත් පැහැර ගැනීම ආදි දඩුවමක්.

19. උෂ්ණකාලයෙහි ශ්‍රීෂ්මයෙන් පෙළුණේ යම්සේ ජලය කැමති වේ ද, එමෙන් (මම ඔබවහන්සේගේ) වචන අසනු කැමැත්තෙහි, (එබැවින්) ධම්මයක් දේශනා කළ මැනවි.

21. අවිච ඇති තැනක පස් උඩ තැබූ මලක් මෙන් මේ ශරීරය වහා වියළේ.

22. බමුණ, මානය තාගේ කන් බරය, ක්‍රෝධය දුමකි, මුසා වාදය අලුය. (භස්මකි = අලුකෙරෙහි. මුසාවාදය අලුවලට සමානය යන අර්ථයක් ගෙන දේ.)

උදාහරණ iv

1. මෙසේ ගිහිවු ද පැවිදිවු ද ඇතැම් කෙනෙකුත් කෙරෙහි විශ්වාසය නොතබන්නේය.

3. 'පාවි ආ ලිය උතුමිය, ඇතැම් මනුෂ්‍යයෙක් (ඒ තරම්) උතුම් නොවේය' යි මෙසේ ලෝකයේ ඇතැම් කෙනෙක් සත්‍යයක්ම කීහ.

6. සුතවතො අරියසාවකස්ස, උගත් ආයඝිශ්‍රාවකයාහට.

16. භාග්‍යවත්තෙමේ භාත්පස පිහිටි ජනපදයන්හි ශ්‍රාවකයන් අරබයා අසවලා අසවල් තැන උපන්නේය. අසවලා අසවල් තැන උපන්නෙයයි උත්පත්තීන් ගැනකියන බව මා විසින් අසන ලදි.

උදාහරණ v

සැට දහසක් නුවරවල ද අනුනවදහසක් ගං මෝයවල් අසළ ද භයානුලක්ෂකෝටියක් පවුන්ගම්වල ද සපණසක් රත්නාකර (ඇති පෙදෙස්) වල දැයි සිය දඹදිව දෙවියෝ රැස්වූහ.

9. අන්‍ය ගතවර්ෂයකට නොපැමිණ අවුරුදු 120 ක් හෝ 130 ක් හෝ 140 ක් හෝ ජීවත්වෙයි. අනුරුඬ්ඝවීරතුමා වනාහි අවුරුදු එක්සිය පණසක් විසීය. බක්කුලඝ්ථීරතුමා 169 හවුරුද්දක් ජීවත් විය.

11. සත්සියයක් උගත් බමුණෝ ද සමානන්තරයෙහි පිහිටි භාය්‍යාවෝ ද සතළිස් දෙනෙක් ද නොයෙක් දහස්ගණන් ඤත්‍රිය වංශිකයෝ ද අනුව පැවිදිවූහ.

උදහරණ vi

2. එසේම ඉන්ද්‍රියසංයමයෙන් යුක්තව බ්‍රහ්මචාරීවූ තාපසයන්ට හිංසාකරන්නාවූ අධම්මයෙහි හැසිරෙන, ඒ ඤත්‍රියතෙමේ ස්වර්ගීය හා විරුඬවෙයි හෙවත් ස්වර්ගයට නො යයි.

4. හෙතෙම තමාගේ සිතින් අන්‍ය සත්වයන්ගේ අන්‍ය පුද්ගලයන්ගේ සිත පිරිසිදු දැනගනී.

5. අඤාන වූ තෙපි මානෙල් දඩුවලින් පර්වතයක් මඬින්ට උත්සාහ කරන්නාහුය, ගල් පර්වතයක් නියවලින් භාරන්ට උත්සාහ කරන්නාහුය., දත්වලින් යකඩ විකන්නාහුය.

6. නිමිල ඇස් ඇති යහපත් මුහුණක් ඇති මහත් වූ සෘජුවූ ප්‍රතාපවත්වූ එතුමා ශ්‍රමණ සමූහයා මධ්‍යයෙහි හිරු මෙන් බබලයි.

8. එය වනාහි මගධදෙශීන්ගේ ගිරිවුප් නුවර අසල වූ ගිණ්ඨ කුටයට උතුරෙන් පිහිටි විශාල වූ වෙපුල්ලපර්වතයයි කියන ලදී.

9. හික්මුණු කොටඵවෝ ද කරුණු වටහා ගන්නා සෛන්ධව අශ්වයෝ ද කක්ථර නම් වූ මහා හස්තිහු ද උතුම්වෙති. ආත්මය දමනය කළ තැනැත්තේ ඊට වඩා උතුම්වේ.

10. මහණ, තාගේ බඩ තියුණු ගෙරිකපන කැත්තකින් කපාදමන ලද්දේනම් යෙහෙකි, බඩ නිසා රාත්‍රී අනධිකාරයෙහි පිටු පිණිස හැසිරීම යහපත් නොවේ.

11. අඤ්ඤායන්ගේ ප්‍රශංසාවට වඩා පණ්ඩිතයන්ගේ ගර්භාව යෙහෙකි.

උදහරණ vii

1. උපකඨාය පචාරණය, වස් පචාරණය ලංවූ කල්හි.

3. ඕනෙමෝ වැගිරෙන්නාවූ දියබිත්දුවලින් යුක්තවූ අඩක් පිරු හිසකෙස්වලින් යුක්තව වේගයෙන් අවුත්: 'ස්වාමීපුත්‍රයා වහා හැරී එන්නෙහිය'යි කීය.

6. මහාසමන්තං, කසිණභාවනාවෙන් ඉපදවිය හැකි ආලෝක මාත්‍රයක්.

12. B. ඔවුහු ඇය නැතිවම ගෙට ගොස්

14. පරා - මරණ දෙක (මිනිසුන්) මඩිමින් පවත්නාකල්හි ධර්මයෙහි හැසිරීම, සම හැසිරීම කුසල්කිරීම හැර අන් කුමක් කළ යුතුද?

17. ඉදින් ඔබට කාමයන්ගෙන් අඩුවක් වේ නම් මම එය සම්පූර්ණ කරන්නෙමි.

18. ආයුෂ්මත් අංගුලිමාලනෙමේ බිඳුණු හිසින් ද ගලන ලෙයෙන්ද බිඳුණු පාත්‍රයෙන් ද ඉරිගිය දෙපට සිවුරෙන් ද යුක්තව භාග්‍යවතුන් වහන්සේ කරා පැමිණියේය.

19. රජතෙමේ ගිනිගත් උණවනයක් මෙන් ද ලුණු දැමූ උදුනක් මෙන් ද කෝපයෙන් සට - සටගාමින් 'වහා පිරිවර සහිත සාමාවකියට කැඳවව්' යයි කීය.

උදහරණ viii

1. මේ කපටි තවුසා රජකුමරකු වූ මා ගැන නො සලකා නිරිසනුන්ට සැලකිලි කරයි.

6. මේ ලෝකයෙහි බ්‍රාහ්මණාදීහු කිසිස හෝ පය පැකිල 'මහාබ්‍රහ්මයාට නමස්කාර වේවා'යි යමකු ගැන කියත් නම් ඒ මේ මහාබ්‍රහ්මයායි.

8. නිරන්තරයෙන් ශුද්ධිය සොයන්නාවූ නික්ලෙග් පුද්ගලයාහට අස්ලොම් අගක් පමණ වූ පාපය වළාකුළක්සේ (මහත්ව) වැටහේ.

11. තමාහුවරිය, එය උතුම් දෙයකැයි කීහ.

12. පඤ්ච ආරාමිකසනානි, ආරාමය සම්බන්ධ වැඩකරුවන් පත්සියයක්.

18. කිමෙක්ද? භාග්‍යවත්තෙමේ (අන්‍යයකු) රහත්බව ලැබීම ගැන මසුරුවේදැයි?

19. බ්‍රහ්මයා ගැන භාග්‍යවත්තෙමේ විස්තර කීයේය, එය අපට රූච්චේ, අපේ මතය හා ගැළපේ.

උදහරණ ix

5. පුරන්ධිමනෝ නගරස්ස, නුවරට නැගෙහිරින්.

6. ධේරෙහි පුරෙතරමෙව, තෙරුන් (යන්ට) පෙරවුවම හෙවත් ඊට කලින්ම.

9. A. ඇතැම් කෙනෙක් ධනය ලැබ අඤානකම නිසා දැන් නොදෙන්නේ. B. එබැවින් ප්‍රඥාවම ධනයට වඩා ශ්‍රේෂ්ඨ ය.

10. A. කෙළෙඹියාගේ ගෙයිදී ආහාර අනුභවකිරීමට වඩා අශුචි කෑම තට උතුම් ය.

18. ස්වයංජාත විලකට බැස නාන්නාවූ පසේ බුදුන්ගේ ඉවුරෙහි තැබූ සිවුරු අතුරෙන් (තනිපට) සිවුර සොරකම් කොට ඒ ඇතුන් යන මග හිස පටන් පොරවාගෙන හිඳියි.

25. පින්වත්නි, මම වනාහි දැන් රජුන්ට රජෙක් වෙමි, බ්‍රාහ්මණයන්ට බ්‍රහ්මයා වෙමි, ගෘහපතීන්ට දේවතාවක් වෙමි.

26. මාතෘපිතුන්තං අපස්සන්තෘතං, මවුපියන් නොදක්නා කල්හි හෙවත් මවුන්ට නොපෙනී.

උදහරණ X

1. අධ්‍යාපනමග්ගපටිපත්තො, දිසීමාර්ගයට බැස්සේ.

2. මුළු පොළොවට අධිපතිවූ රජකමටත් වඩා, දෙව්ලොව යාමටත් වඩා, භූමිලොකයන්ටම අධිපතිබවටත් වඩා සෝවාන් ඵලය (ලැබීම) උතුම් වේ.

3. උතුරු දෙසින් පළල්වූ දකුණු දෙසින් ගැලක ඉදිරිපසට සමාන (වනසේ පටු) වූ මේ මහ පොළොව සත්කොටසක් වනසේ සමකොට මනාසේ බෙදුන්ට කවරෙක් සමර්ථවේ ද? මෙහි (මහා පට්ඨි යන්නෙන් දඹදිව පොළොව අදහස් කරන ලදී. එය උතුරෙන් පළල් ව ද දකුණෙන් පටුව ද පිහිටියේය.)

6. නොදන්නන් වළක්වන්නාවූ හඳුනන්නන් ඇතුල්කරන්නාවූ නුවැණුනි දොරටුපාලයෙක් ඒ නගරයෙහි වන්නේය.

7. මේ ප්‍රතිභායභීය දක්නා වූ රජු ප්‍රීතියෙන් නිරතුරුව පිරුණු ශරීර ඇතිව ඇඳිලිබැඳ සිටියදීම මහාබෝධිය සියගණන් මුල්වලින් රත්කටාරමෙහි පිහිටියේය.

9. හෙ තෙමේ ශරීරය යටිපත්ලෙන් උඩ, කෙසෙත් යට සමකෙළවරකොට නොයෙක් අශුවයෙන් පිරුණු සැටි නුවණින් බලයි.

11. සඬස්ස කුලපුත්තස්ස, ශ්‍රඩාවත් කුල පුත්‍රයා විසින්.

12. දිසම්පති රජතෙමේ හවත් ජොතිපාල මාණවකයා දකිනු කැමැත්තේය.

15. යම්කෙනෙකුත් විසින් කායගතාසනිය නොවචන ලද්දී නම් ඔවුන් විසින් අමෘතය පරිභෝග නො කරන ලදී.

17. ඔහුගේ පිටට නැග අං අල්වාගෙන එල්ලෙමින් නගුව අල්ලා ඔත්විලි පදිමින් ක්‍රීඩා කළේය.
18. ප්‍රථමමස්ස කොවිඳො, ගොවු සැදීමෙහි දක්ෂයෙකි.
19. නවවග්ගස්ස කුසලා, තෘතීයග්ගස්ස දක්ෂවු
20. පන්දම් දරනකල්හි මහත් රාජානුභාවයෙන් යුක්තව රජගහවෙන් නික්මුණේය.

උදාහරණ xi

3. අන්‍යයෙක් මාගේ අනභිරතිය (= නො ඇලීම) දුරුකොට ඇලීමක් ඇතිකරන්නේය යන්න කොයින් ලැබියහැකිද?

උදාහරණ xii

3. මෙතෙක් ධනය විද්‍යාමානකල්හි තමාත් පරිභෝග නො කෙළේ ය, පින් ද නො කෙළේ ය.
4. තුමු නොගන්නාහු කෙසේ නම් මටත් නො දෙවා යන්නා හු ද?

උදාහරණ xiii

2. ශික්ෂාව හැර දමන්නාවූ නුවණැත්තා කෙසේනම් කල් ගතකරන්නේද? (ශික්ෂාව හැරදැමීමෙන් පසුව යයි තේරුම්ගතයුතු. සිවුරු හැරයාමත් ශික්ෂාප්‍රකකඛ්‍යාතය යි කියනු ලැබේ.
4. පුඤ්ඤස්ස උච්චයො, පින් රැස් කිරීම.
5. වදඤ්ඤ, අනුන්ගේ වචන හේ අදහස් දන්නා ස්වභාව ඇත්ති හෙවත් දන්දීමෙහි ඇලුනී.
6. ගණම්භා වූපකඨො, සමුහයාගෙන් වෙන්වූ.
8. අන්ඨාය හෙහිකි, වැඩ පිණිස (යහපත් පිණිස) වන්නේය.
9. සාගින්නෙන් පෙළුණු වණ්ඩාලයන් බල්ලකු (මරාකන්නා) සේ කාමයෝ තා ද විනාශ කරන්නාහ.
10. ඒ අසුභාරදසක් පැවිද්දෝ අත්මගකින් ගියහ, විදර්ශී බෝධිසත්වතෙමේ අත්මගකින් ගියේය.
11. ගෙය සාදන්න, (තෝ මා විසින්) දක්නා ලද්දෙහි. නැවත ගෙය නො සාදන්නෙහිය.
12. දණ බිම හපා වැඳ ඉදිරියෙහි (සිට) ඇඳිලි බැන්දෙමි.

13. B. මී තොමෝ කල්පාන්තයේදී මෙන් ලෝකය ගිනිදැල් සමුයෙන් ගැවසුනාත් කෙළේය.

16. යම්බඳු අයකු මිත්‍රයකු කෙරේද, යම්බඳු අයකු ආශ්‍රය කෙරේද, එය කරන්නාත් එවැනි අයෙක් වෙයි. සමග විසීම එබඳු එකකි.

17. A. අසත්පුරුෂයෝ දෙත්ව අපහසු දෙය දෙන්නත්ව ද කරත්ව අපහසු දෙය කරන්නත්ව ද අනුව ක්‍රියා නොකරත්. සත් පුරුෂ ධර්ම අනුව යාම අපහසුය.

18. C. බුදුරජුන්ගේ අනුශාසනාව අසා ඔවුහු ද (අමනුෂ්‍යයන් දැකීම සඳහා) උත්සාහ කළහ.

21. හිස, නෙළුම්අල, මුලාල, නෙළුම් අල හා සම්බන්ධව තිබෙන කැමට ගතහැකි මුල්.

උදාහරණ xiv

2. B. උතුම් පින්ලකුණු ඇති බුදුරජුන් දැක (බුද්ධියට උසුටා දුන්) ඇස පෙරයේ (ප්‍රකෘතිමත්) විය.

3. A පර්වතයන් අතරෙහි වෘක්ෂයක් මෙන් නිදන්නෙමි, ඒ තණ ඇතිරිය මට පුළුන් මෙන් (මෘදු) වන්නේය.

B. ඒ කරුණකොට නොසතුටු සිතැත්තෙක් නොවන්නෙමි.

C. ශ්‍රේෂ්ඨවාදියා වූ බුදුරජුන්ගේ දායාදයට හිමිකාරයෙක් වෙව.

5. උභකො උද්ධො, මවුපිය දෙපාර්ශ්වයෙන් උසස් කුල ඇත්තේ.

12. සවාමිනි, මම පෙර සුමෙධ නම් බුදුන්ගේ ශ්‍රාවකයෙක් වීමි.

13. ඒ මම අද 'මම නිත්‍යවෙමි, සද්කාලික වෙමි' යි කෙසේ නම් කියමි ද?

14. උපකාරීවකතෙමේ 'ඇවුන්නි, වෙන්ටත් හැකිය'යි කියා හිස වතා වෙනමගක් ගෙන (= අන්මගකට බැස) ගියේය.

16. රථාවායඝීය, මෙහි එව; (ගමට) යව; මේ රථය බාරදෙව; මා නිරෝගි බව බැමිණියට කියව; බ්‍රාහ්මණයා පැවිදිවියයිද කියව.

17. දැන් තෝ නිරුහකරවූ ලෝකස්වාමීන්ට මාගේ වැදීම ගැන කියව.

18. ඉදින් වනමැද්දෙහි වසන්නෙමු නම් මම ඔබගේ වසනයට පැමිණියෙක් වන්නෙමි.

උදාහරණ xv

1. නිස්භයවෙති කල්පයේදී අරුණක නම් ඇති මහාබලැති සක්විතිරජවරු සත්දෙනෙක් වූහ.

2. මාගේ පැවිදිවීම හෝ මරණය හෝ වන්නේය, විවාහ ගිවිසීම නො වන්නේය.

3. ගිහිව සිටිනකාක් ආහාර නො ගන්නෙමි. මරණයාගේ වශයට ගිය නැතැත්තියක් වන්නෙමි.

4. මේ කාරණයේදී තෙපි සභාය නො වුවහු.

7. යමක් කරන්නේ නම් එය කියන්නේය, යමක් නො කරන්නේ නම් එය නොකියන්නේය.

10. අල්පදෙයක් හෝ බොහෝ දෙයක් හෝ කිවමැනවි, ප්‍රයෝජනවත් දෙයක්ම මට කියෙහි.මට අර්ථවත් දෙයින්ම වැඩ ඇත්තේය. බොහෝ අකුරු (හෝ වචන වලින්) කුමක් කරන්නෙහි ද?

13. 'ස්වාමීනි, හික්ෂුහු ජීවිතාන්තය දක්වා ආරණ්‍යකයෝ වන්නාහු නම් පිණිඩපාතිකයෝ වන්නාහු නම් යෙහෙකි.

14. යක්ෂය, යම්කලක මෙවැනි දෙයක් දක්නෙහි නම් නැවතත් මට කියව.

15. සියා වස්ස කායෙ බලමන්නා, ඔහුගේ සිරුරෙහි ප්‍රමාණවත් ශක්තියක් ඇති වන්නේ ය.

16. කුපිතා වා අනන්තමනා වා අස්සථ, කිපියාහු හෝ නො සතුටු සිතූත්තෝ වන්නාහු නම්

උදහරණ XVI

3. මාරය, යම්සේ මා ගිය මගවත් තෝ නොදක්නෙහි ද එසේ කරන්නෙමි.

5. A. අනිත්‍ය දෙය අනිත්‍ය වශයෙන් දක්කාහ: දුක්චු දෙය දුක් වශයෙන් දැක්කාහ.

B. යමෙක් සැපය දුක් වශයෙන් දුටුවේද, දුක හුලක් වශයෙන් දුටුවේද.

9. තාගේ දු වු අනෝපමාව යම් පමණ ධනයක් දී ගත යුක්තියයි නියම කරන ලද්දේද එමෙන් අටගුණයක් අමුරන් හා රත්තවර්ගයන් මම දෙන්නෙමි.

11. පිරිස් මැද නාද කරන්නාවු, වාදීන්ගේ එඩි මඩින්නාවු ඔබගේ මුණ යම් කෙනෙක් දකිත්, නම් තරඟ්‍යේෂ්ඨයාණෙහි, ඔවුහු පිනූත්තෝය.

15. ධර්ම නමැති බෙහෙත සොයන්නාවු මම සියලු ඖෂධයන්ට අග්‍රවු, සියලු (දුක් නමැති) හුල් දුරුකරන්නාවු ශාක්‍ය ශාසනය දුටුවෙමි.

17. A එකල්හි ඔවුහු මාර්ගය ශුචිකිරීම පිණිස මට අවකාශයක් දුන්හ.

21. අනාගතයේදී යම් මහණ බමුණුකෙනෙක් ලෝකයෙහි වූ ප්‍රියභාවය ගෙනදෙන සෑප එළවන රූපය අනිත්‍ය වශයෙන් දකින්නාහුද, දුක්වශයෙන් දකින්නාහුද, අකාන්තවශයෙන් දකින්නා හුද (ඒ මහණබමුණෝ) තෘෂ්ණාව දුරුකරන්නාහ.

22. ඇතැම් කෙනෙක් අමනුෂ්‍යයන් පිළිබඳ සියදහසක් දැක්කාහ; ඇතැම් කෙනෙක් කෙළවරක් නැති අමනුෂ්‍යයන් දුටහ හැම දිසාවෝ ම දෙවියන්ගෙන් පිරුණාහුය.

උදහරණ xvii

5. තද එහින්නි මෙ වසං, එකල්හි මාගේ වශයට පැමිණෙන්නාහ.

6. B. පිළියෙළ කළ උතුම් මාහීයෙන් බෝරුකමුලට එන්නේ ය.

7. සියලුදෙන තෙත්වූ වස්ත්‍ර ඇත්තාහු තෙත් හිසකෙස් ඇත්තාහු ඇදිලි බැඳගෙන බුදුරදුන්ගේ පාමුල වැටී මේ වචන කීහු.

8. වදනං සෙධො, වාදීන්ට ශ්‍රේෂ්ඨවූ බුදුරද

11. උතතම රත්නය වූ ඔබගේ ධර්මය අසා එල පිළිපදින්නෙමිසි ජත්තමානවකයා කීය.

13. මා මේ ශරීරය ගැන දන්නාසේ මහජනයාත් දන්නේ නම් (මේ ශරීරය) වැසිකලක අශුවි ඇතිනැතත් මෙන් (මහජනයා) දුරුකරන්නේය.

14. සියක් පලමක් බරැති සියගණන් රේඛාවලින් යුත් රන් තලිය හැරදමා මැටිපාත්‍රය ගනිමි; මෙය මාගේ දෙවෙනි අභිෂෙකයයි.

15. කාමයෙහි ඇලීමයයි තෝ යමක් කියෙහි නම් එය මට දැන් නො ඇලීමකි.

17. B. භාග්‍යවතුන්වහන්සේ ඉවත්ව ගිය නොබෝ වේලාවකින් මේ අතුරු කථාව උපන්නේ ය.

19. අහොරතතං අවසෙන, රෑ දවල් ඉක්ම යාමෙන් (= කල් ගතවීමෙන්.)

20' A. අතිමනොඥ රූප ඇති උන්වහන්සේ දැක මට ප්‍රීතියක් උපන්නේය.

B. ලෝකයෙහි කිසිවෙක් පව්වු සිතැත්තෙක් නොවේවා.

උදහරණ xviii

3. ඔබගේ ධර්මය අසන කල්හි වස්සන් රකින්නෙක් (මා) මැරුවේය.

A. මට කිසිවෙක් හිංසා නො කෙරේ; (නමුත්) මම ඉසි දසිය සමග නො වස්නෙමි.

- B. මම නාලාගමීන් යන්නෙමි. මේ නාලාවෙහි කවරෙක් වසන්නේ ද?
8. B. මනාසේ හික්මුණුවුනගේ වචන අසා ඇති රජතෙමේ සියලු ගුණයන්හි පිහිටියේය.
11. (මාගේ) ශරීරයෙහි විෂ ගමන් නොකෙරේ. ආයුධයෝ මට කුඩාල නොකෙරෙත් (හෙවත් මා නො නසත්.)
13. පරපණ නොනසන්නේය; නුදුන් දෙය නොගන්නේය. බොරු නොකියන්නේය, මත්පැන් බොන්නෙක් නොවන්නේය.
14. යමෙක් මේ ධර්මානුගත හික්මීමෙහි අප්‍රමාදීව වෙසේ නම් හෙතෙම නැවත උපදිමින් ඇවිදීම හැරදමා දුක් කෙළවර කරන්නේය.
15. කවර කලෙක්හි මම පථිත කඳුරුවල දෙවැන්නෙක් නැතිව වසන්නෙමිද?
16. මානෙල් මිටි පසක් මාගේ මුදුන් මල්කඩ සඳහා ගෙන ආහ.
19. A. සොරුන්ගෙන් මැදිවූ දෙවට පාරක ගියෙමි; ඔවුහු ධනය සඳහා මා මැරූහ.
- B. ඒ අපි නැවත මනුෂ්‍යාත්මයක් ලබා (යහපත් මගට) පිළිපත්නාහු සිල්වත්ව වසන්නෙමු.
21. මේ ලතා දෙව්දූව යම් සම්පතක් ගැන කියානම් අපි හැම දෙන ස්වාමිපුරුෂයන් කෙරෙහි ධර්මය පරිදි හැසිර ඒ සම්පත ලබන්නෙමු.
22. දෙවෙනි පෙළ: දරුගැබ කොටළුදෙන (නසන්නා) සේ සත්කාරය දුෂ්ට පුද්ගලයා නසයි.

උදහරණ xix

1. නරුක්බා බරිහිසත්ථාය, යාගසථම්ම පිණිස ගස් නො කපන ලදහ.
3. මහලු වූ වැඩගත නොහැකි අශ්වයකු මෙන් (තෙමේද) ආහාරයෙන් ඉවත්කරනු ලැබේ.
4. පින්වත්හි, යම් සේ නිමිති පෙනෙත්ද, ආලෝකය හට ගනිද, බ්‍රහ්මයා පහල වන්නේය. (බ්‍රහ්මයා පහලවන කල්හි පෙනෙන නිමිති ද එළිය ද පෙනෙත්ය යන අදහසයි.
5. මහාජනතෙමේ ඔහු දැක 'එම්බා, මනොඥ - මනොඥ දෙයක් මෙන් මේ කුමක් ගෙනයනු ලැබේදැ'යි කියන්නේය.
6. මහණෙහි, මිනිසුන් මුළාකිරීම සඳහා මේ බඹසර රකිනු නො ලැබේ.
7. වූස්හරේ, පාවි යති. න පමුවටරේ, නොමිදෙන්නාහ.
9. A. ලෝක (සත්ව) තෙමේ සිත විසින් දක්කාගෙන යනු ලැබේ; සිත විසින් එහා මෙහා අදිනු ලැබේ.

10. නානාච්ච වු එථ බැටඵචෝද ගවයෝද යම් තුතක නසනු ලැබෙන් නම් එවැනි යාගයකට නිවැරදි මාර්ගයෙහි පිළිපත් මහර්ෂිහු නොඑළඹෙති.

11. අකුලක කම්ය යම්තාක් කල් නොපැසේ නම් (= විපාක නොදේ නම්) ඒතාක් කල් අභූතයා ඒ පාපය මිථුණි සේ මධුර දෙයක් කොට සිතයි.

12. යම් තුතක සිටියේ පාපකම්යෙන් මිදෙන්නේද එවැනි භූමිප්‍රදේශයක් (ලොකයෙහි) විද්‍යමාන නොවේ.

13. යමෙක් ශීලාදි ගුණයෙන් උසස් වුවත් (ආවාස) දේද හෙතෙම සියල්ල දෙන්නායයි කියනු ලැබේ.

11. A. අත්තා අභවිස්ස, ආත්මය වී නම්

B. එවං මෙ රූප මා අහොසීති, මාගේ රූපය මෙසේ නො පවතිනවායි.

15. චතුර්බණ්ණා, කෂත්‍රිය-බ්‍රාහ්මණ-වෛශ්‍ය-ශුද්‍ර යන සිවු කුලයට අයත් මනුෂ්‍යයෝ.

16. මැණියෙහි, මළ එකකු ගැන හෝ හඬත්, තුතහොත් ජීවත්ව සිටියදී දකින්නට නොලැබෙන එකක ගැන හෝ (ලොවැසියෝ) හඬත්.

17. එහි (ගින්නෙන් දැවෙන ගෙයි) යමක් නොදැවේ නම් එය ඔහුට (පසුව) ප්‍රයෝජන පිණිස පවතී

18. මේ බමුණා තමාගේ සිත කරණකොට වෙහෙසේ.

19. B. අපුබ්බං අචරිමං, ඉදිරිපසු නොවී.

20. වස්ත්‍ර ද ආහාර ද කාම සේවනය හා ක්‍රීඩාව ද යම් තුතක දුකසේ ලැබේනම් (එවැනි දිළිඳු කුලයක උපදී.)

උදහරණ XX

1. බ්‍රාහ්මණය, මම කාය දුශ්චරිතයෙන් (සුක්තච්ච) පිළිකුල් කෙරෙමි; නොයෙක් ලාමක අකුලධම්යන්ට පැමිණීම ගැන පිළිකුල් කරමි.

3. උරගානං පචරො, නාගරාජතෙම: පමොක්ඛං ඉච්ඡං, ගැලවීම කැමැතිවන්නේ, සෙලස්ස චණ්ණෙන, කඵගලක පැහැයෙන් සුක්තච, ඉධ පච්ඨො, මෙහි ඇතුල්විය.

බ්‍රහ්මං ච වණ්ණං අපවායමානො, බ්‍රාහ්මණ කුලයට ගෞරවකරන (මම); බ්‍රහ්මකිකො, බඩගිනි ඇත්තේද; හොක්කුං න වීසහාමි, (නාගයා) කන්ට අසමර්ථවෙමි.

ගුරුලෙකු නසකු එළවා ආ කල්හි නයා තාපසයකුගේ වැහැරී සිවුර යටට වැදී සැහවුණි. එවිට ගුරුලා බ්‍රාහ්මණ තාපසයා කෙරෙහි ගෞරවයෙන් උඩ අල්වන්නට නොහැකිව මෙසේ කීය.

4. යමකුගේ ප්‍රියභාවය කැමැතිවන්නේ නම් ඔහුගෙන් (කිසිවක්) නොඉල්ලන්නේය, අධික ඉල්ලීම නිසා (පුද්ගලයා) අප්‍රිය කෙනෙක් වේ.

6. දුෂ්‍ය නොවූ සිතුවන්නේ එක් සත්වයකුවත් මෙෙත්‍රී කෙරේ නම් ඒ කරුණකොට (හෙතෙම) යහපත කරන්නෙක් වේ.

8. ස්වාමීනි, මම යම් පෙදෙසක වසන්නෙමි නම් ඒ පෙදෙස දඩ - දඩ - යන ශබ්දය පවත්වයි.

9. පටිපෙසෙසී, නැවත යැවිය.

10. කේවට්ටය, සෘඪි ප්‍රාතිභායායෙහි මේ දෝෂය දක්නා මම එයින් පෙළෙමි, ලජ්ජාවෙමි, පිළිකුල් කෙරෙමි.

13. ශක්‍රය, තෝ තමා ඉදිරිපිටදීම කියන වෙපවිත්ති අසුරෙන්ද්‍රයාගේ පරුෂවචන ඉවසන්නේ භය නිසා ද නැතහොත් දුර්වලත්වය නිසාද?

උදහරණ xxi

2. බිත්තියක් මුල හිඳගෙන (= ආශ්‍රය කොට) ඒ ආහාරය (හෝ බත් පිඩ) අනුභව කෙළෙමි.

3. මණ්ඩනං අනුයුක්ඡං, සැරසීමෙහි යෙදුනෙමි.

4. වන්දිස්සං, වැන්දෙමි.

5. බමුණා, එවැනි හික්ෂුවට පහර නොදෙව; තමා විනාශයට නොපමුණුව.

6. කුසලං ච පුච්ඡිං, නිරෝගිබව විචාළෙමි.

7. අනුච්චිකම්ප්පං, අනුව සක්මන් කෙළෙමි.

9. මා පට්ඨා විපපට්ඨාරිතො අනුවත්ථ, පසුව විපිළිසර (= පසුතැවිලි) ඇත්තෝ නොවිචි.

10. තස්ස තෙ විඤ්ඤස්ස සතො මහල්ලකස්ස, කාරණ තේරුම් ඇති වැඩිවියෙහි සිටි ඒ තට.

කතීෑ වෙසෙසෙන අන්තර්වාක්‍ය.

A. යම් ශ්‍රමණ කෙනෙක් ස්ත්‍රීන් කෙරෙහි නො බැඳෙත් නම් ඔවුහු සැපසේ නිදත්.

B. පක්ෂිහු යම් වෘක්ෂයක් ආශ්‍රිතව වෙසෙත් නම් ඒ ගස ගිනි පිටකරයි.

C. බ්‍රහ්මචාරීන් කෙරෙහි ගෞරවයක් යමකුට නැත්නම් හෙතෙම සඬම්යෙන් දුරුවේ. (කුමක් මෙන් ද යත්) අහසෙන් පොළොව දුර වූවාක් මෙනි.

තමය වෙසෙසෙන අන්තර් වාක්‍ය

A. සෙන වෙනසා, ස්වකීය සිතින්.

B. යමෙක් අසත්පුරුෂයකුට උපකාර කෙරේ නම් අසත්පුරුෂයකු සේවනය කෙරේ නම් (ඒ අසත්පුරුෂයා) ඔහු කා දමයි. (හෙවත් විනාශයට පමුණුවයි.) කුමක් මෙන්දයත්, මල ව්‍යායුයාට පණ දුන් සක්චිවකමාණවකයා ඒ ව්‍යායුයා විසින්ම කා දැමීම මෙහි.

ත්‍රියාවිශේෂණන්තර්වාක්‍ය.

A. බලලෙක් යම් තැනක (ආහාරයක්) ලබා නම් එතැනට දෙවැනි බලලෙක් ද පැමිණේ.

B. යම්කලක පිරිසිදු - සුදු පියාපත් ඇති කොක්කු කළු පැහැති වලාකුළට හයින් තැනිගත්තාහු වාසස්ථාන සොයමින් ඒ ඒ වාසස්ථානයන්ට පලායත් ද එකල්හි අපකරණී ගත මා සතුටු කරවයි.

C. පුත්‍රය, යම් යම් දිශාවෙක්හි සුහික්‍ෂස්ථානයෝ වෙත් නම්, ක්‍ෂෙමස්ථාන හා නිර්භයස්ථාන වෙත් නම් ඒ ඒ තැන් කරා යව: ශෝකයෙන් පෙළුනෙක් නොවෙයි.

F. ඒ පක්‍ෂිතෙම යම්කාක් කල් හෝජනයෙහි ප්‍රමාණය දත්තේද ඒතාක් ජීවිතය රැකගත්තේය. මව ද පෝෂණය කෙළේය.

G. සර නමැති තෘණවර්ගය අත්වලින් කඩා කුටියක් සාදාගෙන විසුටෙමි; එහෙයින් මට සරහඬිග යන නම සම්මුතියෙන් ඇතිවිය.

උදාහරණ xxii

1. A. යම්තැනක දුඬි නමැත්තා පැසුණේ (විපාක වින්දේ) නම් ඒ තරකය කෙබඳු වීද?

B. මාරය; යම් හික්ෂු නමක් පයේ මාපටහිල්ලෙන් (ශක්‍රයාගේ) වෛජයනප්‍රසාදය කම්පාකළේ ද එවැනි හික්ෂුවකට ළංගි හිරි හැරකොට දුකට පත් නොවෙයි.

2. මහාවීරයන්වහන්ස, යම්සේ කියෙහි ද, එය එසේමය. ඇතැම් කෙනෙක් මහලු ගවයකු මඩෙහි (ගැලෙන්නා) සේ මෙහි ගිලෙන්.

4. නුවණැති ධෛර්‍යවන්, සමග හැසිරෙන, මනාපැවැත්ම ඇති මිත්‍රයෙකු ඉදින් නොලබන්නේ නම් රාජ්‍යය අත් හැර හැසිරෙන රජකු මෙන් ද වනයෙහි ඇතිරජකු මෙන් ද තනිව හැසිරෙන්නේය.

5. (ඒ පක්‍ෂියා) යම් හෙයකින් බොහෝ ආහාර අනුභව කෙළේද එහෙයින් එහිම ගිලා බැස්සේය. (හෙවත් විනාශයට පැමිණියේය.) හෙතෙම පමණ නොදන්නෙක් විය.

6. යම්සේ ගරුත්කාලයෙහි හටගත් බීජය කෙතෙහි විපුරන ලද්දේ වැඩේද එමෙන් තාගේ නාසිකාව වැඩේවා. (මා විසින්) ඉල්වන ලද්දේ පියුමක් (මට) දෙව.

7. මේ අනාගත මහත් භය පැමිණෙන්නන්ට මත්තෙන් අන්‍යෝන්‍යයන්ට ගෞරව ඇත්තෝ ද සුවචයෝද මෘදුවචන ඇත්තෝ ද වවි.

8. ආමජානො, දසියගෙන් උපන්.

B. පුල්ලානි ගජජනි, උදරම් වචන කියයි.

9. අපග්නකාලකං, පහවු පැල්ලම් (කෝ කිලවු) ඇති.

10. හවත් වෝරසාතකයෙහි මා ඔවුන්ට පෙන්වා එනතාක් (=ඔවුන් හා කථාකොට එනතෙක්) බලාපොරොත්තු වෙත්වා.

134 සංහත වාක්‍ය.

(3) හවත් ආනන්දතෙමේ බොහෝ කලක් ඒ හවත් ගෞතමයන්ගේ උපස්ථායක විය. අතවැසියෙකු හා සමග හැසිරෙන්නෙක් විය, (එබැවින්) ඒ හවත් ගෞතම තෙමේ යම් ධර්මයන්ගේ වර්ණනාව කියන්නෙක් ද වීද යම් ධර්මයෙක්හි මේ ජනසමුහය සමාදන් කරවී ද වාසය කරවී ද යන මෙය හවත් ආනන්දතෙමේ දන්නේය.

141 ස්වානප්‍රතිබඬ ආබ්‍යාතවිස්තාර

1. A. එසේ කියන්නාවූ ඒ මට සර්වඥතෙමේ මෙසේ කිය: 'ගෝතමීය, නී යම්සේ චිදින්නෙහිද, බුදුවරයෝ, එසේ වැන්දඹුන්තාහු නොවෙති'යි.

2. රත්කරුවා රිදියෙහි මලය පිළිවෙළින් විකෙන් වික දුරු කරන්නාසේ නුවණැත්තා තමාගේ මලය දුරුකරන්නේය.

6. හවනිස්සිතා, නැවත ඉපදීමෙහි ඇලුනාහු.

143. හෙතුප්‍රතිබඬ ආබ්‍යාතවිස්තාර

(ඉ) A. තමා පිණිස හෝ අනුන් පිණිස හෝ පුත්‍රයකු (ලබන්ට) නොකැමති වන්නේය, ධනය හෝ රටක් හෝ (ලබන්ට) නොකැමැති වන්නේය.

2. යම්කෙනෙක් පරතෙරට යන්නාහු නම් එවැන්නෝ මිනිසුන් අතර දුර්ලභ වෙති. අවශ්‍ය සත්වසමුහයා වනාහි මේතෙරම අනුව දුවයි.

3. උඩතු නොවූ වපල නොවූ නුවණින් යුත් සංයත ඉදුරන් ඇති (හික්ෂුතම) පාංශුකුල සිවුර කරණකොට පච්ඡාදනාචක සිංහයෙකු මෙන් හොබියි.

7. කපණ්ඩකාදීනං, දිළින්දන්ට හා මගීන් ආදීන්ට

9. යම්සේ සිදුරුරහිත පච්ඡායක් වාතයෙන් කම්පා නොවේද එමෙන්ම නුවණැත්තෝ තින්දා -ප්‍රශංසා දෙකිනි නොසැලෙත්.

10. දෙවකාමඨිගලිකා, දෙවියන්ගෙන් යහපත පතන්නෝ,

පාලි - සිංහල වචන මාලාව

උපග්‍රන්ථයෙහි දැක්වූ අප්‍රකට වචන මෙහි ඇතුළත් නොවේ.

අකණ්ඨනෙත්ත, 3. කථනොවු

ඇස් ඇති.

අකතත්තා, නි. නොකළබැවින්.

අකරණිය, 3. නොකටයුතු; න.

නොකටයුත්ත

අකරමිහසෙ, ක්‍රි. කෙළෙමු.

අකාමක, 3. නොකැමැති

අකිලනත, 3. නොවෙහෙසුණු

අකුතොහය, 3. කිසිතුනකින් හයනැති.

අකඛ, පු. දාදුකැටය, දු

කෙළිය.

අකොහිණි, ඉ. ඉලක්කම් 44

කින් ලියයුතු ගණනක්.

අගරු, 3. බරනොවූ; බරපතල

නොවූ.

අගා, ක්‍රි. ගිශේය.

අගාරමණ්ඩ, ගිහිගෙයි.

අගාරියභුත, 3, ගිහිවූ.

අගාරී, පු. ගිහියා.

අග්ගස්භ, පු. ක්‍රි. රැගෙන.

අග්ගවාදි, පු. ශ්‍රේෂ්ඨවාදියා.

අග්ගිකඛ්ඛ, පු. ගිනිකඳ

අග්ගිසාලා, ඉ. ගිනිහල් ගෙය

අධාරකාසු, ඉ. ගිනිඅගුරුවල.

අවපල, 3. වපල නොවූ;

වේතස් නොවන.

අවරිමං, ක්‍රි.වි. පසුනොවී.

අවලසඬා, ඉ. නොසැලෙන

ශ්‍රධාව.

අවිරපක්කන්ත, 3, ලහදී

ඉවත්ව ගිය

අවන්තං, ක්‍රි.වි. අතිශයෙන්,

අවිවුග්ගත, 3. ඉතා උස්ව නැගී.

අවට, 3 පිරිසිදු

අවර්ති, ක්‍රි. සිටියි; නැවතී සිටියි

අවරා, ඉ. දෙවගන; අප්‍රසාදිය

අවරාසඬාන, පු. අසුරගැසීම

අරීනසාට්, ඉ අදුන් දිවිසමින්

සෑදූ ඇඳුම.

අරීති, ක්‍රි. දිනුවේය.

අර්ජනග්‍රො, නි. අද පටන්.

අර්ජුණ්හො, නි. අද දවස.

අර්ඝ්‍යාපාත, 3. මැඩගෙන පැමිණි.

අණ්ඩවිධ, 3. අයදනාලද.
 අර්ඤ්ඤපාහරි, ක්‍රිත අනුභව කෙළේය.
 අර්ඤ්ඤාගහෙත්ව, බැසගෙන.
 අර්ඤ්ඤාහිත, 3. ඇතුළත දැමූ.
 අක්ඛරි, 9. අළුත් ගාන කුර
 අක්ඛරස, න. මාර්ගය.
 අක්ඛරදත්ථු, නී. ඒකාන්තයෙන්.
 අක්ඛරධෙය්‍ය, 3. අනුන් අයත්
 අක්ඛරත, 3 නොදත්, අප්‍රකට
 දත්තාලද.
 අටට, න. ඉලක්කම් 79 කින්
 ලියයුතු විශාල ගණනක්.
 අට්ඨයති, ක්‍රි. පෙළේ.
 අට්ඨිත, 3. නොපිහිටි; නො
 නැවතුණු.
 අතිපණ්ඩිත, 3. ඉතා උගත්;
 පණ්ඩිතමානියා.
 අතිප්‍රාග්‍ය, නි. උදෑසන
 අතිහාර, පු. මහත්බර.
 අතියාවතා, 9. අධික ඉල්ලීම
 අතිරෙකතරං, ක්‍රි. වි. අධිකලෙස.
 අතිවත්තති, ක්‍රි. ඉක්මවයි
 අත්තහෙතු, නි. තමා සඳහා;
 අත්ථසිත, 8. බැසීමට හෝ
 විනාශයට ගිය
 අත්ථ, පු. දරුවා
 අද්විට්ඨිත, 3. දුෂ්‍යානොවු සිතැති.
 අධ, පු. කාලය; මාර්ගය
 අධානමග්‍ග, පු. දීර්ඝමාර්ගය
 අධිකරණ, න. නඩුව; කාරණය
 සිඬිය
 අධිගණ්ඨාති, අයත්කොට ගනී.
 අධිවත්තති, මැඩගෙන පවති.
 අධිවත්තමාන, 3. මැඩගෙන
 පවත්නා
 අධිවාසාපෙති, ඉවසන්ට සලස්වයි.

අධිසෙය්‍යති, හොඳින්තේය.
 අනංගණ, 3. කෙලෙස් නැති
 අනච්ඡරිය, 3. ආශ්චය්‍යීවත්
 නොවු.
 අනත්තමන, 3. නොසතුටු
 සිතැති
 අනනුබොධ, පු. අවබෝධ
 නොකිරීම.
 අනප්‍රාප්ත, 3. බොහෝවු.
 අනගිරත, 3. නොඇලුණු;
 කලකිරුණු
 අනස්සව, 3. නොකීකරු.
 අනාසව, 3. ආශ්‍රව නැති.
 අනීස, 3. විපත්නැති.
 අනිපජ්ජිත, නොනිද,
 අනිබ්බිසන්ත. 3. සොයාගත
 නොහැකිවූයේ
 අනුකම්පක, 3. අනුකම්පාකරන
 අනුකුබ්බති, අනුව ක්‍රියාකෙරේ
 අනුට්ඨගතත, 3. නොනැතිවිට.
 අනුද්ධත, 3. උඩගුනොවු
 අනුධාවති, අනුව හෝ
 පසු පස්සේ දුවයි.
 අනුපරියායති, හාත්පස
 කැරකේ.
 අනුපුබ්බත, ක්‍රි.වි. පිළිවෙලින්.
 අනුප්‍රාදස්සති, දෙන්නේය
 අනුබන්ධමාන, 3. ලුහුබඳිමින්.
 ලුහුබඳිනු ලබන
 අනුයන්ත, 3. අනුවයන
 අනුයුක්ඛති, යෙදේ; පිළිපදී.
 අනුවචිත්තයන්ති, 3. අනුව
 සිතන; අනුව සිතමින්
 අනුසාසනී, 9. අනුශාසනාව
 අනෙකවිහිත, 3. නානවිධ වූ,
 අන්තරාකාරා, 9. අතරතුරේ;

කථාව: අතුරු කථාව
 අනේවසන්න, සොයන, සොයමින්
 අපගතකාලක, 3. පහවු කිලුටු
 හෝ පැල්ලම් ඇති.
 අපවායමාන 3. පුදන: පුදමින්.
 ගොරව කරමින්.
 අපවායී, පු. පුදන්නා
 අපද, 3 පා නැති
 අපරජ්ජ, නි. පසුද අපරිභුක්ත, 3.
 පරිභොග නොකළ
 අපරිමිත, 3. ප්‍රමාණරහිත
 අපුබ්බං, ක්‍රි.වි. ඉදිරිනොවී,
 අප්‍යට්ඨිජ්ඣන්ත, 3 අවබෝධ
 නොකරන
 අප්‍යට්ඨෙධ, පු. අවබෝධ නොකිරීම.
 අප්‍යවත්ති, ඉ. නොපැවතීම
 අප්‍යායුක්තා, න. මඳ ආයු ඇති
 බව
 අබිබුද, පු. හෙදය: එනම් ඇති
 නිරය. න. ඉලක්කම් 58 කින්
 ලියයුතු විශාල ගණනක්.
 අබ්බකඛාන, න. බොරුවෙන් දොස්
 නැගීම
 අබ්භාවිකබ්බ න. අසත්‍යදෙසා
 රෝපණය.
 අබ්භාමන, 3. වලාකුළක්
 පමණැති.
 අබ්භාමුක්ත, 3. වලාකුළෙන් මිදුණු.
 අබ්භුත, න. ආශ්චර්ය: ඔට්ටුව
 3. ආශ්චර්යවත්.
 අබ්භොකාස, පු. ආවරණයක්
 නැති තැන.
 අභායනක, 3. භය නොවන
 අභාවිත, නොවැටු
 අභික්කන්ත, න. ඉදිරියට යාම
 3. ඉතා සිත්කලු

අභිජ්ජමාන, 3. නොබිඳෙන
 අභිජ්ඣන්ත, න 3. ආලය කරන
 ලද
 අභිණ්භසන්නිපාත, 3. නිතර
 රැස්වීම් ඇති.
 අභිනිමිමිණාති, මවයි
 අභිජ්ජසන්න, 3. ඉතා පැහදුණු
 අභිභු, පු. මැඩපවත් වන්නා.
 අභිරත, 3 ඇලුණු
 අභිරමිත්ථා, අභිරමණයකොට.
 අභිරුහිය, පු. ක්‍රි. නැගී.
 අමනසක්ක 3. ප්‍රමාණය නොදත්
 අමිලාත, 3. නොමැලවුණු.
 අමුළුභ, 3. මුලානොවූ
 අයාකා, ඉ. ආත්තා
 අයාපුත්ත, පු. ස්වාමිපුත්‍රයා.
 අරති, නොඇලීම.
 අරහති, සුදුසුවේ: වරී.
 අරහන, පු. රහත්වභන්සේ
 අලඛා, පු.ක්‍රි. නොලැබ
 අලාත, පු. නමක් න.
 ගිහි පෙනෙල්ල
 අවකංස, පු. පහත්බව.
 අවධි, ක්‍රි. නැසුවේය.
 අවන්දිය, 3. නොවැන්දියුතු.
 අවස්සං, ක්‍රි. වි. ඒකාන්තයෙන්.
 අවිරුඬ 3. වරද්දානොගත්.
 අසජ්ජමාන, 3. වැද්ද නොගත්.
 අසන්තුට්ඨිය 3. නො ගැටෙමින්
 අසඤ්භන්ත, 3. නොඅදහන
 අසන්තුට්ඨ, 3. නොසතුටුවූ
 අසමෙක්ඛිත: 3. විමසා නොබැලූ
 අසංඛෙයා, න. ඉලක්කම් 142
 කින් ලියයුතු අති විශාල
 ගණන.
 අසංසයං, ක්‍රි.වි. නිසැකසේ

අසිකොධා, පු. සම්භරුවා
 අසිස්සති, ක්‍රි. කන්තේය
 අසිතිහත්තමිහිර, 3. අසු
 රියනක් ගැඹුරැති.
 අසුචි, පු. මල; අපිරිසිදු දෙය; 3.
 අපිරිසිදු වූ.
 අස්සතරි. ඉ. අශ්වයකුට දව
 කොටඵදෙනගෙන් උපන්
 වෙළඹ.
 අස්සමපද, න. ආශ්‍රම ප්‍රදේශය
 අස්සවණතා, නොඇසීම නිසා
 අහහ, න. ඉලක්කම් 72 කින්
 ලියයුතු ගණනක්.
 අහොරන්ත, න. රැ දවල
 ආගතමග්ග, පු. ආමග.
 ආගන්තබ්බ, 3. ආයුතු
 ආසාන, පු. කෝපය; හැපීම.
 ආවරියමහසුග, පු. ආචාර්ය
 ප්‍රාචාර්ය පරම්පරාව
 ආචිකඛපෙත්වා, කියවා
 ආජාඤ්ඤ, අජාතිය, පු. උසස්
 වර්ගයේ අශ්වයා
 ආජීවක, පු. අන්‍යදෂ්ටික
 ග්‍රමණයෙක්.
 ආණන්ත, 3. අණ ලැබූ
 ආනප්ප, පු. උත්සාහය
 ආනාපී, 3. කෙලෙස් නවන
 වියම් ඇති.
 ආතුරන්ත, 3. ගිලනා ගේ
 ආහාරය.
 ආදිවච, පු. සුයම්යා.
 ආදීනව, පු. දෝෂය; වරද
 ආනුප්‍රබ්බිකථා, ඉ. පිළිවෙළින්
 කියන කථාව
 ආපුච්ඡතුන, පු. ක්‍රි. විචාරා.
 ආමජාත, 3. දූෂයගෙන් උපන්.

ආමුත්ත, 3. පැලඳගත්,
 ආරකා, නි. දුරින්; දුරදී
 ආරකාධිකරණ, 3. රැකීම
 නිමිති කොට ඇති.
 ආරඤ්ඤක, 3. වනයෙහිවසන
 ආරඬවිරිය, 3. පටන්ගත් වියම්
 ඇති.
 ආරාමික, පු. ආරාමයේ මෙහෙ
 කරුවා
 ආරොපිතනියාම පු. පත්‍රයේ ලිවූ
 පිළිවෙළ
 ආලපති, කථා කෙරේ.
 ආලය, පු. වාසස්ථානය
 ආලයෙසිතී, ඉ. වාසස්ථාන
 සොයන්නී.
 ආලොකික, න. ඉදිරිය බැලීම.
 8. ඉදිරි බැලූ.
 ආවජ්ජිත්වා, නුවණැසින් බලා.
 ආවජ්ජේත්ත, 3. සලකාබලන;
 සලකා බලමින්.
 ආවිහාව, පු. ප්‍රකටවීම, පහළවීම
 ආවි. නි. ප්‍රකටව ලෙස
 ආවෙල, පු. මුදුන්මල්කඩ
 ආසස්, පු. ක්‍රි. හැපී; ගටා.
 ආසවකකිය, පු. ආශ්‍රවයන් නැසීම
 ආසාදිත, 3. ගටන ලද
 ආසාදෙති, ගටයි; හිරිහැරකරයි.
 ආසිවිස, පු. සර්පයා
 ආහනිය. පු. ක්‍රි. පහරදී
 ඉච්චවං, නි. මෙසේ
 ඉඬිපාටිහාරිය, න. සෘඬියෙන්
 විස්මයජනක දේ කිරීම
 ඉතිහිතිහ, න. ඉතිහාසය;
 අනුන්ගෙන් දැනගත් දෙය.
 ඉඤ, පු. ශත්‍රුයා; අධිපතියා.

ඉරියාපථ, පු. ශරීරයේ ක්‍රියා

පැවැත්වීම: ඉරියව්ව

ඉසිපබ්බජා, ඉ. තාපස පැවිද්ද

ඉස්සර, පු. අධිපතියා:

ස්වාමියා.

ඉස්සරියාධිපව්ව, ත.

ස්වාමිත්වය හා අධිපතිත්වය

උක්කංස, පු. උසස් බව

උක්කන්තිත්වා, මස් කපා

උක්කුටික, 3. මැදින් නැමුණු.

උග්ගච්ඡති, උඩට නැගේ:

මතු වේ.

උග්ගතප, 3. උසස් තපස් ඇති.

උග්ගන්ත්වා, උඩනැගී: මතු වී.

උච්චය, පු. උස්කිරීම.

උචාරපස්සාවකම්ම, ත.

මළමුහු. පහකිරීම

උච්ඡිෂ්ඨි, නැවත හට නොගත්

තාපේ විනාශයට පත්වේ.

උඡ්ඡුගත, 3. සෘජු බවට පත්

උඡ්ඡධිත, 3. හැර දැමූ.

උත්තරසීසක, 3. උතුරට හිසල

උත්තරස්වෙ, නි. අනිද්දා.

උදපාන, පු. ලිඳ.

උදයඛය, පු. හටගැනීම හා

විනාශය

උදරහෙතු, නි. බඩ සඳහා

උදිව්ව, 3. උසස්: උතුරුදෙසින්

පැමිණි.

උදිත, 3. ප්‍රකට: උදවු.

උදදසොන්වා, (තමා සිටින බව)

පෙන්වා.

උඩත, ත. උදුන, ලිප.

උඩමුබ, 3. උඩුකුරු මුහුණ ඇති

උත්තාදි, පු. මහත් නාද කරන්නා

උත්දුර, පු. මියා.

උපකට්ඨ, ලංගු: කිට්ටුව.

උපකුලිත, 3. හැකුළුණු

උපට්ඨාක, පු.

උපයානකරන්නා

උපට්ටාන, 3. එළඹ සිටි

උප්ථිවති, නිසා ජීවත්වේ

උපතිබ්බ, 3. බඳනා ලද.

උපතිස්සාසම්පන්න, 3. පෙර

වාසනා ඇති

උපපත්ති, ඉ. පැමිණීම: ඉපදීම

උපචිත්තන, 3. සම්පයෙහි

පවත්නා

උපසම, පු. සංසිදීම. හික්මීම:

සංයමය

උපපරික්කන්ත, 3. විමසා බලන:

බලමින්

උපලබ්භති, ලැබේ.

උපසෙවති, සේවය කෙරේ.

උපපොසථ, පු. පෝය: ශීලය.

උපොසථදිවස, පු. පෝයදවස

උප්පල, ත. ඉලක්කම් 100 කින්

ලියයුතු විශාල ගණනක්:

එනම් ඇති තිරය

උප්පණ්ඩුප්පණ්ඩුකරාන,

සුදුමැලිවු

උප්පාන, පු. අස්වාභාවික සිඬිය

උප්ලාවිත, 3. පාවිඨිය

උඛාළ්භ, 3. පීඩිත වූ

උඛිතදිත්වා, බිඳ

උමගග, පු. විරුඩ මග:

නොමග: උමග.

උම්මිලෙත්වා, ඇස් දල්වා

උම්මුෂ්ඨි දියෙන් මතු වේ

උල්ලිඛිත, 3. පීරු

උල්ලොකෙත්ත, උඩබලන:

උඩබලමින්.

උඵංකමන 8. දඩුකූටයක්

පමණ.

උංණ, 3. අඩු.

එකග 3. එකඟ: එක්

අරමුණක පිහිටි.

එකසන, 3. සිදුරු නැති.

එකච්චිය, 3. ඇතුම්

එකණ්ඩං, නි. එක්තැනක

එකතිය, 3. ඇතුම්

එකායන, පු. එකම මාර්ගය

එකො, නි. අරහෙත්

එවංකාරි පු. මෙසේ කරන්නා.

එහිති, ක්‍රි. එන්නේය.

ඔකම්පෙචා, වනා: සොලවා

ඔචිනන්ති, ඉ. රැස්කරන්නී.

ඔතාරෙන්න. 3. බස්වන

ඔපපාතික, 3. ගැබ්විසීමාදියක්

නැතිව එක්වරම උපදනා

සත්තියා.

ඔරක, 3. පහත්: ලාමක

ඔරොධ, පු. අත්ත:පුර ස්ත්‍රිය:

අත්ත:පුර ස්ත්‍රී සමුහය.

ඔලම්බක, න. ලඹය

ඔලම්බන්ත, එල්ලෙන:

එල්ලෙමින්

ඔලුබ්හ, පු. ක්‍රි. පහතට

ඔබාගෙන.

ඔසරති, ඇතුල්වේ: රැස්වේ.

කච්ඡ, පු. න. කැපපට: කිසිල

කටච්ඡ්‍රමන, 3. සැන්දක් පමණ

කටසි, ඉ. සොහොන

කටුචියකත, 3. ඉඳුල්කල

කතිපාහ. න. කීපදිනක්.

කන්තබ්බුත්තක, න. කටයුතු

දෙය.

කථම්හුත, 3. කෙසේවු

කථංවිධ, 3. කෙබු ආකාර ඇති.

කථාන, නං. ඉලක්කම් 128

කින් ලියයුතු විශාල ගණනක්.

කන්න, 3. කටින ලද.

කන්දරා, ඉ. කඳුර: හොය.

කසාරස්පහාර, පු. වැලම්පි පහර

කප්පටධිතික, 3. කල්පයක්

පවත්නා

කප්පිය, 3. කැපවූ: නිවැරදි වූ:

ශික්ෂාවට විරුද්ධ නොවූ.

කමති, ගමන් කෙරේ.

කමාර, පු. ලොහොකරුවා

කම්මික, පු. කාර්මිකයා:

නිලධාරියා.

කලුණා. ඉ. කරුණාව

කලෙබර. න. ගර්චය

කසි, ඉ. සීසැම

කළිර, කරටිය: න. කරටියේ බඩය

කාඡ, පු. කඳ

කානනන්තර, පු. වනය ඇතුළ

කාමදද, 3. කැමති දේ දෙන

කාමරති, ඉ. කාමාශාව

කායගතාසති ඉ. ගර්චයේ

කොටස් පිළිබඳව භාවනාව

කාලඤ්ඤ, 3. කල්දන්නා.

කාලසොච, කලින්ම: කල්

ඇතිවම.

කාහිති, ක්‍රි. කරන්නේය

කිච්චකාරි, පු. කටයුත්ත

කරන්නා

කිත්තයති, වණිතා කරයි.

කිත්තිසද්ද, පු. කීර්තිරාවය

කීම්පාය, කුමක් පිණිස

කිදිස, 3. කෙබඳු

කුක්කුර පු. බල්ලා: බලපැටියා

කුට්ඨාර, න. පැල් දොරටුව

කුටුම්භික, පු. පවුල්කාරයා
කුඩ්ධමුල, න. බිත්තිපදනම
කුමුද, න. එළමාලේ: ඉලක්කම්

107 කින් ලිය යුතු

ගණනක්.

කුලවංස, පු. පරම්පරාව
කුසග්ග, පු. කුසතණඥග.
කුසල, 3. දක්ෂවු, න. යහපත:
නිරෝගී බව.

කුසලී, පු. කුසල් ඇත්තා.
කුසිත, 3. අලස වු.
කුසුල, න. අටුව: විකොටුව.
කුට්ඨල, පු. කපටි ජලට්ටියා
කුඩ තාපස, පු. කපටි තවුසා
කෙලාස, පු. කෙලාශ පථිතය
කෙලාස කුට්ඨහාග, 3.
කෙලාෂ පථිතයේ මුදුන
මෙන් සුදුවු.

කොට්ඨකොට්, ඉ.

1000,000,000,000,000,000,000

කොට්ටෙහො, කොටා: ඇතලා.
කොණප, න. කුණපය,
මළපිරුර.

කොණ්ඩු, කොණ්ඩුක, පු. හිවලා,
කොට්ඨ, 3. දක්ෂවු
කොසම්බි, ඉ. කොසම්බු නුවර
කොසල්ල, න. දක්ෂ බව
කොසිනාරක, 3. කුසිනාරා
නුවර වැසි

බභ්ග්ග්, 3. කඩු ගත් අත්
ඇති

බත්තිය, පු. කෂත්‍රියයා
බන්ධාවාර, පු. කඳවුර.
බමනි, කැමතිවේ: ඉවසයි.
බමාපෙනි, සමාකරවයි.
බර, 3. කර්කශ: දළ

බාරිහාර, පු. කත් කෙළවරේ
බර

බාදන, න. ක්‍රම.

බිඬ්ඬා, ඉ. ක්‍රීඩාව

බීල, පු. හුල.

බෙම, 3. නිර්භය. න.

නිර්භයසථාතය.

ගජ්ඣාම, පු. උතුම් ඇතා.

ගණ්ඨි, ඉ. ගබ්ද නැංවීම පිණිස

සෑදූ කුහර සහිත ලී කොටය.

ගණ්භනක, 3. ගන්නාවු:

ඇතුළත් කරන්නට සමර්ථ වු:
අල්වන්නා.

ගණ්භිය, පු. ක්‍රී. ගෙන: අල්වා
ගෙන

ගතයොබ්බන, 3. පහවගිය

තරුණ බව ඇති

ගතන, න. ගරිරය.

ගන්තුකාමනා, ඉ. යනු කැමැත්ත

ගද්දලබ්බ, 3. සම්පටියෙන් බැදී.

ගබ්භසෙය්‍යා, ඉ. මවුකුස වීසීම.

ගම්භීර, 3. ගැඹුරු: න. ගැඹුරු.

ගයාසීස, න බුඩගයාවට නුදුරු

ගයා ශීඝ්‍රතම් තෑන

ගය්හනි, ගනු ලැබේ.

ගය්හුපග, න. ගතයුතු දෙය

ගරහා, ඉ. ගර්භාව: නින්දාව

ගලාගලායනි, න. ගඩගඩ යන

ගබ්ද පවත්වයි

ගවසාතන, න. ගවයන් මර්ණ තෑන

ගවෙසන්න, 3. සොයන:

සොයමින්

ගහකාරක, පු. ගෙය සාදන්නා.

ගහට්ඨ, පු. ගිහියා: ගෘහස්ථයා

ගාල්හ, 3. දැඩි

ගාල්හං, ක්‍රි.වි. දැඩියේ

ගිනි, පු. ගින්න
 ගිරිගබ්බර, පු. පථිතගුහාව.
 ගිරිරාජ, පු. මහමෙර
 ගුණසෝප, පු. කීර්තිරාවය
 ගුණෙදිත, 3. ගුණයෙන් උසස්වූ
 ගුමිබ, පු. පඳුර.
 ගුළකිළා, ඉ. බෝල කෙළිය.
 ගුප්ථාවට, පු. අගුච්චල.
 ගුප්තලල, න. අගුච්ච මඩ.
 ගුප්තධාන, න. මළ පහ කරන
 තැන
 ගෙඩ, පු. ඇළිම: ආශාව
 ගෙහපරිජන, පු. ගෙයි වැසි පිරිස
 ගොත්‍රතු, පු. ගෝත්‍රය. මඩින්නා
 න. එනම් සිත.
 සම, නං. ශ්‍රීස්මය.
 සමමනන, 3. ශ්‍රීස්මයෙන් මැඩුණු.
 සරමෙසි, පු. ගිහියා.
 සරාවාස, පු. ගිහි ජීවිතය.
 සරූපවාර, පු. ගෙ අවට තුමි
 භාගය.
 සොර, 3. දරුණු
 වංකම, පු. සක්මන
 වතුදෙණික, 3. ද්‍රෝණ සතරක්
 දැමිය හැකි.
 වතුබිණිණ, ප. කුලසතරට
 (අයත් මිනිස්සු)
 වමම, න. සම
 වමු, ඉ. සේනාව: හට සමුහය.
 වාතුමහාභුතික. 3. ධාතු
 සතරෙන් හටගත්.
 වාරණික, න. ජංගම චිත්‍රය
 විකිට්ඨති, පිළියම් කරයි.
 විතකුට, පු. එනම් ඇති පථිතය
 විතසතු, 3. සිත හා උපත්.
 විතාගාර න. චිත්‍ර පෙන්වන

ශාලාව.
 විරඬිතික, 3. බොහෝ කල්
 පවත්නා
 විරසාවාසි, පු. බොහෝ කලක්
 ගමන් පිට විසූ අය.
 විරාය, නි. බොහෝ කලකට
 වූලා, ඉ. හිසේ කුඩුම්බිය.
 වෙටක, පු. කොල්ලා
 වොරසානක, පු. සොරුන්
 මරන්නා
 වොළ, පු. වස්ත්‍ර.
 ජඩ්ඛාපෙත්වා, ඉවත දමමවා
 ජඩ්ඛිතභාව, පු. හැරදැමූ බව
 ජපකි.ඉ. සැඩොල් ස්ත්‍රිය
 ජමා,ඉ. පොළොව
 ජමාමසික, 3. හමසකට සැහෙන.
 ජාන - බඩගිනිවූ
 ජගතිසාදෙස, පු. පෘථිවි ප්‍රදේශය
 ජගතිරුහ, පු. ගස
 ජවජධ, 3. ඉපදීමෙන් අත්ධවූ
 ජක්කා, 3. පිරිසිදු,
 ජටා, ඉ. අවුල: එකාබද්ධ වූ
 හිස කෙස්: හැඩපලු
 ජණ්ණකසන්ධි, ඉ. දණහන්දිය
 ජනපදවාරිකා, ඉ. රටේ ඇවිදීම.
 ජනකුහනපථං, මිනිසුන් මුළු
 කිරීම පිණිස.
 ජනතු, පු. සත්වයා.
 ජම්බොන්ද, න ජම්බුතදියෙන්
 ලබාගත් රන්
 ජවග්ගව, පු. මහලු ගවයා
 ජාගර, 3. පිබිද සිටින.
 ජාණු, පු. දණ
 ජානසාර, න. ස්වාභාවික විල
 ජාතිධමම, 3. නැවත උපදින
 ස්වභාව ඇති

ජාතිසංසාර, පු. නැවත ඉපදීම.
 ජාතන, න. දැනගැන්ම
 ජාති, ඉ. භාතිය, විපත
 ජාල, න. දැල.
 ජාලාමාලාකුල, ගිනිදැල්
 සමුහයෙන් ගැටපුණු
 ජිහ්-සති, දිනනු කැමතිවේ. ලබනු
 කැමතිවේ.
 ජිගුච්ඡති, පිළිකුල් කපේ
 ජිඝච්ඡති, කනු කැමතිවේ
 ජිවිකා, ඉ. ජිවනෝපාය;
 ජිවත්වීම
 ජුතිඤ්ඤා, ජුතිමත්තු, 3. ප්‍රභාඥාති.
 ඤාතවා, දවා; පුළුස්සා
 ඤාණදස්සන, නං නුවණින් දැකීම
 ඤාත, 3. දන්තලද; ප්‍රකට
 ඤාතක, පු. නැයා
 ධිතඨාන, න. සිටින්න.
 ධනති, දවයි; පුළුස්සයි.
 තක්කසිලාමග්ග, පු. තක්සලාවට
 යන මග.
 තවපරියන්ත, 3. සමකෙළවර
 කොට ඇති
 තටතවායති, තට-තට යන ශබ්ද
 පවත්වයි.
 තණ්හාසොත, පු. තෘෂ්ණා
 තමැති සැඩපහර
 තථාචාදිනී, ඉ. එසේ කියන්නී
 තලතො, නි. මතුපිටින්
 තලුණ, 3. තරුණවූ, නොමේරූ
 තසති, තැනිගනී.
 තාදිසක, 3. එවැනි
 තාදී, පු. කම්පා නොවන
 ස්වභාව ඇත්තා
 තාවතක, 3. එපමණ.
 තික්ච්ඡක, පු. වෙද.

තික්ච්ඡති, වෙදකම් කරයි
 තිතික්ඛති, ඉවසයි.
 තිත්තිර, පු. වටුවා.
 තියාමරත්ති, ඉ. යාම තුනක්
 ඇති රාත්‍රිය.
 තිරොකරණි, ඉ. තිරය.
 තිරොකුඨිං, ක්‍රි.ව. බිත්තිසරස
 තිරොපාකාරං ක්‍රි.වි. ප්‍රාකාරය
 සරස
 තුච්ඡහත්ථ, 3. හිස් අත් ඇති.
 තුඨපහවිධං, 3. තුටුපහටු වූ
 තුම, පු. තෙමේ.
 තුරිතාගිතිපාතී, පු. වහා
 පනින්නා.
 තුලිත, 3. කිරු; ප්‍රමාණ කල
 තුලසන්නිහ, 3 පුළුන් වැනි
 තෙවිජ්ජ, තෙවිජ්ජක, 3. ත්‍රිවිද්‍යා
 ඇති.
 ථණ්ඩිල, න. උස්බිම; කර්කශ
 භූමිය.
 ථාලිපාක, පු. දසදෙනෙකුට
 සෑහෙන කෑම අඩුක්කුට
 ථුල්ලානි න. (බහු) පරුෂ වචන.
 ථුණෙය්‍යක, 3. ථුණනියම්ගම්වැසි
 ථෙතෙතවා, සොරකම් කොට
 දකති, දැකී
 දක්ඛිණ, ඉ. දනමය කුශලය.
 දණ්ඨා, ක්‍රි. දෙන්නේය.
 දබ්බ, පු. කුසතණ
 දස්සනකාම, දකිනු කැමති.
 දස්සනීය. 3. දැක්කපුතු; මනා
 රු ඇති.
 දහති, දවයි; කියයි.
 දහර, පු. ලදරුවා.
 දානග්ග, න දන්දෙන තැන.
 දනවෙය්‍යාවටික, පු. දන්විධාන

කරන්නා.

දාය, පු. වනය

දායාද, පු. උරුමය

දායාදක, 3. උරුමය බලන

දරහරණ, නං. භාය්‍යාවක් රැකීම

දිඬුබම්මික, 3. මෙලොව පිළිබඳ

දිඬුව ධමෙම, මේ ආත්මයේදීම.

දිපද, 3. දෙපා ඇති.

දිඛගන්ධ, පු. දිව්‍ය සුවඳ

දිවසකර, පු. සුය්‍යයා.

දිවස-සන්නත, 3. දිවස මුළුල්ලේ
රත්ති

දිවාචිතාර, පු. දවල් විසීම හෝ
වසන තැන.

දිස, පු. සතුරා

දීඝාට්ඨ, පු. දිර්ඝායුෂ ඇත්තා.

දුක්ඛම: ඉවසිය නොහැකි.

දුක්ඛිසති, දුක්ඛ පත්වේ.

දුර්ව්‍යතන, 3. නොමනාසේ වැසු
හෝ සෙවිලි කළ

දුද්දද, 3. දීමට අතපසු

දුබ්බල, 3. දුච්ඡවු.

දුබ්භණ්ණ, න. නපුරු කථාව

දුබ්භිසාසනි, ක්‍රි. ද්‍රෝහකරන්නේය

දුර්ව්‍යතන. 3. අනුච්ඡායමට අප
හසුටු

දුස්සසුග, න. වස්ත්‍ර ජෝඩුව

දුහති, ද්‍රෝහකෙරේ; හිංසා කෙරේ.

දෙවදෙව, පු. දෙවියන්ගේ දෙවියා

දෙසස්, 3. අප්‍රියවු

දෙණමුඛ, න. ගංමුවදොර

දෙහග්ග, න. දුර්භාග්‍යය;

අවාසනාව.

දෙලායනත, 3. එහා මෙහා

වැනෙන.

ද්වාරමණ්ඩ, දොරටුව මැද.

ද්වේපථ, පු. දෙවටපාර;

දෙපා මග

ධක්ඛ්‍යා. 3. භාගය ඇති; න.

ධාන්‍ය

ධනවේද, පු. ධන විනාශය

ධනතණ්හා, ඉ. ධනාශාව

ධමනිසන්ථතගත්ත, 3. තහර

ඉල්පුණු ශරීර ඇති.

ධම්මනිම්මිත, 3. ධම්මයෙන් මැවූ

ධම්මවිනය, පු. ධම්මයෙහි හික්මීම
හෝ පිළිපැදීම.

ධම්මාගද, පු. ධම් නමැති
බෙහෙත

ධම්මාහිසමය, පු. ධම්මාවබෝධය.

ධංසනි, පිරිහේ

ධාතී, ඉ. කිරීමට.

ධාරයමාන, 3. දරන; දරමින්.

ධුර, න. තනතුර; රථයේ ඉදිරි
කොටස; භාරය.

ධුරස්සහ, 3. ධුරය උසුලන.

ධුමායනි, දුම්බමයි.

ධොන, පු. පණ්ඩිතයා.

ධොනා, ඉ. ප්‍රඥාව

නගන්තර, පු. ගස් අතර හෙ.
කළ අතර.

නග්ග, 3. වස්ත්‍ර රහිත.

නග්ගවරියා, ඉ. නිවිස්ත්‍රව
හැසිරීම

නරපුඤ්ච, පු. ශ්‍රේෂ්ඨ මනුෂ්‍යයා.

නහුත, න. වෙඩිරු

නහාතක. පු. උගත් බ්‍රාහ්මණයා

නහුත, න. දසදහස; ඉලක්කම්

30 කින් ලියයුතු තවත්
ගණනක්.

තල, පු. බටහස
 නානාභාව, පු. චෙන්චීම
 නික්කමනවෙලා, ඉ. නික්මෙන
 වෙලාව
 නිගච්ඡති, පැමිණේ.
 නිගණ්ඨ, පු. නිවටා; නිර්වස්ත්‍ර
 ශ්‍රමණයා.
 නිව්ව, 3 නිත්‍යවූ
 නිව්වකාලං, ක්‍රි.වි. හැමකල්හි
 නිව්ඡරති, පිටතට විහිදේ
 නිව්දුහති, කෙලගසයි
 නිද්ධමති, දුරුකරයි.
 නිත්ත, පහත්බීම; තැනිතලාව
 නිත්තාහුත, ඉලක්කම් 37 කින්
 ලියයුතු ගණනක්
 නිපජ්ජමාන, 3 හොචිත;
 හොචිමිත්.
 නිපජ්ජාපෙඨා, හොවා බීම
 ඇලකරවා.
 නිපක, 3. නුවණැති; දක්ෂවූ
 නිපතිඨා, බීමවැටී.
 නිජ්ජහ, 3. තේජස් නැති.
 නිබ්බන්ධිතභාව, පු. ඉපදවූ බව
 නිබ්බාණාගිරත, 3. නිවණෙහි
 ඇයුණි.
 නිබ්බාග, 3. වැඩකට නැති;
 ප්‍රයෝජන රහිත.
 නිමන්තෙතුං, නි, ආරාධනා
 කරන්ට.
 නිමුජ්ජති, කිද්දෙහි.
 නිය, 3. සාධකය
 නියක, 3. නියතවූ
 නියුත්තක පුරිස, පු. නියෝජිත
 මිනිසා.
 නිය්‍යාදෙඨා, පාවාදී,

නිය්‍යාසී, ක්‍රි. පියත්විය.
 නිරබ්බද, න. ඉලක්කම් 65 කින්
 ලියයුතු ගණනක්.
 නිරාස, 3. ආශානැති
 නිරුජ්ජධති, නිරුධවේ; අභාවයට
 පත්වේ.
 නිරුපධි, 3. ක්ලෙශ රහිත
 නිල්ලජ්ජ, 3. ලජ්ජානැති
 නිල්ලොකෙති, හෙමින් බලයි.
 නිවාරෙතු, පු. වළක්වන්නා
 නිවෙසනද්වාර, න. ගෙදොර
 නිවෙසෙති, වාසයකරවයි.
 පිහිටුවයි.
 නිසින්නාධාන, න. හුන්තැන
 නිසාජ්ජිඨා, හැරදමා
 නිසාඤ, පු. විපාකය
 නිහත. 3. නැසූ; යටපත්කළ.
 නියානසනී, පාවාදෙයි.
 නෙකම්, න. විශාල රන්
 කාසියක්
 නෙකධම්ම, න. නික්මයාම
 නෙගම, පු. නියමිගම්වැසියා.
 නෙමිත්තික, පු. නිමිතිකියන්නා
 පකුබ්බන්ත, 3 කරන; කරමින්.
 පකිත්තෙති, වණිනාකරයි.
 පකිත්තෙත්ත 3. වණිනාකරන
 පකොට්ඨ, ඉ. ඉලක්කම් 15 කින්
 ලියයුතු ගණනක්.
 පක්කොසාපෙසී, කැඳෙව්වේය.
 පකබ්බිඨා, පැකිල; හැපී.
 පකඛායති, වැටහේ.
 පගෙව, නි. කල්ඇතුළුවම
 පග්ගණහාති, දැඩිකොටගනී.
 පග්ගරන්ත, 3. වැහෙන;
 වැගිරෙන

පවරිණි, පු. ක්‍රි. හැසිර
 පට්ඨකඛාන, න. නැතැයිකීම
 පව්වති, පැයේ
 පට්ඨකඛාන, ඉ. සතුරුය
 යන හැකීම.
 පට්ඨකඛිම, 3. ප්‍රත්‍යක්තයෙහිවූ
 පට්ඨකඛිත, 3. නුවණින්
 සලකා බලන.
 පට්ඨකඛිත, න. හැරීම.
 පට්ඨකඛිත, 3. නැවත උපන්
 පට්ඨකඛිත, නූතනැතින්
 නැතිවිසි.
 පට්ඨකඛිත, ගොඩනැගී.
 පට්ඨකඛිත, 3. (එලෙස හෝ
 ලං) සිටි
 පට්ඨකඛිත, පු. ඉතා උදෑසන්
 කාලය
 පට්ඨකඛිත, (බීමට) බැස
 පට්ඨකඛිත, ක්‍රි.වි. අත්පිටිපසට
 තබා.
 පථ, ඉ. සැවසමුහය.
 පථපති, ඉ. භාරයාව.
 පථනාති, දැනී.
 පථලති, දැල්වේ.
 පථලිත, 3. දැල්වුණු
 පථලිත, න.
 පථලිතවීම
 පථලිත, පු. දෙඅත් ඔසවා එක්
 කොට තබාගන්නේ.
 පට්ඨකඛිත, 3. ඉවත්වීම; න.
 පස්සට යාම.
 පට්ඨකඛිත, නි. කල්ඇතිව
 පට්ඨකඛිත, පු. හැරීම; නැතිම
 පට්ඨකඛිත, හැරී නවතී.
 පට්ඨකඛිත, 3. පිළිපත්; යෙදුණු.

පට්ඨකඛිත, 3. පිළියෙල
 පට්ඨකඛිත, නි. නැවත
 විචාරන්ට
 පට්ඨකඛිත, පු. පිළිගෙන
 සංග්‍රහ කිරීම
 පට්ඨකඛිත, ඉ. විශේෂ අන්‍ය
 පට්ඨකඛිත, න. හුදකලා
 විවේකය.
 පට්ඨකඛිත, විදිසි.
 පට්ඨකඛිත, පු. වළක්වන්නා
 පට්ඨකඛිත, පොරොන්දුවේ;
 පිළිතුරු දෙයි.
 පට්ඨකඛිත, පොරොන්දු වී;
 පිළිතුරු දී.
 පට්ඨකඛිත, හැරේ
 පට්ඨකඛිත, 3. පුදු පියාපත්
 ඇති.
 පට්ඨකඛිත, ඉ. අතුපැල.
 පට්ඨකඛිත, ඉ. විසිපත.
 පට්ඨකඛිත, 3. ප්‍රත්‍යාවර්ත.
 පට්ඨකඛිත, පු. පිහිටිකාලය
 පට්ඨකඛිත, න. පිහිටිතැන
 පට්ඨකඛිත, 3. පැමිණියුතු
 පත්ති, ඉ. පින: පැමිණීම.
 පද්ම, න. ඉලක්කම් 121 කින්
 ලියනු ලබන ගණකා:
 පු. එනම් තරකය.
 පට්ඨකඛිත, පු. කන්දපාමුල
 පට්ඨකඛිත, ඉ රටින් පිටිවහල්
 කිරීම
 පට්ඨකඛිත, පට්ඨකඛිත, පිටි
 වහල් කරයි: පැවිදි කරයි.
 පට්ඨකඛිත, බබලවයි.
 පතු, පු. සමර්ථයා:
 පොහොසතා

පමුඛි, මිදේ; නිදහස්වේ.
 පමුඤ්චි, පිටකෙරේ.
 පමොක්ඛ, පු. නිදහස, මිදීම.
 පයිරුද්ධානි, දේශනාකරයි.
 පයිරුපාසනි, සේවනයකෙරේ.
 පයොජේතුං, නි. යොදවන්ට.
 පරපාණ, පු. අන්‍යයාගේ ප්‍රාණය
 පරපුග්ගල, පු. අන්‍ය පුද්ගලයා.
 පරම, 3. උතුම්; ශ්‍රේෂ්ඨ
 පරරජ්, න. අනුන්ගේ රාජ්‍යය.
 පරසත්ත, පු. අන්‍යසත්වයා.
 පරාජිත, 3. පැරදුණු
 පරික්ඝානි, අදිනු ලැබේ.
 පරිවාරික, පු. සේවකයා;
 ශ්‍රාවකයා
 පරිවාරිකා, ඉ. සේවිකා ස්ත්‍රීය.
 පරිච්ච, පු. ක්‍රි. පිරිසිදු.
 පරිණායිකා, ඉ. නායක ස්ත්‍රීය
 පරිතො, නි. භාත්පසින්; වටින්.
 පරියන්ත, පු. කෙළවර
 පරියාදියනි, ක්‍ෂයකෙරේ.
 පරියාය, පු. පිළිවෙළ; ක්‍රමය.
 පරිවර්ණිය, 3. දුරුකළයුතු
 පරිවර්ණි, භාත්පසින්
 දුරුකරයි.
 පරිචිතක්ක, පු. සිතුවිල්ල.
 පිරිවෙණ, න. හික්මුවක් වසන
 ගෙය ඉදිරිපස.
 පරිපුර්වකි, පිරිසිදු වේ.
 පරිපුර්ණානි, වියල්.
 පරිහිතගත්ත, 3. කෘශ වූ ශරීර
 ඇති.
 පරොසක. 3. සියයට වැඩි.
 පරිලාභ, පු. දහය.
 පරොසහස්ස, 3. දහසකට වැඩි.

පලොකධම්ම, 3. විනාශවන
 කිහිට ඇති.
 පච්චිකෙති, පෙරළයි.
 පච්චිච්චි, වැඩේ.
 පචාරණා. වස්ථුවෙන් කිරීම
 පචායන්ත, 3. වහනයකරන
 පචාහෙති, පාකරහරියි; දුරු කරයි.
 පචෙසෙතු, පු. ඇතුල්කරන්නා.
 පසහනි, මඩයි.
 පසරෙති, දිගුකරයි; (කඩයක්)
 විවෘත කරයි.
 පසාධන, න. පලඳනාව
 පසෙනදි. පු. පරසේනාවන්.
 ජයගන්නා. එනම් රජ
 පහධං, 3. ඉතා සතුටු වූ.
 පහුත සත්තරතන, 3. බොහෝ
 සත්රුවන් ඇති.
 පලිබෝධ, පු. බාධකය.
 පංසු, න. පස්.
 පංසුකීලා. ඉ. වැලිකෙළිය.
 පංසුකුල, න. අපෙක්ෂාරහිතව
 හැරදැමූ දෙය.
 පාවිත්තිය, න. ශික්ෂාපද
 කැඩීමෙන් සිදුවෙන එනම්
 ඇති වරද.
 පාටලිපුත්ත, න. පැළපුප්තුවර.
 පාටිකංඛ, 3. කැමතිවියයුතු.
 පාණසානී, පු. සතුන් මරන්නා.
 පාණානිපාත, පු. පරපණ
 නැසීම.
 පාණ්‍යපෙතං, ක්‍රි.වි. ජීවිතාන්තය
 දක්වා
 පාතරාස, පු. උදෑසන් බත.
 පාතුගුනසත්තරතන, 3. පහළ වූ
 සත්රුවන් ඇති.

පාදංගුධි, පු. පයේ

මාපටුගිල්ල

පාදකල, න. යටිපතුල

පානියථාලක, පු. පැත්තොන

භාජනය

පාපකම්මි, පු. පවිකම් ඇත්තා.

පාහන, න. පඩුර; මාර්ගො

පකරණ.

පාරගාමී, පු. පරතෙරට යන්නා

පාරගු, පු. පරතෙරට පැමිණියේ

පාචුස, පු. වම්මාකාලය

පිටක, න. කුඩයක් වැනි

භාජනය

පියරූප න. ප්‍රිය රූපය

පිවනභාව, පු. බොනබව

පිවාසනී, බොහු කැමතිවේ.

පිළකා, ඉ. පිළිකාව

පිළඤ්ඤා, පළඤ්ඤාව

පුග්ගලවේණිකතා, ඉ. පුද්ගල

විශේෂය.

පුඤ්ඤාසංයුත, පු. පිත්ථය

පුටකම, න. ගොටු ගැසීම

පුණ්ඩරික, න. ඉලක්කම් 114

කින් ලියුයතු ගණනක්.

පුත්තකණ්ඨා, ඉ. පුතුන් කෙරෙහි

ආලය.

පුපුඤ්ඤා, පු. වෙන්වූ ආත්මය

පුපුජ්ජන, පු. නුගත් සාමාන්‍ය

මිනිසා

පුපුගුත, 3. පහළ; පැතුරුණු

පුපුල 3. පළල්වූ

පුතදිවස, පු. පසුද.

පුප්ඵග්ගිය, න. මලින් සැරසූ

කණුව.

පුබ්බණ්ඩසමය, පු. පෙරවරු

කාලය

පුබ්බනිමිත්ත, න. පෙරනිමිත්ත

පුම, පු. පුරුෂයා.

පුරකක, 3. පෙරවුකළ;

පිරුවැරු.

පුරුෂානො, නි. ඉදිරියෙන්

පුරුෂාභිමුඛ, 3. පෙරදිගට

අභිමුඛවූ

පුරා, නි. පෙර.

පුරිසාරකක, පු. ග්‍රෙෂ්ඨ පුරුෂයා

පුජනා. ඉ. පිදීම.

පුතිකාය, පු. කුණුකය.

පුච්ච, පු. කැවුම

පෙකම්මාන 3. බලන; බලමින්

පොයෙහි. තළයි; බැටදෙයි.

ප්ලවති, පැනපතැයයි.

ඵලී, 3. ඵල ඇති

ඵාසුකඨාන, න. පහසුතැන.

ඵාසුකා, ඉ. ඉලඟුටය.

ඵුට, 3. පැතුරුණු.

ඵෙණුද්දෙහකං, ක්‍රි..වි. පෙණ

දමමින්.

බබ්බු, පු. බලලා.

බරිහිය, න. (යාගපිණිය

ගන්නා) කුසතණ.

බලනායක, පු. හටනායකයා.

බලාකා, ඉ. කණකෙකි.

බලිකම, න. බිලිදීම.

බහතර, 3. අධිකවූ.

බහුභාණි, පු. බොහෝ කථා

කරන්නා.

බිත්ථු, නං. ඉලක්කම් 51 කින්

ලියයුතු ගණනක්.

බිල, න. බෙණය; සිදුර.

බිජ්ජුර, පු. ලජ්ජාරත්. Citron.

බුද්ධකි, අවබෝධකෙරේ.
 බුද්ධමාන, 3. අවබෝධකරන.
 බුඩ්ඪ 3. මහලු.
 බුඩ්දුප, පු. බුද්දසා.
 බුඩ්දුත, 3. බුද්දු.
 බුහුකකි, කනුකුමනිවේ.
 බුහුකකි, 3. බඩගිනි ඇති.
 බුහන්ත, 3. මහත්.
 බුහුමරුව, 3. බමුණුකුල ඇති.
 බුහුමලොකුපග, 3. බඹලොව
 උපදනා.
 හඩ, 3. පෝෂණය කළයුතු:
 බැලමෙහෙකරුවා.
 හති, ඉ. බැලය: කුලිය.
 හතිධාන, න. බැලමෙහෙකරන
 තැන.
 හතතවිසාග, පු. ආහාර
 ගැනීම.
 හද්ද, හද්, 3. යහපත්
 හර, 3. පින්වත්: හුවත්: වෙමින්.
 හවනිස්සිත, 3. හවය හා
 සම්බන්ධවු.
 හස්ම, න. අලු.
 හාගිනි, ඉ. කොටස්කාරී.
 හාවයනි, හාවෙති, වඩයි.
 හියොසොමනාය, නි. වැඩි
 වැඩියෙන්.
 හුඬකරණ, න. බිරීම
 හුඬන්න, න. අනුභවකිරීම.
 හුස, න. බෙල්.
 හු, ඉ. හුමිය: පොළොව.
 හුතපුබ්බං, නි. පුච්ඡේදී.
 හුතවිසා, ඉ. අමනුෂ්‍යයන්
 පිළිබඳ ශාස්ත්‍රය
 හුමිරාමණෙයාක, න. රමා
 හුමිය.

හෙසජජමනා, ඉ. බෙහෙත්
 ප්‍රමාණයක්. A dose
 හොජනුපානති, ඉ. ආහාරයාගේ
 හටගැත්ම
 හොජෙත්වා, අනුභවකරවා.
 මකකට්, ඉ. වැදිරිය.
 මසවත්තු, පු. ගක්‍රයා
 මච්ඡරායනි, මසුරුවේ.
 මච්ඡරිය, න. මසුරුබව.
 මච්ඡර, න. මසුරුකම.
 මණ්ඩුකුඬල, න. මැණික් බැඳි
 කඩුක්කම.
 මනනක්කු, 3. පමණ දන්නා
 මන්තිකාපනා, පු. මැටි පාත්‍රය
 මජ්ඣක, ප. හිස: මුදුන
 මජ්ඣ, 3. මැඩුණු.
 මධුරමංස, න. මිහිරිමස්.
 මධුසාව, 3. මී වැහෙන.
 මනුජාධිප, පු. රජ.
 මනුසාහුත, 3. මිනිසෙක් වු.
 මනොරථ, පු. අභිලාෂය.
 මරිතුයෙ, මැරෙත්ව
 මහග්ග, 3. ඉතාවටිනා.
 මහාකථාන, න. ඉලක්කම් 135
 කින් ලියයුතු ගණනක්.
 මහාමන, පු. මහාමාත්‍යයා.
 මහාගිනික්ඛමණ, න. උසස්වු
 නික්මයාම.
 මහාසාර, 3. මහාධනවත්.
 මහෙසි, පු. මහාසෘජීවරයා.
 මා. පු. චන්ද්‍රයා.
 මාතඬා, පු. ඇතා.
 මාතුගාම, පු. ස්ත්‍රිය.
 මානුසත්ත, න. මිනිසත් බව
 මාරබ්ඛන, න. මාරයාගේ
 බැම්ම.

මාරයමානා, ෧. මරනුලබන්නි.
මාරෙතුකාම, 3. මරනු කැමති.
මාලාවිලෙපනධර, 3. මල් හා
විලවුන් දරාගත්.

මීගරාජ, පු. සිංහයා:

මාගරාජයා.

මිට්ඨහෙද, පු. අන්‍යෝන්‍යාභේදය
මියති, මැරේ.

මිල්හ, පු. අශුවි.

මුධා, ති. නිකමට, නොමිලයේ.

මුලාල, න. නෙලුම් ආදියේ
කැහැකි මුල්.

මුසලපාන, පු. මොහොල

වැටෙන පමණ දුර

මෙන්තායති, මෙමිනි කෙරේ

මෙන්නි, ෧. මෙමිතිය

මොසවස්, න. මුසාවාදය

යජ්ජෙවං, ති. ඉදින් එසේනම්
යක්කො, පු. යාගය.

යථාකපිතං, ක්‍රි. වි. කී පරිදි.

යථාජ්ඣාසයං, ක්‍රි. වි. අදහස
පරිදි.

යථාධිජ්‍යෙත, 3. අදහසට

එකහවු

යථාබලං, ක්‍රි. වි. ශක්තිය

ඇතිසේ.

යථාබුච්ඡං, ක්‍රි. වි. පහසු පරිදි.

යමකසාල, පු. බදසල්ගස

යාපනිය, 3. යැපියහැකි:

පවත්වා ගතහැකි.

යාමුන, 3. යමුනා නදීවාසීවු

යාවතායුකං, ක්‍රි. වි. ආයුෂ

ඇතිනාක්

යාවදිඨ්ඤං, ක්‍රි. වි. කැමතිනාක්.

යාවදෙව, ති. සඳහා: පමණක්.

යුගන්ත, පු. කල්පාන්තය.

යුජ්ඣිතුකාම, 3. යුධකරනු
කැමති.

යුච, පු. තරුණයා

යුප, පු. යාග පිණිස සිටවන

වැඹ: ප්‍රාසාදය.

යෙභුයොන, ති. බොහෝ සේ.

යොනන, න. යොන: රැණ

රජන, න. පඩි: පවේමට ගන්නා
සායම.

රජ්ජාදෙස, පු. රාජ්‍යයට අයත්
ප්‍රදේශය.

රත්තසාලි, පු. රත්හල්

රත්තක්කු, 3. රාත්‍රි දන්නා:

වයස්ගත පුද්ගලයා.

රත්තත්ඨකාර, පු. රෑ අඳුර

රවනකාල, පු. නාදකරන කාලය

රාජදෙසන, න. රජු දැකීම.

රූපරාමමණ, නං රූප අරමුණ:

ඇසට පෙනෙන දෙය.

රොවති, කැමති වේ: රුවි කෙරේ.

රොස, පු. කෝපය

ලඛාන, පු. ක්‍රි. ලැබ.

ලහුතා, ෧. සැහැල්ලු බව.

ලාප, පු. කැටකුරුල්ලා. (වටු
වර්ගයකි)

ලිංගිය, පු. ක්‍රි. වැලඳගෙන

ලියති, (දැකැත්තෙන්) කපනු

ලැබේ.

ලෙච්චු, පු. මැටිකැටය.

ලොකධාතු, ෧. සමස්ත ලෝකය.

ලොකනාථ, පු. ලෝකස්වාමීවු

බුදුරජ.

ලොමහංසන, 3. ලොමුදැහ

ගැත්ම කරවන.

ලොහිතකකි, 3. රතු ඇස් ඇති.
 වග්ගුසාර, 3. මිහිරි නාද ඇති.
 වච්ච, න. වර්වස්; අශුවි.
 වච්චති, වසන්තේය.
 වච්චපාල, පු. වස්සන් රකින්නා
 වජ්ඣාර, න. ගාල්දොර
 වජ්ඣ, 3. වධයට පැමිණ විය
 යුතු; මැරියයුතු.
 වජ්ජිපුත්තක, 3. වජ්ජිත්ගේ දරු
 වු.
 වණ්ණවාදී, පු. ගුණ කියන්නා.
 වන්තිකුං, නි. පවතින්නට
 වත්ථබ්බ, 3. විසියයුතු.
 වදඤ්ඤ, 3. වචනදන්නා;
 න්‍යාගගිලියා.
 වටු, ඉ. සක්‍රිය.
 වනන්තර, න. වනය.
 වන්දිය, 3. වැන්දයුතු
 වර, පු. වරය; විශේෂ අවසරය
 A Boon
 වරණරුකකි, පු. ලුණුවහණගස.
 වරක්ඛලකකණ, 3. උතුම් පින්
 ලකුණු ඇති
 වසල, පු. නිවයා.
 වසානුග, 3. වසනයට ගිය.
 වාතාහන, 3. පුළුහින් පහකරන
 ලද
 වාදකාම, 3. විවාද කරනු
 කැමති.
 වාදි දසාපභාරි, පු. වාදීන්ගේ
 එඩිමඩින්නා.
 වායිත, 3. වියන ලද.
 වාරිජ, නං පියුම.
 වාරෙය්‍ය, නං. විවාහ යෝජනාව.
 වාරෙති, වළක්වයි.
 වාලග්ග, පු. අස්කෙඳි අග

වායි. ඉ. වැය.
 වායිත, 3. සුවදකැවු
 වාලව, පු. සාමාන්‍ය අශ්වයා.
 විකුලාව, 3. විනාගවු කුඩු ඇති.
 විගස්ත, පු. ක්‍රි. බැස; ඇතුල්ව.
 විචින්න, 3. සොයන; විමසන
 විජිත න. රට.
 විජ්ජාවරණසම්පදා, ඉ. උසස්
 ඥාණයෙන් හා හැසිරීමෙන්
 යුක්තවීම.
 විඤ්ඤ, පු. පණ්ඩිතයා.
 විතති, ඉ. සතුට.
 විත්ථාර, පු. විස්තරය පළල.
 විටුපන, න. වටාපන
 විටුම, 3. දුම්තැනි
 විනාසන්න, 3. විනාශය කෙළවර
 කොට ඇති.
 විනොදන, න. දුරු කිරීම.
 විනොදෙව්වා, දුරුකොට.
 විජ්ජවිසාරි, 3. බලාපොරොත්තු
 කඩවු
 විජ්ජයොග, පු. වෙන්වීම.
 විජ්ජාලිත, 3. පැළුණු ; ඉරිගිය.
 විධාතු, පු. බ්‍රහ්මයා; කරන්නා.
 විමන, 3. නොසතුටු සිතැති
 විමල, 3. නිර්මල; කෙලෙස්
 නැති.
 වියාකාසි, ක්‍රි. ප්‍රකාශ කළේය.
 විරඩ, 3. වැරදුණු; වරද්දාගත්
 විරවන්න, 3. හඬන; හඬමින්.
 විලපමාන 3. වැලපෙන
 විලිත, 3. දියවගිය.
 විලොකිත, න. වටපිට බැලීම
 විවට්ඨද, දුරු කළ වැස්ම
 ඇති.
 විවසාන, න. අවසානය

විවේකසුඛ, න. විවේකසැපය.

විසය, පු. අරමුණ;

ගොවරසථානය.

විසභති, හැකිවේ: සමඛිවේ.

විසිදති, ගිලෑබසී.

විසෟසති, විශ්වාසකෙරේ.

විභංගම, පු. පක්ෂියා.

විභෙට්ඨනජාතික, 3.

විංසාකරන ස්වභාව ඇති.

විමංසති, විමසයි.

වුච්චමාන, 3. කියනු ලබන.

වුත්ත, 3. වැපුරු: කියන ලද.

වුත්තනය, පු. කී. ක්‍රමය.

වුපකට්ඨ, 3. හුදකලාව විවේකී වූ.

වුය්භති, පාවේ.

වුසෟති, වාසය කරනු හෝ

පිළිපදිනු ලැබේ.

වේණුවන, නං. උණුවනය

වේදගු, පු. වේදය දන්නා.

වේදෙහිපුත්ත, පු. විදේහරට උපන්
දේවියගේ පුත්‍රයා.

වේධමාන, 3. වේදුලන

වේස්ම, න. ගෘහය

වේසාලික, 3. විශාලානුවර වැසි

වේසියා, ඉ. වෙශ්‍යාස්ත්‍රී

වේරොපෙති, තොරකයි:

වෙන්කරයි.

ව්‍යන්සුසභ, ව්‍යාගුරාජයා.

ව්‍යඤ්ජන, න. අකුරු: ව්‍යඤ්ජනය.

ව්‍යන්තිභොති, ගෙවියයි: අවසන්
වෙයි.

ව්‍යාකරොති, නියමකොට කියයි.

ව්‍යාකත, 3. ප්‍රකාශ කළ.

ස, 3. ස්වකීය, පු.න. තමාගේ
ගෙය.

සකට්පරිවත්ත, පු. කැරක වට

කොට තැබීම.

සකුණන්සී, පු. උකුසුයා.

සක්ඛිද්විට්ඨ, 3. ප්‍රත්‍යක්ෂයෙන්දුටු
සත්‍යසාසන, න. ශාක්‍යවුද්දන්ගේ
ධර්මය.

සබ, පු. මිත්‍රයා.

සබ්ල, 3. මෘදුවචන ඇති.

සාගාමෙය්‍ය, 3. එකගමේ උපන්

සගාරව, 3. ගෞරව සහිත

සංගමම, පු. ක්‍රි. එකතුව.

සචරිකිරියා, ඉ. ප්‍රත්‍යක්ෂකිරීම.

සඤ්ජු, නි. වහා: එකෙණෙහි.

සද්ජානාති, හැදිනගනී.

සඤ්ජායති, හට ගනී.

සතපල, 3. සියක් පලමක් බරැති.

සතිපට්ඨාන, න. සිහිය පිහිටුවීම

සත්තයා, නි. සත් ආකාරයකින්.

සත්තපදවීතිහාර, පු. සත්

පියවරක් මසවායාම.

සද්ද්ව, පු. ස්වකීය යහපත.

සඤ්ඛාපෙසි, ක්‍රිත අදහන්ට
සැලැස්විය.

සනත, පු. සන්පුරුෂයා.

සන්තිකාවචර, 3. ළහ හැසිරෙන.

සන්ථව, පු. සමාගමය: ආශ්‍රය

සඤ්මාන, 3. ගලා බසින.

සන්ථත, න. ඇතිරිය.

සන්තිපාතබහුල, බොහෝ
රැස්වීම් ඇති.

සන්තිරුම්භිතවා, මබා තදකොට

සන්තිසින්න, 3. සන්හුන්

සපරිස, 3. පිරිස් සහිත.

සප්පඤ්ඤ, 3. නුවණැති

සපදනං, ක්‍රි.වි. අතරනොහැර

සබ්බකිච්ච, නං සියලු වැඩ

සබ්බවිදු, පු. සියලු දෙනා.

සබ්බන්දද, 3. සියල්ල දෙන.
 සබ්බසංඛත, න. සියලු දෙය
 සබ්බස්සහරණ, න. සියලු
 සම්පත් ගෙනයාම.
 සබ්බාගිභූ, පු. සියල්ල මැඩ
 පවත්වන්නා.
 සබ්බන්තවාරී, පු. ධර්මයෙහි
 පිළිපැදීමෙන් සමානයා.
 සමචාරියා, ඉ. යහපත් හැසිරීම.
 සමනිවිජ්ඣකි, විනිවිද යයි.
 සමන්තකාල, පු. හැකි කාලය.
 සමන්තාගත, 3. යුක්ත වූ
 සමය, පු. රැස්වීම; කාලය;
 ආගම.
 සමාගමම, පු. ක්‍රි. රැස්වීම
 සමාදපෙති, සමාදන් කරවයි;
 පිළිගත්ව සලස්වයි.
 සමාධිභාවනාලු ඉ.
 සමාධියවැඩීම.
 සමාසෙති, සේවනය කරයි.
 සමිඤ්ජති, කම්පාවේ.
 සමිති, ඉ. සභාව
 සමිපචාරී, පු. ළඟ හැසිරෙන්නා
 සමුපබිබුළුභ, භාත්පසින්
 එළඹෙයි.
 සමෙන, සමාදානයෙන්.
 සමිපස්සති, සමාඛවේ;
 සම්පාදනය වේ.
 සම්පජානමුසාවාද, පු. දැනදැන
 බොරුකීම.
 සම්පතිජාන, දැන් උපන්.
 සම්භව, 3. හටගත්.
 සමමගගත, 3. යහපත් මග
 පිළිපත්.
 සමමසති, විමසා බලයි.

සම්මාන, පු. බුහුමන් කිරීම.
 සම්මිඤ්ජන, හැකිලීම.
 සම්මුඛිභූත, 3. හැකුරු; න.
 හැකිලීම.
 සම්මුඛිභූත, 3. හමුවූ.
 සම්මොදමාන, 3. සතුටුවෙන;
 සතුටුවෙමින්.
 සයම්භූ, පු. තෙමීම හට ගන්නා
 සරි. පු. ඊතලය; බටවැනි තෘණ
 වර්ගයක්.
 සරබු, ඉ. හුනා
 සරභූ, ඉ. එනම් ගහ
 සල්ලවිනොදන, 3. හුල්දුරු
 කරන
 සල්ලාප, පු. ප්‍රීතිසහ ගත
 කථාව.
 සවන්ති, ඉ. ගහ
 සසාන, 3. හැමකල්හිපවන්නා.
 සහවාස, පු. සමඟ වීසීම.
 සහවුත්ථ, 3. සමගවිසූ.
 සංඛත, න. හේතුවකින් හටගත්
 දෙය.
 සංඛිත, 3. සංකෂේප කළ.
 සංඛොහෙතවා, කලඹවා.
 සංඝහෙද, පු. සංඝයා බිඳීම.
 සංයමනී, හික්මේ.
 සංයෝජන, න. එකට යෙදීම.
 සංවත්තනි, පවතී.
 සංවත්තනික, පමුණුවන;
 ගෙනදෙන.
 සංවාස, පු. සමඟ වීසීම.
 සංවුත්ත, 3. හික්මුණු
 සංවුතින්ද්‍රිය, 8. හික්මවූ ඉඳුරන්
 ඇති.
 සංවෙග, පු. කලකිරීම; සංවේගය.

සංසිද්ධි, ක්‍රි. ගිලා බැස්සේය.
සා.පු. බල්ලා.
සාතරූප, න. සැපව්වෙන
රූපය
සාදුකර, 3. අතිමධුර: ඉතා
යහපත්.
සාධුවිහාරි, පු. මනාපැවතුම්
ඇතනා.
සාප, පු. දෙස්කීම: ශාපකිරීම.
සායණ්භසමය, පු. හවස්කාලය.
සායමාස, පු. හවස්වන.
සිකබා, ඉ. ශික්ෂාව: ආගමික
නීතිය.
සිබ්, පු. ගින්න.
සිංසනි, ඉඹිසි: ගඳ බලයි.
සිප්පිකා, ඉ. සිප්පිකවුව.
සිංසපාවන, න. ඇට්ටේරිය.
වනය
සිතිහුන, 3. සිහිල්වූ
සීදනි, ගිලාබසී.
සුබජීවී, පු. සැපවත්සේ
ජීවත්වන්නා.
සුබාය, සැප පිණිස.
සුබාවන, 3. සැපගෙන දෙන
සුබුම. 3. සියුම්.
සුවාරුරූප, 3. අතිමනොඥ
රූප ඇති.
සුවිගවෙසි, පු. පිරිසිදුබව
සොයන්නා,
සුතවත්තු, 3. ඇසුදේ ඇති:
උගත්.
සුනිමිමිත, 3. මනාසේ සෑදූ.
සුපාපාන, පු. කුල්ල හෙළීම.
සුබිබව, 3. කිකරු.
සුගිකබ්, 3. සුලභාහාර ඇති.

සුමුබ්, 3. යහපත් මුණු ඇති.
සුලබ් 3, මනාසේ ලැබූ.
සුවණ්ණකටාහ, පු. රත්කටාරම.
සුසන්ධාන, 3. මනාස් හිකමුණු.
සුසානි, වියලේ.
සුහද, පු. මිත්‍රයා.
සුපරස, පු. වාසස්ථනයේ රසය.
සොකනුද, 3. ශෝකයදුරු
කරන
සොකාපහන, 3. ශෝකයෙන්
මැඩුණු.
සොබුමම, න. සියුම් බව.
සොගැට්, න. ඉලක්කම් 93
කින් ලිය යුතු ගණනක්.
සොණ්ණමාලා, ඉ. රත්මාලාව.
සොවණ්ණමය, 3. රත්මුවා: රත්
පිළිබඳ.
සොළසකර්මනන, 3. කිරිය.
16ක් ඇති. (කිරිය නම්
අක්කරය වැනි
බිම්කොටසකි.)
හඤ්චි, නි. ඉදිත්.
හඤ්ඤනි, නැසේ. වෙහෙසේ.
හන්ථගන, 3. අතට
පැමිණි.හන්ථනාග, පු. ඇත්රජ.
හරායනි, ලජ්ජාවේ.
හානවේ, නි. ගෙනයන්ට.
හායන, පිරිමීම: අවුරුද්ද.
හාසකාල, පු. සතුටුවිය යුතු
කාලය.
හිතාය, යහපත පිණිස.
හියනි, පිරිහේ.
හුරාහුරං, ක්‍රි.වි. එහාමේහා:
අතනින් මෙනතට)

සැලකියයුතු වචන හා කරුණුවල සුවිස.

(මෙහි දැක්වෙන්නේ පොතේ පිටු අංකයි)

අකා, 58.	අනාදරාථිය, 43, 46
අගා, 55.	අනුපබ්ඡ, 153
අග්ගිය, 152	අනු-පතියෝගය, 29
අචිරං, 118	අනුපහව්ව, 154
අව්වසරා, 152	අනුයුඤ්චියං, 94
අවජනනි, 152.	අනුච්චිකාර, 175
අජඬුක, 153	අනතරායෝගය, 29, 120
අජ්, අජ්ඣතග්ගෙ, 118	අනතරෙත, 120
අජ්ඣුණ්හො, 118	අනතර් වාක්‍ය, 100
අජ්ඣාපානන, 153	අනො, 121
අජ්ඣාධාර, 153.	අපකස්ස, 154
අඤ්ජනි, 153	අපච්චකිකාරී, 175
අඤ්ඤාත්‍රයෝගය, 31, 41.	අපරජ්ජ, 121
අඤ්ඤාදන්ත්‍ර, 119	අපලොකොති, 154
අඤ්ඤාසි, 73	අපච්චති, 154
අච්චියති 78	අපහන්තු, 154
අනිසාගෙව, 119	අපි, අපිස්සු, 121
අනිසාගෙව, 119	අප්පට්චාත, 154
අනිසාගො, 119	අපි, අපිස්සු, 121
අනියාතුං, 153	අප්පට්චාත, 154
අනිච්චය, අනිච්ච, 119	අප්පට්චාතිකා, 155
අථ, අරො. 120	අප්පෙකව්ව, 5
අත්ථී, 61, 119	අප්පෙව, 122
අත්ථු1, 61	අබ්බුමෙම, 122
අත්‍යන්තසංයෝගය, 29	අබ්බාසය, 80
අද, අදද, 69	අභි-අධියෝගය, 29
අද්දකම්, 70	අභිකම්මං, 123
අද්දස, 70	අභිණ්ණං, 123
අභගබ්දය, 8	අභුඤ්චියං, 94
අභා, 120	අමත්ත, 156
අධිපති අථිය, 45	අමිශ්‍රවාක්‍ය, 100

අමුශබ්දය, 16	ආලිම්පෙති, 156
අම්හො, 123	ආවි, ආවිතාව, 125
අයිර, අයිරික, 155	ආවික්ෂති, 156
අරහා, 25	ආවුසො, 125
අරෙ, 123	ආසස්, 157
අලං යොගය, 31. 37. 123	ආසාදිය, 157
අලංකමුනිය, 123	ආසාදෙති, 157
අලංපනය, 123	ආසි, 61
අලංචනිය, 123	ආසුම්හති, 157
අවන්තාති, 155	ආහ, 72
අවසං, 124	ආහු, 72
අවේච්ඡසාද, 175	ආහුන්දරික 158
අවොච, 65	ඉංස, 125
අසිඬනිපාත, 117	ඉන්ධ්‍රමාය, 32
අස්මා, 155	ඉරිණ, 158
අසොසි, 74	උනෙකාටන, 158
අහාසි, 79	උක්තය, 108
අහනි, 79	උක්තවිශේෂණය, 108.
අහුවා, 62	උක්තාධිනය, 107 - 8
අහුවාසි, 66	උග්ගිරිති, 158
අහෙ, අහො, 124	උචාරෙති, 158
අහොසි, 62	උජ්චති, 158
ආකාරප්‍රතිබ්ධ විස්තාර, 110	උජ්චනී, 158
ආකාරාථිය, 42	උජ්ඣධිතා, 158
ආඛ්‍යාත පුරණය, 108, 110	උත්තරස්වෙ, 126
ආඛ්‍යාත විස්තාර, 108, 110	උත්තරි, උත්තරිං, 126
ආඛ්‍යාත විස්තාර, 108, 110	උත්තරිතංග, 126
ආඛ්‍යාතාධිනය, 107	උදපජා, 75
ආතුම, 155	උද්දන, 159
ආද්, 124	උද්දිස්සකට, 175
ආදෙ, 25	උද්දියති, 159
ආමනතිකාපණ, 156	උද්දෙකනික, 159
ආයසකා 156	උඩපාද, 127
ආරකා, ආර 125, 41	උඩමුඛ, 127
ආරහනි, 156	උඩංචිරෙවන, 127

උඩංයෝගය, 41	මදුබ්බ, 162
උප-ඥා යෝගය, 37	මව්විච්ඡික, 162
උපනිධාය, 159	මසාදෙති, 162
උපමියති, 85	කච්චි, 129
උපවසිසාං, 94	කටභාහ, 162
උපලක්ෂණාර්ථය, 32, 33, 46	කට්ඨි, 162
උපහත්තු, 160	කටුචියකත, 162
උප්ඵ, 160	කති, කතිපය, 14
උප්පානක, 160	කථංකර, 129
උපානතර්වාකය, 101	කථංජීවි, 129
උඤ්ඤාධර්ම, 160	කථම්භුත, 129
උඤ්ඤා, 160	කම්මභුතිය, 13
උභො, 14	කරහවි, 129
උමිමිහති, 160	කර්තෘවාචකය, 100, 101 - 2
උරුත්ථ, 161	කර්තෘවෙසෙසනවාකය 104
උපස්සංඛාර, 22	කම්කර්තෘ, 27
උසාරෙති, 161	කම්මිච්ඡෙදණ, 104, 108
උප්පිසකරණ, 161	කලි, කලිභාහ, 163
උපානාර්ථයෝගය, 32	කසිණ, 163
උපහදති, 161	කාමං, 130
එකච්ච, 18	කාරණාර්ථය, 42
එකච්චිය, 19	කාලථිසස්තමිය, 110
එකජ්ඣං, 127	කාලප්‍රතිබ්බවිස්තාර, 110
එති, 74	කාලප5මාණය, 40
එතො, 128	කාලසම්බන්ධය, 43
එසාති, 75	කිමංග, 130
ඔකප්පනිය, 161	කීරති, 163,
මකාසෙති, 161	කිං භුතිය, 17
මණොසෙති, 161	කුච, 131
මපසිලෙසිකාධාරය, 44	කොච්චි, 18
මපෙති, 161	කොලාප, 163
මමුතෙති, 162	ක්‍රියාපවගගය, 32
මරංයෝගය, 41, 128	ක්‍රියා විශේෂණ නතියාවෙන්, 33
මරෙන, 128	ක්‍රියා විශේෂණනතර්වාකය, 102,
මරොධ, 10	104 - 5

ක්‍රියාසම්බන්ධය, 43	කැසානි, 7
කඩ, 131	කැසානි, 78
කැප්පි, 87	කැප්පි, 134
කටක, 163	කටකවායනි, 91
කටොපිකා, 163	කාවදේ, 134
බු, 132	කාවබු, 134
බුද්දප්ප, 163	කැප්පි, 87
ගලගලායනි, 91	කුම, 165
ගව්විත, 164	කුවට, 135
ගාමණ්ඩල, 164	තෙක් දක්වා අර්ථ, 41
ගීවා, 164	තෙමේ, කුමු, 53
චක්කාලිසං, 21	තිට්ඨනි, 78
චරගි, 132	තිනිකනි, 90
චංගවාර, 164	තිංසං, 21
චිකිච්ඡනි, 90	තිං ච අහං ච, 98
චිච්චිවායනි, 91	ථණ්ඩල, 165
චිරතිවාසී, 132	දක්ෂාර්ථය, 44. 46
චිරපටිකා, 132	දජ්ජා, 68
චිරපබ්බත, 132	දට්ඨ, 166
චිරප්පවාසී, 132	දසසනි, 69
චිරරත්නං, 133	දරශබ්දය, 1
චිරස්සං, චිරාය, 133	දිවා, 135
චිරෙන, 133	දිවිය, 165
චේතාපෙත්වා, 164	දිශාර්ථයෝගය, 40
ඡන්දියනි, 90	දිශාසම්බන්ධය, 43,
ඡන්දක, 165	දීඝරත්නං, 135
ඡපක, 165	දීපිනො, 25
ඡව, 165	දුක්ඛියනි, 91
ඡක්ක, 73	දුට්ඨ, 135
ඡහානි, 80	දුහයෝග්‍ය, 37
ඡාතු, 133	දෙසස, 166
ඡිංසනි, 89	දෙලායනි, 91
ඡිග්ගනි, 90	දෙසිනා, 166
ඡිසව්ඡනි, 90	ධි. ධිරප්ප, 135, 136
ඡ, 133	ධුමායනි, 91

නජ්ජො. 12	පිඤ්ඤක, 169
නමො, 136	පිටාසනි, 89
නහ, 136	පුච්ඡිසං, 94
නානායෝගය, 31	පුටංස, 169
නාම, 120	පුට්ඨෙව, 3
නාම විශේෂානන්තරවාක්‍ය, 102 - 103 - 5	පුට්ඨ, පුට්ඨදිසා, 139
නිශ්ශය්හවාදී, 175	පුට්ඨභූත, 139
නිධමනතුම්බ, 167	පුමගබ්ඳය, 8
නිදංසනී, 170	පුරන්ධං, 139
නිබ්බසන. 167	පුරන්ධා, 140
නිමිත්තාර්ථය, 45	පුරා, 140
නියංපුත්තං, 5	පුච්චාථියෝගය, 40
නිර්ධාරණය, 44 . 46	පෙත්තණික, 169
නිසම්මකාරී, 175	පෙත්ති, පෙත්තික, 170
නෙගම, 167	පොකබරඤ්ඤා, 2, 17
පච්ඡානිපානී, 138	පොත්ථක, 170
පච්ඡාබාහං, 138	ප්‍රධානානන්තරවාක්‍ය, 100
පඤ්ඤාසං, 21	ප්‍රමාණාර්ථය, 41
පටග්ගි, 168	බජ්ඣනි, 87
පටිගඞ්චෙව, 138	බලිවද්දෙව ජීරනි, 80
පටිගගහ, 168	බාහුජ්ඣඤ, 170
පටිච්චකම්ම, 175	බ්‍රහ්මකති, 90
පටිබාණවිතත, 168	බ්‍රහ්මන්ත, 25
පණ්ණාමෙති, 168	බ්‍රහ්මා, 25, 168
පත්තිනම්ම, 29	බ්‍රහ්මවාරයො, 25
පදසා, 168	බ්‍රහ්මගබ්ඳය, 7
පඤ්ඤාසනී, 90	බ්‍රුතී, 72
පභුති, 138	භාගසම්බන්ධය, 43
පරිපතනිය, 173	ධාවසම්බන්ධය, 43
පරාර්ථයෝගය, 41	භියොසොමත්තාය, 141
පරච්ච්ඡ, 169	භූතපුබ්බං, 141
පතිණයෝගය, 37	මංකු, 141
පාතු, 138	මංකුලී, 171
පාමෙති, 169	මණික, 170
	මන්ති, මන්තික, 171

මනනිය, 171
 මනං, 142
 මන්දමුඛී, 171
 මහා, 142
 මහාරාජ, 10
 මා යෝගය, 93, 142
 මාතුගාම, 10
 මාර්ගප්‍රමාණය, 40
 මිගමාතුකා, 172
 මිව්‍යා, 142
 මිථු, 142
 මිශ්‍රවාක්‍ය, 100 - 102
 මුර්ධ ශබ්දය, 8
 මුධා, 142
 මුසා, 142
 මුහු, 143
 මොසවිජු, 173
 යග්‍යෙ, 143
 යදිදං, 143
 යංහුත, 144
 යාවකිවක්‍ඛ, 144
 යාවදිව්‍යකං, 144
 යාවදෙව, 144
 යුව ශබ්දය, 7
 රජකප්‍රරණ, 172
 රහො, 145
 රෙ, 145
 ලක්ඛණ, 172
 ලබ්භ, 145, 52
 ලාභා, 145
 ලොභ, 172
 වක්ඛනී, 65
 වජුනි, 63
 වට්ඨනි යෝගය, 52
 වඩ්ඪි, 172

වත්ථියනි, 91
 වත, වතථ, 172
 වරං, 26
 විකතිකම්ම, 29
 විනා යෝගය, 39
 විහජුවාදී, 175
 විරමණාර්ථය, 40
 විමංසනි, 89
 විශුද්ධ, 172
 විසංවාදෙති, 172
 විසෙවන, 173
 විහාසි, 79
 වීසං, 21
 වුජ්ඣනි, 85
 වුජ්ඣනි, 85
 වෙය්‍යායික, 173
 වො - නො ආදේශ, 19
 ව්‍යපිකාධාරය, 44, 45
 සකිදෙව, 146
 සකකායෝගය, 52. 146
 සකි, 146
 සබ් ශබ්දය, 7
 සජුසනි, 173
 සජ්ජ, 173
 සංජම්භරි, 173
 සත ශබ්දය, 21
 සද්ධර්මසුත්ත, 5
 සනති ශබ්දය, 9
 සනති, 61
 සන්ධාවිස්සං, 94
 සපනනි, 173
 සමන්තායෝගය, 31, 147
 සමිතං, 147
 සම්පති, 147
 සම්පයොජනි, 152

සමීප සම්බන්ධය, 42	සෙට්ඨි (අළු), 174
සමුහ සම්බන්ධය, 42	සෙය්‍යථාපි, 149
සම්මති, 173	සෙය්‍යො, 26
සයං 147	සොත්ථිච්ඡාගය, 36
සරසී, 174	සථාන ප්‍රතිබ්බච්ඡිකාර, 110, 111
සසක්කං 147	ස්වාගතයොගය, 37
සංසති, 174	ස්වාමී සම්බන්ධය, 43
සංඛ්‍යාගනිදය ගැන, 23	හක්ඛි, 150
සංසාදෙති, 174	හක්ඛති, 87, 2.
සංහතවාක්‍ය, 100, 101, 107	හදති, 174
සාමං, 148	හන්ද, 150
සාමිපිකාධාරය, 44	හලං, 150
සා ගනිදය, 9	හා, 150
සාහු, 149	හිරියති, 91
සිඬනිපාත, 117	හියති, 85
සියා, 61	හුරං, 151
සු, 124	හුරාහුරං, 151
සුකති, 174	හුවෙය්‍ය, 62
සුට්ඨු 149	හෙතුප්‍රතිබ්බච්ඡිකාර, 110, 111, 112
සුඤ්ඤාති, 87	හෙඤ්ඤාති, 62
සුස්සුසති, 89	
සුයති, 85	